

INSTITUTUL DE CERCETĂRI JURIDICE ȘI POLITICE
AL ACADEMIEI DE ȘTIINȚE A MOLDOVEI

VICTOR MORARU
(coordonator)

MIGRAȚIE,
DIASPORA,
DEZVOLTARE:
NOI PROVOCĂRI ȘI PERSPECTIVE

CHIȘINĂU 2016

CZU 314.15-024.64(100)=00

M 71

Seria „Migrația: probleme și oportunități”

(coordonatori – prof. Victor MORARU, prof. Valeriu MOȘNEAGA)

Recomandat pentru publicare de Consiliul Științific al

Institutului de Cercetări Juridice și Politice al Academiei de Științe a Moldovei

Responsabili de ediție:

Victor JUC, dr. hab., ICJP al AȘM

Ecaterina DELEU, Drd., ICJP al AȘM

Redactor:

Tamara OSMOCHESCU

Procesare computerizată:

Ludmila ILINA

Descrierea CIP A Camerei Naționale a Cărții

Migrație, diaspora, dezvoltare: Noi provocări și perspective / Inst. de Cercet. Juridice și Politice al Acad. de Științe a Moldovei ; coord.: Victor Moraru ; resp. ed.: Victor Juc, Ecaterina Deleu. – Chișinău : S. n., 2016 (Tipografia-Sirius). – 308 p. – (Seria „Migrația: probleme și oportunități”, ISBN 978-9975-57-219-4).

Texte : lb. rom., engl., ital., rusă. – Cuprins paral.: lb. rom., engl. – Rez.: lb. rom., engl. – Referințe bibliogr. la sfârșitul art. și în subsol. – Apare cu sprijinul financiar al Acad. de Științe a Moldovei, IASCI/NEXUS Moldova și PATACLI Moldova. – 100 ex.

ISBN 978-9975-57-218-7.

314.15-024.64(100)=00

M 71

Cartea apare cu sprijinul financiar al Academiei de Științe a Moldovei,
IASCI / NEXUS Moldova și PATACLI Moldova

Gheorghe DUCA, Președintele Academiei de Științe a Moldovei PROBLEMELE MIGRAȚIEI ÎN VIZORUL COMUNITĂȚII ȘTIINȚIFICE INTERNAȚIONALE	9
Antonio POLOSA, șeful Misiunii OIM în Republica Moldova PROVOCĂRI ȘI OPORTUNITĂȚI CE ȚIN DE MIGRAȚIE ȘI DEZVOLTARE ÎN MOLDOVA: EFORTURILE OIM DE MAXIMIZARE A IMPACTULUI POZITIV AL MIGRAȚIEI	11
MIGRAȚIE	
Alexandru N. ROȘCA VALORI LIBERALE, MIGRAȚIE, CONSECINȚE	14
Ion GUCEAC FENOMENUL MIGRAȚIEI ÎN CONȚINUTUL REGLEMENTĂRIILOR JURIDICE.....	22
Serghei SPRINCEAN ASPECTE BIOETICE ALE PROCESELOR MIGRAȚIONALE CU IMPACT ASUPRA SECURITĂȚII UMANE	36
Oksana IVANKOVA-STETSIUK ACTUALIZAREA ABORDĂRII SUBIECTIVE ÎN CERCETĂRILE SOCIOLOGICE CU PRIVIRE LA MIGRAȚIE	46
Валентин ЦУРКАН, Валерий МОШНЯГА, Георгий МОШНЯГА МИГРАЦИОННЫЕ НАМЕРЕНИЯ КАК НЕОБХОДИМЫЙ ЭТАП МИГРАЦИОННОГО ПОВЕДЕНИЯ ЖИТЕЛЕЙ РЕСПУБЛИКИ МОЛДОВА.....	52
Лилия БРАГА ФЕНОМЕН ТРУДОВОЙ МИГРАЦИИ И ЕГО ВЛИЯНИЕ НА ПОЛИТИЧЕСКИЙ КЛИМАТ В РЕСПУБЛИКЕ МОЛДОВА	67
Владимир БЛАЖКО ЭТНОКУЛЬТУРНЫЕ ОСОБЕННОСТИ АДАПТАЦИИ И ИНТЕГРАЦИИ МОЛДАВСКИХ МИГРАНТОВ ЗА РУБЕЖОМ.....	77
Elena BALAN METAMORFOZE ALE ETNICITĂȚII ÎN CONTEXTUL EXTINDERII PROCESELOR MIGRAȚIONISTE	84
Alexandru S. ROȘCA CRIZA MIGRAȚIEI ÎN EUROPA ȘI PROVOCAREA SOLIDARITĂȚII	92

Ruslana GROSU

ESTIMĂRI ANALITICE PRIVIND FLUXUL MIGRAȚIONAL
DIN ORIENTUL MIJLOCIU CĂTRE UNELE STATE MEMBRE
ALE UNIUNII EUROPENE..... 100

Mariana TACU

FENOMENUL MIGRAȚIEI ÎN MASS-MEDIA DIN EUROPA DE VEST 111

Ecaterina GARABAJII

EXCLUZIUNEA SOCIALĂ CA EFECT NEGATIV AL MIGRAȚIEI
ASUPRA PERSOANELOR VÂRSTNICE DIN REPUBLICA MOLDOVA 117

DIASPORA**Gheorghe RUSNAC, Victor MORARU, Ecaterina DELEU**

COMUNITATEA CETĂȚENILOR MOLDOVENI DIN ITALIA:
PARTICULARITĂȚI ALE PROCESULUI DE INTEGRARE 123

Giampaolo VITALI, Michelangelo FILIPPI, Daria MIRON

IMPRENDITORI ESTERI ÎN ITALIA: CASO DELLA MOLDAVIA 143

Maryam TAGHIYEVA, Raisa AMBROS, Olinga TA'EED

VALOAREA SOCIALĂ A DIASPOREI: RECUPERAREA REMITENȚELOR..... 160

Vitalie VARZARI

REVENIREA DE PESTE HOTARE A TINERILOR SPECIALIȘTI MOLDOVENI ȘI
CONTRIBUȚIILE ACESTORA LA DEZVOLTAREA REPUBLICII MOLDOVA 164

Diana CHEIANU-ANDREI

INTEGRAREA PROFESIONALĂ A LUCRĂTORILOR MEDICALI ORIGINARI
DIN REPUBLICA MOLDOVA ÎN SISTEMUL MEDICAL DIN ROMÂNIA 176

Andrei ENACHI

DIASPORA ÎN PROCESUL DE EUROPENIZARE A REPUBLICII MOLDOVA ȘI
CONTRIBUȚIA LA DEZVOLTAREA ȚĂRII DE ORIGINE 184

D. DUȘCIAC, D. GUZUN, M. DOBRIN, S. REVINEALĂ, R. SINȚOV

CENTRUL SATELIT NEXUS-PARIS: UN NOU MODEL DE SUSȚINERE
A MIGRAȚIEI CIRCULARE DE SUCCES ȘI DE INTEGRARE
A MIGRANȚILOR ÎN SOCIETATEA ȚĂRII-GAZDĂ..... 193

Doina GUZUN, Dorin DUȘCIAC, Ala MÂNDÂCANU, Sandra AYAD, Frédéric BOISARD

ROLUL ELITELOR ÎN LUPTA ÎMPOTRIVA SITUAȚIILOR VULNERABILE.
STUDIUL DE CAZ: COMUNITATEA CETĂȚENILOR
MOLDOVENI DIN FRANȚA 204

Mariana IATCO

PERCEPȚIILE MIGRANȚILOR MOLDOVENI DESPRE INCLUZIUNE
ȘI MIGRARE ÎN SPAȚIUL EUROPEAN 213

Mariana ROȘCA	
MIGRAȚIA ȘI EXPERIENȚELE DIALOGULUI CULTURAL	221
Victoria LISNIC	
POLITICI DE INTEGRARE A PERSOANELOR DEPLASATE INTERN (IDP)	229
Vaibhav P. BIRWATKAR	
INTELIGENȚA EMOȚIONALĂ: CAZUL ACULTURAȚIEI	234
Lucia CAVCALIUC	
EFICIENTIZAREA GESTIONĂRII EXODULUI POTENȚIALULUI	
INTELECTUAL AL REPUBLICII MOLDOVA	240
Stela SPÂNU	
IMPACTUL MIGRANȚILOR REÎNTORȘI ÎN ȚARĂ ASUPRA SPECIFICULUI	
TRADIȚIONAL AL SATULUI MOLDOVENESC	247
DEZVOLTARE	
Corneliu RUSSU	
POTENȚIALUL ȘTIINȚIFIC ȘI INOVAȚIONAL AL ROMÂNIEI:	
PROVOCĂRI ȘI TENDINȚE	253
Rodica CIOBANU	
STRATEGII METODOLOGICE INTERDISCIPLINARE	
ÎN ȘTIINȚA CONTEMPORANĂ	264
Cornelia NEAGU, Marius BULEARCĂ	
EXTERNALIZAREA INTERNAȚIONALĂ A PRODUCȚIEI – INFLUENȚE	
ASUPRA PIEȚEI MUNCII	272
Marina BĂDILEANU, Daniela BĂDILEANU	
GUVERNANȚA CORPORATISTĂ ȘI ROLUL ACESTEIA	
ÎN DEZVOLTAREA ECONOMICĂ	282
Marius BULEARCĂ, Cornelia NEAGU	
CULTURA FIRMEI ȘI MANAGEMENTUL RESURSELOR UMANE – RELAȚIE	
BIUNIVOCĂ CE CONDIȚIONEAZĂ DECISIV COMPETITIVITATEA.....	288
Cristian SIMA, Luminița Izabell GEORGESCU	
FLEXIBILIZAREA TAXELOR DE MEDIU, OBIECTIV MAJOR ÎN UTILIZAREA	
EFICIENTĂ A RESURSELOR NATURALE ȘI COMBATAREA POLUĂRII	295
Ecaterina DELEU	
DOSSIER STATISTICO IMMIGRAZIONE – UNUL DIN CELE	
MAI IMPORTANTE ANUARE STATISTICE PRIVIND IMIGRAȚIA ÎN ITALIA	301
CONTRIBUTION TO POLICY RECOMMENDATIONS TO THE	
ACADEMY OF SCIENCES OF MOLDOVA	303

SUMMARY

Gheorghe DUCA, President of the Academy of Sciences of Moldova

MIGRATION ISSUES IN THE VIEWFINDER OF THE
INTERNATIONAL SCIENTIFIC COMMUNITY 9

Antonio POLOSA, Chief of IOM Mission in Moldova

OVERVIEW OF MOLDOVA'S CURRENT MIGRATION AND DEVELOPMENT
CHALLENGES AND OPPORTUNITIES: OF IOM'S EFFORTS FOR
FOSTERING MIGRATION'S POSITIVE IMPACT..... 11

MIGRATION

Alexandru N. ROȘCA

LIBERAL VALUES, MIGRATION, CONSEQUENCES 14

Ion GUCEAC

THE MIGRATION PHENOMENON REFLECTED ON LEGAL REGULATIONS 22

Serghei SPRINCEAN

BIOETHICAL ASPECTS OF MIGRATION PROCESSES WITH
IMPACT ON HUMAN SECURITY 36

Oksana IVANKOVA-STETSIUK

ACTUALIZATION OF THE SUBJECTIVE APPROACH IN SOCIOLOGICAL
RESEARCHES OF MIGRATIONS..... 46

Валентин ЦУРКАН, Валерий МОШНЯГА, Георгий МОШНЯГА

MIGRATION INTENTIONS AS NECESSARY PHASE OF MOLDOVAN
CITIZENS MIGRATION BEHAVIOR 52

Лилия БРАГА

THE PHENOMENON OF LABOR MIGRATION AND ITS IMPACT
ON THE POLITICAL CLIMATE IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA 67

Владимир БЛАЖКО

ETHNOCULTURAL CHARACTERISTICS OF THE ADAPTATION
AND INTEGRATION MOLDOVAN MIGRANTS ABROAD 77

Elena BALAN

THE METAMORPHOSIS OF ETHNICITY IN CONTEXT OF MIGRATION
PROCESS ENLARGEMENT 84

Alexandru S. ROȘCA

MIGRATION CRISIS IN EUROPE AND THE CHALLENGE OF SOLIDARITY 92

Ruslana GROSU

ANALYTICAL ESTIMATES ON MIGRATIONAL FLOW FROM MIDDLE EAST TO SOME MEMBER STATES OF THE EUROPEAN UNION 100

Mariana TACU

MIGRATION PHENOMENON IN WESTERN MEDIA..... 111

Ecaterina GARABAJII

SOCIAL EXCLUSION AS NEGATIVE EFFECT OF MIGRATION ON THE ELDERLY PERSONS IN REPUBLIC OF MOLDOVA..... 117

DIASPORA**Gheorghe RUSNAC, Victor MORARU, Ecaterina DELEU**

MOLDOVAN COMMUNITY IN ITALY: PARTICULARS OF INTEGRATION PROCESS 123

Giampaolo VITALI, Michelangelo FILIPPI, Daria MIRON

FOREIGN ENTREPRENEURS IN ITALY: THE CASE OF MOLDOVA 143

Maryam TAGHIYEVA, Raisa AMBROS, Olinga TA'EED

SOCIAL VALUE OF THE DIASPORA: REMITTANCE RECOVERY 160

Vitalie VARZARI

RETURN FROM ABROAD OF THE YOUNG MOLDOVAN SPECIALISTS AND THEIR CONTRIBUTIONS TO THE DEVELOPMENT OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA..... 164

Diana CHEIANU-ANDREI

PROFESSIONAL INTEGRATION OF HEALTH WORKERS FROM THE REPUBLIC OF MOLDOVA IN THE ROMANIA'S MEDICAL SYSTEM 176

Andrei ENACHI

DIASPORA IN THE PROCESS OF EUROPEANISATION OF MOLDOVA AND CONTRIBUTION TO THE DEVELOPMENT OF COUNTRY OF ORIGIN 184

D. DUȘCIAC, D. GUZUN, M. DOBRIN, S. REVINEALA, R. SINȚOV

SATELLITE CENTER NEXUS PARIS: A NEW MODEL FOR SUPPORTING CIRCULAR MIGRATION PRACTICES AND SUCCESSFUL INTEGRATION OF MIGRANTS INTO THE HOST SOCIETY 193

Doina GUZUN, Dorin DUȘCIAC, Ala MÂNDÂCANU, Sandra AYAD, Frédéric BOISARD

ROLE OF THE ELITES IN THE FIGHT AGAINST VULNERABLE SITUATIONS. CASE STUDY: THE MOLDOVAN COMMUNITY IN FRANCE 204

Mariana IAȚCO

MOLDOVAN MIGRANTS PERCEPTIONS ABOUT THE INCLUSION AND MIGRATION IN THE EUROPEAN AREA 213

Mariana ROȘCA	
MIGRATION AND EXPERIENCES OF CULTURAL DIALOGUE	221
Victoria LISNIC	
POLITICAL INTEGRATION INTERNALLY DISPLACED PERSONS (IDP)	229
Vaibhav P. BIRWATKAR	
EMOTIONAL INTELLIGENCE: THE CASE OF ACCULTURATION	234
Lucia CAVCALIUC	
EFFICIENT MANAGEMENT OF INTELLECTUAL POTENTIAL EXODUS FROM MOLDOVA	240
Stela SPÂNU	
IMPACT OF MIGRANTS RETURNED HOME ON TRADITIONAL SPECIFICS MOLDOVAN VILLAGE	247
DEVELOPMENT	
Corneliu RUSSU	
SCIENTIFIC AND INNOVATION POTENTIAL OF ROMANIA: CHALLENGES AND TRENDS	253
Rodica CIOBANU	
INTERDISCIPLINARY METHODOLOGICAL STRATEGIES IN CONTEMPORARY SCIENCE.....	264
Cornelia NEAGU, Marius BULEARCĂ	
INTERNATIONAL OUTSOURCING PRODUCTION: INFLUENCES ON LABOUR MARKET	272
Marina BĂDILEANU, Daniela BĂDILEANU	
CORPORATE GOVERNANCE AND ITS ROLE IN ECONOMIC DEVELOPMENT	282
Marius BULEARCĂ, Cornelia NEAGU	
CORPORATE CULTURE AND HUMAN RESOURCES MANAGEMENT: BIUNIVOCAL RELATION WHICH MAKES DECISIVE THE COMPETITIVENESS.....	288
Cristian SIMA, Luminița Izabell GEORGESCU	
ENVIRONMENTAL TAXES FLEXIBILITY ENHANCEMENT, A MAJOR OBJECTIVE FOR THE NATURAL RESOURCES EFFICIENT USE AND POLLUTION CONTROL	295
Ecaterina DELEU	
DOSSIER STATISTICO IMMIGRAZIONE – ONE OF THE MOST IMPORTANT STATISTICAL YEARBOOK, ON IMMIGRATION IN ITALY	301
CONTRIBUTION TO POLICY RECOMMENDATIONS TO THE ACADEMY OF SCIENCES OF MOLDOVA	303

PROBLEMELE MIGRAȚIEI ÎN VIZORUL COMUNITĂȚII ȘTIINȚIFICE INTERNAȚIONALE

MIGRATION ISSUES IN THE VIEWFINDER OF THE INTERNATIONAL SCIENTIFIC COMMUNITY

Academician **Gheorghe DUCA**,
Președintele Academiei de Științe a Moldovei

Această conferință, dedicată noilor tendințe ale proceselor migraționale, se înscrie în cadrul manifestărilor importante organizate cu prilejul împlinirii a 70 de ani de la fondarea primelor instituții ale Academiei de Științe din Republica Moldova.

Migrația este un fenomen global, care afectează anual milioane de persoane. Vorbim despre un fenomen de dimensiune mondială, cu implicații politice, socioeconomice și culturale. Criza migrațională fără precedent, care a afectat țările europene în anul 2015, valurile de refugiați au readus pe agenda internațională nu doar chestiunea gestionării fluxurilor de emigranți, dar și examinarea atentă a problemei de integrare a acestora.

În context intern și internațional, este importantă analiza noilor evoluții ale proceselor migraționale în care sunt implicați cetățeni ai Republicii Moldova, dar și propunerea unor recomandări care să contribuie la îmbunătățirea politicilor în domeniu, la perfecționarea cadrului normativ.

Evenimentul de astăzi reunește cercetători din mai multe țări, printre participanți sunt și mulți cetățeni moldoveni care activează în diferite instituții de cercetare de peste hotare. Este binevenită această inițiativă a Secției Științe Sociale și Economice a AȘM și a Institutului de Cercetări Juridice și Politice.

Este o platformă de dialog dintre reprezentanții mediului academic, actorii implicați direct în proiecte dedicate migrațiilor moldoveni și autoritățile publice centrale.

O contribuție valoroasă la abordarea unor probleme stringente ale societății o pot avea experții naționali și internaționali prezenți la această conferință, prin analiza și recomandările propuse.

Salut lansarea, pentru prima dată, în Republica Moldova, a celui mai important raport anual statistic din Italia cu privire la migrații – *Dossier Statistico Immigrazione 2015*. Menționez și desfășurarea sesiunii de postere dedicată comunității cetățenilor moldoveni din Italia.

Universitatea Academiei de Științe este partenerul acestei manifestări ști-

înțifice și a găzduit prelegerile publice organizate în cadrul conferinței internaționale.

Expoziția de carte a autorilor moldoveni care scriu și publică peste hotare îmbogățește acest eveniment. În general, bogăția temelor propuse de participanți vizează cele mai diverse aspecte ale proceselor migraționale.

Prezența mai multor cercetători, a reprezentanților mai multor organizații internaționale, a autorităților centrale, prezența experților naționali și internaționali va facilita schimbul de opinii, de experiență, promovarea bunelor practici.

În ultimii ani au fost înregistrate mai multe tendințe noi ale proceselor migraționale, care au implicat cetățeni moldoveni migranți în ale țări, iar analiza acestor fenomene – cu prezentarea tabloului statistic – este de mare interes pentru comunitatea științifică.

*Chișinău,
25 februarie 2016*

PROVOCĂRI ȘI OPORTUNITĂȚI CE ȚIN DE MIGRAȚIE ȘI DEZVOLTARE ÎN MOLDOVA: EFORȚURILE OIM DE MAXIMIZARE A IMPACTULUI POZITIV AL MIGRAȚIEI

OVERVIEW OF MOLDOVA'S CURRENT MIGRATION AND DEVELOPMENT CHALLENGES AND OPPORTUNITIES: IOM'S EFFORTS FOR FOSTERING MIGRATION'S POSITIVE IMPACT

Antonio POLOSA,

Chief of IOM Mission in Moldova

I am pleased to speak on behalf of the International Organisation for Migration, as an agency working to maximize the benefits of migration and while equally engaged in minimizing the negative impacts of migration on economic and human development.

Today, more people are on the move than ever before in the history of humanity. More than two hundred million people – one in every thirty persons on the planet – are international migrants. We are all following the frequently troubling news coming from various geographical spots in North Africa, Mediterranean Sea, Middle East, Balkan Peninsula etc. – and migration concerns us all.

Established in 1951, IOM is the leading inter-governmental organization in the field of migration and works closely with governmental, intergovernmental and non-governmental partners.

With 157 member states, a further 10 states holding observer status and offices in over 100 countries, IOM is dedicated to promoting human and orderly migration for the benefit of all. It does so by providing services and advice to governments and migrants.

The IOM Mission in Moldova opened in 2001, whereas Moldova officially became IOM Member State in 2003. According to mutual agreements between IOM and the Government of the Republic of Moldova, IOM Moldova Mission acts with its partners in the international community primarily to:

- assist in meeting the growing operational challenges of migration management;
- encourage social and economic development through migration;
- advance understanding of migration issues;
- protect human rights and uphold the human dignity and well-being of migrants.

IOM offered to the Republic of Moldova in the last 15 years its vast worldwide expertise, access to the best available international practices and provided operational support for the implementation of practical initiatives fostering the migration's contribution to development and reducing its negative impact.

Migration is an objective and widely observed attribute of the modern world. International migration is an important resource for the positive development of migrant-receiving countries but also of countries of origin. Harnessing migration as a development resource is part of national development strategies in many countries.

The potential of the international migration can be aptly used into gaining a deeper understanding of the migration processes, flows' trends, the variety of their manifestation and on this basis – aim at the adoption of balanced and mutually acceptable policy solutions in the field of migration.

It is important to understand the benefits of participation in these processes of the civil society and the scientific community, with the purpose of the actual transformation of migration in resource for development, improving the situation of migrants, their awareness, security, involvement in community life, or vice versa – assistance in the reintegration of returning migrants via the establishment of own business or employment. A significant role is played by the provision of information and other services for migrants, creating investment opportunities for returning migrants, the development of relations with the Diaspora for better use of their resources for the development of the homeland, as well as strengthening the link between the host countries and countries of origin, etc.

In many countries, migration is perceived as a problem that must be solved. However, as long as migration will not be perceived by those who influence the development and implementation of migration policy, and society as a whole – as a resource that should be used for development, one can hardly expect that the positive potential of migration will work for the benefit of the country and society.

Lack of economic opportunities is a major cause of migration and the reluctance to return home, emphasize the close relationship between migration and socio-economic development. Actions aimed at addressing the root causes of migration caused by economic factors are important elements of a comprehensive approach to migration management and effective strategies linking migration and development.

The Moldovan diaspora is still in the process of development. The challenges encountered by representatives of diaspora organizations are determined by the low membership and participation level of Moldovans in various activities of community life. The organizations have a small core of people, who dedicate their time for this activity. However, a large part of associations have managed

to become an important source of information for Moldovan migrants, to promote the Republic of Moldova abroad, its traditions and customs, to maintain relations with migration services from the countries of destination, to cooperate with various social stakeholders. These activities deserve to be supported and further advanced.

The above-mentioned trends pose a number of different but clearly linked challenges to a modern and efficient management of migration.

During the past years, an increasing awareness of migration as a phenomenon both liable to produce positive development outcomes for the country and negative social costs and the concomitant commitment to a proactive management of migration challenges and opportunities, led to intensive legislative and policymaking efforts by the Moldovan Government. IOM strongly supported the adoption and implementation of an array of conceptual documents and laws, actively contributing to the determination of migration policy in the key areas of migration management and practices over the mid to long-term outlook. All mostly in line with existing international standards and, given the European integration aspirations context, compliant with the EU *acquis communautaire*.

MIGRAȚIE

VALORI LIBERALE, MIGRAȚIE, CONSECINȚE LIBERAL VALUES, MIGRATION, CONSEQUENCES

Academician **Alexandru N. ROȘCA**,
Academia de Științe a Moldovei

Summary

The article is devoted to the now-evident gap between traditional liberal values, such as freedom of movement, and an unprecedented wave of migration that first hit EU in 2015. The main conclusion of the article is that freedom in this case calls into question the very durability of societies, which are professing it.

Keywords: migration, liberal values, freedom of movement, migration wave.

Fenomenul migrației sugerează un spectru larg de probleme, unele mai particulare, altele mai generale, dar toate actuale, importante și interconectate. Ceea ce intenționez să propun atenției publicului vizează legătura dintre unele valori liberale, procesele migraționale, dar și consecințele acestora din urmă. Este, fără îndoială, o problemă de anvergură, care, aparent, puțin ne privește la moment. În realitate însă nicidecum nu ne aflăm în afara riscurilor și provocărilor cu care se confruntă țările UE și nu numai acestea.

Occidentul demult evoluează sub impactul ideilor despre democrație și libertate. În prezent Europa dispune de cea mai elaborată bază juridică privind drepturile omului, refugiaților și a diferitor minorități: etnice, lingvistice, religioase, culturale, sexuale etc. Lucrurile au decurs în așa mod, încât minoritățile au devenit mai avantajate decât orice majoritate. Implementarea principiilor liberale a adus și continuă să ducă la deplasări sociale covârșitoare cu impact puternic asupra destinelor umane. De la ignorarea minorității de către majoritate s-a trecut la ignorarea majorității de către minoritate. De la neglijarea individului de către grup și societate s-a trecut la neglijarea societății de către individ, la abolirea societății ca entitate, ca realitate obiectivă. Noțiunea de societate, în accepțiunea neoliberală, ar fi, chipurile, o ficțiune, lipsită de orice conținut. Cum afirma în glas tare un mare demnitar de stat cu ferme orientări liberale (Margaret Thatcher), există, de fapt, doar bărbați și femei, precum și familiile lor – altceva nimic.

Cam așa stare de lucruri dăinuie în spațiul european-occidental, spre care migrează sute de mii de oameni, dar nu pentru a se îmbogăți cu valorile acestui

areal civilizațional, ci pentru a profita de aceste valori și a se infiltra temeinic și masiv în mediul societal poros de aici.

La împrejurările de mai sus adăugăm și faptul că minoritarii etnici dispun atât de drepturi colective, cât și de drepturi individuale, ca indivizi, aparținând minorităților naționale. Și unele și altele se mai completează și cu normele prevăzute în Declarația Universală a Drepturilor Omului (1948), în Convenția Europeană a Drepturilor Omului (1953), în alte documente normative internaționale.

Astfel, minoritățile etnice au cel puțin două moduri de protejare: unul, ca grup etnic, în ansamblu, altul, ca persoană aparținând unui sau altui grup etnic.

Cît privește etnicii majoritari, aceștia dispun de prea puține drepturi în relațiile lor cu minoritarii. Mai mult ca atât, minoritarii au sumedenii de drepturi, dar nu au nici un fel de obligații, deși în art. 23 al Convenției Cadru pentru protecția minorităților naționale se spune că fiecare persoană aparținând unei minorități naționale va respecta legislația și drepturile celorlalți, în special ale persoanelor aparținând majorității naționale. Însă această clauză ulterior nu s-a mai regăsit nicăieri în alte acte normative.

Din accepțiunea liberală a drepturilor omului mai reiese că acestea sunt mai presus ca drepturile statului, că fiecare om are dreptul de a circula liber, de a se stabili cu traiul în diferite țări după preferință.

Transferarea accentelor de pe societate, implicit de pe națiune, pe individ, a condus la aceea că pentru europeni patriotismul a devenit ceva desuet. Pe mulți îi preocupă doar interesele strict personale și imediate, concepute în afara actualului context societal, cu atât mai mult al celui de perspectivă. În astfel de formațiuni social-economice și politice puternic răzlețite, amorfe, insuficient tutelate de autorități, în mare măsură lipsite de memorie istorică, devin posibile numeroase intervenții ale străinilor. Aceștia își impun normele și valorile lor nesocotindu-se cu nativii neutralizați, vorba lui Eminescu, prin „...tiradele negustorilor de principii liberale”. Babilonia care se produce în ochii noștri este o mărturie a slăbirii de către liberalism a instituțiilor statale și imunității etnice a societății occidentale. Europa a devenit un spațiu al nimănui, „...Satul lui Cremene...” (Eminescu), adică loc fără stăpîn, fără control, în care oricine se desfată cum dorește. Desigur, analogia este întrucîtva forțată, însă conține și mult adevăr confirmat de practicele mai multor decenii.

Așadar, avînd un cadru juridic atractiv, o politică relaxată, un model social individualist, în mare măsură dezagregat, dezarticulat, excesiv deschis etc., dar, la rînd cu acestea, și un nivel înalt de viață (ceea ce este și mai atractiv), Europa Occidentală s-a predispus, prin toate acestea, proceselor migraționiste care au căpătat astăzi proporții uriașe.

Însă creșterea năvalnică a migrației spre Europa nu este condiționată doar de chipul fermecător al acesteia. Cît de seducător ar fi modul european de viață,

milioanele de oameni ar prefera totuși riscurilor imanente ale migrației, o viață pe pământul natal. Cota celor care părăsesc vatra strămoșească numai de dragul pelerinajului este infimă. Cea de a doua mare strămutare a popoarelor este provocată și de instabilitatea din anumite regiuni, de bulversarea acestora prin bunele intenții de a le „democratiza” cât mai urgent și cu orice preț, de a implementa aici standardele, valorile occidentale, indiferent de corespunderea lor condițiilor locale. La astfel de acțiuni mesianice au participat și unele țări membre ale comunității europene.

De aceea, nu ar fi corect de pus toată afacerea doar pe spatele unei singure țări, chiar dacă aceasta ușor ar putea suporta inculpări de acest gen. Europeanii au partea lor de vină în cataclismele declanșate acum un deceniu și ceva în urmă în Orientul Apropiat și Africa de Nord. Însă asigurarea ideologică a campaniilor de „democratizare” a „lumii oprimate” vine totuși din partea acelor care țin mai sus stindardul doctrinelor liberale. Enunțurile cum că „libertatea” singură își determină dușmanii săi, că lista acestora nu este stabilită, însă „libertatea” neapărat îi va găsi, sunt un motiv convenabil de amestec în afacerile interne ale țărilor considerate ca avînd regimuri politice împilatoare, și de aceea identificate ca ținte de procesare în spiritul valorilor „democratice” și ale liberalismului de ultima oră. Ceea ce e mai teribil în cazurile acestea este că intervențiile au loc prin bombardamente aeriene masive, la fel și prin provocarea războaielor civile, cum s-a întîmplat în Siria, Libia, Irak, Afganistan etc. Opera de căpetenie cu genericul „primăvara arabă” s-a soldat, printre altele, cu distrugerea statalității țărilor din regiune, iar aceasta, la rîndul său, a favorizat dezlănțuirea terorismului, banditismului, samavolniciei și a tot ce amenință securitatea milioanele de oameni. Situația relativ satisfăcătoare s-a schimbat aici în una dezastruoasă, din care ultima șansă de salvare a devenit migrația în masă și forțarea frontierelor din preajmă, dar și ale celor europene.

Peste 60 milioane de oameni au fost nevoiți să se refugieze în 2015 din calea războiului, terorismului, violenței și persecuțiilor [1]. În cifra aceasta cea mai mare parte o constituie refugiații interni, adică strămutații dintr-o parte în alta a aceleiași țări. Ultimul timp a sporit enorm numărul refugiaților din Orientul Mijlociu și Africa de Nord spre Europa. Numai în Germania politica „porților deschise” a conducerii acestei țări a atras în 2015 un milion de refugiați cu precădere din Siria, bîntuită ani la rînd de conflicte armate interne. Din sursele mediatice aflăm (toate datele statistice provin anume de aici) că în ianuarie curent, pe ruta balcanică zilnic au continuat să ajungă în spațiul UE circa 2000 de extracomunitari. La moment presiunea asupra Europei Occidentale este una colosală, țările de aici stau în fața unei dileme dificile: ori să închidă de urgență frontierele externe (sau cel puțin să introducă la ele un control mai sever), ori să permită intrarea nestingherită, ceea ce e mai puțin de dorit.

Deocamdată pătrunderea în spațiul european continuă și nu se știe cît va

mai dura suprapunerea precipitată a unei civilizații peste alta. Ridică multe semne de întrebare și modul în care ele vor conviețui într-o perspectivă proximală, precum și într-un viitor mai îndelungat. Deși ideea multiculturalismului a fost calificată de înșiși liderii europeni ca falimentară, totuși fenomenul ca atare se cere a fi mai profund conceptualizat și, respectiv, gestionat pentru a-i conferi validitate reală, funcționalitate efectivă și finalități acceptabile.

Este important de a conștientiza și de a ține cont că în zilele noastre majoritatea absolută a comunităților umane de pe toate continentele se caracterizează prin diversitate culturală constituită pe parcursul secolelor, sau apărută în Epoca Modernă, ba chiar și în ultimul timp. În condițiile globalizării inevitabile țările lumii atrase în acest proces, cu cât mai departe cu atât mai mult, urmează să devină ireversibil multicultural, iar necesitatea dirijării acestui fenomen va fi mereu în creștere. Unele mijloace de informare în masă, inclusiv de la noi, savurează enunțurile despre eșecul multiculturalismului legat de migrația din ultimele câteva decenii (începând cu a doua jumătate a secolului XX), însă prin acest exercițiu ele contribuie la acutizarea crizei din domeniu, și nicidecum la depășirea treptată a acesteia prin modalități și mijloace echitabile.

În pofida faptului că Europa a acumulat o mare experiență de găzduire a imigranților din trecut și anii mai recentți, de data aceasta ea a fost asaltată pe nepregătite, fără a avea o strategie, pronosticuri și măsuri anterior elaborate, cu luarea în cont a multiplelor probleme pe care le va implica un aflux atât de uriaș și impetuos de refugiați cum s-a dovedit a fi cel actual.

Totuși, generozitatea europenilor se arată a fi la nivelul cuvenit, toleranța lor în astfel de circumstanțe dure constituie o manifestare certă a compasiunii pentru mulțimile de oameni năpăstuiți, mînați de groaza pieirii în țările lor, porniți spre locuri unde se vor salva și își vor asigura supraviețuirea. Calea pe care o parcurg spre destinație este și ea plină de riscuri și pericole, mulți naufragiază, dispar în valurile mării, devin jertfe ale traficantilor de marfă vie etc. Printre migranți sunt nu numai persoane solitare, dar și familii cu copii, copii fără părinți. Suntem martori la o adevărată criză umanitară, provocată de cei care își aranjează interesele personale fără a se socoti cu viața și destinele milioanele de ființe umane.

Pentru EU afluențele de imigranți au consecințe multiple, pe mai multe planuri și destul de grave, care necesită o atenție deosebită din partea conducătorilor ei. Aceștia însă nu de fiecare dată sunt dispuși să se ridice la înălțimea problemelor pe care, posterior, le vor implica cei veniți de a se stabili aici cu traiul, mai ales din alte civilizații. Frecvent era și continuă să fie vehiculat raționamentul că procreativitatea pe continent stagnează, populația îmbătrânește, iar imigrația în cazul dat nu este un pericol, ci o oportunitate, adică o chestiune profitabilă.

Argumentele în favoarea imigrației au avut timpurile lor, pe cînd acest fenomen se menținea în niște limite numerice relativ normale. Astăzi măsura este

totalmente depășită, iar analiștii nu mai evită să se întrebe cu ce se confruntă Europa la ora actuală: refugiați, imigranți sau cu o invazie latentă?

În opinia noastră, atât refugiații, cât și imigranții inopinați, neanunțați, neașteptați și peste măsură de mulți la număr ar trebui să fie numiți și calificați altfel, însă din considerente de integritate/circumspecție politică exagerată nu îndrăznim să conferim lucrurilor o conotație adecvată.

Musulmanii din Orientul Apropiat parcă ar veni astăzi cu replici întârziate la cruciadele întreprinse de europeni secole în urmă în spațiul lor civilizațional. Lucrurile stau astfel încât ar exista parcă niște datorii pe care generațiile de astăzi trebuie să le achite fără murmur, deoarece așa ar dicta normele unei hipercorectitudini politice de neclintit.

Poate ar fi util să ne autosesizăm și, așa cum ne consiliază publicistul român Andrei Pleșu, să conștientizăm faptul că în mod treptat, spre 2050 „...Africa își va dubla populația și ... s-ar putea ca cei cărora nu le-a reușit gestiunea de-acasă să vină spre noi, într-un proces de „colonizare” inversă” [2] Avertizarea nu pare a fi lipsită de temei dacă vom ține cont de intensitatea proceselor migraționiste din ultimul timp, precum și de indolența, lincezeala politică a acelor lideri europeni care din oficiu ar trebui să supravegheze și să gestioneze situația, dar, de regulă, sunt încetiniți, ezitanți și indeciși în acțiuni.

S-a menționat mai sus caracterul inopinat al actualei imigrații, însă acest adevăr corespunde doar parțial realității. Este știută declarația lansată de cancelarul german Angela Merkel (fără a se consulta cu liderii celorlalte state comunitare), că ar putea primi în țara sa aproximativ 800 de mii de imigranți sirieni. Aceasta înseamnă o invitație directă în casa și la masa cetățeanului german pe care el a construit-o și a amenajat-o pentru sine și urmașii săi, dar acum ceva din cele agonisite mai poate oferi și celor năpăstuiți. Gestul cancelarului este pe cât se poate de mărinimos, dar nu și general-acceptat, mai ales că vine de sus și fără a lua în calcul că în Germania încă din 2008 se numărau peste 3 milioane de musulmani, circa 200 de moschei și prea puțin entuziasm al localnicilor față de comportamentul celor veniți. La începutul lunii martie 2016 formațiunea politică antimigrație AfD (partidul Alternativa pentru Germania, fondat în 2013) a obținut o victorie importantă în alegerile regionale intrînd în trei parlamente de acest nivel. Cu această formațiune intenționează să colaboreze mișcarea antiislamică germană PEGIDA (Patriotic Europeans Against the Islamisation of the West), pe care autoritățile se pregătesc s-o interzică ca fiind una extremistă de dreapta, iar liderul ei a declarat că o va transforma în partid politic. De altfel, dispoziții antiimigrație sporesc în toată Europa, deși ele nu au devenit dominante și, probabil, nu vor deveni niciodată, deoarece fenomenul migrației și problemele imigranților vor fi totuși luate sub un control rezonabil.

La ora actuală însă persistă multă spontanietate și dezordine în tot ce ține de deplasările în masă ale oamenilor spre zone mai prielnice condiției umane.

Se fac percepute voci în surdină din care se desprinde ideea că sporirea numerică substanțială a imigranților în UE ar fi facilitată de unele intenții ascunse care urmăresc eventuala folosire a acestor categorii de oameni în calitate de carne ieftină de tun în cazul unui conflict militar de proporții. Versiunea aceasta are și ea dreptul la existență, deși ocazia și posibilitatea realizării ei e de dorit să fie tranșant exclus.

Un fapt cert în politica cu privire la migrație îl putem deduce din calculele egoiste ale celor cointeresați în folosirea veneticilor ca sursă de profit, în special din munca lor slab remunerată. Pragmatismul, în principiu, este o chestiune bună, însă are și el limitele sale. Abundența de brațe ieftine venite din exterior pe piața muncii presupune, în același rînd, și mase mari de oameni care urmează a fi socializați, integrați în socium, asigurați social fără nici un fel de discriminare, puși în interdependență cu întregul ansamblu al organizării sociale, cu tradițiile și normele de conviețuire ale autohtonilor etc. În caz contrar este greu de conceput și de asigurat o funcționare normală a organismului social. Dar dacă, conform ideilor liberale, societatea, ca atare nu există, atunci nici preocupări de bună orînduire a acesteia nu pot fi în principiu. Ceea ce trebuie întreprins este ca să-l motivez pe individ să acționeze în conformitate cu interesele sale, iar în rest totul se aranjează, chipurile, de la sine, fără imixtiuni în mersul firesc al lucrurilor*.

În realitate se cer eforturi majore ale guvernanților din țările primitoare pentru a face față situației dificile cauzate de imigrația masivă. Presiunea asupra sferei sociale, inclusiv asupra învățămîntului, ocrotirii sănătății este enormă, nemaivorbind de cea asupra modului de viață, sferei cultural-spirituale, valorilor naționale, identității europene în ansamblu.

Așadar, tema și problematica imigranților se extinde mult dincolo de cadrul afacerilor profitabile (cum ar fi folosirea brațelor ieftine de muncă, minimalizarea efectelor negative ale crizelor de supraproducție, mai ales după introducerea de către Federația Rusă a embargoului la mărfurile agroalimentare etc.). Imigrația sfidează crunt ordinea internă și stabilitatea, sistemul de valori și relații sociale din fiecare țară, raporturile interstatale din cadrul comunității. Asupra unora din aceste probleme am mai reflectat într-o publicație anterioară prilejuită de cea de-a doua Conferință internațională cu genericul „Dialogul Civilizațiilor” (Comrat, 2015 [3], prima a avut loc la Chișinău, în 2013).

Este de remarcat că deseori presa europeană liberală tinde să minimalizeze pericolul care amenință în mod real temeliile civilizației occidentale, iar în ultimul timp chiar și securitatea țărilor de oriunde, dat fiind extinderea și intensificarea actelor de terorism.

Cît privește politicienii și guvernanții realiști, aceștia devin tot mai îngrijorați

* Ar fi ceva pe deplin acceptabil dacă s-ar dovedi a fi și real în fapt, nu ar avea urmări negative mai ales prin haotizarea subiecților sociali și implicit slăbirea coeziunii sociale.

de cele ce se întâmplă, dar nu și mai eficienți în căutarea și propunerea soluțiilor de ameliorare a situației, care se agravează tot mai mult.

Propunerea Comisiei Europene de a repartiza proporțional povara imigrației între țările membre ale UE, conform numărului de populație, nu a fost unanim salutăată de către guvernele naționale din spațiul comunitar. La baza ei s-a pus anume numărul de populație în stare să încorporeze o cotă proporțională de emigranți, dar nu și nivelul de dezvoltare economico-socială a țărilor membre, ceea ce a predeterminat pe liderii anumitor state din estul Europei să refuze primirea refugiaților. Încercările de a se eschiva de la soluționarea (în modul stabilit) a problemei imigranților țărilor respective le-au motivat prin faptul că pînă cînd nu dispun de aceleași posibilități ca partenerii din Vest, potențialul lor economic fiind net inferior în comparație cu cel al țărilor care constituie nucleul UE.

La prima vedere s-ar părea că esticii ar avea dreptate. Însă scrutînd lucrurile dincolo de aparențe, constatăm că țăările fondatoare ale UE, începînd cu perioada postbelică, au fost mereu deschise pentru migranți, inclusiv din partea estică a continentului, dar mai ales din Asia și Africa. Aici deja s-au stabilit milioane de alogeni, cea mai mare parte fiind de culoare și originari din alte civilizații. Erupția migrațională din ultimul timp mîină torențele de refugiați anume spre țăările mai atractive, căroră acum le vine foarte greu să proceseze subit mulțimi enorme de oameni, dintre care unii nu dispun nici măcar de buletine de identitate.

Cum relatează presa, atît Președintele Comisiei Europene, cît și Președintele Parlamentului European (respectiv Jean-Claude Juncker și Martin Schulz) au criticat aspru și pe bună dreptate comportamentul de profitori al liderilor țărilor estice care vin la Bruxelles numai după favoruri, dar pasează obligațiunile. „Avem țări europene cu drepturi depline cînd este vorba de luat. Și avem europeni cu jumătate de normă cînd se pune problema unor contribuții. Pe vremuri, toate țăările implicate în proiect erau europeni cu normă întreagă. Acum am ajuns să avem prea mulți europeni cu jumătate de normă” [4], a declarat Președintele Comisiei Europene.

Este știut că în septembrie 2015 Ungaria, România, Cehia și Slovacia au votat împotriva sistemului de relocare a imigranților conform unor cote obligatorii. Însă schema propusă a fost totuși aprobată. Mai apoi Comisia Europeană a propus un sistem permanent în acest sens, care admite posibilitatea refuzului timp de un an a extracomunitarilor, dar cu condiția achitării a 250.000 de euro pentru fiecare imigrant refuzat [5]. Această condiție este într-adevăr aberantă. Conform datelor prezentate de premierul Ungariei, Viktor Orban, fiecare cetățean ungar a beneficiat în ultimii șapte ani doar de 4000 de euro din fondurile structurale, iar 250.000 de euro anual pentru un imigrant refuzat este revol-

tător; acest fapt, a mai spus Orban, atestă că diriguitorii de la Bruxelles locuiesc într-un „turn de fildeș”, nu cunosc realitatea și nu au idee despre ce vorbesc.

Se poate de înțeles că precaritatea situației creată de imigranți a afectat relațiile dintre țările comunității, mai ales că nu toate din ele se confruntă în aceeași măsură cu criza demografică și nu fiecare simte aceeași nevoie pentru brațe de muncă. Multe țări est-europene singure furnizează forță ieftină de muncă pentru Occident. Reducerea în aceste țări a unor activități economice a disponibilizat mulțimi de angajați care, emigrând spre Apus, au acceptat aici orice muncă pentru a-și întreține existența. Evident că așa state membre ale Uniunii Europene, care au și o situație demografică relativ mai bună, nu sunt deloc cointerestate în primirea unui număr semnificativ de imigranți. Ieșirea Marii Britanii din Comunitatea Europeană este de asemenea o urmare a unor disensiuni cautate inclusiv de migrație.

Într-o perspectivă îndepărtată, traiul în comun al oamenilor de diferite culturi le va imprima caracteristici comune, suprapuse celor specifice, particulare. Însă acest proces trebuie să decurgă lent, în mod firesc, fără stavile, dar și fără a fi forțat, accelerat în mod voluntarist. Acest proces se cere a fi dirijat, susținut de toate părțile implicate și cointerestate în colaborare rodnică și echitabilă. El nu poate fi lăsat la voia soartei, nu poate fi dinamizat, galvanizat, grăbit artificial, pentru a nu ne alege cu rezultate adverse. Or, este cunoscută istorioara, parabola copilului care din marea dorință să-și vadă trandafirul înflorit i-a desfăcut forțat petalele, rămânând în cele din urmă cu nimic bun.

Referințe bibliografice

1. World's refugees and displaced exceed record 60 million: U.N. <http://www.reuters.com/article/us-un-refugees-idUSKBN0U10CV20151218> (accesat 23.02.2016)
2. Pleșu A. Înapoi în colonii? În: Săptămîna, 8 aprilie 2016.
3. Roșca A.N. Migrația și aporiile multiculturalismului contemporan. În: Dialogul Civilizațiilor. Chișinău, 2015, p.11-21.
4. Personaje noi și subiecte eterne pe scena lumii. În: Săptămîna, 13 mai 2016.
5. EU to fine countries 'hundreds of millions of pounds' for refusing to take refugees. <http://www.telegraph.co.uk/news/2016/05/03/eu-to-fine-countries-that-refuse-refugee-quota/> (accesat 4.05.2016)

FENOMENUL MIGRAȚIEI ÎN CONȚINUTUL REGLEMENTĂRILOR JURIDICE

THE MIGRATION PHENOMENON REFLECTED ON LEGAL REGULATIONS

Ion GUCEAC,

Vicepreședinte al AȘM,

membru corespondent al AȘM,

doctor habilitat în drept, profesor universitar

Summary

This scientific approach is devoted to migration from the point of view of legal doctrine. Such an approach is very timely especially since the intersection of XX-XXI centuries, system of global migration processes affected the Republic of Moldova inclusively. Although the term "migration" knows several interpretations, from the perspective of jurisprudence term still remains unexplored. The situation is even worse if not a source of international law, the term "migration" has no legal definition. The tentative of a legal interpretation of the term "migration" is accompanied by examining the process of its constitutionalisation. Appreciating the efforts to clarify certain issues related to migration, it appears that the concept of legally migration has not been determined, and still remains an important objective of legal sciences.

Keywords: migration, legal doctrine, international law, legal sciences.

Transformările cardinale care au loc la etapa contemporană, generate în mare parte de internaționalizarea tot mai profundă a vieții statelor și popoarelor, creșterea rapidă a gradului de interdependență a statelor în cadrul relațiilor internaționale etc. deschid noi perspective pentru realizarea ideilor de integrare în condițiile globalizării la nivel mondial. Cu atât mai mult că experiența mondială arată că procesele de integrare din cadrul relațiilor internaționale care au loc la intersecția sec. XX – XXI capătă un caracter complex și multidimensional.

La această etapă, migrația populației a atins proporții planetare. Milioane de migranți au străbătut, în diferite proporții, continente și țări ale lumii, numeroase grupuri etnice și straturi sociale. Deosebit de mare este fluxul de oameni spre țările industrializate. În anul 1990 în SUA locuiau circa 20 de milioane de imigranți de primă generație, în Europa – 15,5 milioane, în jur de 8 milioane – în Australia și Canada. În această perioadă numai în Germania locuiau permanent 1 675 000 de turci. Spre mijlocul anilor '90 în Europa de Vest locuiau circa 13 milioane de musulmani, dintre care 4 milioane – doar în Franța [48, p. 309].

Potrivit ONU, până în 2010 numărul estimat al migranților internaționali a fost de 214 milioane, ei reprezentând 3% din populația totală a lumii. În 2010, cel

mai mare număr de migranți internaționali a locuit în Europa (70 milioane), Asia (61 milioane) și America de Nord (50 milioane). În perioada 2008-2010 Statele Unite ale Americii, Spania și Italia au fost țările din topul imigrării, iar Mexic, China și Pakistan – primele țări din topul emigrării [38]. La fel, potrivit raportului ONU din 2013 referitor la migrația internațională, numărul estimat de migranți internaționali este de 232 milioane, dintre care aproximativ 59% locuiesc în regiuni dezvoltate, 136 milioane s-au strămutat în regiunile Nordice [38].

Se afirmă că un astfel de val al migrației este determinat de:

- decolonizarea și formarea noilor state, promovarea de către state a unor politici noi, care încurajau plecarea oamenilor sau îi impuneau să procedeze astfel;
- modernizarea și dezvoltarea tehnologică;
- noile realizări înregistrate în domeniul transportului, migrația devenind mai ușoară, rapidă și mai puțin costisitoare;
- perfecționarea rețelelor de comunicare, în rezultat fiind posibilă consolidarea relațiilor dintre migranți și familiile lor din țara de origine [48, p. 308].

În același timp, trebuie să recunoaștem că, dacă la începutul și la mijlocul secolului trecut migrarea persoanelor dintr-o țară în alta era în mare măsură determinată de motivația lor individuală pentru a găsi condiții mai bune de trai și se măsura în sute de mii de migranți, atunci în ultimele decenii migrația a devenit una din formele de manifestare a globalizării și reprezintă o mișcare a milioane de indivizi apti de muncă, persoane strămutate și refugiați din motive politice, etnice etc.

La intersecția sec. XX-XXI, sistemul proceselor de migrație globală a afectat și Republica Moldova. Perioada de după proclamarea independenței Republicii Moldova se caracterizează prin intensificarea migrației externe atât definitive, cât și a celei temporare, numărul persoanelor plecate din țară depășind numărul persoanelor intrate cu asemenea scopuri în Republica Moldova [35]. Numărul total al imigranților în Republica Moldova, în perioada 1993-2013, a fost de 40 973 persoane. Din totalul imigranților, cel mai mare grup revine persoanelor originare din statele CSI (Ucraina, Rusia, Armenia, Azerbaidjan, Belarus). Pe locul doi se află reprezentanții din țările din Asia și lumea a treia (Siria, Iordania, Sudan, Turcia și Israel), iar țările europene se situează pe poziția a treia (România, Bulgaria, Germania, Italia) [5, p. 48-50].

Pe parcursul anului 2015, Biroul Migrație și Azil din Republica Moldova a recepționat 21456 cereri, ceea ce este cu 1788 cereri mai mult decât în anul 2014. În anul 2015 a fost acordat dreptul de ședere provizorie și permanentă pentru 4235 de străini, dintre care 28 de străini au obținut drept de ședere permanentă și 4207 – drept de ședere provizorie. Din cei 4207 străini sosiți, 2563 s-au stabilit cu traiul în orașe (61%) și 1644 – în localități rurale (39%). După

motivul imigrării, 1200 persoane (28,5%) au sosit pentru imigrare la muncă, 1442 (34,5%) străini au obținut dreptul de ședere pentru reîntregirea familiei, 817 (19%) – pentru studii, 466 (11%) – pentru alte cazuri, activități religioase, 282 (7%) – motive umanitare și de voluntariat [35].

Republica Moldova dispune de un cadru instituțional dezvoltat în domeniul managementului migrației și formulării politicilor migraționale, constituit din: Biroul Migrație și Azil, Departamentul Poliției de Frontieră, Centrul de Combatere a Traficului de Persoane, Ministerul Afacerilor Externe și Integrării Europene, Ministerul Muncii, Protecției Sociale și Familiei etc.

Urmărind ceea ce se petrece în Republica Moldova, dar mai ales în statele din Europa de Est, conștientizăm faptul că migrația în proporții crescânde nu este alimentată doar de procesele de globalizare sau integrare europeană. Tot mai mare amploare capătă așa-numitul fenomen al „anarhiei mondiale”, paradigmă a lumii pentru care este caracteristică slăbirea statelor și apariția unor „țări bancrotizate”. Printre trăsăturile principale ale acestei paradigme se numără: dezintegrarea unor state; înțepirea conflictelor etnice și religioase; apariția structurilor criminale mafiotice internaționale; creșterea numărului de refugiați până la zeci de milioane; răspândirea armei nucleare și a altor genuri de armament de distrugere în masă; extinderea terorismului; masacrele de preutindeni și epurările etnice [48, p. 35-36].

Nu putem trece cu vederea și unele circumstanțe noi, în stare să stimuleze migrația. De exemplu, încă în anii 90 ai sec. XX a fost lansată ideea că în lumea contemporană are loc constituirea unei „civilizații universale” [28, p.72]. Această noțiune presupune integrarea culturală a omenirii și acceptarea de către oamenii din întreaga lume a unor valori, religii, ordini, tradiții și instituții comune [48, p. 72].

Din această perspectivă, S. Huntington* ne avertizează despre confruntarea civilizațiilor, care în opinia sa reprezintă „una din cele mai grave amenințări a păcii în întreaga lume...”. În aceste condiții, ordinea internațională – care să țină cont de interesele diferitor civilizații – este „cea mai sigură măsură de preîntâmpinare a războiului mondial” [48, p. 6].

În contextul globalizării, mișcările migraționiste au devenit factori importanți în procesele socioeconomice și etno-culturale. Pornind de la acești factori, poate fi determinat gradul de deschidere și nivelul democrației în cadrul societății respective, urbanizarea, dezvoltarea infrastructurii, starea socioculturală și nivelul de toleranță din societate. Transformările geopolitice fără de precedent de la sfârșitul sec. XX – începutul sec. XXI, crizele socioeconomice, conflictele

* Samuel Phillips Huntington s-a născut în 1927, la New York. A absolvit Universitatea din Chicago, iar doctoratul l-a luat la Harvard, unde a început să predea încă de la 23 de ani. A obținut notorietate internațională prin lucrarea „Ciocnirea civilizațiilor”, în care a anunțat un conflict iminent între Occident și lumea islamică.

entice de proporții și războaiele locale au dus la apariția unor noi tendințe în dezvoltarea proceselor migraționiste.

În contextul acestor evenimente, migrația ca obiect de cercetare a atras atenția oamenilor de știință din diferite domenii ale cunoașterii.

Pornind de la caracterul multiaspectual, noțiunea “migrație” cunoaște mai multe interpretări, fenomenul reprezentând un instrument util de cercetare și explicare a unor dinamici sociale intracomunitare sau intersocietale [4, p. 12]. Migrația (din lat. *migration* – migrație) reprezintă deplasarea în masă a unor triburi sau a unor populații de pe un teritoriu pe altul, determinată de factori economici, sociali, politici sau naturali [20]. În sensul său inițial, termenul “migrație” este asociat și cu verbul englezesc “*a călători pe jos, a răătăci*”. Din aceste considerente, în sens larg, prin *migrația populației* se înțelege *mișcarea de oameni într-o varietate de contexte și situații*.

După cum vedem, interpretarea noțiunii “migrație”, în sens larg, nu permite să luăm în considerare unele criterii cum ar fi durata, frecvența, regularitatea, direcția-țintă, modul de deplasare în spațiu etc. Un element-cheie în acest caz este însuși faptul deplasării între anumite unități teritoriale.

În sens îngust, *migrația* este interpretată ca fiind o formă completă de deplasare teritorială. În Enciclopedia Britannica, *migrația* este definită ca schimbare definitivă a reședinței de către o persoană sau un grup de persoane [49].

Sub aspectul științelor sociale, “*migrația*” este definită ca o expresie spațială a modalității sociale” [27, p. 49] ori ca o serie de evenimente migratoare fixate în spațiu și în timp (din punct de vedere formal) și ca totalitate de relocări propriu-zise (din punct de vedere al conținutului) [40, p. 100-101].

Despre procesele de migrație se mai spune că acestea reprezintă, de regulă, procese de transfer al populației în masă, asociate cu schimbarea locului de reședință [41]. În opinia lui S. Huntington, dacă demografia este soarta, atunci deplasarea populației (adică migrația *n.n.*) reprezintă motorul istoriei [48, p. 307].

Una din primele încercări de interpretare științifică a noțiunii “migrație” este atribuită englezului E. Ravenstein, în opinia căruia aceasta reprezintă “schimbarea permanentă sau temporară a locului de reședință a unui individ”, “proces continuu” condiționat de interacțiunea dintre patru factori principali: cei care acționează la locul inițial (țara) de reședință a migrantului; la etapa deplasării migrantului; care acționează în locul (țara) intrării migrantului; factori de natură personală, printre care, în primul rând, sunt menționate preferințele de ordin personal, totalitatea caracteristicilor demografice etc. [33, p. 167-227].

Din perspectiva jurisprudenței, prezintă interes nu orice deplasare în spațiul teritorial, dar numai o astfel de deplasare, în cadrul căreia relațiile migratoare care iau naștere îmbracă o formă juridică și generează consecințe juridice pentru participanți.

Ar fi logic să presupunem că o definiție unificată a termenului “migrație”

există în dreptul internațional. Cu toate acestea, nici într-un izvor de drept internațional noțiunea “migrație” nu are o definiție juridică, în special fiind utilizați termeni apropiați după conținut, cum ar fi: “aflare”, “intrare”, “flux masiv”, “mutare”, “revenire în țară” și altele.

Carta Națiunilor Unite își pune drept scop menținerea păcii și securității internaționale; dezvoltarea relațiilor prietenești între națiuni, întemeiate pe respectarea principiului egalității în drepturi a popoarelor și dreptului lor de a dispune de ele însele; realizarea cooperării internaționale în rezolvarea problemelor internaționale cu caracter economic, social, cultural sau umanitar, în promovarea și încurajarea respectării drepturilor omului și libertăților fundamentale pentru toți, fără deosebire de rasă, sex, limbă sau religie [2].

În calitatea sa de document fundamental al dreptului internațional, Carta proclamă scopurile și definește principiile după care trebuie să se călăuzească statele membre (dar și ONU) în desfășurarea acțiunilor întreprinse, dar nu conține nici o mențiune privitor la “migrație”, cu toate că printre scopurile de bază se numără și respectarea “drepturilor omului și libertăților fundamentale pentru toți, fără deosebire de rasă, sex, limbă sau religie”.

În pofida faptului că Declarația Universală a Drepturilor Omului (art. 13) a consacrat, în calitate de drept fundamental al omului, dreptul oricărei persoane de a circula în mod liber și de a-și alege reședința în interiorul granițelor unui stat, precum și dreptul de a părăsi orice țară, inclusiv a sa, și de a reveni în țara sa [19] – în textul acesteia noțiunea “migrație” nu se regăsește.

În conformitate cu Pactul Internațional cu privire la drepturile civile și politice, statele părți se angajează să respecte și să garanteze tuturor indivizilor care se găsesc pe teritoriul lor și țin de competența lor drepturile recunoscute în acest pact, fără nici o deosebire, în special de rasă, culoare, sex, limbă, religie, opinie politică sau orice altă opinie, origine națională sau socială, avere, naștere sau întemeiată pe orice altă împrejurare [30]. La fel și Pactul Internațional cu privire la drepturile economice, sociale și culturale obligă statele părți să garanteze ca drepturile enunțate în el să fie exercitate fără “nici o discriminare întemeiată pe rasă, culoare, sex, limbă, religie, opinie politică sau orice altă opinie, origine națională sau socială, avere, naștere sau orice altă împrejurare” [31]. În același timp, ambele Pacte nu conțin nici o prevedere cu privire la migrație.

Un alt izvor important în domeniul drepturilor omului, Convenția pentru apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale, recunoscând în calitate de scop realizarea unei uniuni mai strânse între membrii săi (unul dintre mijloacele pentru a atinge acest scop fiind apărarea și dezvoltarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale), nu include în conținutul său normativ nici o referință privitor la migrație sau migranți [18].

Convenția Europeană referitoare la statutul juridic al lucrătorului migrant recunoaște necesitatea reglementării situației juridice a lucrătorilor migranți,

cetățeni ai statelor membre ale Consiliului Europei, cu scopul de a le asigura, în măsura în care este posibil, un tratament care să nu fie mai puțin favorabil decât cel de care beneficiază lucrătorii-cetățeni ai statului de primire, pentru toate aspectele legate de condițiile de viață și de muncă. Convenția nu operează cu noțiunea „migrație”, însă oferă definiția de „lucrător migrant”, prin care se înțelege „cetățeanul unei Părți contractante care a fost autorizat de către o altă Parte contractantă să își stabilească reședința pe teritoriul său pentru a se încadra într-o muncă salariată” [17].

Carta Socială Europeană (în vigoare pentru Republica Moldova din 1 ianuarie 2002) operează cu noțiunile „lucrători migranți”, „țări de emigrare și de imigrare”, fără interpretarea conținutului acestora [3].

O încercare importantă în promovarea unei politici globale a Uniunii Europene în domeniul migrației este Pactul European privind imigrația și azilul, menit să constituie baza politicilor Uniunii Europene privind imigrația și azilul, în spiritul responsabilității reciproce, al solidarității dintre statele membre, al unui parteneriat reînnoit cu țările terțe. Pactul vizează, în special, organizarea imigrației ilegale, ținându-se cont de prioritățile, necesitățile și capacitățile de primire ale țărilor membre ale Uniunii Europene și să încurajeze integrarea imigranților; controlul imigrației ilegale și încurajarea returnărilor voluntare ale imigranților în țările de origine sau de tranzit; sporirea eficacității controalelor la frontieră; constituirea unui cadru european în materie de azil; crearea unui parteneriat cuprinzător cu țările terțe pentru a încuraja sinergia dintre migrație și dezvoltare. Cu părere de rău, și în acest document nu sunt interpretate noțiunile specifice migrației [29].

Lipsa unei definiții general acceptate a noțiunii „migrație” nu numai în conținutul izvoarelor de drept, dar și în doctrina juridică a dreptului internațional, nu este întâmplătoare. Această lacună poate fi motivată prin dificultatea propriu-zisă a exercițiului de definire a unei astfel de noțiuni complexe cum este „migrația”.

Conform regulilor de logică, o definiție trebuie să fie proporțională, adică valoarea noțiunii definite și a expresiilor definitorii trebuie să coincidă (să fie egale între ele). Sarcina care îi revine legiuitorului în acest caz este de a nu admite îngustarea conținutului normativ al conceptului, adică expunerea conținutului acestuia într-un volum mai îngust decât este necesar.

Situația incertă în definirea noțiunii „migrație” este determinată și de faptul că aceasta pare a fi una generică și include în conținutul său toate categoriile de persoane care se deplasează în spațiu din diferite motive și cu scopuri diferite. Datorită caracterului său multiaspectual, o astfel de definiție poate fi aplicată doar în conținutul unor lucrări științifice și mai puțin în texte normative.

Constituția Organizației Internaționale pentru Migrări recunoaște că furnizarea la scară internațională a serviciilor de migrare se impune deseori în ve-

derea asigurării derulării armonioase a mișcărilor migratorii în lume și pentru a facilita, în condițiile cele mai favorabile, stabilirea și integrarea migranților în structura economică și socială a țării de primire. Documentul include noțiunea de “*migrare internațională*”, care cuprinde “migrarea refugiaților, a persoanelor strămutate și a altor persoane constrânse să-și părăsească țara și care au nevoie de serviciile internaționale de migrare”. Concomitent, se recunoaște importanța cooperării statelor și organizațiilor internaționale guvernamentale și neguvernamentale în materie de cercetare și consultare asupra problemelor de migrare atât în ceea ce privește procesul migratoriu, cât și situația și nevoile specifice ale migrantului, în calitate de ființă umană [13]. Importanța acestui document internațional este semnificativă și prin faptul că prevede instituirea Organizației Internaționale pentru Migrație (OIM)* – principală instituție interguvernamentală specializată în acest domeniu.

Este de menționat că OIM califică *migrația* drept o “*mișcare a unei persoane sau a unui grup de persoane, fie peste o frontieră internațională, fie în interiorul unui stat*” [32, p. 4].

Pornind de la faptul că migrația face parte din factorii care influențează puternic viața social-politică, economică și culturală a statelor, acest termen poate fi regăsit și în textul unor constituții. De exemplu, Constituția Australiei (art. 51) include în domeniile în care Parlamentul este împuternicit să adopte legi ce țin de “*imigrație și migrație*” [1]. În conformitate cu Constituția Ucrainei (art. 92), în categoria relațiilor sociale reglementate exclusiv prin lege sunt nominalizate procesele demografice și *migraționiste* [46].

Noțiunea “*migrație*” este utilizată în conținutul unor constituții aparținând statelor federative (o particularitate a cărora constă în delimitarea atribuțiilor statului federal de cele ale statelor federative). De exemplu, Constituția Austriei (art. 10) include în competența Federației legislația și activitatea executivă, reglementarea și supravegherea intrării și ieșirii de pe teritoriul Federației, inclusiv *imigrarea și emigrarea*, eliberarea pașapoartelor, expulzarea, lipsirea de dreptul de intrare în țară etc [47]. Constituția Braziliei (art. 22, alin. XV) include în competența exclusivă a Uniunii legislația în domeniul *emigrației* și *imigrației*, intrarea în țară, extrădarea și deportarea cetățenilor străini [43]. Autoritățile federative din Germania (art. 73 din Constituție) dispun de competență legislativă în diverse domenii, printre care libertatea deplasării, regi-

* Este formată din peste 146 state membre și alte 13 cu statut de observator, având birouri în peste 100 de țări. Activitatea organizației este dedicată promovării migrației în beneficiul tuturor. Aceasta are loc prin oferirea de servicii și consultanță atât guvernelor statelor membre, cât și migranților. OIM asigură reglementarea procesului migrator, promovând cooperarea internațională în problemele legate de migrație, căutarea soluțiilor practice la problemele migrației și acordând asistență umanitară categoriilor de migranți defavorizate. Republica Moldova a recunoscut acest document prin Legea pentru acceptarea Constituției Organizației Internaționale pentru Migrație nr. 215-XV din 29.05.2003, publicată în Monitorul Oficial Nr. 099 din 06.06.2003.

mul de pașapoarte, *imigrarea* și *emigrarea*, extrădarea [44]. Constituția Bosniei Herțegovina, printre alte atribuții puse în sarcina instituțiilor statale (art. III), include stabilirea politicilor și reglementarea *imigrației*, refugiaților și acordarea azilului [42]. La fel și în Emiratele Arabe, legislația în domeniul cetățeniei, pașapoartelor și *imigrației* ține de competența exclusivă a autorităților federale (art. 120 din Constituție) [12].

În conformitate cu Constituția Argentinei (art. 25), guvernul federal trebuie să stimuleze *imigrarea* din Europa. În acest sens, guvernul nu este în drept să limiteze sau să împiedice, prin introducerea anumitor taxe, intrarea pe teritoriul Argentinei a străinilor care își doresc să prelucreze pământul, să dezvolte industria, să conducă mijloace auto și să realizeze activitate didactică în domeniul științelor și artelor [7].

Noțiunea *migrație* poate fi regăsită și în conținutul constituțiilor statelor unitare, prin consacrarea unor atribuții aparținând autorităților publice, sau în descrierea unor drepturi fundamentale. De exemplu, Constituția Republicii Democratice Congo (art. 202) pune în competența exclusivă a puterii publice centrale reglementarea relațiilor ce țin de extrădare, *imigrare*, *emigrare*, eliberarea pașapoartelor și vizelor [8]. Și în Constituția Georgiei (art. 3) legislația privind *emigrarea* și *imigrarea*, ieșirea și intrarea în țară, șederea temporară sau permanentă a cetățenilor străini și a persoanelor fără cetățenie este declarată competență exclusivă a organelor supreme ale puterii de stat [9].

Conform Constituției Italiei (art. 35), statul recunoaște libertatea *emigrării*, dar în condițiile respectării îndatoririlor stabilite de lege [14]. În Angola, oricărui cetățean străin sau *emigrant*, în conformitate cu legislația națională și tratatele internaționale, i se garantează dreptul de a cere azil, în cazul intimidării din motive politice (art. 26 din Constituție) [6]. Constituția statului Haiti (art. 29) acordă dreptul de azil *emigranților* politici, cu condiția respectării legii [10]. Constituția statului Nicaragua (art. 60) recunoaște dreptul la *emigrare* și *imigrare*, anumite restrângeri fiind stabilite de lege [11]. În Constituția Portugaliei se conține un articol separat (art. 44), numit Dreptul la deplasare și *emigrare*, în al cărui conținut este consacrat dreptul tuturor cetățenilor de a emigra, de a ieși și de a reveni în țară [45].

După cum vedem, nu toate constituțiile utilizează noțiunea de „migrație”, cu toate că majoritatea absolută declară drepturi fundamentale care, într-o anumită măsură, legisfează și încurajează dreptul la libera deplasare a persoanei. Astfel, Constituția Republicii Moldova (art. 27), garantând dreptul la libera circulație, asigură oricărui cetățean dreptul de a-și stabili domiciliul sau reședința în orice localitate din țară, de a ieși, de a *emigra* și de a reveni în țară [15]. La fel și Constituția României (art. 25) – asigură dreptul fiecărui cetățean de a-și stabili domiciliul sau reședința în orice localitate din țară, de a *emigra*, precum și de a reveni în țară [16]. În conformitate cu Constituția Italiei (art. 16), toți ce-

tățenii pot circula și se pot stabili în mod liber în orice parte a teritoriului național, cu condiția respectării limitărilor pe care legea le stabilește în mod general, din motive de sănătate sau de urgență. Nici o restricție nu poate fi determinată de motive politice. Toți cetățenii sunt liberi să iasă și să revină pe teritoriul țării, cu condiția îndeplinirii obligațiilor legale [14].

În același timp, legislația aparținând unor state ne permite să identificăm în conținutul acesteia unele aspecte juridice ale fenomenului migrației.

De exemplu, în Legea Canadei cu privire la migrație și protecția refugiaților noțiunea *“imigrare”* este utilizată în 11 cazuri, dar fără interpretarea noțiunii respective [24]. Din punct de vedere structural, legea este formată din două compartimente: unul se referă la imigrarea în Canada, iar celălalt – la protecția refugiaților. Putem concluziona că refugiații nu se încadrează în categoria de *“imigranți”*. Probabil că din aceste considerente termenul *“imigrant”* nici nu este utilizat în conținutul acestei legi. Pentru nominalizarea persoanelor menționate mai sus se aplică termenul *“străin”*, care este definit ca o persoană care nu este cetățean sau rezident permanent al Canadei, inclusiv apatrid (art. 2).

În SUA, în Legea cu privire la imigrare și cetățenie termenul *“imigrant”* este suprapus termenului de *“străin”* [23]. Un străin este o persoană care nu deține cetățenia SUA, iar imigrantul este orice străin, care nu face parte din categoriile stabilite prin lege, în timp ce în categoria imigranților sunt incluși doar persoanele care intră în țară pentru a deveni cetățeni.

În Germania, pentru a desemna subiectele proceselor migraționiste este aplicat termenul *“străin”*. Conform Legii cu privire la migrație [21], este considerat străină persoana care nu este un german, în conformitate cu art. 116 din Constituția Germaniei.

Cercetarea modului în care noțiunea de *“migrație”* este utilizată în legislația altor state (în ciuda eterogenității acestui fenomen juridic și prezența diferitelor abordări în interpretarea lui) reprezintă totuși o necesitate obiectivă pentru perfecționarea legislației naționale, pentru formularea unor categorii juridice care să reflecte întocmai esența relațiilor sociale care au loc în procesele migraționiste.

De precizia cu care sunt definite noțiunile depinde corectitudinea utilizării conținutului de sens și, în cele din urmă, legalitatea deciziilor luate. Legiuitorul poate fixa semnele anumitor relații migraționiste, dând definiții ale termenilor care conțin doar o parte din noțiunea generică de *“migrație”*.

Tendința acceptării celor mai bune practici în domeniul reglementării migrației poate fi atribuită și legislatorului din Republica Moldova. De exemplu, Legea cu privire la migrația de muncă – al cărui obiect de reglementare include desfășurarea activităților de muncă provizorii ale lucrătorilor imigranți, condițiile de acordare, prelungire și revocare a dreptului la muncă și a dreptului de ședere provizorie în scop de muncă, precum și condițiile de angajare provizorie

în câmpul muncii a cetățenilor Republicii Moldova în străinătate – interpretează câteva categorii din domeniul migrației [25]. Astfel, în conformitate cu legea menționată *migrația de muncă* reprezintă deplasarea benevolă a cetățenilor Republicii Moldova peste hotare, precum și sosirea benevolă a străinilor pe teritoriul Republicii Moldova, în scopul desfășurării unor activități provizorii de muncă. Legea utilizează noțiunile de *lucrător imigrant*, prin care se înțelege un străin autorizat să desfășoare o activitate provizorie de muncă pe teritoriul Republicii Moldova, și *lucrător emigrant*, care este un cetățean al Republicii Moldova, cu domiciliul permanent pe teritoriul acesteia, care s-a deplasat în mod voluntar în altă țară cu scopul de a desfășura o activitate provizorie de muncă.

Un alt exemplu care demonstrează preocuparea legislatorului nostru de problema migrației este și Legea cu privire la integrarea străinilor în Republica Moldova, care asigură transpunerea parțială a Directivei Consiliului European nr. 83/2004/CE din 29 aprilie 2004 privind standardele minime referitoare la condițiile pe care trebuie să le îndeplinească resortisanții parveniți din țările terțe sau persoanele apatride pentru a beneficia de statut de refugiat sau de a le fi acordată protecție. Legea reglementează procesul de integrare a diferitelor categorii de străini în viața socială, economică și culturală a statului în scopul prevenirii și combaterii excluziunii sociale, adaptării la condițiile societății noastre și obținerii independenței financiare. La fel, legea nominalizată definește autoritățile competente, programele de integrare, obligațiile străinilor care beneficiază de programele de integrare ș.a. Legea în cauză constituie o realizare legislativă importantă și un pas major în crearea mecanismelor de integrare a străinilor pe teritoriul Republicii Moldova, în care sunt implicate autoritățile centrale și locale relevante. Printre dispozițiile demne de a fi menționate sunt cele cuprinse în art.35, care obligă autoritățile administrației publice locale să realizeze măsuri pentru sporirea nivelului de informare a populației autohtone cu privire la migrație, azil, integrarea socială a străinilor, dezvoltarea spiritului de toleranță și înțelegerea interculturală [26].

Un important document național adoptat de Guvernul Republicii Moldova, menit să asigure reglementarea circulației și mobilității cetățenilor, pentru a contribui la prosperitatea populației țării, la dezvoltarea ei socioeconomică, la asigurarea drepturilor și securității sociale ale migranților este Strategia națională în domeniul migrației și azilului (2011-2020) [35]. De menționat că această strategie este armonizată cu strategia de dezvoltare „Moldova 2020” [34], cu Strategia ocupării forței de muncă [37] și cu Strategia națională în domeniul securității demografice [36].

Obiectivul principal al acestei Strategii este de a asigura reglementarea managementului proceselor migrației și azilului, de a armoniza cadrul juridic național cu prevederile dreptului internațional și legislația Uniunii Europene, de a reglementa circuitul persoanelor menit să servească drept contribuție pentru

dezvoltarea socioeconomică, securitatea țării și realizarea obiectivelor de integrare europeană.

Strategia are ca scop dezvoltarea unor politici concrete și interconectate în următoarele domenii: migrația legală, sistemul de azil, migrația regulată, gestionarea integrată a frontierei, politica de acordare a vizelor, respectarea drepturilor și libertăților omului, lupta împotriva amenințărilor generate de creșterea fenomenului migrației, securitatea documentelor și protecția datelor personale etc. Prin intermediul acesteia se recunoaște importanța managementului migrației și azilului pentru bunăstarea economică și socială și pune în discuție imperativitatea corelării acesteia cu perspectivele și orientările Republicii Moldova.

Strategia reflectă eforturile de conformare și ajustare a politicilor naționale în domeniul migrației la prevederile abordării globale a Uniunii Europene privind migrația, acoperind trei domenii fundamentale legate de fenomenul migrației: promovarea migrației legale, combaterea migrației iregulare și încurajarea migrației pentru dezvoltarea țării. Strategia menționată are stabilite obiective până în anul 2020 și este însoțită de Planul Național de Acțiuni pentru anii 2011-2015, care constituie un instrument de natură politică importantă pentru gestionarea fluxurilor migratorii.

Importanța strategiei este determinată și de faptul că aceasta interpretează mai multe categorii din domeniul migrației. De exemplu, migrația externă temporară se consideră migrația pentru o perioadă de timp determinată: în scop de muncă, la studii, pentru reintegrarea familiei, alte scopuri. O altă diversitate de manifestare a migrației-migrația definitivă, este interpretată ca fiind plecarea cu traiul permanent peste hotare a cetățenilor Republicii Moldova.

În ultimul timp, în conștiința socială a populației din țările europene imigrarea are conotații negative, cetățenilor europeni fiindu-le frică de faptul că “asupra lor au năvălit nu armate și tancuri, dar migranți, care vorbesc în alte limbi, se roagă altor divinități, aparțin altor culturi și apare teama că ei vor lua de la europeni locurile de muncă, le vor ocupa terenurile agricole, vor “consuma” toate fondurile de asigurări sociale și vor amenința modul lor de viață” [39, p. 2].

În același timp, proporțiile imigrației au pus pe agenda conducerii Uniunii Europene noi preocupări, fapt demonstrat de noile inițiative legislative și reguli de admitere a imigranților, care tot mai des sunt tratați de locuitorii indigeni din țările europene ca “străini” nedorți, potențiali delincvenți, ca potențiali concurenți pe piața forței de muncă și în domeniul asistenței sociale.

Apreciind eforturile în vederea clarificării unor probleme ce țin de fenomenul migrației, constatăm că termenul *migrație* nu a fost determinat din punct de vedere juridic.

În același timp, caracterul complex, divers și specific al relațiilor migraționiste care au loc între subiecții acestora, administrarea proceselor de migrație implică o înțelegere profundă a esenței acestui tip de raporturi juridice.

Constituirea unui sistem eficient de reglementare juridică a migrației, atât la nivel intern, cât și internațional, impune o definiție a categoriilor conceptuale ale acestei instituții. În demersul nostru de conceptualizare a migrației de pe poziția doctrinei juridice este necesar ca, mai întâi, să stabilim relațiile sociale care fac parte din obiectul raporturilor juridice migraționiste și numai după aceasta să oferim o interpretare juridică a acestei noțiuni.

În opinia noastră, o definiție reușită a noțiunii “migrație” implică recunoașterea unor semne esențiale, caracteristice acestui fenomen, printre care:

- prezența unor subiecți ai procesului de migrație;
- existența între acești subiecți a unor relații juridice, conținutul cărora este determinat de drepturile subiective și îndatoririle juridice de care se bucură aceștia conform legii;
- posibilitatea aplicării constrângerii de stat în cazul în care este nevoie.

Abordarea mai largă a conținutului noțiunii de “migrație” în spațiul doctrinei juridice ar contribui la identificarea obiectului raporturilor juridice în acest domeniu, la identificarea expresă a statutului migrantului, la armonizarea legislației naționale cu cea internațională și, nu în ultimul rând, la ordonarea terminologiei juridice din acest domeniu. Reglementarea juridică a migrației, cu utilizarea unei terminologii juridice potrivite și pe înțelesul tuturor, rămâne și astăzi un obiectiv important al științelor juridice.

Referințe bibliografice

1. Australian Constitution. www.australianpolitics.com/constitution-aus/text/preamble.
2. Carta Națiunilor Unite, semnată la San Francisco la 26 iunie 1945, în vigoare de la 24 octombrie 1945, [on-line]: www.anr.gov.ro/docs/.../Carta_Organizatiei_Natiunilor_Unite_ONU_.pdf.
3. Carta Socială Europeană (revizuită) din 03.05.1996. În: Ediția oficială Tratatate internaționale. Chișinău, 2006, vol. 38.
4. Cămărășan V.A. Migrația și politici Europene. Cluj-Napoca: Editura CA Publishing, 2013, p. 12.
5. Cheianu-Andrei D., Barilov A. Analiza lacunelor în domeniul managementului migrației. Chișinău, 2013, p. 48-50.
6. Constitution of Angola [on-line] <http://www.wipo.int/edocs/lexdocs/laws/en/ao/ao001en.pdf>.
7. Constitution of Argentine nation [on-line] <http://www.biblioteca.jus.gov.ar/argentina-constitution.pdf>.
8. Constitution of the Republic of Congo [on-line] file:///C:/Users/adminGLK/Downloads/constitution_de_la_republique_du_congo__constitution_of_the_republic_of_the_congo_.pdf.
9. Constitution of Georgia [on-line] http://www.parliament.ge/files/68_1944_951190_CONSTIT_27_12_06.pdf.
10. Constitution of Haiti [on-line] <http://pdba.georgetown.edu/Constitutions/Haiti/haiti1987.html>.

11. Constitution of the Republic of Nicaragua [on-line] https://www.constituteproject.org/constitution/Nicaragua_2005.pdf.
12. Constitution of the United Arab Emirates [on-line] https://www.constituteproject.org/constitution/United_Arab_Emirates_2004.pdf.
13. *Constituția Organizației Internaționale pentru Migrări*, oim.ro/.../OIM_constitutia_legea_123_19_iun_....
14. Constituția Republicii Italiene [on-line] <http://www.casacultureivrea.it/costituzione/romeno.pdf>.
15. Constituția Republicii Moldova, http://www.ccrm.md/public/files/file/Acte_leg/Constitutia.pdf.
16. Constituția României, http://www.ucv.ro/pdf/site/constitutia_romaniei.pdf.
17. Convenția Europeană referitoare la statutul juridic al lucrătorului migrant, www.coe.int/.../093_Convention_Legal_Status_.
18. Convenția pentru apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale www.echr.coe.int/Documents/Convention_ROM.pdf.
19. *Declarația Universală a Drepturilor Omului* adoptată la 10 decembrie 1948, prin Rezoluția 217 a ONU https://ro.wikipedia.org/wiki/Declarația_Universală_a_Drepturilor_Omului.
20. *Dexonline*, <https://dexonline.ro/definitie/migrație>.
21. Gesetz zur Steuerung und Begrenzung der Zuwanderung und zur Regelung des Aufenthalts und der Integration von Unionsbürgern und Ausländern (Zuwanderungsgesetz) // URL: http://www.zuwanderung.de/cdn_115/nn_1068532/sid_73362F9A30062A56546A5565DDBBDC2C/nsc_true/DE/Zuwanderungsgeschietztzt/Rechtsgrundlagen/Rechtsgrundlagennode.html?_nnn=true.
22. Hotărârea Guvernului cu privire la aprobarea Strategiei naționale în domeniul migrației și azilului (2011-2020) nr. 655 din 08.09.2011, Monitorul Oficial nr.152-155/726 din 16.09.2011.
23. Immigration and Nationality Act Sec. 1101 // URL: <http://www.fourmilab.ch/uscode/8usc/www/t8-12-I-1101.html>.
24. Immigration and Refugee Protection Act (2001, c. 27) // URL: <http://laws.justice.gc.ca/en/i-2.5/245769.html90>.
25. Lege cu privire la migrația de muncă nr. 180-XVI din 10.07.2008. În: Monitorul Oficial nr.162-164/598 din 29.08.2008.
26. Lege privind integrarea străinilor în Republica Moldova nr. 274 din 27.12.2011. În: Monitorul Oficial nr.48/144 din 13.03.2012.
27. Miftode V. Elemente de sociologie. București: Editura Științifică și Enciclopedică, 1984, p. 49.
28. Naipaul V. S. *Our Universal Civilization*. În: The 1990 Wriston Lecture, The Manhattan Institute, New York Review of Books, 30 October 1990, p. 20. Apud C. Хантингтон. Op. cit., p. 72.
29. *Pactul European privind imigrația și azilul adoptat în octombrie 2008*, (nepublicat în Jurnalul Oficial), eur-lex.europa.eu › ... › EUR-Lex.
30. Pactul Internațional cu privire la drepturile civile și politice, www.irdo.ro/file.php?fisiere_id=80&inline.
31. Pactul Internațional cu privire la drepturile economice, sociale și culturale, www.irdo.ro/file.php?fisiere_id=79&inline.

32. Popa M., Ungureanu D., Oneașcă Iu. (coord.) *Politica de migrație a Uniunii Europene – implicații pentru piața muncii*. Buzău: Alpha MDN, 2013, p. 4.
33. Ravenstein E. G. The Laws of Migration. În: *Journal of the Royal Statistical Society*. 1885, Vol. 48, p. 167-227.
34. Strategia de dezvoltare „Moldova 2020”, http://particip.gov.md/public/files/strategia/Moldova_2020_proiect.pdf.
35. Strategia națională în domeniul migrației și azilului (2011-2020) <http://lex.justice.md/index.php?action=view&view=doc&lang=1&id=340066>.
36. Strategia națională în domeniul securității demografice, <http://lex.justice.md/view-doc.php?action=view&view=doc&id=340745&lang=1>.
37. Strategia ocupării forței de muncă, <http://lex.justice.md/md/324604/>.
38. United Nations, Economic and Social Affairs. International Migration Report 2009: a Global Assessment, <http://www.un.org/esa/population/publications/migration/WorldMigrationReport2009.pdf>.
39. Weiner M. *Global Migration Crisis*. New York: Harper Collins, 1995, p. 2. Apud C.
40. *Государственно-правовые основы миграции населения в Российской Федерации*. М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2006. С. 100–101.
41. Дмитриев А. В. Миграция: конфликтное измерение. М.: Альфа-М, 2006.
42. *Конституция Боснии и Герцеговины* [on-line] shirakcentre.org/hy/sahmanadru-tyunner/253-2010-09-22-13-06-07.
43. *Конституция Федеративной Республики Бразилии*, [www.krugosvet.ru node/41662](http://www.krugosvet.ru/node/41662).
44. *Конституция Федеративной Республики Германии* [on-line] http://legalportal.am/download/constitutions/83_ru.pdf.
45. *Конституция Португальской Республики*, www.concourt.am/armenian/.../portug-r.htm.
46. *Конституция Украины*, rada.gov.ua/uploads/documents/27396.pdf.
47. Федеральный конституционный закон Австрии от 10 ноября 1920 г. Конституция Австрийской Республики. În: Конституции государств Европы. Москва: Издательство НОРМА, 2001 г.
48. Хантингтон С. *Столкновение цивилизаций*. Москва: Издательство Астрель, 2011, p. 308.
49. Энциклопедия Британника // URL: <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/275738/human-migration> (дата обращения: 10.12.2008).

ASPECTE BIOETICE ALE PROCESELOR MIGRAȚIONALE CU IMPACT ASUPRA SECURITĂȚII UMANE

BIOETHICAL ASPECTS OF MIGRATION PROCESSES WITH IMPACT ON HUMAN SECURITY

Serghei SPRINCEAN,

doctor în politologie, conferențiar universitar,
Institutul de Cercetări Juridice și Politice al AȘM

Summary

In the article are brought into question several bioethical aspects related to contemporary migration phenomena in the context of intensification of negative impact of global problems. In these conditions, the combination of such elements can generate very complex processes with great influence on the state of human security of the entire world as well as of the specific region like South-East Europe.

Keywords: migration, bioethics, human security, global problems, migration policy.

Structura crizei mondiale poliaspectuale contemporane, ca preocupare prioritară și obiect principal al preocupării pentru domeniul eticii biologice globale, se axează cu precădere pe individul uman și pe formațiunile și grupurile sociale constituite din persoane individuale, evidențiind necesitățile și particularitățile acestora în raport cu alte elemente provenite din mediul firesc de viață specific omului, ca subiecți ai relațiilor și coraporturilor morale, printre care componenta migrațională tinde să constituie una dominantă în virtutea priorităților, tendințelor și trendurilor de dezvoltare a preocupărilor și de reorientare a interesului omenirii în perioada conștientizării, mobilizării și depășirii crizei globale. Astfel, se vor evidenția trei grupuri principale de probleme globale ca elemente componente ale crizei mondiale: 1. *probleme globale antro-po-sociale*, 2. *probleme socionaturale* și 3. *probleme globale inter-sociale*.

Categoria problemelor antro-po-sociale de departe tinde să domine în cadrul structurii crizei globale multiaspectuale față de celelalte tipuri de probleme globale, care se dovedesc a fi cel mai des generate și amplificate de factorul uman. Dacă grupul de probleme socionaturale include astfel de aspecte regretabile și nocive pentru existența viitoare a omenirii, ce apar în rezultatul contactului dintre societatea umană și natură, precum degradarea ecologică a stării mediului ambiant, irosirea irațională a resurselor naturale etc., atunci segmentul de probleme globale antro-po-sociale ce se manifestă în corelația etico – dezvoltatională dintre individul uman și societatea din care face parte, incluzând aspecte demografice referitoare la scăparea de sub controlul sociopolitic a proceselor de creștere a numărului populației sau procesele migraționiste ce

tind să submineze bunăstarea și echilibrul general în domeniul social și cel politico-economic pe Terra, ori degradarea sistemelor de ocrotire a sănătății și de educație, se evidențiază ca fiind unicul factor cardinal de sprijin al balanței stabilității în cadrul coraportului dintre civilizația umană și natură, în contextul inevitabilității identificării și urmăririi căii coevoluționiste în dezvoltarea celor două laturi ale existenței vieții terestre – societatea și biosfera. Degenerarea situației și ruperea echilibrului unei evoluții moderate în contextul degradării și înrăutățirii stării demografice inevitabil va produce o amplificare a tuturor problemelor socionaturale și agravarea inerentă, de exemplu, a stării mediului ambiant și rezervei de resurse naturale a Planetei. Aceeași legătură cauzală de dependență se va atesta în cazul corelației dintre categoria de probleme globale antro-po-sociale și cele inter-sociale, referitoare la numeroasele conflicte și animozități dintre culturi, religii, dintre state ca actori cu pondere semnificativă pe arena internațională, între diverse interese naționale etc., care cel mai des se transformă în confruntări violente și chiar cu un important potențial letal pentru întreaga omenire, în contextul dezvoltării vertiginoase pe parcursul ultimului secol a unor astfel de tehnologii militare precum cele biologice, atomice, nucleare, climaterice etc. Ieșirea de sub controlul guvernamental al fenomenelor antro-po-sociale, precum degradarea nivelului culturii generale în societate, amplificarea analfabetismului, discordanța funcțională dintre oferta sistemului educațional și necesitățile reale ale omului contemporan, falimentul sistemului medical și de asistență socială în contextul ritmurilor galopante ale migrației internaționale și ratei natalității în cele mai sărace regiuni de pe glob, vor genera inevitabil conflicte violente intersociale ce vor avea ca rezultat masacrarea sau decesul din cauze socio-medicale a unui număr semnificativ de persoane din rândurile populației Planetei [1, p. 215]. Astfel că grupul de probleme antro-po-sociale, printre care se înscriu și aspectele migraționiste, se dovedește a fi o importantă piesă componentă în structura crizei globale multidimensionale, de buna gestionare a căreia va depinde găsirea și aplicarea soluțiilor optime în vederea depășirii crizei contemporane.

În condițiile unei necesități stringente a societății contemporane de a soluționa criza globală multiaspectuală, se produce în mod sistemic o evaluare, o prioritizare și ierarhizare atât a cauzelor, cât și a gravității impactului global al elementelor sale componente, printre care se evidențiază setul de probleme demografice în cazul soluționării lor pozitive, prin capacitatea de a influența direct în sensul diminuării intensității celorlalte probleme globale. De rând cu creșterea numărului populației la scară planetară, problematica strămutării migraționale a unor importante secțiuni și straturi populaționale se dovedește a fi un aspect-cheie în definirea caracteristicilor, delimitarea ariei specifice și identificarea căilor de atenuare a impactului global ale altor probleme globale stringente, precum cele ce țin de păstrarea mediului ambiant, de utilizarea ra-

țională a resurselor naturale sau care sunt în corelare directă cu dezvoltarea și aplicarea tehnologiilor militare nucleare, probleme care prin nesoluționarea lor promptă deja la etapa actuală a evoluției lor amenință direct întreaga omenire cu degradarea dramatică a nivelului de trai și, mai apoi, cu perturbarea vieții pe Terra în cel mai radical mod.

Migrația, cu diversele sale tipuri și forme, devine o amenințare globală pentru omenire în contextul creșterii nivelului haosului și dezorganizării sistemului social atât la nivel național, regional, cât și la nivel internațional [2, p. 238]. Diminuarea capacității de control sau chiar lipsa temporară și periodică a acestuia din partea guvernelor statelor lumii sau instituțiilor mondiale de monitorizare a proceselor demografice este unul dintre cele mai grave efecte ale creșterii/scăderii bruște a nivelului migrației și repartizării neuniforme și disproporționate a populației pe suprafața Terrei. În contextul intensificării migrației și a imposibilității acestuia de a fi controlată managerial și pronosticată științific, se reduce semnificativ potențialul de organizare a instituțiilor statului, a sistemului internațional de guvernare și dirijare a societății umane în ansamblul ei, precum și abilitatea și capacitatea puterii și a autorităților de a reacționa prompt și eficient la apariția problemelor sociale, economice sau politice, la agravarea treptată a întregului spectru al acestora. Domenii precum: accesul cetățeanului la educație, alfabetizare, la obținerea unui nivel minim de cultură generală, la asistență socială și medicală; producția, comercializarea de alimente și mărfuri de primă necesitate, accesul liber și egal al oamenilor la acestea; participarea democratică a cetățenilor la scrutinele electorale și implicarea lor în diverse procese sociopolitice locale; integrarea migranților în comunitățile de destinație etc. vor fi supuse cel mai mult proceselor de destabilizare și degradare, făcând extrem de dificilă sarcina autorităților de a asigura buna lor funcționare în continuare [3, p. 40].

În mod firesc, problematica migrației populației ca fenomen demografic devine un subiect al cercetării teoretice pluridimensionale și multidisciplinare, investigat cu un interes din ce în ce mai mare în vederea identificării și implementării unor soluții practice eficiente de exercitare a funcției conducerii societății contemporane de coordonare și direcționare, precum și de restabilire a controlului acestuia asupra proceselor migraționiste, care în condițiile unei amplificări a acestor fenomene intensifică și sporesc potențialul lor de destabilizare atât microsocială a comunităților locale și grupurilor de persoane, cât și macrosocială a sistemului civilizației umane contemporane în ansamblu [4, p. 95].

Spre exemplu, în același context, politologii Victor Moraru și Valeriu Moșneaga, cercetând diversele aspecte și implicații ale proceselor migraționale, utilizând inclusiv astfel de metode precum comparația datelor statistice, au ajuns la următoarea concluzie: "Astfel, migrația se constituie astăzi, se pare, într-una din cele mai ostentative provocări cu care se confruntă societatea contemporană, iar ponderea acestui fenomen în viața de fiecare zi și pentru o perspectivă

previzibilă generează, pe de o parte, o legitimă îngrijorare, pe de altă parte, determină necesitatea supunerii acestui fenomen unei examinări atente. Datele statistice denotă faptul că migrația reprezintă un fenomen de dimensiune mondială, cu evidente implicații politice, sociale și economice” [5, p. 113]. Cercetătorii sus-numiți confirmă caracterul global al problemei migrației în condițiile contemporane, precum și impactul important nu doar în sfera socială, dar și în domeniul adoptării și implementării deciziilor economico-politice. În contextul corelației strânse cu alte probleme globale, fenomenul intensificării proceselor migraționale se prezintă a fi unul foarte original, pe motiv că poate fi atât o cauză importantă generatoare a unui șir de aspecte și efecte critice ce pot provoca crize în diverse domenii ale vieții sociale, cât și un rezultat al escaladării și degenerării problemelor globale, care prin efecte violente și distrugătoare, însoțite de panică, provoacă populația la schimbarea locului de trai, migrarea către alte locuri, retragerea din fața pericolelor iminente, din teamă pentru integritatea și bunăstarea proprie, cât și din necesitatea asigurării securității personale și de grup.

Toate cauzele și premisele enumerate mai sus au stat la baza apariției în 1969 a disciplinei bioetica, fondată de oncologul american Van Rensselaer Potter ca o ”punte către viitor” [6, p. 31], iar în lucrările sale mai recente – ca o ”știință globală” [7, p. 12], care între timp devine și o mișcare practică sociopolitică și instituțională importantă, sprijinită prin inițiative ale societății civile, în vederea optimizării practicilor normative și juridice cu caracter biomedical și ecologic referitoare la biosferă, vietate, om. Obiectivul principal al domeniului bioeticii globale rămâne pe parcursul a mai bine de 40 de ani bioetizarea tuturor sferelor vieții sociale și mai cu seamă a domeniului politic și decizional, formarea unei conștiințe sociale cu caracter bioetic, precum și edificarea mecanismelor socio-politice eficiente de asigurare a dezvoltării sustenabile a omenirii în condițiile necesității depășirii crizei globale multidimensionale, a cărei structură și astăzi se menține, în principiu, intactă, constituind obiectul de cercetare a numeroase studii teoretico-practice.

Din perspectiva unei cercetări mai eficiente a problematicei migrației, în vederea atingerii scopurilor menționate, se remarcă ca fiind crucială diversificarea și consolidarea aparatului metodologic aplicat în cadrul investigațiilor. În acest context devine importantă lărgirea și îmbogățirea metodologiei de cercetare mai ales pe seama unor domenii de cercetare noi, interdisciplinare și cu specific post-neclasic, precum cel al bioeticii. Metodele bioetice de investigație științifică posedă un potențial semnificativ de activizare și coagulare a potențialului și eficienței metodelor tradiționale din cadrul științelor sociale, în cazul combinării armonioase și intercompletării acestor abordări metodologice principal orientate către modele funcționale diferite de elaborare a strategiei metodologice în cercetare [8, p. 35].

În vederea fortificării aparatului metodologic aplicat în cadrul studiului migrației, noua disciplină a bioeticii, orientată către investigația rolului și impactului elementului moral în cadrul corelației dintre politic și condiția biologică și medicală, dintre viața sociopolitică și ritmurile, etapele de evoluție a biosferei, este capabilă să furnizeze un set de procedee și tehnici metodologice oportune și necesare pentru o cercetare, expertizare și o analiză etico-morală mai amănunțită, mai exactă și mai utilă din punctul de vedere al aplicabilității practice a recomandărilor făcute, a fenomenelor migraționiste în contextul proceselor socio-politice, influențate în mod cardinal de imperativele biosociale contemporane, cum ar fi stringența soluționării problemei supraviețuirii sustenabile a omenirii în condițiile crizei mondiale, a depășirii problemelor globale etc.

Securitatea umană, ca o nouă concepție constructivistă în studiile de securitate care a determinat apariția de noi dimensiuni în cercetarea domeniului securității, a fost generată de critica la adresa neorealismului și înseamnă asigurarea securității concentrată pe interesele și nevoile individului uman, iar interesele de securitate ale colectivității și statului sunt secundare și inferioare ca prioritate față de securitatea persoanei [9, p. 73].

Securitatea umană a constituit un derivat din concepția postmodernă a securității care trebuie să fie axată, potrivit reprezentanților acestui curent în studiile de securitate, pe interesele individuale ale persoanei umane și nu pe interesele comunității sau ale statului. Această concepție a securității umane se remarcă prin definirea celor două planuri de bază ale sale: libertatea de necesități și libertatea de frică, și trasează obiectivele bioeticii în domeniul politicii ce se referă la realizarea acestor deziderate [10, p. 67]. Libertatea de necesități se prezintă a fi un obiectiv de realizat, ca o stare în care necesitățile specifice persoanei umane, cele fiziologice, spirituale și sociopolitice, nu vor mai constitui un impediment în progresul său personal sau o sursă de insecuritate pentru individul uman în mediul social. Libertatea de frică se remarcă ca o stare psihomotivă prin care individul uman este scutit de grija și frica viitorului prin politici sustenabile și raționale, echitabile și participative.

Ca rezultat al evidențierii rolului individului în procesul de securizare, problema securității capătă noi valențe, pe lângă cele militare, precum aspecte migraționale, demografice, economice, ecologice, societale, politice, chiar și lingvistice și discursive, sau semnificații etice prin implicarea sistemului de principii morale și valori personale ale individului. În acest ultim context, securitatea devine o problemă de etică în condițiile în care securizarea se remarcă ca o componentă de bază a realizării binelui comun.

Elaborarea teoriei bioetice – concepție a supraviețuirii și securizării globale a progresului social, poate fi un obiectiv realizabil doar în condițiile bioetizării politicului și a vieții sociale prin promovarea unor astfel de principii precum cel al biocentrismului, coevoluției, responsabilității, cooperării atât dintre state

și alte instituții internaționale, responsabile de implementarea strategiei de dezvoltare durabilă, cât și dintre societate și natură [11, p. 10].

Cauzele apariției conceptelor de "securitate umană" și "bioetică" sunt apropiate și interdependente. Noțiunea de *securitate umană* a fost generată, în principal, de necesitatea redimensionării conceptului de securitate prin accentuarea rolului deosebit al individului uman în procesul de asigurare a securității, iar în cazul bioeticii, sursa de bază în procesul său de apariție și fundamentare a constatat în necesitatea găsirii unor soluții viabile la criza globală contemporană prin inițierea redimensionării elementului etico-moral ca unul fundamental în cadrul relațiilor dintre individ-societate-natură.

Corelația dintre conceptele de "securitate umană" și "bioetică" capătă noi valențe în contextul amplificării unor astfel de procese precum cele migraționale, din motivul impactului major al acestor fenomene demografice și al conținutului lor perturbator, atât la nivel teoretic, cât și aplicativ [12, p. 225].

Diversele etape, stadii și forme ale proceselor migraționale, cauzele și consecințele, impactul acestora asupra altor laturi ale vieții umane la nivel individual, dar și la nivel social necesită o abordare și atenție deosebită în contextul aplicării metodologiei bioeticii în procesul de cercetare a fenomenului migrației. Aportul teoretic și practic al bioeticii la îmbunătățirea gestionării proceselor migraționiste, alături de alte ramuri ale științei și filosofiei, constă în suportul acordat opiniei publice, societății civile și comunității umane în întregimea ei de către cercetătorii din acest domeniu nou și specific al științei contemporane, dar și reprezentând întreaga comunitate academică, la conștientizarea, sporirea atenției și alertarea cu privire la schimbările structurale ale migrației moderne, cât și referitor la impactul și importanța sa crescândă în contextul altor procese sociale contemporane. În acest sens, Victor Moraru și Valeriu Moșneaga, importanți cercetători ai fenomenelor migraționiste, remarcă: "Astfel, fenomenul global al migrației apare marcat de noi trăsături semnificative, și, într-o mare măsură, conștientizate, ceea ce oferă anumite premise pentru gestionarea adecvată a proceselor migraționale." [5, p. 115]. Or, conștientizarea esenței fenomenului migrațional și a părților sale componente, precum și a celor mai grave probleme generate de procesele migrației devine o primă dar fundamentală etapă în vederea inițierii promovării tendințelor de moralizare și umanizare a fenomenului dat și prin aceasta – în perspectiva realizării și atingerii obiectivelor de eficientizare și sustenabilizare a gestionării multiplelor aspecte ale migrației prin soluționarea impedimentelor, clivajelor și barierelor sociale pe care le ridică.

Fenomenul migrației în condițiile unei presiuni tot mai importante a procesului contemporan de globalizare capătă noi trăsături în concordanță cu specificul schimbărilor ce se produc la nivelul cel mai general de percepție a esenței fenomenului social. Procesele migraționiste care au căpătat o cu totul

altă semnificație odată cu declanșarea revoluției tehnico-științifice și cu amplificarea progresului tehnologic comportă un set de particularități fundamentale care, cercetate în parte, pot contribui decisiv la dezvoltarea metodologică a cunoștințelor științifice cu privire la migrație în contextul gestionării problemelor globale ce tind să amenințe existența cu dispariția ei. Astfel, politologii Victor Moraru și Valeriu Moșneaga identifică un șir de particularități specifice proceselor migraționiste contemporane, realizând și o ierarhizare a acestor trăsături ale fenomenului migrației în vederea delimitării cadrului tematic:

- factorul globalizării, care anulează distanțele, facilitând mobilitatea populației din orice loc în orice parte a lumii;
- regionalizarea migrației: direcționarea prevalentă a mobilității originarilor din America Latină spre SUA, celor din Estul Europei și din Nordul Africii spre țările Uniunii Europene, fluxurile migraționale intense în interiorul Asiei etc.;
- accelerarea cantitativă: la scara mondială au fost înregistrate 75 de milioane de migranți în anul 1965, 120 de milioane – în anul 1990; 175 de milioane – în anul 2000; mai mult de 200 de milioane în primul deceniu al secolului al XXI-lea;
- aprofundarea implicațiilor politice, economice și sociale în cadrul proceselor migraționale;
- internaționalizarea continuă a activității economice și financiare;
- migrația, determinată de căutarea unui loc de muncă, drept o tendință în continuă fortificare: între imigrare și sfera muncii se constată o reală simbioză;
- sporirea componentei feminine a migrației;
- manifestarea pronunțată a imigrației ilegale;
- afirmarea elementelor migrației circulatorii;
- multitudinea cauzelor migrației, accentuarea exodului forțat al populației din cauza sărăciei, războaielor, conflictelor etnice ș.a.
- diversificarea motivației pentru migrare ș.a.” [5, p. 115]

Contribuția bioeticii poate fi diferită în contextul cercetării diverselor elemente ale fenomenului migrației, în funcție de scopul specific al cercetării și de relevanța domeniului bioeticii pentru cercetarea particularității și specificului componentei migraționale. În condițiile unei transformări profunde a esenței, dar și a formei proceselor migraționale, se atestă o reducere a actualității modelului binar al migrației, incluzând forma permanentă și temporară. Acest model tot mai des este înlocuit de un alt model al migrației circulatorii, mult mai apropiat de esența globalizării, referindu-se la caracterul interactiv și circular al fluxurilor migraționale, care încetează să mai fie strict legate de polii clar identificați ai originii și destinației finale a acestor fluxuri, intervenind în mod definitoriu o multitudine de direcții spre care tinde migrantul, fiind motivat în

mod fluctuant de diverși factori și cauze care se substituie reciproc, determinând o transformare mult mai radicală și mai rapidă a mentalității și valorilor subiectului uman al proceselor migraționiste. Bioetica reușește să se interpună în cadrul cercetării elementelor migrației circulante prin abordarea sa moralizatoare referitoare la cauzele, procesul în sine și efectele pe termen scurt și lung de timp ale migrației, în contextul persistării și intensificării amplitudinii dilemelor etice determinate de diverse condiții bio-medicale, transpuse în spațiul socio-politic, referitoare, în multe cazuri, la procesul de adoptare și implementare a deciziilor colective.

În perioada industrializării sociumului fenomenul migrației a devenit mult mai complex și organic interconectat cu diverse aspecte economice, politice și socio-civilizaționale, comparativ cu perioadele istorice anterioare. În perioada postindustrială, evoluția și amplificarea fenomenelor migraționale se presupune că va fi corelată și direct proporțională nu doar cu dezvoltarea și adaptarea internă în cadrul domeniilor economic, politic sau social în concordanță cu tendințele globaliste de uniformizare, ci mai ales cu intensificarea ritmurilor macro-sistemice de transformare radicală a societății umane, care nu poate evita astfel de procese de o vitală importanță în depășirea crizei globale, precum bioetizarea și bio-moralizarea nu doar a diverselor subsisteme societale, dar și a civilizației umane, în vederea realizării unui salt calitativ în dezvoltarea mentalității sale, a sistemului său de valori, a mecanismelor sale etico-morale de depășire a celor mai critice dileme existențiale, cum ar fi cele declanșate de criza globală contemporană.

Bioetizarea sferei politicii ca fenomen specific domeniului de cercetare al bioeticii în context politic contemporan, în condițiile aplicării și extinderii aparatului teoretic specifice acesteia, în studii și investigații cantitative și calitative referitoare la fenomenele migraționiste, capătă tot mai mult valențe și semnificații metodologice. Bioetizarea sociopolitică ca metodă de cercetare în contextul interesului academic pentru elucidarea diverselor aspecte ale migrației tinde să contribuie la o cercetare mai aprofundată a tuturor particularităților specifice proceselor migraționiste contemporane amintite mai sus, prin promovarea și evidențierea importanței factorului moral în corelare cu condiția bio-medicală în contextul proceselor sociopolitice contemporane. Bioetizarea fenomenelor și proceselor sociopolitice vine să ordoneze și să ierarhizeze metodologic tot complexul de elemente și trăsături ale proceselor migraționale, de exemplu, într-un nou sistem de valori și priorități în conformitate cu criteriile și imperativele bioeticii globale de realizare a obiectivului supraviețuirii sustenabile a omului contemporan din perioada crizei globale, de transferare și tele-portare a acestuia într-un context ambiental, cultural și tehnologic optimal viitor, constituit prin forța conjuncturilor, dar și printr-o coordonare sinergetică a acțiunii și voinței întregii omeniri, în contextul anulării și soluționării premiselor și condi-

țiilor care au stat la baza apariției, amplificării și escaladării crizei globale, printr-o regenerare spirituală și renaștere morală a omului viitorului în armonie cu natura înconjurătoare, cu mediul ambiant și biosfera. Astfel că fenomenele și procesele migraționiste, ca niște componente foarte importante a problematicei crizei globale, necesare de depășit și soluționat prin găsirea răspunsului optim la dilemele civilizaționale ale contemporaneității, sunt strâns legate de obiectivul bioetic al salvagădării atât a fiecărei ființe umane în parte, cât și a omenirii în ansamblu.

Fenomenul bioeticii, precum și mecanismele fortificării securității umane, încă de la primii săi precursori din prima jumătate a sec. XX, s-au manifestat ca factori benefici și mobilizanți pentru întreaga comunitate internațională, pentru opinia publică alertată de efectele dezastruoase ale crizei mondiale, de efectele proceselor demografice și migraționale, cât și pentru clasa politică în continuă căutare de soluții în formă de politici și strategii generale în vederea conferirii unei direcții sustenabile progresului omenirii în ansamblu.

Sub aspect aplicativ, atât bioetica, cât și securitatea umană contribuie la soluționarea unei probleme de importanță majoră în plan mondial: definirea perspectivelor sistemului internațional și al civilizației umane în ansamblu de a contracara efectele negative ale crizei globale, abordată la nivelul însușirilor sale structurale propriu-zise, precum și la cel al factorilor sociali și politici interni cu raporturile lor multidimensionale și complexe pe care le posedă și le dezvoltă.

Referințe bibliografice

1. Moraru V., Mosneaga V. Moldovan Labour Migration in Italy and Spain. In: A. Montanari (ed.). Migration Flows Feeding into Business Internationalization. Rome: Rubettino, 2010, pp. 199-238.
2. Морару В., Мошняга В. Молдавська трудова міграція в Італії та Іспанії. In: Трудова міграція як інструмент інтернаціоналізації. Львів: Друкарський куншти, 2010, p. 217-256.
3. Мошняга В., Руснак Г. Мы строим Европу. И не только... Кишинев: Молдавский ГУ, 2005. 190 с.
4. Морару В., Мошняга В., Руснак Г. Маятник миграции. Кишинев: "Tipografia-Sirius", 2012, p. 199.
5. Moraru V., Moșneaga V. Italia: dinamica paradigmelor migraționale. În: MOLDOSCOPIE [Chișinău], 2010, nr.4, p. 113-123.
6. Поттер В.Р. Биоэтика: мост в будущее. Киев: Видавец В. Карпенко, 2002. 216 с.
7. Potter V.R. Global bioethics. Building on the Leopold Legacy. Michigan: Michigan State University Press, 1988. 203 p.
8. Țirdea T. N., Marin A., Ursul A.D., Ursul T.A. O interpretare netradițională a metodologiei bioetice: implicare antropologică. În: Bioetica, Filosofia și Medicina în strategia de asigurare a securității umane: Materialele Conferinței a XIV-a Științifice

- Internaționale, USMF, 10-11 aprilie 2009. Red. resp. T.N.Țirdea. Chișinău: Î.M. CEP Chișinău-Prim, 2009, p. 34-38.
9. Leucea I. Constructivism și Securitate Umană. Iași: Institutul European, 2013, 226 p.
10. Sprincean S. Procese politice, bioetice și globaliste în perspectiva asigurării securității și progresului ființei umane. În: Filosofia și perspectiva umană. / Materialele Conferinței Științifice consacrată Zilei Mondiale a Filosofiei, 21 noiembrie 2013. Chișinău: AȘM – Artpoligraf, 2014, p. 65-70.
11. Țirdea T.N. Problema asigurării securității umane din perspectiva principiului biosferocentrist și paradigmei noosferice: analiza teoretico-metodologică. În: Bioetica, Filosofia și Medicina în strategia de asigurare a securității / Materialele Conferinței a XIII-a Științifice Internaționale, USMF, 26-27 martie 2008. Chișinău: CEP Medicina, 2008, p. 8-13.
12. Sprincean S. Rolul securizării umane și al abordării bioetice în contextul promovării principiului sustenabilității în gestionarea crizelor globale. În: Știință, educație, cultură. Materialele conferinței științifico-practice internaționale, 4 februarie 2016. Tom 1. Comrat: Universitatea de Stat din Comrat (Tipogr. "A&V Poligraf"), 2016, p. 224-227.

ACTUALIZATION OF THE SUBJECTIVE APPROACH IN SOCIOLOGICAL RESEARCHES OF MIGRATIONS

ACTUALIZAREA ABORDĂRII SUBIECTIVE ÎN CERCETĂRILE SOCIOLOGICE CU PRIVIRE LA MIGRAȚIE

Oksana IVANKOVA-STETSIUK,

doctor habilitat in sociology, ass. professor,

Institute of Ethnology of National Academy of Science of Ukraine

Migrations appear to be an inseparable part of the modern world. They are characterized by the sufficient size, intensity and, unfortunately, almost always are accompanied with negative social consequences. For the donor countries this includes loss of population layers, decay of small towns, transformation of family relations, crisis of ethnical identity; for the recipient countries – destruction of entirety of the social-cultural space, exacerbation of ethnical and social conflicts. These and other social problems actualize the necessity to perform social analysis of tendencies in modern migration processes in order to create scientific base for the formation of adequate international policy in the migration sphere. Due to this a series of important theoretical problems arise for sociology – migration forecasts; definition of mechanisms for its realization; estimation of demographic consequences of different migration types; definition of state's attitude towards migration processes and their regulation; studying of different modern cultures, as well as a number of other problems requiring conceptualization.

Currently sociological researches outline two key theoretical-methodological approaches to migration studying. First of them, the so-called objective approach, presupposes understanding of migration as a phenomenon, which appears to be objective and 'forced'. Here migration is represented as a phenomenon arising in the context of different social processes (social-informational, globalization, stratification, exchange of activities and skills, etc.) and appearing to be conditioned by them. The current approach presupposes studying of migration processes with the stress on investigation of peculiarities influence of different types of systematic changes (including those relating to the sphere of the social policy and labor market) onto the flow of migration processes. With the subjective approach, the labor migration, to the contrast, appears to be a result of 'free' refusal of a certain person from 'stable' way of life in favor of drastic changes. In this case analysis of the phenomenon is performed through studying

of life strategies of immigrants, main obstacles and difficulties of their lives, as well as decisions, hopes and expectations resulting from them [8, p. 23-41].

This or that theoretical-methodological approach to studying of labor migration phenomenon defines the perspective of the research itself. Correspondingly, desire of the sociologist to work within the objective approach, most likely, certifies about his/her intention to analyze macro processes, for example, to study stratification aspects of modern economic space functioning. Application of the subjective approach, quite the reverse, presupposes availability of strong research interest in and attention to studying of feelings, experience of immigrants, as well as practices well spread in their environment.

Application of the subjective approach during the migration studying has not yet become the best research practice. Meanwhile, taking into consideration that migrating in the era of public life individualization in the modern world is more often appears to be a result of 'interweaving' mainly among subjective factors, here arises the necessity to actualize heuristic potential of the subjective approach in the social researches of the migrations. Achievement of such a goal demands conceptual experience realization of migration processes and phenomena for its further usage in the modern scientific solutions.

Search potential of the subject approach to the sociological researches of migration was first used at the beginning of the XX century. Exactly in this period sociologists, the representatives of Chicago school, managed to reason the practicability of its application while studying social groups in the urban context. First of all that entails the research 'The Polish Peasant in Europe and America' by W. Thomas and F. Znaniecki [11]. Aim of this scientific work lies in studying the disorganized traditional community under the influence of drastic social changes in the context of migration. Researchers tried to determine why the certain social value (life in America) had such a substantial influence on some subjects and had no such effect with others. Sociologists believed that it was impossible to present a scientific answer on this question until they found information about earlier practices of the certain persons from the given community and the whole community (Poland) in general. This demanded analysis of everyday routines of Polish peasants both before and after migration. For this reason during several years the researchers collected personal documents of polishes (764 letters) and performed in-depth interviews. They tried to concentrate attention on such processes as arising and development of the phenomenon under study via analysis of diverse information about practice of peasant life at the moment of emigration [3, p. 40-41]. The current work had not so applicable, but fundamental character, as it was oriented on the solution of scientific and not practical tasks. Among its sufficient results is reasoning for application of analytical induction method to sociological research which foresees intensive analysis of several systematic differential cases [12]. Here such cases

are viewed as typical, thus substantial and defining characters of which correspond to all phenomena of the given class [14]. As to the process of data analysis itself, here determining is the principle according to which statement of general hypotheses on the basis of the unique example are reasoned by comparing them to hypotheses obtaining from other examples, in other words – by determining certain types of phenomena or events [4, p. 14-24]. Analytical induction method in modern sociology is being criticized for its complexity; the latter is acknowledged even by the authors of 'The Polish Peasant...' themselves [5, p. 52]. Notwithstanding, the method remains of current concern and may provide good results, under condition of adequate application, namely, following the triangulation procedure [14].

Method of social genealogies is also considered to be efficient while studying migrations. In the given case one understands special tactics for research execution, when actions of the sociologist are directed onto reconstruction of history of the separate family in order to detect peculiarities of social, migration and labor mobility characteristic for certain historical period. D. Bertaux is considered among the founders of the method. At the beginning of 90-s of XX century the scientist expressed his considerations about the necessity to research drastic social transformations in the recently formed post-soviet space. He thought it was irresponsible by the West to unconditionally impose matrix of social (market) relations to 'other' society possessing its own values and cultural model. As a result the common project with Russian sociologists 'Cultural model of Russian national masses and forced transition to market' arose (from the Russian side the project was managed by M. Malysheva), which reconstructed the history of several families by performing in-depth interviews with representatives of several family related generations. Analysis of manifold factors and connection influence among them allowed to detect main logical classes – cultural model of the transition to market relations. In other words, the research tried to analyze the consequences of mass migration processes of Russian peasants from the villages into towns during the period from 30-s to 90-s of the XX century. In particular, changes of the traditional family professional practices were investigated on the background of internal migration processes and changes in labor relations, as well as changes in the family value systems, first of all – reasons and consequences of 'community' phenomenon disappearing [1].

Sufficient contribution into the development of the subjective approach for migration studying was made by the German researches, who applied method of ascending to theory in their scientific works (in due time offered by B. Heizer and A. Strauss and creatively established by F. Schutze). The question is about combining analysis of the objective characteristics of person's life and subjective meanings s/he lays on his/her life experience. Increased interest to mate-

rials reconstructing the past is characteristic for such scientific works, as well as interest to the personal experience of participation in social processes. Basic sources here are autobiographies of narrative interview – spontaneous story presenting the kind of reconstruction of the life flow aiming to express perception of the event sequence, characteristic for the personal life experience [4, p. 116-136]. These provide base for mini-theory explaining actions, interrelations and processes and reconstructs more or less real social picture [6, p. 189].

Thus, one of the greatest fundamental researches of migration influence on the person's life for the last decade under the name 'Life in the shadow world: complex of problems of the 'illegal migration' was performed in Germany under the leadership of I. Alt. Current research studies certain life situations as forms of 'illegality' phenomenon. Basing on different information sources (among the most important are 30 in-depth interviews with the illegal migrants living in Munich) different data was collected about the certain events, actions and social relations. Before constructing the 'illegality' image there were grouping and connecting of the data into general categories, which at the end allowed presenting the author's vision of the illegal migration nature as a result of 'biography loss' [7, p. 65-84]. Taking into account that life in illegality is usually accompanied with risks and threats, the research deeply analyzes main safety strategies of modern illegal immigrants, namely usage of social contacts, 'purchase' of corresponding documents, fake marriages, creation of self-protection structures and others [7, p. 163-173]. Special attention in the book is devoted to peculiarities of arising and functioning of contact social networks, which form the so-called labor net – private, commercial, criminal, etc. [7, p. 287-289]. These and other miscellaneous parts from real life of illegal immigrants finally create the whole vision picture of such an aspect of social reality as life in illegality, explaining conditions, under which it becomes possible.

Availability of fundamental scientific works, where subjective approach to migrations studying is dominating, activates modern applied researches of the migration processes. Modern researchers of the labor migration are attracted by such topics as: inter-ethnic relations between the community of the labor immigrants and the 'dominating' social medium [2], migration of women and children, activity of immigrants in the sport sphere (for example sport labor migration) and others; appearing of more and more interdisciplinary researches in the above mentioned sphere is also a rather characteristic feature [10, p. 36]. Case in point the research of Portuguese sociologists, which is dedicated to processes of modern family development and transformation, which was performed with the help of the in-depth interview. Particularly, efforts of the sociologists were directed onto defining different models of 'female self-sacrifice' in the environment of female labor immigrants from the Eastern Europe. Within the flow of the research it was established that 'sacrificial' behavior of

women is usually supported by men; the latter think that the departure of a woman (wife, mother) abroad in order to earn money and support family is absolutely justified. However, women themselves are usually ashamed of such situations; it is usually very difficult for them to continue 'to perform' traditional social roles and preserve strong relations in the family after transforming from the 'housewife' to 'breadwinner'. However, there are cases, when distance make immigrants' families stronger, strengthening its integrational resources [13, p. 41-71]. The current conclusion appears to be reasonable considering the results of other researches, presenting immigrant family as a social community with sufficiently high adaptation potential and resources of self-organization, possessing internal reserves adjusting to difficult circumstances. Among other things this entails applied researches performed by the author in different time in order to estimate social capital of non-governmental organization, including those protected by the church, within the widening of the social services provided to the socially exposed categories of population [9].

Drawing final conclusions. Application of the subjective approach in the migration researches appears to be well reasoned in the context of gradual growth of the globalization in the modern world, due to which existing values, beliefs, orientations and norms more and more become the individual choice of a person. Consequently, there are reasons to believe that strengthening the tendency to apply the subjective approach to migration research, which currently exists in the sociology, will favor not only the renovation of balance in the system of scientific knowledge about migrations, but also appearing of the proved additional information resources while developing concepts of migration policy.

References

1. Bertaux D., Malysheva M. Culture model of Russian folk masses and forced transition to market; [translation by V. Kliepikov] // Biographical method in sociology: history, methodology, practice. – M., 1994. – P. 94-146.
2. Kutsenko O. To the societal integration or to the development of 'parallel societies'? (Comparative studying of ethnical interactions) // Sociology: theory, methods, marketing. – 2008. – № 1. – P. 140-165.
3. Semenova V.V. Qualitative methods: introduction into humanistic sociology. – M., 1998. – 292 p.
4. Skokova L. Biographic investigations in the sociology: tradition and modern experience. – K., 2004. – 204 p.
5. Thompson P. Humanistic tradition and stories from life in Poland; [translation by M. Malysheva] // Biographical method in sociology: history, methodology, practice. – M., 1994. – p. 51-62.
6. Schutz A. The Homecomer / Published according to: Schutz A. The Homecomer // Sociological investigations. – 1995. – № 12. – Shortened translation by P.M. Smirnova following the edition: Schutz A. The Homecomer. On Phenomenology and Social Re-

- lation (The University of Chicago Press, 1970). – p. 294-308 // *Sociology: Anthology* [composed by Iu.H. Volkov, I.V. Mostovaia]. – M., 2003. – P. 183-189.
7. Alt J. *Leben in der Schattenwelt. Problemkomplex illegale Migration. Neue Erkenntnisse zur lebenssituation 'illegaler' Migranten aus München und anderen Orten Deutschlands.* – Karlsruhe, 2003. – C. 65-289.
 8. Baganha M. I. *The Unforeseen Wave: Migration from Eastern Europe to Portugal* / M. I. Baganha, J.C. Marques, P. Marques // *New Waves: Migration from Eastern to Southern Europe.* – Lisbon, 2004. – P. 23-41.
 9. Ivankova-Stetsiuk O. *Deepening the Dialogue with Society and State. Institutionalization of migration work of the Ukrainian Greek-Catholic Church* / O. Ivankova-Stetsiuk, H.Seleshchuk // *Religion and Transformation in Contemporary European Society*; vol.9 «Religion im Wandel. Transformation religiöser Gemeinschaften in Europa durch Migration – Interdisziplinäre Perspektiven». – Göttingen: V & R Unipress, Vienna University Press, 2015. – P.337-356.
 10. *State of the Art of the Migration Research in Poland* / [ed. by A. Kicingier, A. Weinari] // *CMR Working Paper.* – Warszawa, 2007. – № 19. – C. 36 -103.
 11. Thomas W. and Znaniecki. *The Polish Peasant in Europe and America.* – N.-Y.: Dover Publications, 1958:
 12. Robinson W.S. *Logical Structure of Analytic Induction* / W.S. Robinson // *American Sociological Review.* – 1951. – Vol.16, No. 6. – P.812-818.
 13. Weber S. *Exploring Some East-West Migrant Networks and Their Distant Local Dynamics, Ukrainian, Polish and Romanian Migrants in Rome* // *New Waves: Migration from Eastern to Southern Europe.* – Lisbon, 2004. – p. 41-71.
 14. Rothbauer P. *Triangulation* / P. Rothbauer // *The SAGE Encyclopedia of Qualitative Research Methods*; [ed. by L. Given]. – Sage Publications, 2008. – P. 892-894.

МИГРАЦИОННЫЕ НАМЕРЕНИЯ КАК НЕОБХОДИМЫЙ ЭТАП МИГРАЦИОННОГО ПОВЕДЕНИЯ ЖИТЕЛЕЙ РЕСПУБЛИКИ МОЛДОВА

MIGRATION INTENTIONS AS NECESSARY PHASE OF MOLDOVAN CITIZENS MIGRATION BEHAVIOR

Валентин ЦУРКАН,

доктор философских наук,

Валерий МОШНЯГА,

доктор хабилитат политических наук, профессор,

Георгий МОШНЯГА,

мастеранд, младший научный сотрудник, МолдГУ,

Факультет международных отношений, политических и административных наук

Summary

The article presents an operational analysis of migration attitudes of the population of the Republic of Moldova based on the results of a sociological poll. According to the presented answers, more than half of the respondents show intention to emigrate, a far smaller part of them intend to stay. Migration goals of men and women are divided in the same proportion. Among age groups, the most willing to emigrate is the 18-29 age group: intending to leave forever – 31.4%; intending to leave but to return later – 53.6%; intending to stay – 12.0%.

Keywords: *intention, migration, sex, age.*

Исследование миграционных намерений жителей Республики Молдова имеет как теоретическую, так и практическую значимость. Непосредственным стимулом их проведения является тот факт, что миграционные намерения в меньшей степени привлекают внимание исследователей, чем миграционное поведение. В то время как «миграция обычно – это сознательный выбор» [12].

Информация о миграционных настроениях позволяет получить знание, прежде всего о внутренних реакциях человека на объективные факторы действительности, предшествующих и способствующих миграционным действиям. Миграционное сознание и миграционное поведение не отделены друг от друга непроходимой стеной. Как показывают проведенные исследования, структура миграционных настроений практически полностью соответствует социально-демографической структуре миграционного поведения. Данный факт еще раз подтверждает необходимость исследования миграционных настроений как особого этапа ми-

грационного процесса. Дело в том, что объем и интенсивность миграционных настроений оказывает существенное влияние, как на структуру, так и общее количество миграционных перемещений, и на их направленность в ту (те) или иную страну (страны) приема. По этой причине знание всего диапазона свойств миграционных намерений может оказать серьезное влияние на оптимизацию в планировании и всего комплекса миграционной мобильности. Значение исследования миграционных намерений определяется так же и тем фактом, что именно в сфере индивидуального сознания формируется смысловой мотивационный комплекс, который затем претворяется в цель и средства миграции как рационального действия. Миграция как социально-культурное явление определяется социально-экономическими факторами, социальными институтами, но также и состоянием и направленностью индивидуального сознания. Конечно, уже на предварительном, доведенческом миграционном этапе человек подвергается активному воздействию институциональных (контекстных, фоновых) переменных. Однако не контекстные переменные создают миграционную ситуацию, но сам человек рационально участвует в создании смыслового, мотивационного компонента миграционных намерений. Иначе говоря, только зная особенности миграционных намерений человека, мы сможем понять, как он становится мигрантом еще на уровне его индивидуального сознания.

Понимание миграции только как миграционного акционального процесса ограничивает ее понимание тем, что в этом случае не учитывается двойственная ментально-акциональная природа миграции.

В контексте социологического анализа без интенционального этапа социологическое исследование миграции практически вообще невозможно. Причина состоит в том, что миграционные намерения должны быть поняты (объяснены) как атрибут группы, и как важная часть миграционного цикла индивида.

Намерения и социальное действие

Понятие «намерения» и «социальное действие» разрабатывается в трех дисциплинах – а) социологии (М.Вебер), в) психологии (К.Левин, Х.Хекхаузен) и с) социальной психологии (Т.Шибутани).

1. Макс Вебер. В объяснении социального действия М.Вебер использует понятие «намерения-мотивации» для определения, во-первых, отношения к смыслу, мотиву как к средству рационализации (понимания) социального действия индивида. «Действием» же (включая намеренное бездействие или нейтральность) мы всегда называем понятное отношение к «объектам», то есть такое, которое специфически характеризуется тем, что оно «имело» или предполагало (субъективный) смысл, независимо от

степени его выраженности» [26, с.497]. И, во-вторых, намерение представляет собой процесс большей или меньшей продолжительности, в течение которого рациональный индивид взвешивает возможность и необходимость совершить, реализовать социальное действие.

2. В работах Курта Левина «намерение» рассматривается как акт «выбора ... прекращающего» борьбу мотивов действия. Формирование намерения завершает один этап, за которым непосредственно следует преднамеренное действие [16]. Иначе говоря, намерение может в силу каких-то обстоятельств оказаться нереализованным, рациональное действие без намерения не существует.

2.1. Х.Хекхаузен. Намерение есть осмысление и определение характера действия, без которого реализация действия невозможна. До этапа намерения происходит поиск осмысления цели и путей его достижения. Кристаллизация намерения «навязывает» при наличии условий и возможности социальное действие. «Самой по себе результирующей мотивационной тенденции еще недостаточно для того, чтобы соответствующая ей цель стала обязательной в том смысле, что человек начал стремиться к ее достижению. Результирующая тенденция должна приобрести характер замысла действия, иначе говоря, должно образоваться «намерение». Намерение обеспечивает защиту и обеспечивает безопасность цели» [14].

3. Т. Шибутани. Намерение – обоснование смысла поведения, как самим индивидом для самооценки, так и «другими» для понимания цели его действий. Мотивация, намерение не есть причина социального действия. «То, что обычно именуют «мотивами, есть лингвистическое обозначение намерений, но отнюдь не «причина» поведения» [23, с.152]. Намерение есть осознание индивидом смысла, ценности (истинное или ложное) будущих собственных действий.

Миграция и намерение

Намерение в социологии миграции исследуется как на методологическом уровне, так и на уровне осмысления индивидом мотиваций, предшествующих миграционному действию.

Джанлука Манцо считает включение исследования миграционных намерений в процесс исследования миграции средством возвращения эмпирических исследований в русло миграционной теории. Этап исследования миграционных намерений обеспечивает необходимую связь между «структурой, действием и статистической регулярностью». С другой стороны тем самым происходит возвращение в миграционные исследования индивида, наделенного способностью осуществления индивидуального миграционного выбора. «Причинная обусловленность была бы сформулирована с точки зрения агентов, намеренных действий и взаимозависи-

мости среди тех действий». Тем самым происходит смыкание, связь между макро-, мезо- и микро- уровнями миграционного исследования [24].

Значение исследования миграционных намерений населения состоит в том, что этот подход преодолевает ограниченность стандартного экономического подхода рациональных людей или домашних хозяйств, максимизирующих их полезность. Авторы предлагают понимание миграции как функцию человеческой способности к миграции, с этой способностью, являющейся комбинацией двух определенных для человека состояний, внутренней «способностью стремиться» к совершению действия и непосредственной «способностью реализовать» [6].

Другая группа исследователей миграции, Гордон Ф. Делонг и др., предлагают рассматривать миграционные намерения населения в контексте миграционного поведения. Обращается внимание на то, что миграционные намерения должны исследоваться в общем контексте принятия решения о миграции. В этом случае миграционные намерения исследуются как этап в миграционном поведении индивида, который включает: а) фоновые факторы миграции (персональный и структурный), в) восприятие полезности места миграции, с) миграционные намерения, и d) миграционное поведение [7].

Не только на теоретическом, но также и на практике эмпирических социологических исследований миграционные намерения индивидов занимают прочное место. Например, Александр Григорян исследует миграционные процессы в современной Армении основываясь на данных намерений эмиграции [10].

А.Ворк и др., исследуя миграционные намерения работников сферы здравоохранения Эстонии, на основании полученных данных делают вывод, что приблизительно половина эстонских работников сферы здравоохранения хотела бы работать за границей, а у 5% из них есть и определенные миграционные планы [27].

Миграционное поведение индивидов напрямую зависит от интенсивности миграционных намерений, которые формируются под влиянием индивидуальных и социетальных факторов миграционной ситуации [13].

Социологи, использующие анализ миграционных намерений, сталкиваются с проблемой достоверности их использования для прогноза миграционного поведения. Диапазон оценок весьма широк. Так, рассматривая прогностические возможности намерений предсказывать миграционное поведение, такие авторы как Мириам Манчин и Султан Оразбаев считают, что есть высокая корреляция между стремлениями или намерениями и фактической миграцией [18].

Похожие мнения высказывают исследователи Артемс Ивлевс и Розвита М.Кинг, которые считают, что «намерения эмиграции, как показав-

но, были хорошим прогнозирующим устройством будущей фактической эмиграции» [8].

Другие исследователи изначально оговаривают ограниченность эвристических и прогностических возможностей анализа миграционных настроений населения. «Отметим, что цель всех наших моделирований состоит в том, чтобы получить общее представление относительно величины потенциала миграции: наши моделирования не должны, поэтому быть неправильно поняты как точные прогнозы» [1].

В то время как другие исследователи подчеркивают, что использование социологических опросов о миграционных намерениях населения недостаточно эффективны при решении вопроса о фактическом потенциале будущей миграции. Например, Херберт Брукер и его коллеги считают, что эмпирические исследования достаточно эффективны в определении общих миграционных намерений, но недостаточны для использования их в прогнозе будущего миграционного поведения [1].

Необходимо, конечно, различать миграционные намерения и миграционное поведение. Между обоими этапами нет прямой зависимости. Но неоднозначное совпадение между ними не означает, что исследование миграционных намерений изначально «порочно» в прогностическом смысле. Миграционные намерения свидетельствуют об уровне «миграционного мышления», знание которого само по себе достаточно значимо, в информационном аспекте. Только понимая миграционные намерения человека, мы можем объяснить, почему люди выбирают именно миграцию, а не иные способы социального действия. И в этом смысле как индикатор миграционные намерения выполняют свою важную прогностическую функцию в качестве показателя потенциальной миграции. Исследование фактической миграции начинается с исследования интенционального уровня формирования миграционных установок личности. Конечно, необходимо использовать фактические миграционные действия, вместо того, чтобы использовать данные, основанные на намерениях респондентов [2].

Анализ «миграционного мышления», миграционных намерений в обществе предоставляет вполне достоверную информацию. При этом, следует иметь в виду, что прогноз миграционного поведения, основанного на данных о миграционных намерениях, в социологических исследованиях носит вероятностный характер и никогда абсолютный. И в этом смысле использование намерений для прогноза миграционных действий имеет ограниченный характер. На эту особенность миграционных намерений обращает внимание Маркус Хадлер. «Таким образом, мы можем ожидать, что эти люди двинутся чаще, чем остальная часть их сограждан» [28].

Следует так же помнить о том, что социология только с определенной долей вероятности предсказывает поведение группы, но не отдельного человека. На этом основании упрек в адрес социологии в том, что «для

социологии практически невозможно предсказать поведение человека» не может быть принят [19].

Анализ миграционных намерений имеет значение для разнообразных типов социальных политик. «Намерение миграции критически важно по отношению к эффективности экологической политики миграции. Однако исследования намерения миграции относительно экологической политики миграции в Китае остаются скудными» [17].

Эмпирический анализ миграционных намерений

В эмпирических социологических исследованиях миграционные намерения можно рассматривать в зависимости от типа исследования: а) оперативное, в) дескриптивное и с) аналитическое.

Оперативный анализ

Как правило, в оперативном исследовании используется один индикатор (вопрос), с помощью которого выявляются миграционные намерения респондентов: – готовы, – не готовы, – еще не решили переехать в другую страну (или уехать из своей страны). Например, в исследовании общественного мнения населения Молдовы (ноябрь 2015 года) миграционные намерения населения определялись с помощью одного вопроса: «Если Вам представится возможность уехать из Республики Молдова, как Вы поступите?» Варианты ответов: «1. Уехал бы навсегда. 2. Уехал бы на время. 3. Не уехал бы. 4. Не знаю / нет ответа» [3].

В другом опросе населения Молдовы (апрель 2015 года) миграционное намерение переехать на постоянное место жительства определялись с помощью двух вопросов: «Намереваетесь ли Вы переехать жить за границу навсегда?». Варианты ответов: «1. Да. 2. Нет. 3. Не уехал бы. 4. Не знаю / нет ответа». С помощью второго вопроса выяснялось намерение, в какую страну намереваются респонденты переехать: «В какую страну Вы намереваетесь переехать?» Варианты ответов: «1. В одну из стран СНГ. 2. В одну из стран ЕС. 3. В другую страну. 4. Не знаю / нет ответа» [4].

Оперативный анализ преследует одну, конкретную цель: выяснить *только* наличие или отсутствие миграционных установок намерения осуществит действие. При этом не ставится исследовательская цель, выяснить структуру миграционного намерения, а так же факторы, влияющие на формирование миграционной установки.

Структура миграционного намерения определяется в дескриптивном исследовании, а факторы, влияющие на миграционные установки, определяются в аналитическом исследовании.

Дескриптивный анализ

На уровне дескриптивного анализа, выясняются, во-первых, установки на миграцию: а) миграционные ожидания, в) мотивационная структу-

ра миграции. И, во-вторых, поведенческая структура миграционного намерения, т.е. знание, как индивид осуществляет информационное обеспечение миграционных намерений. На этом уровне определяется, в какой степени потенциальный мигрант уже обладает (или не обладает) определенным набором знания (более или менее соответствующего реальности) о будущем месте миграции в решении статусных проблем. Так, в анкете «Миграционные установки студентов выпускных курсов вузов», кроме определения намерения мигрировать, исследовался дескриптивный уровень миграционных установок. Анализ включал информацию о том: а) где будущий мигрант собирается жить и что делать (два вопроса, 11 переменных), в) знание условий жизни (культурных, экономических, политических, экологических и др., девять вопросов, 35 переменных) [25].

Аналитический анализ

В качестве факторов, определяющих миграционные намерения индивида, могут выступать социально-экономические, культурные, политические, т.е. контекстные переменные, оказывающие существенное воздействие на миграционные установки населения. (В данной статье не рассматривается).

Метод

Наиболее адекватным методом исследования миграционных намерения на оперативном уровне является метод опроса. Метод опроса общественного мнения позволяет получить оперативную информацию о том, что «думают», «чувствуют», «оценивают», «намереваются сделать» люди» [21, с.53]. Получаемая таким образом информация о миграционных намерениях населения страны обладает всеми признаками научной объективности и общественной значимости. Следует при этом отметить, что, как и всякий другой метод получения знания о социальной действительности, опрос ограничивает прогноз вероятностным характером получаемых данных.

Данные

Выбор метода социологического опроса для анализа миграционных ориентаций определяется преимуществами данного метода: оперативностью.

Размер выборки: 1160 человек в возрасте от 18 лет и старше. Характеристика выборки: стратифицированная – были использованы два критерия стратификации: регион – 12 регионов бывших административно-территориальных единиц (уездов); тип населенного пункта – деревни, поселки и города; объем страты рассчитывается пропорционально чис-

ленности населения в каждом слое на основе последних данных, предоставленных Национальным бюро статистики; квази-случайным – расчеты были отобраны на основе вероятностной схемы и домохозяйств – случайным образом; репрезентативность: национальная выборка репрезентативна для взрослого населения в Молдове, включая Приднестровье, с максимальной погрешностью $\pm 3\%$. Период сбора данных: 8 ноября по 1 декабря 2015 года. Опрос проведен центром анализа и социологических, политологических и психологических исследований CIVIS [29].

Оперативный анализ миграционных намерений населения Молдовы. Индивидуально-демографические переменные (пол, возраст)

Для демонстрации возможностей оперативного анализа миграционных намерений методом опроса общественного мнения мы ограничимся анализом только таких переменных как пол и возраст. Важность других переменных, таких как образование, семейное положение, профессиональный статус, а также таких фоновых переменных как события на уровне страны и региона не вызывает сомнения.

Переменные «пол», «возраст» могут использоваться в эмпирическом исследовании миграции, по меньшей мере, в трех аспектах. Во-первых, в качестве контекста, т.е. социальной структуры, в рамках которой формируются миграционные установки мигранта и затем реализуются миграционные планы. Во-вторых, указанные переменные могут использоваться и в методологическом аспекте как метод переменного анализа.

В качестве последнего эти переменные приобретают качества типов (видов) таких переменных как «независимые», «зависимые», «индивидуальные», «социальные» или как признаки или индикаторы. Существует, так же третий способ применения указанных терминов в исследовании миграции: использование в качестве средства интерпретационного и объяснительного анализа феноменов миграции. Дело в том, что использование таких понятий-терминов только в качестве переменных ограничивает их эвристические возможности [5].

Переменный анализ, в интерпретации Г.Блумера, сводит акт человеческого поведения к формальной последовательности континуума «причина-следствие», в то время как действие, по его мнению, следует рассматривать в контексте социально значимых определений, что требует понимания мотивов индивидуальных акторов социального процесса. Для этого необходимо включить в объяснительный процесс наряду с переменным анализом, интерпретационные схемы и социально значимые определения «здесь и сейчас».

Общее намерение мигрировать

Социологический опрос Института Публичных Политик 11.2015 [3] измеряет отношения к миграции через общее намерение мигрировать. Анкетный опрос включает прямой вопрос: «Если Вам представилась бы возможность уехать из Республики Молдова, как Вы поступите?». Респонденты, отвечающие положительно на вопрос, могут быть расценены как преодолевшие «естественную инерцию» против миграции и имеющие планы уехать из страны. На данном этапе респонденты воспринимают и анализируют угрозу устоявшемуся социальному статусу со стороны ухудшившихся финансовых условий жизни как непосредственно, так и в сравнении со «значимыми другими». Определенная часть населения начинает рассматривать миграцию как возможное средство поддержания устоявшегося статуса, так и возможного его роста. На этом этапе люди «взвешивают затраты и преимущества различных альтернативных возможностей и принимают решение мигрировать» [15].

Уверенность в положительных результатах возникает как из знания опыта возвратных мигрантов, так и в процессе коммуникации с актуальными мигрантами за границей. Вместе с тем, конечно, на данном этапе происходит оценка реальных проблем, связанных с миграцией: оценка собственных возможностей и оценка возможностей принимающей страны (стран) [11].

Оперативная информация о миграционных намерениях населения Молдовы показывает ее высокий уровень.

Таблица 1. Миграционные ориентации жителей Республики Молдова по данным опроса общественного мнения (11.2015)

Массив	Если бы у Вас появилась возможность уехать из Республики Молдова как бы Вы поступили?				Итого	
	Уехал бы навсегда	Уехал бы на время	Не уехал бы	Не знаю/нет ответа	%	Индекс
%	22.5	34.7	37.4	5.5	100.0	
Количество	261	402	433	64	1160	0.20

Как показывают ответы респондентов, 57.2% демонстрируют общее намерение мигрировать. Из них 22.5% демонстрируют эмиграционные намерения, т.е. собираются уехать навсегда, и 34.7% уехали бы на время, т.е. скорее всего эта группа намеревается либо уехать работать (большая часть из них), либо учиться (меньшая часть). Полученные данные то миграционных намерений населения страны говорит о многом и, прежде всего, о том, что миграционные намерения не снижаются, а продолжают быть актуальным средством решения экзистенциальных проблем. Конечно, из

данных вопроса мы не получаем ответ на вопрос об интенсивности намерения мигрировать. Так же как и не получаем ответа на вопрос о том, почему респонденты выбирают миграцию, а не другой способ СД. Но и в этом случае информация о том, что в стране, в которой более половины населения намеревается уехать за границу, а намерены остаться только 37.4%, по всей видимости, находится в состоянии деградации во всех сферах социальной жизни.

Пол и миграционные намерения

В различных исследованиях социальный статус мужчин и женщин показывает различия в миграционных намерениях. Пол мигранта не нейтральное явление, а эндогенная переменная миграционной ситуации. Данные пяти опросов общественного мнения, проведенных в стране в период 2010-2012 годы, показывают, что женщин меньше, а мужчин больше среди вернувшихся мигрантов, причина данного явления, скорее всего, состоит в том, что мужчины в большем количестве, чем женщины и мигрируют за рубеж.

Вероятность, с которой женщины будут мигрировать, в конечном счете, определена двумя факторами: во-первых, гендерной ситуацией в стране, которая влияет на принятие решения мигрировать; и, во-вторых, дает ли гендерное положение получить необходимый доступ к ресурсам (и финансовым и информационным), чтобы мигрировать. На эти возможности влияют – и часто ими же и ограничиваются – семейные и социокультурные контексты, в которые они встроены [9].

Анализ миграционных намерений женщин в Молдове показывает любопытную ситуацию: намерения мигрировать практически равномерно распределены как среди женщин, так и среди мужчин.

Таблица 2. Миграционные ориентации жителей Республики Молдова в зависимости от пола (%)

Пол	Если бы у Вас появилась возможность уехать из Республики Молдова как бы Вы поступили?					%
	Уехал бы навсегда	Уехал бы на время	Не уехал бы	Не знаю / нет ответа	Индекс	
мужской	23.4%	34.0%	37.3%	5.4%	0.20	100.0%
женский	21.6%	35.4%	37.4%	5.6%	0.20	100.0%
Итого	22.4%	34.7%	37.3%	5.5%	0.20	100.0%

Миграционные настроения охватывают большую часть молдавских мужчин и женщин. Вес миграционных намерений и мужчин, и женщин говорит сам за себя: каждый пятый мужчина (23.4%) и каждая пятая женщина (21.6%) намерены эмигрировать из Молдовы. Еще более значитель-

ны миграционные настроения: 34.0% мужчин и 35.4% женщин намереваются уехать на время из Молдовы. Намерены остаться соответственно 37.3% мужчин и 37.4% женщин.

Только одно свидетельство из десятков тысяч: «Очень трудно работать за границей, в чужой стране, где никто тебя не ждет. Однако, я хотела, чтобы мой ребенок имел достойную жизнь и чтобы ни в чем не нуждался. Даже если я не смогла построить свою жизнь в стране, где я родилась. Мой ребенок это сможет сделать. У него будет образование, свой дом и таким образом он сможет сделать карьеру. А это стоит моего труда, усилий, приложенных мною все эти годы». (Женщина, 39 лет, молдавский трудовой мигрант в Израиле с 2002 года. Опрос проведен НИЛ «Социология политики» Молдавского государственного университета в марте 2016 года).

Результаты опроса общественного мнения показывают и некоторые особенности молдавской гендерной ситуации. Так, например, в литературе присутствуют мнения, что на уровне поведенческой миграции различия между мужчинами и женщинами достаточно существенны. «Динамика международной миграции существенно различается между мужчинами и женщинами» [20].

Однако наш анализ показывает отсутствие таких различий миграционных намерений на гендерном уровне. Данные опроса показывают, что и мужчины и женщины в одинаковой степени реагируют на миграцию как на средство решения статусных и экзистенциальных проблем. Указанные выше гендерные факторы на уровне сознания, очевидно, в условиях Молдовы не работают. Возможно, что на уровне намерений женщины, очевидно, чувствуют себя более свободными в выборе миграции, чем на поведенческом уровне. Возможно так же, что женщины рассматривают себя с точки зрения желаемых равноправных гендерных отношений, а не фактических. Дело очевидно так же состоит и в том, что миграция в Молдове становится элементом национальной культуры, формирующей миграционные намерения уже независимо от гендерных условий.

Возраст и миграционные намерения

«Возраст – одна из самых основных социальных и культурных категорий» [22].

В социологических исследованиях возраст человека «привязан» к исполняемым социальным ролям и статусам. Хронологический (биологический) возраст в реальной жизни не существует сам по себе, в той или иной степени скоординирован с социально-ролевой структурой общества. «Возраст определен как количество лет, в течение которых некоторое событие имело место» [30].

Возрастная группа 18-29 лет. В этой группе часть жителей из небольших городских и сельских населенных пунктов перемещается в большие города для продолжения учебы в высших и средних учебных заведениях. Миграция в этой группе населения часто связана с завершением образования или обучения, ориентации на профессиональную карьеру. Другая часть использует миграцию в качестве средства перехода на рынки труда в другие регионы страны или в зарубежные страны. Еще одна группа молодежи остается в своем привычном месте пребывания в статусе немигрантов (стайеров).

Семейный возраст (детский возраст 5-14 лет и возраст взрослых людей – 45-59 лет) – миграция для этих взрослых и зависимых от них детей обычно отражает переход жизненного цикла от независимого проживания до семейной жизни, связанной с браком, детьми.

Таблица 3 показывает миграционные намерения четырех возрастных групп. Можно увидеть, что с переходом от младшей возрастной группы к самой старшей миграционные намерения уменьшаются: в возрастной группе 18-29 лет индекс миграционных намерений составляет 0.75 и близка к максимальному значению +1.00. Среди 30-44-летних доля миграционных намерений уменьшается, но сохраняет положительное значение 0.45. В следующей возрастной группе – 45-59 лет, индекс миграционных намерений составляет уже отрицательную величину -0.10, что говорит о том, что доля не мигрантов уже преобладает, хотя и незначительно над мигрантами. В группе респондентов от 60 лет и старше доля не мигрантов уже значительно больше и доминирует: индекс миграционных намерений отрицательный и составляет -0.45.

Таблица 3. Миграционные ориентации жителей Республики Молдова различных возрастных групп (%)

Возрастные группы	Если бы у Вас появилась возможность уехать из Республики Молдова как бы Вы поступили?				
	Уехал бы навсегда	Уехал бы на время	Не уехал бы	Индекс	%
18-29 лет	34.1%	53.6%	12.0%	0.75	100
30-44 лет	29.1%	40.4%	22.1%	0.47	100
45-59 лет	18.0%	29.6%	44.8%	-0.10	100
60 + лет	8.9%	15.9%	70.4%	-0.45	100

Таким образом, гипотеза о связи возраста и миграционных намерений подтверждается. Конечно, возраст не только количественная переменная, но и категориальная. В этом качестве категория возраста характеризует переход из одного этапа жизненного цикла в другой.

Таблица 4. Средний возраст по возрастным группам мигрантов

Возрастные группы	Если бы у Вас появилась возможность уехать из Республики Молдова как бы Вы поступили?		
	Уехал бы навсегда	Уехал бы на время	Не уехал бы
18-29 лет	25.3	23.6	24.6
30-44 лет	35.9	36.7	38.0
45-59 лет	51.8	52.4	54.0
60 + лет	68.7	55.9	69.1

В целом, как видим, такой количественный показатель как средний возраст мигрантов и не мигрантов во всех возрастных группах находится в пределах статистической погрешности. Данный факт свидетельствует о том, что внутри групп имеет значение категориальные свойства переменной «возраст», а не просто количество прожитых лет. В младшем возрасте – получение профессии, основание семьи, карьерный рост и др. И для мигрантов, и для немигрантов потребность в статусных достижениях могут быть практически одинаковыми, различаясь только по способу их достижения. Одна часть молодежи, ориентирована на миграцию, как на способ достижения нового статуса, другая строит планы по статусному у достижению на территории своей страны.

Изучение миграционных намерений населения необходимо для решения как методологических, так и конкретных задач. В методологическом аспекте «намерение» выступает как фаза формирования смысловых, мотивационных и ценностных детерминант будущего миграционного поведения. В конкретном аспекте мы получаем информацию о сложном процессе обоснования выбора индивидом миграции как средства решения всего комплекса важнейших жизненных проблем. Эмпирический анализ миграционных намерений населения Молдовы предсказывает непосредственную и серьезную угрозу устойчивости демографическому составу страны.

Библиография

1. Alvarez-Plata P., Brücker H. (Coord.), Siliverstovs B. Potential Migration from Central and Eastern Europe into the EU-15 – An Update Report for the European Commission, DG Employment and Social Affairs DIW Berlin, https://www.diw.de/documents/dokumentenarchiv/17/41211/report_european_commission_20040218.pdf
2. Anderson B., Blinder S. Briefing: Who Counts as a Migrant? Definitions and their Consequences, <http://www.migrationobservatory.ox.ac.uk/sites/files/migobs/Briefing%20-%20Who%20Counts%20as%20a%20Migrant.pdf>
3. Barometrul Opiniei Publice, noiembrie-decembrie 2015. Studiul a fost realizat de Centrul de Analize și Investigații Sociologice, Politologice și Psihologice CIVIS. Sondajul a fost efectuat în perioada 8 noiembrie-1 decembrie, pe un eșantion de 1160

- persoane în vîrstă de 18 ani și mai mult, reprezentativ pentru populația adultă a Republicii Moldova, exclusiv Transnistria, cu o eroare maximă de $\pm 3\%$, <http://www.ipp.md/libview.php?l=ro&idc=156&id=733>. Accesat.30.03.2016
4. Barometrul Opiniei Publice, organizat în aprilie 2015. Studiul a fost realizat de Centrul de Investigații Sociologice și Marketing CBS-AXA. Sondajul a fost efectuat în perioada 28 martie – 7 aprilie pe un eșantion de 1104 de persoane din 85 de localități, reprezentativ pentru populația adultă a Republicii Moldova (cu excepția regiunii transnistrene), eroarea maximă fiind de $\pm 2,8\%$, <http://www.ipp.md/libview.php?l=ro&idc=156&id=733>. Accesat.30.03.2016
 5. Blumer H. Sociological Analysis and the «Variable» // American Sociological Review, Vol.21, No.6 (Dec., 1956), pp.683-690, <http://www.jstor.org/stable/2088418>. Accesat: 07.12.2013
 6. Czaika M., Vothknecht M. Migration and aspirations. Original Article. Open Access. Migration and aspirations – are migrants trapped on a hedonic treadmill?, <http://www.izajom.com/content/pdf/2193-9039-3-1.pdf>
 7. De Jong G.F., Davis Root B., Gardner R.W., Fawcett J.T., Abad R.G. Migration Intentions and Behavior: Decision Making in a Rural Philippine Province . // Population and Environment, Vol. 8, No. 1/2, Migration Intentions and Behavior: Third World Perspectives (Spring – Summer, 1985/1986), pp. 41-62 Published by: Springer Stable URL: <http://www.jstor.org/stable/27503043>. Accessed: 21.09.2014.
 8. Family Migration Capital and Migration Intentions, http://demografi.bps.go.id/phpFileTree/bahan/kumpulan_tugas_mobilitas_pak_chotib/Kelompok_11/Mobilitas_Penduduk_Kelompok_11/Daftar_pustaka_fix/Ivlevs,_A-Jurnal-_Family_migration_capital_and_migration_intention.pdf
 9. Grieco E.M., Boyd M. Women and Migration: Incorporating Gender into International Migration Theory, http://campus.filo.uba.ar/pluginfile.php/152317/mod_resource/content/1/Grieco%20%20Boyd-%20Women%20and%20migration%20-%20gender%20into%20migration%20theory.pdf
 10. Grigoryan A. Who else migrates from Armenia? Evidence from intentions, September 21, 2013, <http://www.aea.am/files/papers/w1318.pdf>
 11. Groenewold G., Bruijn, de, B., Bilsborrow R. Migration of the Health Belief Model (HBM): Effects of Psychosocial and Migrant Network Characteristics on Emigration Intentions in Five Countries in West Africa and the Mediterranean Region, <https://www.nidi.nl/shared/content/output/2006/paa-2006-groenewold.pdf>
 12. Irregular Migration from West Africa to the Maghreb and the European Union: An Overview of Recent Trends. Prepared for IOM by Heinde Haas, <http://www.unhcr.org/49e479ca0.pdf>
 13. Hagen-Zanker J. Why do people migrate? A review of the theoretical literature. Working Paper MGSOG/2008/WP002 January 2008, <https://mpr.ub.uni-muenchen.de/28197/1/2008WP002.pdf>
 14. Хекхаузен Х. Мотивация и деятельность, <https://www.google.com/>
 15. Kley S. Explaining migration as a process of cumulative causation in the life course August 2009, <http://www.migremus.uni-bremen.de/images/stories/workingpapers/kleywp.pdf>
 16. Левин К. Динамическая психология. Москва: Смысл, 2001, с.125-164, http://arbir.ru/articles/a_1990.htm.

17. Li Y., López-Carr D., Chen W. Factors Affecting Migration Intentions in Ecological Restoration Areas and Their Implications for the Sustainability of Ecological Migration Policy in Arid Northwest China. Received: 20 August 2014; in revised form: 19 November 2014 / Accepted: 21 November 2014 / Published: 28 November 2014, file:///C:/Users/temp/Downloads/sustainability-06-08639.pdf
18. Manchin M., Orazbayev S. Social networks and the intention to migrate. June 8, 2015, <http://www.etsg.org/ETSG2015/Papers/031.pdf>
19. Migration potential survey: a research method born out of fear. An interview with Professor Endre Sik, professor at the ELTE University and a senior researcher at TARKI Social Research Institute, <http://www.migrationonline.cz/en/migration-potential-survey-a-research-method-born-out-of-fear-an-interview-with-professor-endre-sik-professor-at-the-elte>
20. Richter S., Taylor J.E. Gender and the Determinants of International Migration from Rural Mexico Over Time Revised, August 2006, <http://siteresources.worldbank.org/INTGENDER/Resources/Session3RichterTaylor.pdf>
21. Rotariu T., Iluț P. Ancheta sociologică și sondajul de opinie. Teorie și practică. Collegium. – Iași. Polirom. 1997. p.53.
22. Settersten A., Jr., Mayer K.U. The measurement of age, age structuring, age the life course, https://campus.fsu.edu/bbcswebdav/institution/academic/social_sciences/sociology/Reading%20Lists/Aging%20Readings/Settersten_AnnualReview_1997.pdf
23. Шибутани Т. Социальная психология. Прогресс, Москва: 1968, с.152.
24. Variables, Mechanisms, and Simulations: Can the Three Methods Be Synthesized? A Critical Analysis of the Literature par Gianluca Manzo, <https://www.cairn.info/revue-francaise-de-sociologie-2007-5-page-35.htm>
25. Варшавская Е.Я., Чудиновских О.С. Миграционные планы выпускников региональных вузов России. В: Вестник Московского университета. Сер. Экономика, 2014, №3, <http://publications.hse.ru/articles/129904514> (дата обращения: 19.09.2015).
26. Вебер М. О некоторых категориях понимающей социологии. В: Избранные произведения. Москва, 1990, с. 497.
27. Vörk A., Kallaste E., Priinits M. Migration Intentions of Health Care Professionals: the Case of Estonia. // PRAXIS Center for Policy Studies. http://pdc.ceu.hu/archive/00003402/01/migration_intentions_of_health_care.pdf
28. Hadler M. Intentions to migrate in the European Union: A challenge for simple economic macro-level explanations, http://tec.fsi.stanford.edu/sites/default/files/Hadler_Mobility_European_Societies.pdf
29. <http://www.ipp.md/lib.php?l=ro&idc=156>.
30. <http://www.yourdictionary.com/age>

ФЕНОМЕН ТРУДОВОЙ МИГРАЦИИ И ЕГО ВЛИЯНИЕ НА ПОЛИТИЧЕСКИЙ КЛИМАТ В РЕСПУБЛИКЕ МОЛДОВА

THE PHENOMENON OF LABOR MIGRATION AND ITS IMPACT ON THE POLITICAL CLIMATE IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA

Лилия БРАГА, доктор философии,
Институт Юридических и Политических исследований АНМ

Summary

The article analyses the impact of labor migration on the political climate in the Republic of Moldova. The author shows that the phenomenon of labor migration distorts the social structure and creates favorable conditions for strengthening the regime of imitation democracy in the Republic of Moldova. According to the author the creating of jobs in the Republic of Moldova could contribute to the strengthening of the democratic progress of the country.

Keywords: labor migration, economic interests, political climate, the political regime, the social and political crisis, political participation.

Массовая трудовая миграция населения Республики Молдова представляет собой в настоящее время одну из наиболее характерных черт социально-экономической жизни страны. Формирование трудовой миграции как стихийного массового феномена относится к началу процессов демократического реформирования молдавского общества и его перехода на рельсы рыночной экономики. Появление феномена трудовой миграции в Республике Молдова стало закономерным результатом демонтажа прежней политической и социально-экономической системы, повергшим страну в состояние глубочайшего кризиса, который существенным образом затронул все области общественного существования, оставив наиболее осязаемый след в сфере трудовой занятости. Резкое сокращение трудовых мест и изменение характера занятости для представителей отдельных социальных слоев вызвало огромное недовольство людей. Согласно социологическим данным, сегодня только каждый шестой житель страны доволен тем, как используется его трудовой потенциал, в то время как более 80% респондентов испытывают по этому поводу низкую удовлетворенность либо полное недовольство [1, с. 102].

К концу первого десятилетия перемен одним из наиболее осязаемых итогов трансформационных процессов, всегда связанных со значитель-

ной дестабилизацией общественной жизни во всем ее многообразии, стало массовое обнищание, поставившее широкие слои населения страны на грань выживания. Индивидуальное выживание, сопряженное с необходимостью решения огромного количества повседневных проблем, связанных с обеспечением элементарного прожиточного уровня, в этих условиях превратилось для масс простого народа в основную жизненную цель, во многом предопределив характер доминирующих в обществе эмоционально-психологических установок и реакций. В результате в стране сформировался специфический эмоционально-психологический климат, отличительными чертами которого стал «синдром обманутых надежд» на быстрое и всеобщее обогащение, ощущения разочарованности в стартовавших в стране переменах, апатии, эмоциональной подавленности пр. [2, с. 80-98].

В контексте поиска выхода из создавшегося затруднительного положения в обществе со временем сформировалось твердое убеждение о том, что единственным наиболее эффективным средством решения индивидуальных проблем в условиях тотального кризиса является трудовая миграция. Трудовая миграция, только лишь набиравшая силу по мере становления специфической национальной модификации демократического режима, по существу стала для широких слоев молдавского общества не только средством, но и целью индивидуального существования, превратившись в, своего рода, панацею от «всех бед», как материального, так и эмоционально-психологического свойства. Опросы общественного мнения убедительно показывают, что потенциальная миграция в Республике Молдова находится на крайне высоком уровне. «Общим желанием мигрировать в будущем» руководствуются до 44% населения Республики Молдова. Люди мечтают и желают выехать на заработки за рубеж. Указанная тенденция, сложившаяся еще в условиях «первой миграционной волны», сохраняет свою силу и сегодня, придавая ей в условиях кризиса новый импульс [3].

Трудовая миграция временного характера, имеющая место в Республике Молдова плохо, как указывают эксперты, поддается полному статистическому учету. Имеются большие расхождения между официальными статистическими данными и экспертными оценками масштабов миграции. Так, в отчете Международной организации по миграции приводятся данные Департамента Пограничной Полиции Министерства Внутренних Дел Республики Молдова, согласно которым за рубежом на 31 декабря 2010 года было около 720 тысяч человек. Эксперты Всемирного Банка оценивали в 2011 году количество молдавских эмигрантов в 770,3 тыс. чел., что составляет 21,5% от населения страны. А в средствах массовой информации фигурируют цифры от 340 тысяч до 1 миллиона человек. Так

или иначе, но сложившиеся в стране тенденции позволяют отнести сегодня Молдову к странам с самым высоким уровнем миграции, с показателем 9,92 мигранта на 1000 жителей [3]. Если исходить из данных, представленных в *Profilul Migrațional Extins al Republicii Moldova 2009-2014. Raport analitic*, численность вовлеченных в процессы временной трудовой миграции составляет на сегодняшний день около 300 тысяч человек. Причем наибольшую долю (до 77%) в этом миграционном потоке составляют относительно молодые люди в возрасте от 15 до 44 лет, представляющие наиболее экономически активную часть населения [4].

Ощутимое снижение в стране численности экономически активного населения, в значительной мере обусловленное процессами трудовой миграции, существенно сказывается на характере развития общественно-политических процессов, разворачивающихся в настоящее время в Республике Молдова. Настрой на трудовую миграцию как на способ наиболее эффективного и оперативного решения проблем выживания (причем не только для тех, кто реально выезжает из страны в целях трудоустройства за рубежом, но и тех, кто регулярно получает от гастарбайтеров денежные переводы, а таких семей в Молдове от 45% до 50%), порождает соответствующее отношение широких масс людей к происходящим в стране политическим процессам. Отстраненность от политики, политическая апатия, конформизм, сведение политической активности исключительно к участию в выборах становятся одними из наиболее заметных черт массового политического сознания, которое формирует благоприятные условия для упрочения в стране имитационной демократии, фасад которой скрывает авторитарную власть узкого круга экономически влиятельных лиц.

Политический эффект трудовой миграции проявляется также в том, что довольно значимая часть населения (около 1/5 или даже 1/4 граждан с правом голоса), будучи активно вовлеченной в миграционные процессы, не принимает адекватного участия в качестве субъекта политических отношений в развитии политико-властного процесса страны, в то время, как одним из неперенных условий демократического развития является широкая политическая вовлеченность граждан. Великий молдавский парадокс, как справедливо отмечает И. Боцан, состоит в том, что как раз те, кто удерживают Республику Молдова на плаву, не могут участвовать в государственных делах, избирая собственных представителей в высшем представительном органе государственной власти [5]. Такое положение дел не может ни деформировать самой сути демократии, являющей собой пример широкой реализации «воли народа». Понятно, что «выключенность» значительной части демоса из разворачивающегося в стране политического процесса, не позволяя реализовывать его волю в полити-

ческой жизни, накладывает свой особый отпечаток на характер складывающегося политического режима, создавая необходимые предпосылки для укрепления тенденций к олигархизации власти.

В последнее время в процессе организации электоральных кампаний для трудовых мигрантов из Республики Молдова создаются более благоприятные условия для участия в голосовании. В частности, от выборов к выборам растет количество открываемых за рубежом избирательных участков. Если в 2009 году их количество достигало 33 единиц, в 2010 таковых насчитывалось в размере 75 единиц, а в 2014 году за рубежом было открыто уже 95 избирательных участков. Вместе с увеличением числа избирательных участков наметился устойчивый рост числа трудовых мигрантов, пожелавших принять участие в процедуре выборов. Так, если в 2009 году, в выборах, согласно данным, приняли участие 16916 трудовых мигрантов, то в 2014 году эта цифра возросла до 73311 человек [6]. Тем не менее, число трудовых мигрантов, принимающих участие в голосовании в специально созданных для этого в странах их трудовой миграции избирательных участках, остается пока сравнительно небольшим. Подобное положение дел обусловлено как нелегальным положением определенной части мигрантов, так и положением их изолированности от политической жизни своей страны, снижающим интерес к участию в происходящих в ней политических процессах и событиях.

Вместе с тем, налицо избирательное отношение правящих в Республике Молдова властей к активному привлечению данной части общества к участию в политике, в частности, посредством участия в голосовании. Последнее проявляет себя в диспропорции отрываемых за границей избирательных участков. Так, в 2014 году общее количество таких участков составляло 95 единиц, из которых лишь 5 пришлось на Российскую Федерацию, где трудится более 60% всех трудовых мигрантов. Концентрация трудовых мигрантов в больших пропорциях, в случае их массового участия в выборах может иметь, по признанию экспертов, решающее значение для их окончательных результатов [6]. Напрашивающийся отсюда вывод состоит в том, что для политических сил, занимавшихся организацией парламентских выборов в 2014 году, «голоса» трудовых мигрантов, находившихся на тот момент в Российской Федерации, представляли значительно меньшую ценность, нежели те, что могли прийти с «западного» направления. Понятно, что избирательные участки, функционирующие за границей, ограничены пределами диппредставительств. А процедуры голосования за рубежом вне пределов дипломатических миссий очень сложны и требуют тщательной подготовки задолго до непосредственного начала предвыборной кампании. Решение таких проблем возможно лишь в условиях взаимного доверия между властью и оппози-

цией по целому ряду аспектов. Существующие проблемы наглядно проявляют себя в недостаточном количестве как открываемых за рубежом, в странах наибольшей концентрации молдавских трудовых мигрантов, избирательных участков, так и распределяемых для этих участков бюллетеней, что существенно затрудняет реализацию ими своего гражданского права на участие в принятии важных политических решений посредством голосования.

Вовлеченный в массовую трудовую миграцию слой молдавского общества представляет собой его наиболее молодую и активную в трудовом отношении часть, которая призвана решающим образом влиять на будущее страны, во многом предопределяя характер и направленность ее политического развития. Изолированность данного слоя от активной общественно-политической и экономической жизни страны деформирует естественную социально-демографическую пропорцию молдавского политического сообщества, усиливая в нем удельный вес маргинальной доли. Воссозданный социологами социо-демографический портрет молдавского избирателя демонстрирует, что наибольшую активность в избирательном процессе проявляют граждане от 40 и свыше (65+) лет (62% – 67,7%), в то же время, наименьшую активность – граждане от 18 до 29 лет (21,2% – 27,1%) [8, с. 165]. Таким образом, простые участники политикоправительственных процессов наиболее массово представлены населением пенсионного возраста, с малыми доходами и низким социальным статусом, которые руководствуются в своем политическом выборе специфическими для данной категории населения эмоционально-психологическими установками: ориентацией на патриархальные ценности, парализующей возможные проявления политической активности; ностальгическими настроениями, вынуждающими людей жить и действовать с «головой повернутой назад», постоянно сравнивая прежний социальный опыт с настоящим; патерналистскими убеждениями, выраженными в склонности подчинения воле властей и ожидания от них различных социальных благ и справедливых решений; настроением на сохранение стабильности любой ценой как условия индивидуального выживания и пр.

Указанные установки массового сознания значительным образом влияют на формирующийся в стране политический климат, сея апатию и безинициативность даже тогда, когда уровень недовольства положением дел в стране достигает самого высокого уровня. Подобный состав населения, атомизированного и раздробленного, озабоченного главным образом проблемами обеспечения своего текущего существования, не в состоянии генерировать ту необходимую социальную энергию, которая способна организовывать и направлять движение масс на защиту собственных экономических и политических интересов, круто меняя харак-

тер развития общественно-политических отношений. Однако в отсутствие подобного социального импульса со стороны широких масс людей, призванных оказывать постоянное давление на властные структуры общества, демократическое реформирование, осуществляющееся в странах транзита преимущественно «сверху вниз», с необходимостью приобретает имитационный характер. Формирующийся в результате политический режим отражает, прежде всего, интересы правящей политической элиты, основное содержание которых сводится к сохранению и упрочению собственной власти. В этой связи, тот факт, что политический режим в Республике Молдова, уже около четверти века вовлеченной в процессы демократического реформирования, в последнее время все сильнее обнаруживает черты олигархической, авторитарной системы во многом обусловлен складывающейся в стране общественной ситуацией, связанной с деформацией естественной социальной структуры населения.

Массовая трудовая миграция оказывает существенное влияние не только на складывающийся характер связей и отношений между субъектами, принимающими участие в развитии политико-властных процессов внутри страны, но и в значительной степени предопределяет выбор геополитического вектора ее развития. Геополитическая составляющая стала краеугольным камнем молдавской политики с самого начала процессов демократического реформирования, исторически совпавших с процессами становления независимого, суверенного государства Республика Молдова. Особую актуальность данному аспекту политики на начальном этапе перемен придавали проблемы, связанные с развернувшимися в стране процессами национально-культурной самоидентификации, заложившими основание унионистскому движению, нацеленному на объединение «двух румынских государств».

Однако со временем, по мере обострения проблем геополитики на международной арене, когда Республика Молдова встала перед нелегким для нее выбором между влиятельными центрами современной геополитики, геополитический выбор граждан стал ключевым вопросом внутренней политики страны. Существенно, что данный выбор для рядового гражданина Республики Молдова оказался продиктованным не только его культурно-историческими и специфическими политико-идеологическими установками, но и вполне конкретными экономическими интересами, связанными с необходимостью поиска возможностей трудоустройства. Представляется, что направление трудовой миграции молдавского населения является на сегодняшний день одним из решающих факторов, предопределяющих геополитический выбор ее граждан. Данное предположение представляется тем более обоснованным, что в контексте подготовки молдавских властей к подписанию Соглашения

об Ассоциации Республики Молдова с Европейским Союзом (2014 г.) аргумент о введении безвизового режима для граждан Молдовы, который был воспринят большинством населения в качестве послабления условий трудовой миграции в европейские страны, использовался в качестве наиболее привлекательного.

Так, геополитические предпочтения молдавских граждан делят население страны на приверженцев «роевропейского» и «пророссийского» вектора развития (47% и 53% соответственно), обнаруживая некоторый перевес в сторону последнего. Более того, согласно данным, приведенным Организацией *Fondul Opiniei Publice*, наиболее позитивные чувства граждан Республики Молдова вызывают страны Европейского Союза (49%) и Россия (60%) [8]. Если сравнивать результаты опроса общественного мнения по вопросам геополитики с реальными данными по трудовой миграции молдавского населения, становится очевидным относительное совпадение пропорций. Доля России в приеме молдавских трудовых мигрантов оценивается в 58-63%, остальная часть приходится на страны Евросоюза [3]. Обнаруженная взаимосвязь между существующими геополитическими предпочтениями молдавских граждан и направлением их трудовой миграции, позволяет сделать вывод о взаимообусловленности этих двух феноменов. Вместе с тем, тот факт, что трудовая миграция имеет свою ярко выраженную гендерную составляющую [4], заставляет, в свою очередь, предположить, что детерминирующим фактором взаимообусловленности указанных выше феноменов выступают все же экономические интересы, представленные в форме трудовой миграции.

Кроме того, поиск возможностей миграции с целью последующего трудоустройства в странах Европейского Союза привел Республику Молдова к уникальной ситуации, когда ее граждане в массовом порядке стали обращаться за соисканием гражданства Румынии как члена Евросоюза. Данный феномен, приобретший массовый характер, в настоящее время используется сторонниками идей унионизма в качестве одного из наиболее наглядных аргументов в поддержку ширящейся в стране тенденции к объединению двух стран. Не сбрасывая со счетов различного рода идеологические убеждения определенной части соискателей, тем не менее, следует отметить, что решающим фактором здесь все же послужили экономические интересы, которые, однако, создают политическую платформу для укрепления унионистских настроений в обеих странах.

Таким образом, феномен трудовой миграции, широко представленный в Республике Молдова, оказывает существенное влияние на политическую жизнь страны, формируя специфический общественный климат, способствующий становлению политического режима имитационной демократии. Вместе с тем, следует отметить, что формирующий-

ся политический климат, в свою очередь, сам становится серьезным фактором, усиливающим миграционные тенденции в стране. Результаты опросов общественного мнения убедительно показывают, что доминирующими установками общественного сознания на современном этапе общественно-политического развития страны являются: политическая апатия, утрата социальных надежд, недоверие к органам политической власти различного уровня, ощущения «заброшенности», малозначительности для политической жизни страны, разочарование в демократических механизмах решения общественных проблем, позиционирование себя в качестве «наблюдателей» за развитием политико-властных процессов, негативизм по отношению к политической и социальной реальности и т.п. Разочаровавшись и утратив надежды на перемены к лучшему, на стабильное, защищенное, обеспеченное существование в собственной стране, не видя перспектив роста в рамках складывающейся общественно-политической реальности, население Республики Молдова все более склонно к тому, чтобы решать свои проблемы индивидуально, не полагаясь на государственные механизмы управления. Подобные установки сознания порождают у значительной части населения страстное желание покинуть страну, попробовав применить свои силы с большей пользой для себя, в более перспективном, по их мнению, общественно-экономическом контексте. Поэтому, можно сказать, что складывающаяся в Молдове на сегодняшний день общественно-политическая реальность, сопряженная с кризисными состояниями в различных сферах общественной жизни и не дающая надежд на перемены к лучшему, по существу выталкивает трудоспособное население за пределы страны, лишая тем самым демократический режим самого основания – демоса. Важно, что властвующая элита не предпринимает по существу никаких государственных мер, которые были бы направлены на стимулирование трудовой вовлеченности граждан внутри страны. Напротив, представляется, что массовая трудовая миграция граждан, изолирующая наиболее активный социальный слой от политики, как нельзя лучше отвечает интересам авторитарной власти, для которой «идеальное общество – это пассивное общество» [9, с. 20].

Значение феномена трудовой миграции для жизни страны на современном этапе далеко неоднозначно. С одной стороны, решая довольно острые для широких масс молдавского общества проблемы индивидуального выживания, массовая трудовая миграция, в то же время, обеспечивает шанс на выживание всей стране в целом как независимому суверенному государству, спасая его от окончательного банкротства. С другой – трудовая миграция, по большей части, неблагоприятно влияет на формирование демократической системы управления в Республике Молдо-

ва, создавая, по существу, условия для процветания авторитаризма, способствуя укреплению тенденций к узурпации власти различными кланами политических элит, олигархизации и мафиотизации власти. В этой связи, на наш взгляд, существующее предположение о том, что миграция населения в страны развитой демократии способствует усвоению людьми демократических ценностей, способных впоследствии оказывать влияние на качество формирующихся в родной стране политических отношений [10, с. 42], не находит своего подтверждения в случае с Республикой Молдова. Весьма сомнительно, что опыт западной демократии, даже представляясь достаточно привлекательным для трудовых мигрантов из Республики Молдова, способен стать основой их реальных ориентаций на политические действия. Подобные ориентации формируются лишь в процессе непосредственного участия людей в работе политической системы [11, с. 274-285]. Однако мигранты из Республики Молдова, выполняющие в странах Запада преимущественно низкоквалифицированную работу (преимущественно в строительстве и сфере услуг) [4], лишены такого опыта, как в стране трудовой миграции, так и у себя на родине.

Оставаясь в стороне от политической жизни, трудовые мигранты, тем самым, наносят огромный ущерб ее социально-политическому будущему, которое кроится сегодня исключительно по лекалам меньшинства, представленного финансово-политическими элитами. Поэтому, коль скоро демократия не может эффективно функционировать вне участия демоса в политическом процессе, одной из наиболее важных задач текущего этапа демократического развития в Республике Молдова должно стать формирование рабочих мест в таком объеме, который мог бы способствовать широкому вовлечению мигрантов не только в трудовую деятельность внутри страны, но и в ее политическую жизнь.

ЛИТЕРАТУРА

1. Timuș A. Politica socială necesită să reflecte realitatea vieții. B: Revista de Filosofie, Sociologie și Științe politice. Chișinău, 2014, №3, с. 101-107.
2. Puterea politică și coeziunea socială în Republica Moldova din perspectiva integrării europene. Chișinău: "Print-Caro" SRL, 2010. 222 с.
3. Кривенко А. Молдова: страна массовой трудовой эмиграции (Опубликовано на английском языке в: *Discovering migration between Visegrad countries and Eastern Partners*// HAS RCAES Geographical Institute. – Budapest, 2014. p. 170-190) <http://demoscope.ru/weekly/2014/0605/analit05.php> (30.03.2016)
4. Profilul Migrațional Extins al Republicii Moldova 2009-2014. Raport analitic. http://tender.gov.md/bma/raportul-analitic-pme_2009-2014.pdf (05.04.2016)
5. Боцан И. Голосование молдаван за рубежом. www.e-democracy.md/ru/monitoring/politics/comments/20090223/ (06.04.2016)

6. http://alegeliber.md/wp-content/uploads/2014/12/Studiu_Accesul-la-vot-al-cetatenilor-Republicii-Moldova-in-strainatate.pdf (04.04.2016)
7. Stratificarea socială în condițiile transformării societății din Republica Moldova. Chișinău: Tipografia Centrală, 2014. 272 p.
8. <https://jurnal.md/ro/social/2016/3/24/sondaj-cum-aleg-moldovenii-intre-ue-si-uniunea-vamala-cu-rusia-si-cum-ar-vota-la-un-referendum-privind-unirea-cu-romania/> (06.04.2016).
9. Демократизация /Сост. и науч. ред. К. В. Харпфер, П. Бертваген, Р. Инглхарт, К. Вельцер. Москва: Издательский дом Высшей школы экономики, 2015. 708 с.
10. Berlinschi R., Clipa V. Migranții, remiteri și dezvoltare: câteva idei din literatura recentă și recomandări în cazul Republicii Moldova. В: Academos, Chișinău, 2012, nr. 1 (24), p. 41-45.
11. Алмонд Г., Верба С. Гражданская культура и стабильность демократии. В: Политология: Хрестоматия / Сост. Б.А. Исаев, А.С. Тургаев, А.Е.Хренов. Санкт-Петербург: Питер, 2006, с. 274-285.

ЭТНОКУЛЬТУРНЫЕ ОСОБЕННОСТИ АДАПТАЦИИ И ИНТЕГРАЦИИ МОЛДАВСКИХ МИГРАНТОВ ЗА РУБЕЖОМ

ETHNOCULTURAL CHARACTERISTICS OF THE ADAPTATION AND INTEGRATION MOLDOVAN MIGRANTS ABROAD

Владимир БЛАЖКО, доктор хаб. социологии,
Институт Правовых и Политических исследований АН РМ

Summary

The process of international migration in the modern world has got an extremely large scale, and its problems have led to violent conflicts in the European countries. The study of such a complex phenomenon attracted the attention of scientists of different fields: political scientists, philosophers, economists, psychologists, anthropologists, etc. This shows that every aspect of the study of the migration process are interdependent, and ethno-cultural environment for migrant workers not less important than the economic well-being. This, on the materials of sociological research, the article shows.

Keywords: migration, economic crisis, social and cultural environment, migration policy, migration routes.

Под влиянием демократических перемен, «цветных революций», процесса глобализации миграция в европейских государствах приобрела крупномасштабный, спонтанный характер, стала оказывать существенное влияние не только на социальный прогресс внутри стран, но и на развитие регионов в целом. Особо кризисное положение сложилось в Евросоюзе, в связи с наплывом мигрантов из арабских и африканских стран. К такому притоку беженцев не готовыми оказались практически все государства Европы, для которых такая нагрузка на финансовую и социальную сферу оказалась непосильной. Поэтому многие из них (Франция, Германия, Италия) вынуждены были пересмотреть свои расходы на реализацию социальной политики, а некоторые страны Восточной Европы приняли меры для ограничения потока беженцев (Венгрия, Чехия, Греция и др.)

Мировой экономический кризис на постсоветском пространстве оказался более затяжным и острым, чем в других регионах планеты. Во многом причиной этому, на наш взгляд, стали особенности исторически сложившегося заселения территорий и их неравномерное развитие, нере-

шенные экономические и социальные проблемы в бывших республиках Союза. Все это повлияло на массовую миграцию населения, которая осложнилась политической нестабильностью во многих ставших независимыми странах, этническими и религиозными конфликтами, нарушением прав и свобод национальных меньшинств и личности и т.п.

В международной миграции исследователи выделяют как объективно-положительные, так и отрицательные факторы. К первым относят: облегчение структурных региональных изменений в обществе, содействие вертикальной мобильности и повышение качества рабочей силы и т.п. В процессе миграции граждане страны приобщаются к другой культуре, овладевают иностранными языками, осваивают новые специальности, повышают профессиональные навыки. И главное – денежные переводы рабочих мигрантов позволяют многим семьям преодолеть экономические трудности.

К негативным факторам – усиление зависимости принимающих стран от мигрантов, осложнение ситуации на внутреннем рынке трудовой занятости, блокировка внедрения трудосберегающих технологий, рост инфляции и т.п. Как свидетельствуют социологические исследования миграция, особенно нелегальная, сосуществует с бедностью, криминалом, трафикам людей, наркобизнесом. По данным Всероссийского Центра изучения общественного мнения (ВЦИОМ), в этой стране 75% мигрантов подвергаются дискриминации со стороны работодателей по полу, национальности, возрасту. Проведенный ВЦИОМ опрос россиян показал, что большая часть населения страны склоняется к негативной оценке иммиграции и связывает этот процесс с ростом преступности и коррупции (65%), усилением конкуренции на рынке труда (56%) и негативно влияет на экономику страны (40%). Более половины опрошенных респондентов не считают, что при помощи иммиграции можно решить демографические проблемы (53%), многие не согласны с тем, что иммигранты обогащают культуру страны (45%). Занятость иммигрантов во многих сферах респондентами также оценивается преимущественно негативно [1].

Чаще всего гастарбайтеры заняты на трудных и вредных производствах, с более продолжительной рабочей неделей, в отраслях, не пользующихся престижем у местного населения (строительство, угольная промышленность, сфера услуг и т.д.). Все это, на наш взгляд, не может положительно влиять на социальный уровень развития общества на своей Родине: мигранты способствуют формированию маргинальной культуры.

Мы же отметим, что значительные проблемы в социально-экономическом развитии возникли и в странах-донорах. Отток квалифицированной рабочей силы во время падения рождаемости («демографическая яма») создал серьезные трудности в экономике и социальной сфере (раз-

рыв семей, углубление стратификации на местах, возникновение «традиции миграции»). Так, например, республика Молдова занимает одно из первых мест в Европе по миграции. За пределами страны находятся более половины трудоспособного населения. По данным социологических служб, на постоянной основе работают около 600 тысяч человек, а маятниковая миграция доводит их численность до 900 тысяч. Если учесть, что по демографическим прогнозам численность населения Молдовы из-за естественной убыли и миграции к 2025 году может уменьшиться на один миллион человек, а возрастные страты изменятся в сторону увеличения роста людей пенсионного возраста и уменьшения процента молодежи, то планировать и предсказать результаты социально-экономического развития страны весьма проблематично [2].

Исследуя миграционные процессы в стране, ученые обычно больше внимания уделяют: экономическим проблемам (отсутствие рабочих мест, низкие зарплаты, развитие социальной инфраструктуры и т.п.); характеристикам трудовых мигрантов (пол, возраст, профессия, образование); влиянию трудовой и коммерческой миграции на стабильность семей и развитие домохозяйств; анализу проблем, с которыми сталкиваются мигранты в других странах (социальное самочувствие, сферы занятости, бедность, криминал, трафик, наркобизнес) и т.д.

В выявлении маршрутов миграции исследователи обычно отмечают факторы, которые, как говорят, видны на поверхности: близлежащие экономически более стабильные страны, спрос в них на рабочую силу, благоприятное законодательство для миграции и т.д. Вместе с тем, на этот выбор весьма существенное значение стали оказывать и культурно-этнические факторы. Нам бы хотелось остановиться именно на этой стороне миграции, т.к. она на наш взгляд, определяет и страны, и проблемы, возникающие у мигрантов. Ведь наличие мигрантов может восприниматься как угроза культурной гомогенности страны, национальной идентичности и образу жизни, то есть как культурная угроза. В развитых европейских странах это оказывает более сильное влияние на антииммигрантские установки, чем экономическая неудовлетворенность, а проблема иммиграции уже трансформируется из проблемы рынка труда в проблему национальной идентичности и безопасности. Политика мультикультурализма, к сожалению, не дает положительных результатов.

У каждой страны своя история и своя судьба, которые традиционно влияют на социальные ценности и ориентации населения. Молдаване, как известно, народ латинской культуры, которая долгие годы испытывала влияние славянских соседних культур. Поэтому вполне естественно, что мигрантами выбираются страны с «близкой» культурой и языком (Россия и Украина). Подтверждением тому являются данные об изучении

иностранных языков стран миграции. По сведениям Центра русской культуры при посольстве России в Молдове, проблем с экзаменами по русскому языку у молдавских мигрантов практически не возникало. В советское время разговорным русским языком свободно владело более 87% населения нашей республики, а русскоязычная часть составляла более 36% жителей Молдовы. Этот фактор также оказал значительное влияние на выбор стран миграции. Анализ статистических данных подтверждает, что основная масса гастарбайтеров из Молдовы находится в России и Украине (78,4%). Вторыми по выбору являются страны с латинской культурной средой (Италия, Испания, Португалия – 25%). Поэтому изучение языков ориентировано лишь на «дальнюю» эмиграцию – США, Англия, Канада и т.д. Их в Молдове изучает лишь 18,8% мигрантов (в Грузии – 26,8%, Украине – 20,5%) [3]. Остальные предпочитают осваивать язык «на месте», в странах – пребывания. В интервью наши мигранты отмечали:

«Язык мне давался легко, тем более что он похож с румынским»

«Итальянский язык я выучила без проблем. Видимо, помогло мое лингвистическое образование. Да и язык очень близок, латинская основа» (Р.И.-4) [4].

Небольшой процент населения (в основном, гагаузы) работают в Турции. Если учесть, что значительную часть активных мигрантов составляют представители национальных меньшинств (русские, украинцы, гагаузы, болгары) или представители смешанных браков, то география перемещений все более проясняется. Существенное значение имеет и принадлежность к православному вероисповеданию.

Следует отметить также и ряд других важных причин развития процесса миграции в стране. Во-первых, среди внутренних факторов следует назвать как полученные в наследство от советских времен особенности структуры экономики страны, (в которой около 30% занимали предприятия военно-промышленного комплекса бывшего Союза), так и ошибки, допущенные в ходе реформ в период формирования независимого государства. С распадом СССР Молдова фактически превратилась в аграрное государство, в котором сельхозпроизводство уменьшилось в два-три раза. К сожалению, руководство страны поддалось иллюзии достижений зарубежных стран, стало проводить реформы без учета особенностей специфики социально-экономического состояния общества. В результате страну охватил всеобщий кризис, который затронул все сферы жизни людей. Переход экономики Молдовы на рыночные отношения проходит в очень сложных социально-экономических и политических условиях, особенно тяжкие последствия которых ощутимы в молдавском селе (где проживает 57,4% населения страны). Спад производства, инфляция, растущая безработица, сокращение расходов на социальную сферу ухудшили материаль-

ный уровень жизни населения. За чертой бедности оказались 75% ее жителей (1999 г.), правда, к 2005 году этот показатель понизился до 28%, и сегодня он составляет чуть более 20% населения. А после 2009 года уменьшение численности бедных значительно замедлилось [5]. Поэтому вполне понятно, что одной из главных причин миграции стала экономическая ситуация в стране. В стандартизированных интервью мигранты отмечали:

«Мне 45 лет, и я остался без работы. А в таком возрасте, как вы понимаете, хорошо оплачиваемую работу в Молдове уже не найти. У меня двое детей, которых я должен поднимать. Это все и вынудило меня поехать за границу» (РЕ-10).

«После окончания университета, я работала учителем, библиотекарем. Это была стабильная, но, к сожалению, очень мало оплачиваемая работа. Получаемая зарплата не могла покрыть всех потребностей моей семьи: оплаты коммунальных услуг, даже самых необходимых покупок для домохозяйства (РИ-23.).

«За границу уехал по причине отсутствия работы и возможности обеспечить жильем семью» (РИ-4) [6].

Во-вторых, внешний фактор – негативное влияние мирового экономического кризиса, который в значительной степени повлиял на импортно-экспортные возможности страны.

В первые годы становления независимого государства миграция в Молдове носила «выталкивающий» характер, т.к. из-за возникшего конфликта на Днестре многие жители решили вернуться на историческую родину, воссоединиться с родными. Сегодня эта волна миграции уже прошла и выезд из страны определяется в значительной мере социально-экономическими причинами. Изменилась и направление потоков миграции с восточного на западное и юго-западное. Ведь соседние страны – Украина и Россия – переживают еще более сложный этап экономического кризиса.

Следует отметить, еще одну важную, на наш взгляд, причину миграции. Она обусловлена тем, что экономический кризис в странах Западной Европы редко понизил спрос на специалистов старших возрастных групп (пятидесятилетним найти работу стало практически невозможно). Да и в этом возрасте труднее и сложнее осваивать иностранные языки. Поэтому в стране стал возрастать уровень «миграции-надежд». В поисках высокооплачиваемой работы и учебы на Запад устремилась молодежь. Там она находит более высокие и привлекательные стандарты жизни, перспективы профессионального роста, благоприятные культурные условия интеграции. Наши респонденты отмечали:

«Если работаешь честно, то к тебе относятся достойно. Я довольна отношениями с патроном и местными жителями» (РИ.-15)

«Италия – одна из тех стран, которая предоставила полные права тем, кто приехал сюда работать, легализовала их, предоставила место работы. Считаю, что они поступают хорошо, проводят очень хорошую миграционную политику» (Р.И -35).

«Люди в Испании хорошие, не такие гордые как в Молдове. В Испании я узнала много праздников, которые мне очень понравились. А в Италии я научилась хорошо готовить, там очень хорошая кухня» (Р.И -33) [7].

Этнокультурная среда оказывает сильное влияние на адаптацию мигрантов. Как показывают социологические исследования, сегодня даже в кризисной ситуации более четверти уехавших из страны не планируют вернуться обратно. Более того, миграция в Молдове приобретает «традиционный характер», т.е. покинуть свою родину собираются 68,2% опрошенных, а среди молодежи почти – 80% респондентов. В последние годы в этом процессе обозначилась очень тревожная тенденция: миграция переходит в эмиграцию, в которую включилось население старше 60 лет [8] И здесь предпочтение отдается эмиграции в Россию. В нашей стране еще довольно высокий процент желающих переехать на постоянное место жительства в Российскую Федерацию, причем не только русских по национальности.

Интересна статистика браков среди мигрантов. Сегодня 9 из 16 браков заключаются с иностранными гражданами страны в которой работают гастарбайтеры. Если учесть, что миграция в Молдове носит четко выраженный гендерный характер: мужчины едут на стройки в Россию, Украину, Испанию, Португалию, женщины заняты в сфере услуг – в Италии, Турции, Греции, то станет ясно, где заключаются наибольшее количество браков. Хотя на этот процесс значительное влияние оказывает и законодательство стран – пребывания. Как ответила наш респондент: «В Турции предъяви справку, что незамужняя, заплати 40 долларов, и ты любимая жена Ахмета». (Правда, не уточнила какая по счету).

Нельзя умолчать о трудностях и негативных тенденциях адаптации молдавских мигрантов за рубежом. Для примера приведем лишь одно, но весьма обеспокоенное признание эксперта:

«Практически ежедневно имеем экстренные случаи: смерти, депортации, случаи, когда полиция приводит молдавских граждан. чтобы выправить проездные документы и тд.И усыновление, и брошенные дети, и молдавские граждане, которые находятся в итальянских тюрьмах– это также наши граждане .В прошлом году было выявлено15 молдавских детей, привезенных родителями и брошенных на произвол судьбы в Италии. Не думаю, что тот, кто бросил ребенка в чужой стране, имеет право называться родителем.

В настоящее время в итальянских тюрьмах находится 190 молдован.

Согласно итальянскому законодательству заключенные имеют право на помощь со стороны посольства, если они такую помощь попросят. Даже в ситуациях, когда расследование еще не завершено»(Эксперт-5) [9].

Сегодня Республика Молдова сотрудничает с 24 государствами в области управления рабочей силой. Со многими из них подписаны межгосударственные и межправительственные соглашения по социальной защите мигрантов. Однако эффективность реализации этих документов весьма далека от идеала.

В условиях существования зон замороженных конфликтов, развития терроризма миграционная политика должна быть направлена на укрепление экономической и национальной безопасности, стабильного развития государств. А универсальность и неразделимость прав гражданина требуют больших усилий в развитии законодательной базы, межгосударственного сотрудничества в обеспечении достойного уровня жизни мигрантов, в использовании трудовых ресурсов на благо процветания каждой страны.

Литература

1. Cf.: Рябченко Т. А., Лебедева Н. М. Отношение к миграции и субъективное благополучие принимающего населения. В: *Общественные науки и современность*, 2014, № 2, pp. 34-44.
2. Paladi Gh., Penina O., Gagauz O. Prognoza evoluției populației Republicii Moldova în prima jumătate a secolului XXI. În: *Academos*, 2009, № 1 (12), с. 64.
3. Отчет о социологическом исследовании по теме «Миграционные процессы в Молдове: особенности и тенденции». Кишинев, 2013, с. 4. (Выборочная совокупность 1200 чел.); Участие Молдовы в международной миграции рабочей силы [On-line]: [http://www.catalog.fmb.ru//moldova 2014-7 shtm](http://www.catalog.fmb.ru//moldova%202014-7%20shtm) (Accesat 29.03.2016).
4. Морару В., Мошняга В., Руснак Г. Маятник миграции. Кишинев, 2012.
5. Численность постоянного населения Республики Молдова на 1 января 2016 года в географическом разрезе. [On-line]: [Statistica md/news php&/=](http://statistica.md/news.php&/=) (Accesat 29.03.2016).
6. Морару В., Мошняга В., Руснак Г. Указ. соч.
7. Ibidem.
8. Paladi Gh., Penina O., Gagauz O. Указ. соч., с. 68.
9. Морару В., Мошняга В., Руснак Г. Указ. соч.

METAMORFOZE ALE ETNICITĂȚII ÎN CONTEXTUL EXTINDERII PROCESELOR MIGRAȚIONISTE

THE METAMORPHOSIS OF ETHNICITY IN CONTEXT OF MIGRATION PROCESS ENLARGEMENT

Elena BALAN,

doctor în politologie,

Institutul de Cercetări Juridice și Politice al AȘM

Summary

The article is revealed the evolution of the labour migrants ethnicity of the Republic of Moldova in conditions of enlargement of contemporary migrationist process. It consists of the level of adaptation of migrants in the new climate of identity and cultural diversity. It is emphasize the positive and problematic aspects of this civilization global process.

Keywords: *integration processes, ethnicity, democratization, european integration, național dignity, national culture, national traditions.*

Un loc aparte în problematica ce ține de domeniul etnic îl ocupă așa-numitul *conflict cultural*, în cadrul căruia individul este expus concomitent sau succesiv unei influențe ce provine din partea mai multor etnii. În acest caz sunt posibile astfel de consecințe precum: *segregația* (separația, discriminarea rasială), *asimilarea*, *marginalizarea* și altele.

Majoritatea cercetărilor evidențiază îndeosebi aspectele culturale ale *fenomenului etnic*, și anume – limba, tradițiile culturale, religia, specificul comportamentului, cunoașterea istoriei etniei sale etc. În plus, se menționează în special rolul activ al individului în constituirea identității sale etnice. Antrenarea individului în viața socială și în practica culturală a grupului propriu etnic reprezintă un indicator al *etnicității*, utilizat mai frecvent. Se indică, de asemenea, și rolul deosebit al așa-numitului *caracter național*, precum și trăsăturile asemănătoare ale *chipului exterior*. Totuși, *caracterul național (mentalitatea)* nu este inclus întotdeauna în componența particularităților de bază ale *etnicității*. Cercetătorii V.A.Viatkin și V.Iu.Hotineț evidențiază în această ordine de idei *temperamentul național*, particularitățile specifice ale orientărilor personalității (convingerile morale, orientările valorice, concepțiile, idealurile etc.), capacitățile specifice etniei în cauză. Latura dinamică a particularităților etnopsihologice se dezvoltă în starea de spirit, în sentimente, interese, obiective interetnice, autostereotipuri ș.a. [1, p. 71,75]

Important în acest caz este faptul că *etnicitatea*, într-un fel sau altul, se include vădit în realitățile existente atât în țară, cât și în afara hotarelor ei prin

intermediul activismului uman, aducând cu sine în existența socială respectivă coloritul irepetabil al „Eului” național, care dăinuie peste timpuri, vorbindu-i lumii despre cutare sau cutare personalitate, popor, civilizație.

Dezbaterile politice actuale privind structurarea unor mari ansambluri sociopolitice și culturale, menționează cercetătoarea română Gabriela Stoltz, ridică semnificative probleme privind *raportul național-universal în cultură*, de exemplu, riscul pierderii specificului cultural al statelor naționale în procesul integrării în structurile suprastatale, activează problematica identităților naționale, a etnicității, a Eului național.

Profunde schimbări social-politice au adus în atenție problema identităților religioase, etnice, culturale etc. Studiul identităților culturale, etnice, naționale se centrează pe asemănările de grup și, implicit, pe diferențierile dintre grupurile sociale, tocmai pentru a facilita *comunicarea interculturală*, realizată prin respectarea particularităților culturale de grup, clase sociale, popoare, națiuni, civilizații etc. [2, p. 299-300]

În această ordine de idei, extinderea Uniunii Europene presupune nu numai o colaborare fructuoasă și multilaterală în cele mai diverse domenii de activitate cu statele membre ale Uniunii (cum va fi, probabil, în viitor și Republica Moldova), dar, în același timp, în acest proces ar fi necesar să fie ocolite tendințele unificatoare ale globalizării. Ar fi cazul de a nu se admite o sinteză deplină și asimilare în modul de viață al oamenilor, de a nu se neglija cultura națională a popoarelor, identitatea lor etnică, de a nu fi știrbită conștiința lor etnică, demnitatea națională, etnicitatea în ansamblu. Este important, luându-se în cont condițiile și specificul mediului social al țărilor, de a determina o configurație proprie a noilor relații reieșind din interesele geopolitice ale fiecărui stat și popor.

A crea în comun, în cadrul Uniunii Europene și în spațiul învecinat cu ea, o unitate armonioasă a vieții, care ar străluci în bogate și variate culori ale diferitelor culturi naționale, ar fi posibil doar în cazul în care ne vom familiariza cu alte culturi, dacă vom pătrunde în sensul lor cu compasiune și le vom accepta ca pe ale noastre, educând astfel în noi capacitatea de a ne completa unii pe alții prin creația noastră. [3, p. 12, 21]

Perspectiva integrării europene a țării noastre presupune afirmarea identității sale europene prin ajustarea tuturor sferelor vieții sociale la nivelul standardelor Comunității Europene. Declararea opțiunii europene a Republicii Moldova, ca și cea a altor țări, ar însemna, de altfel, poate că este mai puțin vorba să sperăm într-un transfer complet, decât să obținem trezirea unei duble apartenențe, la propria Națiune și la Europa, așa cum ne putem simți în același timp cetățeni ai unui stat și îndrăgostiți/atașați de regiunea în care locuim.

Ne întrebăm: Care sunt cauzele esențiale ale formării unei conștiințe și identități europene? În opinia cercetătorului francez René Girault, trei factori majori au contribuit pentru a se ajunge la o conștientizare și identificare a unei

părți a Europei ca un tot întreg, guvernabil în mod unitar, atât în domeniul economic, cât și social și politic. Este vorba mai întâi de *existența unei veritabile societăți vest-europene* coerente, în ciuda nuanțelor regionale. Se impune apoi analizei corelarea *dintre Creștere – Uniunea Europeană*. O idee – forță i-a marcat pe locuitorii Europei occidentale, realizând unificarea pieței vest-europene (Piața Comună). Responsabilii construcției europene au deschis calea unei ameliorări (sau accelerări) a creșterii economice. Identitatea Europei occidentale se definește, așadar, printr-o dezvoltare rapidă, datorată eficacității, productivității sectoarelor de producție și de distribuție, tehnologiei de vârf. Acest ansamblu distinct își bazează reușita pe o cultură economică aparte.

Crearea Europei unite a permis asigurarea păcii între popoare, care au fost istovite secole de-a rândul de războaie interne [4, p. 205-206]. Anume acești factori decisivi au condus în mod radical la o conștientizare europeană propriu-zisă, la constituirea identității europene, a conștiinței europene și a idealului european unitar.

Sub un alt unghi de vedere se întrezărește aici și o identitate europeană difuză, care în anumite circumstanțe îi cuprinde pe indivizi aproape fără voia lor, în cadrul unei conștiințe europene, care, dimpotrivă, nu poate fi decât rezultatul și produsul unui demers voluntar. E de menționat și faptul că, în ce privește identitatea europeană, este vorba de niște trăsături ale unei civilizații specifice, clădite în timp, de un patrimoniu cultural, care se exprimă prin intermediul unor referințe comune la Antichitatea clasică greco-romană, la creștinătatea medievală sau la „Europa Luminilor”, cu tot ceea ce aceste referințe poartă în ele ca valori, îndeosebi în termeni de drepturi civile.

În același context, autorii autohtoni Nicolae Enciu și Valentina Enciu afirmă că Uniunea Europeană pare a fi o astfel de entitate care are ca obiectiv constituirea caracterului supranațional al Europei, pornind de la acel adevăr, că un prim document asupra identității europene a fost adoptat în decembrie 1973 de către miniștrii de Externe ai Comunității Europene, în care se menționa despre necesitatea elaborării unei viitoare definiții a identității europene pentru desfășurarea relațiilor cu alte țări ale lumii [5].

Cu douăzeci de ani mai târziu, Tratatul de la Maastricht a definit și a introdus în circuit conceptul de *identitate europeană*. Astfel, Uniunea Europeană se impune ca o entitate diferențiată în cadrul relațiilor internaționale. Același Tratat, fiind completat în anul 1997 prin cel de la Amsterdam, încearcă crearea *identității europene* la nivel individual prin acordarea *cetățeniei europene* tuturor cetățenilor statelor membre ale Uniunii Europene.

Însă, precum s-a menționat și mai sus, integrarea politică, economică sau socială se desfășoară într-un alt mod decât cea culturală, dat fiind faptul că aceasta din urmă nu poate fi efectuată printr-o simplă decizie politică, deoarece în cazul identităților naționale populația rămâne în mod firesc mai atașată de ceea ce

consideră a fi sistemul ei preferențial principal. Așadar, în măsura previzibilului, nu se pune problema dispariției statului național, acesta rămânând unul dintre instrumentele principale de asigurare a identității. [6, p. 314-315; 318]

Și totuși, dacă ne referim, bunăoară, la *fenomenul migrației*, oricât de puternice ar fi fost rezistențele, manifestate de factorul național – fie că e vorba de atașamentul îndelungat al migrantului față de pământul natal sau de entuziasma lui convertire la valorile noii patrii – se pare că pentru un anumit număr de indivizi experiența imigrației a favorizat dezvoltarea unui sentiment de apartenență la o entitate ce transcende frontierele, și anume, *identitatea europeană și conștiința europeană*, fondate pe adeziunea la același sistem de valori, contopind, într-o perspectivă transnațională, democrația, drepturile omului și preocupările sociale, conturându-se în profunzime un „europenism” de o cu totul altă esență, de o cu totul altă coloratură, bazate, la rândul său, pe o cultură comună a popoarelor Europei, dar privilegiind în consecință alte valori specifice anumitor popoare, precum sunt tradițiile naționale, religia, rasa etc. [7, p. 57, 64]

Astfel, apartenența la Uniunea Europeană, este, în fond, o mărturie a coexistenței pașnice în Europa a unui spațiu multiidentitar, a câtorva *varietăți de identitate și conștiință general-europeană, vest-europeană, est-europeană, regională, autohtonă, cu o pronunțată idee a unității europene în ansamblu și a unității în diversitate*, fapt care merită atenție și o apreciere aparte la ora actuală și în perspectivă.

De menționat că fluxul migrațional se formează și se completează în baza populației din țările slab dezvoltate economic. Motivul principal – diferența în remunerarea muncii în țările donatoare și țările recipiente, decalajul fiind de zece ori. Fluxul masiv, pe de o parte, a permis a nivela problema lipsei forței de muncă ieftine în domeniile „puțin prestigioase” din economia națională, iar pe de altă parte, a declanșat un șir de probleme social-economice.

Cauzele migrației neeconomice a forței de muncă sunt de ordin politic, național, religios, rasial, familial etc. Concomitent, dezvoltarea puternică a mijloacelor de comunicare și de transport, la rândul lor, au exercitat o activitate stimulatorie acutizării proceselor de imigrație internațională a forței de muncă. [8, p. 5-6]

În aceeași ordine de idei, migrația reglementată / asistată este o caracteristică pronunțată a lumii contemporane destul de mobile, în care fluxurile migraționale își demonstrează plener potențialul său benefic asupra proceselor de dezvoltare economică și umană. Respectiv, este justificat a atribui globalizării rolul de factor incitant al migrației și dezvoltării. De remarcă, în acest context, că progresul înregistrat de tehnologiile comunicaționale facilitează păstrarea contactului dintre migranți și țările de origine, permițând influențarea la distanță a procesului de dezvoltare economică și social-politică a țării de proveniență. [9, p. 109] Paralel, se reliefează tendința de ocrotire și păstrare

a "Eului național", a etnicității, a identității și culturii naționale, a credinței, a limbii, a tradițiilor strămoșești, a normelor comportamentale etc.

Remarcabil este faptul că identificarea și analiza condiției umane în societatea contemporană, a relației complexe ce se stabilește între indivizi și societate au focalizat, în ultimele decenii, atenția cercetătorilor din sfera științelor sociale și politice asupra conceptelor "capital uman" și "capital social".

Capitalul uman, bunăoară, conform celor mai recente abordări, include totalitatea cunoștințelor, priceperilor, experiențelor, competențelor și motivațiilor caracteristice personalității, ce asigură mai multe oportunități de angajare în câmpul muncii, acces mai mare la informație, posibilități sporite de afirmare etc.

Din această perspectivă, capitalul uman înglobează capitalul educațional și capitalul biologic, elemente de o semnificație deosebită pentru dezvoltarea economică și socială. Aceste abilități ale indivizilor se manifestă constant și sânt valorificate pe piața muncii în schimbul resurselor economice [10, p. 52].

În opinia cercetătoarei române Camelia Beciu, fluxul forței de muncă dinspre țările foste comuniste către țările occidentale poate fi analizat ca o "situație culturală" emergentă, ce se configurează la intersecția dintre "național și "transnațional". Mobilitatea circulară este condiția structurantă de producere a acestei situații culturale: traiectoriile celor care pleacă să lucreze în țările occidentale se prezintă ca un continuum "aici" și "acolo", relevând un sens hibridizat al apartenenței și noi strategii identitare [11, p. 370].

Astfel, capitalul uman se manifestă tot mai pronunțat în cele mai diverse aspecte ale vieții, mentalității și activității cotidiene a migranților plecați la muncă peste hotarele țării de origine, care într-un fel sau altul își lasă amprentele sale asupra "Eului" lor național, asupra etnicității, identității și conștiinței lor naționale.

În același context, cercetătoarea română Simona Stănică consideră că opțiunea diasporei înseamnă repatrierea resurselor. Migrația și migranții pot reprezenta o resursă valoroasă pentru dezvoltarea țării de origine, dar acest impact pozitiv reprezintă mai degrabă un potențial decât un mecanism automat.

O precondiție pentru ca aceste beneficii să conducă la rezultate pozitive este ca legătura dintre țările de destinație și de origine să rămână la fel de strânsă și să se păstreze o metodă ieftină de transfer a cunoștințelor dinspre cele mai bune instituții străine spre țara de origine, care poate obține un beneficiu suplimentar de pe urma trimiterilor de bani.

Este evident faptul, opinează autoarea, că nici o restricție, reținere sau opțiune a diasporei nu va avea succes dacă nu există nici o speranță de îmbunătățire a condițiilor și nici un angajament clar și complet al factorilor politici de decizie din țara de origine. Aceasta presupune investiții mari în educație, întărirea schimbului de studenți și de personal înalt calificat și, nu în ultimul rând, crearea unui mediu de lucru atractiv care să determine persoanele cu calificare în-

altă să rămână în țară sau să se reîntoarcă. Acest lucru este cel mai bine reliefat, conchide autoarea română, prin afirmația lui Lovell (2006), precum că a oferi oamenilor motive să rămână sau să se reîntoarcă este, fără îndoială, cea mai eficientă opțiune politică de susținere a capitalului uman [12, p. 396].

Cât privește avantajele celor expuse mai sus, considerăm că ele vor fi cu adevărat reale și optime pentru țara de origine doar în cazul în care cei reîntorși în țară nu se vor arăta *înstrăinați* de cultura și tradițiile neamului.

De menționat că imaginea etnicității se distinge prin următoarele componente, precum: comunitatea rasială, de limbă, teritoriu, religie, cultură materială și spirituală, altfel spus, prin totalitatea de caracteristici obiective. Etnicitatea reprezentanților etniei date posedă o serie de trăsături specifice antropologice și psihologice ale membrilor acesteia.

Depășirea înstrăinării naționale, manifestarea veritabilă a etnicității, demnității naționale și a individualității etnice a unui individ sau a unei comunități etnice este o necesitate, fără de care nu poate să prospere o societate cu adevărat democratică. Înnoirea întregii societăți se poate produce doar concomitent cu renașterea națională, prin consolidarea etnică și interetnică. Una dintre condițiile esențiale ale prosperității naționale este, fără îndoială, și respectarea demnității fiecăreia din etniile conlocuitoare, crearea condițiilor specifice optime pentru dezvoltarea multivalentă a individualității lor etnice.

Or, o societate cu adevărat democratică nu se poate închide în găoacea națională, ea trebuie să asigure condițiile necesare pentru păstrarea, ocrotirea și dezvoltarea specificului național irepetabil al etniei autohtone și al celorlalte etnii conlocuitoare care reprezintă nu numai o componentă indisolubilă a individualității naționale a unui popor, dar și o parte integrantă a tezaurului întregii civilizații umane.

Astfel, problemele de ordin social-economic și politic se întrețes în canavaua problemelor etnice, formând un tot întreg, un tablou complet și complex al societății contemporane. Dificultățile și crizele social-economice, politice și spirituale din societate afectează spațiul etnicității oamenilor. Societatea contemporană poate să prospere doar echilibrând și ameliorând acest complex de corelații dintre diversele domenii ale realității sociale, stimulând și dezvoltarea armonioasă a factorului etnic.

Cât privește evoluția *etnicității*, bunăoară, aceasta reprezintă un proces firesc, obiectiv constant care necesită o atenție sporită și permanentă în vederea elucidării surselor și condițiilor evoluției sale.

Etnicitatea se constituie și evoluează în calitate de mecanism psihologic al includerii existenței individuale în activitatea socială, purtând un pronunțat caracter național.

În condiții favorabile social-economice, politice și spirituale în cadrul unei societăți democratice, *etnicitatea, deși reprezintă un fenomen constant, chiar*

conservativ, stabil, ea nu mai este un obstacol pentru armonizarea relațiilor interetnice. În acest caz se cer anumite eforturi din partea întregii societăți și a fiecărui individ în parte pentru a bloca orice manifestare cu tendințe inadecvate în evoluția acestui proces complex, de a preveni apariția fenomenelor negative în societate, de a contribui la detensionarea relațiilor dintre toate etniile conlocuitoare, la instaurarea unui climat favorabil pentru prosperitatea lor continuă.

În condițiile actuale este necesar de a orienta energia mobilizatoare a etnicității pe fâgașul creativ al renașterii naționale, a consolidării păcii civice și a concilierii interetnice în întreaga societate.

Potențialul creator al societății se dezvăluie atât prin intermediul consolidării etnicității, cât și prin stimularea armonizării relațiilor dintre diferite etnii. Dezvoltarea unei laturi în detrimentul alteia din cadrul acestui proces dialectic poate să provoace consecințe dintre cele mai imprevizibile, contribuind la tensiunarea atmosferei din toate sferele vieții sociale.

Actualmente, în condițiile extinderii proceselor migraționiste, a devenit extrem de importantă problema integrării și adaptării migranților la noile condiții de viață și activitate, care necesită asigurarea toleranței interculturale și interetnice. Importanța elaborării politicilor de integrare a migranților a fost recunoscută ca fiind oportună de către țările-gazdă. Datorită nivelului înalt de trai, tradițiilor culturale, gradului înalt de toleranță interetnică și confesională, pe parcursul ultimului secol Europa occidentală a prezentat și continuă să prezinte un interes sporit pentru imigrare.

Drept prioritate pentru integrarea străinilor, statele au considerat crearea posibilităților de instruire a imigranților în cunoașterea limbii țării-gazdă, a valorilor de bază și a normelor de conviețuire socială în țara respectivă, deoarece anume necunoașterea acestor factori în majoritatea cazurilor constituie bariera de bază pentru o reintegrare reușită. Majoritatea statelor din Uniunea Europeană au prevăzut elaborarea programelor de instruire obligatorie pentru străinii care deja se află pe teritoriul țării lor. Străinii intrați în țara-gazdă se introduc în registrul populației de către autoritățile locale, după care municipalitatea încheie cu persoana respectivă un acord privind planul individual de integrare a imigrantului [13, p. 138, 139].

În același context, problema integrării și adaptării migranților la noile condiții de viață și activitate în țara-gazdă este tratată drept un proces bilateral integru, care prezumă obligativitatea societății-gazdă de a asigura drepturile formale ale străinilor, ca să asigure drepturile acestora la viața economică și civilă, imigrantul, la rândul său, fiind obligat să respecte normele și valorile țării-gazdă, fără a fi prejudiciat și în drepturi de a-și pierde propria identitate.

Astfel, conceptul de integrare se anexează pe recunoașterea reciprocă a drepturilor atât din partea imigrantului, cât și din partea societății gazdă și este axat pe principiul oportunităților egale în această ordine de idei [14, p. 145].

De aici rezultă că imigranții de muncă au posibilitatea nu numai de a se integra în țara-gazdă, dar și de a-și apăra și promova drepturile, în cazul când vor interveni anumite situații dificile, în cazuri posibile de lezare sau neglijare a dreptului de a-și ocroti și păstra neclintită *etnicitatea, identitatea etnică națională, cultura națională, credința, tradițiile, limba și obiceiurile neamului*, evitându-se astfel asimilarea sau marginalizarea națională.

Cât privește *etnicitatea* individului, fie în țara de origine sau în țară-gazdă, fiind angajat în diverse activități de muncă, fiecare este în drept să-și apere și să-și păstreze acest dar unic, obiectiv și incontestabil al *etnicității* ca simbol al demnității naționale și "Eului" național al fiecărui om, popor sau civilizații moștenit secole de-a rândul din generație în generație, ca ideal și valoare remarcabilă.

Referințe bibliografice

1. Вяткин В.А., Хотинец В.Ю. Этническое самосознание как фактор развития индивидуальности. În: Психологический журнал, Москва, 1996, T.17, № 5, p.71, 75.
2. Stolz G. Etnotipuri în viziune relațională. Români – alți etnici. În: Revistă Română de Sociologie, București, 1999, nr. 3-4, p. 299-300.
3. Girault R. Rațiunile unei cercetări istorice asupra identității și conștiinței europene în secolul al XX-lea. Introducere. În: Girault R. (coordonator). Identitate și conștiință europeană în secolul al XX-lea. București: Curtea Veche Publishing, 2004, p.12, 21.
4. Girault R. Cele trei izvoare ale identității și conștiinței europene în secolul al XX-lea, p. 205-206.
5. Enciu N., Enciu V. Construcția Europeană (1945-2007). Curs universitar, Chișinău: Civitas, 2007.
6. Idem, p. 314-315.
7. Milza P. Rolul migranților în formarea identității europene. În: Identitate și conștiință europeană în secolul al XX-lea, p.57, 64.
8. Gribincea A., Negruță A. Problemele actuale ale migrației. În: Republica Moldova: provocările migrației (Coord. Victor Moraru). Chișinău: IEȘP Știința, 2010, p. 5.
9. Moraru D. Efectele migrației într-o lume globalizată. În: Republica Moldova: provocările migrației. Chișinău: Știința, 2010, p. 109.
10. Moraru V., Socolov T. Conceptul capitalului uman în contextul proceselor migraționale. În: Republica Moldova: provocările migrației, p. 52.
11. Beciu C. "Aici" și "acolo". Strategii identitare în dezbaterile despre migrația forței de muncă. În: Revista Română de Sociologie, 2013, nr. 5-6, p. 369, 386.
12. Stănică S. Diaspora și fenomenul de brain drain. În: Revista Română de Sociologie, București, 2013, nr. 5-6, p. 396.
13. Poalelungi O. Integrarea socială a migranților – modele europene și variante optime pentru Republica Moldova. În: Revista de Filosofie, Sociologie și Științe Politice, 2011, nr. 3, p. 138-139.
14. Idem, p. 145.

CRIZA MIGRAȚIEI ÎN EUROPA ȘI PROVOCAREA SOLIDARITĂȚII

MIGRATION CRISIS IN EUROPE AND THE CHALLENGE OF SOLIDARITY

Alexandru S. ROȘCA,

doctor în politologie,

Institutul de Cercetări Juridice și Politice al AȘM

Summary

The article is devoted to consideration of how the massive immigration flow that EU has been facing since 2015 impacted the attitudes of the member countries to one of the spiritual cornerstones of the organization, which was the idea of solidarity. The analysis we carried out is suggesting that solidarity between the EU member states and their neighbors, as well as at the internal level of individual countries, is not something to be taken for granted against this unparalleled migrational backdrop.

Keywords: immigration flow, solidarity, spiritual cornerstones, EU member states.

Sintagmele „criza migrației” și „criza refugiaților” par să se refere, fiecare în parte, doar la o fațetă majoră a crizei europene a migrației, eșuând în a arăta tabloul întreg, dacă urmărim logica lingvistică. Or, fenomenul cu care s-a ciocnit Europa de la sfârșitul anului 2014 ține atât de categoria de *migranți economici*, cât și de cea de *refugiați*. Termenul de „migrant” în general se referă la un muncitor migrant sau, altfel spus, la un migrant economic. „Migrantul economic” se poate defini drept „o persoană care urmează să fie, este sau a fost angajată într-o activitate remunerată într-un stat, al cărui cetățean nu este” [1]. Astfel, categoria de „migrant” nu se referă la refugiați, exilați sau alte categorii care se referă la persoanele ce se află în afara țării de care sunt legate prin cetățenie, „ca urmare a unei temeri bine întemeiate de persecuție pe motive de rasă, religie, naționalitate, apartenență la un anumit grup social sau opinie politică” [2]. La această definiție se mai adaugă și persoanele care și-au părăsit țările din cauza unui conflict armat intern sau internațional, conflictelor interne, agresiunii, sărăciei sau dezastrelor naturale sau provocate de om. Or, criza europeană a migrației cuprinde aspecte legate și de migrații economice, și, mai ales, de refugiați, ceea ce o califică drept mai adecvată pentru redarea esenței fenomenului. Anume creșterea vertiginoasă atât a refugiaților, cât și a migraților economici, ajunși în UE prin Marea Mediterană sau prin Balcani din Orientul Mijlociu, Africa sau Asia de Sud, este ceea ce își propune să descrie sintagma „criza europeană a migrației”.

Sintagma prinde rădăcini în discursul politic și jurnalistic în anul 2015, mai ales după 19 aprilie, ziua celui mai dezastruos naufragiu în istoria contrabandei de migranți în UE: o ambarcațiune a naufragiat la cca 110 km de coastele libiene, catastrofa soldându-se cu moartea a cca 800 de persoane. Copleșitor prin dramatism, acest naufragiu nu era nici pe departe unicul – în același aprilie 2015, în Marea Mediterană au avut loc cel puțin alte două accidente majore, unul soldându-se cu cca 550 victime. Toate acestea se întâmplau pe fundalul acutizării conflictelor în câteva țări ale Orientului Mijlociu și al Africii de Nord. Însă ce ține de cadrul UE, se cere remarcat că ambițioasa operațiune de căutare și salvare *Mare Nostrum*, inițiată de guvernul italian în 2013 pentru a salva viețile migranților în Mediterană, a fost înlocuită, peste un an, de operațiunea *Triton* a agenției europene Frontex, cu un accent pus pe securizarea frontierelor (așa cum reiese și din statutul agenției), nu și pe acțiuni de amploare de salvare. Încercarea guvernului italian de a argumenta costul excesiv pentru o singură țară concomitent cu valoarea pan-europeană a *Mare Nostrum*, și astfel a solicita solidarizarea celorlalte state ale UE, nu s-a soldat cu succes, Marea Britanie și Germania, de exemplu, adoptând poziția că o astfel de abordare nu face decât să-i încurajeze pe migranți să ia calea traversării clandestine a Mediteranei. După naufragiul din 19.04.15, guvernele UE decid triplarea bugetului operațiunii *Triton* (ajustându-l la nivelul *Mare Nostrum*), însă îi lasă intactă aria de operațiuni. În schimb, *Triton*-ului i se adaugă, tot în 2015, *EU Navfor Med*, o operațiune navală menită să blocheze activitatea traficantilor de migranți prin identificarea și interceptarea navelor acestora.

În 2014, conform Eurostat, migrația în UE din țările terțe a ajuns la cifra de 1,9 milioane imigranți [3]. Numărul solicitanților de azil a atins în 2014 cifra de 627 mii [4]. Totodată, la o cifră fără precedent au ajuns încercările traversării ilegale a frontierelor UE, cu 280 mii de astfel de încercări detectate [5]. În 2015 cifrele erau în creștere – 1,3 milioane solicitanți de azil și un număr-record de încercări de trecere clandestină a frontierelor, cu peste 1 820 000 de detecții ale acestora [6]. Este ușor de văzut că această cifră este de 6 ori mai mare decât cea pentru 2014, considerat și el un an fără precedent. Majoritatea migranților, 62%, așa cum reiese din estimările ONU, se referă la categoria de refugiați, încercând să părăsească teritorii precum Siria, Eritrea, Somalia sau Afganistanul, marcate de război, opresiune sau extremism religios (sau toate combinate, cum este cazul Siriei, conflictul căreia a contribuit decisiv la cea mai gravă criză migrațională de după cel de-al Doilea Război Mondial) [7]. Contrar unor estimări, refugiații, în sens strict al termenului, aparțineau mai ales țărilor Orientului Mijlociu, cei din Africa referindu-se, preponderent, la migranții economici, încercând să scape de sărăcie (ceea ce, în logica procedurii europene de azil, nu constituie un motiv suficient).

În raportul din 2015, Frontex indică următoarele rute pe uscat și acvatice

folosite de migranții ilegali și traficanți pentru a intra în UE: ruta est-mediteraneană; ruta central-mediteraneană; ruta vest-balcanică; ruta circulară Albania – Grecia; ruta Apuliei și Calabriei; ruta vest-africană; ruta vest-mediteraneană; ruta estică. Din acestea, trei s-au dovedit a fi, în 2015, rute cu o încărcătură critică: est-mediteraneană, ruta vest-balcanică și cea central-mediteraneană. Prima, *est-mediteraneană*, a oferit cel mai mare număr de detecții (885 386), mai ales între Turcia și estul Mării Egee (insulele Lesbos, Chios, Samos, Leros și Kos). Important este de ținut cont de natura intermediară a acestei rute, din moment ce migranții, în majoritate absolută, nu au solicitat azilul Greciei, preferând să traverseze în continuare spre țările Europei Occidentale și de Nord, prin ruta vest-balcanică (hotarul Greciei cu Macedonia). Naționalitățile care prevalează în calitate de migranți au fost sirienii (496 340), afganii (213 635) și irakienii (92 721). Pe *ruta central-mediteraneană* s-au consemnat 153 946 detecții de trecere ilegală, în scădere cu 10% față de 2014, explicabilă prin reorientarea de către sirieni spre ruta est-mediteraneană (de la 40 000 în 2014 la mai puțin de 7500 în 2015). În schimb, a crescut cu 42% cota reprezentanților continentului african, cu 38 791 pentru Eritrea, 21 914 pentru Nigeria și 12 430 pentru Somalia. Punctul de plecare pentru majoritatea migranților pe această rută a fost Libia. Acțiunile de salvare ale Frontex, din cadrul operațiunii Triton, au avut și efectul advers: traficanții, care folosesc mai ales ambarcațiunile defectuoase, făceau referire la securitatea sporită a rutei chiar în cazul unui force majeure, astfel sporind cererea la prețuri exorbitante pentru condițiile oferite. *Ruta vest-balcanică* a înregistrat, în 2015, 766 038 de detecții a trecerilor ilegale. Din martie, așa cum s-a menționat, această rută constituia o etapă decisivă pentru migranții ajunși din Turcia în Grecia (ruta est-mediteraneană) în drumul lor spre Europa de Vest, în primul rând – Germania, care (în august 2015) a declarat despre inexistența plafonului pentru solicitanții de azil [8]. Macedonia, de altă parte, le-a oferit migranților libertatea de tranzit legal pe parcursul a 72 de ore, la expirarea cărora migrantul fie părăsea țara, fie aplica pentru azil [9]. Astfel, migranții trebuiau să traverseze 180 km de la hotarul de sud, cu Grecia, spre hotarul cu Serbia, de unde majoritatea luau direcția Ungariei. După afirmația oficială, precum că „UE reacționează prea încet”, ultima s-a remarcat prin a construi, în 2015, un gard de 175 km lungime (costul estimat – 98 mln EUR) la hotarul cu Serbia și Croația, pentru a se asigura împotriva fluxului de imigranți, îndreptați, aproape exclusiv, spre Germania. Construcția gardului a fost finalizată pe 15.09.2016. Criticat dur de agențiile specializate în protecția drepturilor omului și de migranți, gardul s-a dovedit un succes imens din perspectiva reducerii cifrelor de traversare a hotarelor: de la 6353 (16.10.2015) la doar 22 (19.10.2015) [10]. Cu toate acestea, organizațiile ca Amnesty Internațional înceară să prezinte o altă fațetă a acestei realități, precizând că „ermetizarea” hotarului cu Serbia nu a făcut decât să schimbe ruta migrațională, făcân-

du-i pe migranți să treacă hotarul Ungariei prin Croația. Astfel, pe 6.10.2015, cca 5932 de migranți au traversat hotarul cu Ungaria prin Croația, ceea ce a făcut guvernul țării să decidă extinderea gardului spre a cuprinde și acest hotar. Mai mult, Ungaria și-a înăsprit legile de securitate, azil și imigrare. De exemplu, legea cu privire la azil a fost amendată astfel încât să asigure ca toți migranții care au traversat hotarul prin Serbia să fie respinși automat, urmând logica că statul este un stat terț sigur, care poate să ofere tuturor solicitanților protecție internațională. Abordarea mecanismului „statului terț sigur” oferă Ungariei posibilitatea să facă abstracție de obligațiile internaționale, din moment ce statele sunt responsabile să examineze aplicațiile de azil înregistrate pe teritoriul lor.

Conceptul de „stat terț sigur” merită o explicație în contextul Sistemului Dublin. Convenția de la Dublin (1990) se referă exclusiv la solicitanții de azil. Pe de o parte, Convenția garantează migrantului dreptul de a solicita azil, pe de altă parte, documentul încerca să prevină depunerea solicitării în câteva state concomitent (așa-numitul „asylum shopping”), avansând până și la interzicerea dreptului de liberă circulație a solicitanților de azil în Spațiul Schengen. Convenția a stabilit și criteriile de examinare a unei solicitări de azil, printre care principiul cauzării: statul care „a cauzat” intrarea unui solicitant pe teritoriul său este responsabil pentru procesarea solicitării. Cauzarea se poate referi, tehnic, și la permeabilitatea hotarelor, deci la patrularea inefficientă/insuficientă a acestora sau la consecințele oferirii oficiale a unei vize. Principiul a rămas a fi piatra de temelie a Sistemului Dublin, însemnând că Convenția nu-și punea scopul proiectării și stabilirii unor cote, care să împartă povara examinării solicitării de azil reieșind din capacitățile și circumstanțele concrete ale statelor UE. Între 1999 și 2005 se cristalizează Sistemul european comun de azil (SECA), încercarea de a crea un sistem de azil armonizat la nivel european, la inima căruia se află Regulamentul de la Dublin și Regulamentul Eurodac. Primul a substituit Convenția de la Dublin în 2003, și este denumit acum Dublin II (iar în 2013 a urmat și o altă reformă a Regulamentului, transformându-l în Dublin III).

Istoric, conceptul de „stat terț sigur” este o parte componentă a Sistemului Dublin, dar cu rădăcini ce prind începutul încă la finele anilor 1980, când Comunitatea Europeană încerca să introducă conceptul în sistemele de azil ale statelor membre. Ideea din spatele conceptului (așa cum am văzut pe exemplul situației migranților ce tranzitează în Ungaria prin Serbia) este că solicitanții de azil, care au tranzitat un stat, ce oferă protecție conform legislației internaționale, cum este bunăoară Convenția de la Geneva privind statutul refugiaților din 1951, ar putea fi în mod sigur deportați în acel stat, pentru a aplica solicitarea acolo. Sistemul Schengen avea și un scop expres în externalizarea controlului migrației, prin stabilirea unor state terțe sigure în vecinătatea UE, în calitate de „cordon sanitar” al azilului, astfel creându-se premise pentru deportarea refugiaților fără a viola principiul nereturnării al Convenției (principiul „non-re-

foulement”, conform căruia nici un refugiat nu poate fi expulzat într-o țară în care viața sau libertatea îi sunt puse în pericol) [11]. Mai mult, în aceeași logică a Sistemului Dublin, statele UE sunt eminentamente state sigure, de aceea deportarea refugiaților dintr-un stat în altul nicidecum nu poate contrazice principiul nereturnării.

Identificarea statului primei intrări este crucială pentru implementarea Sistemului Dublin, și această sarcină este pusă pe seama Eurodac, primei baze de date a amprentelor digitale, creată în 2003 pentru tracking-ul migranților iregulari și a solicitanților de azil. Fiecare stat al UE este obligat să introducă în această bază de date amprente digitale ale solicitanților de azil, reținuți la hotarele sale, pentru a permite identificarea statului primei solicitări. Consultarea bazei Eurodac este, de fapt, primul pas în examinarea solicitării unui refugiat. În cazul unei coincideri, urmează transferul refugiatului în statul solicitării inițiale.

Regulamentul Dublin a creat un sistem ce prezintă un filtru defensiv al sistemelor naționale de azil ale statelor UE, care, pe de o parte, garantează accesul la azil, dar de cealaltă parte respinge solicitanții spre „statele terțe sigure”, atunci când este vorba despre state cu hotare ce nu sunt expuse nemijlocit teritoriilor-sursă ale refugiaților (cazul Ungariei). Totodată, sistemul creează un dezechilibru între statele UE, unde statelor din Europa de Sud și de Sud-Est, cu o porțiune semnificativă de hotare externe, le revine o povară disproporțională de solicitări de azil. Acest lucru este în dezacord flagrant cu politica armonizării sistemului european de azil.

Sistemul Dublin nu a fost conceput ca un sistem ce distribuie povara gestionării migranților între statele EU, provocați de crize de amploare, cum este cea din 2015. Din start, sistemul s-a concentrat pe reglementarea circulației cetățenilor statelor terțe (în particular solicitanților de azil), punându-și drept scop stabilirea responsabilității în determinarea situației migranților, însă fără a ține cont de capacitățile reale ale statelor. Statele cu hotare ce coincid cu hotarele externe ale UE, cu o capacitate micșorată de recepție și absorbție în virtutea presiunii migraționale, s-au pomenit a fi în situația responsabilității și poverii disproporționate, ceea ce a dus, uneori, la reacții și soluții ce pot părea disproporționate, dar de fapt sunt expresia asimetriei impactului migrațional. Această asimetrie se face de vină pentru lipsa unui răspuns colectiv coerent la nivelul UE. Interesele divergente ale statelor UE din perspectiva valului migrațional au prejudiciat solidaritatea: doar un număr redus de state UE au fost afectate semnificativ, și acelea se pot împărți în 3 categorii:

- 1) statele primei intrări încercau să depășească constrângerile impuse de Sistemul Dublin;
- 2) statele de tranzit încercau să redirectioneze fluxul de migranți spre alte națiuni prin ermetizarea hotarelor sau, când nu era posibil, prin a le oferi să-și traverseze teritoriul cât mai repede posibil;

3) statele spre care ținteau migrații încercau să încetinească fluxul și cheamau alte state la solidaritate și împărțirea poverii migraționale.

Lipsa de solidaritate europeană în problema migraților s-a făcut simțită și la nivelul atitudinilor sociale vizavi de problema migraților, dincolo de asimetria expunerii. Firește, societățile globalizate și cosmopolite ale Europei Occidentale și de Nord, cu o experiență semnificativă a găzduirii comunităților de migrați, au contrastat puternic cu societățile Europei Centrale și de Est, cu o istorie semnificativ mai modestă a conviețuirii cu reprezentanții altor culturi și o pondere mult mai notorie a valorilor tradiționale (religia jucând aici un rol imens), ca să nu mai atingem subiectul capacității propriu-zise a procesării și adăpostirii (teoretic) a unui val de refugiați. Mai mult, asemenea contraste de atitudini se puteau observa și la scara unei singure țări. În locomotiva UE, Germania, *Willkommenskultur* („cultura ospitalității”) din regiunile de Vest a contrastat cu atitudinile sceptice din land-urile fostei RPG. Atitudinea de ospitalitate a avut un sprijin masiv în state ca Suedia sau Germania, însă în Franța și Marea Britanie discursul public a fost concentrat pe riscurile și costurile valului imigrațional, declanșând și resuscitarea mișcărilor de extrema dreaptă (și influențând categoric la *Brexit*). În general, discursul public european pe problema migrației a rămas fragmentat și a continuat să reflecte liniile de demarcare interne, naționale, relevând o dată în plus limitele UE în privința unei poziții concertate la nivel transnațional. Încercarea Bruxelles-ului de a asana componenta solidară a Sistemului Dublin prin monetizarea refuzului de a oferi azil (250.000 EUR pentru un migrant refuzat) a stârnit opunerea și nedumerirea țărilor deja refractare procesului. Încercarea de a introduce sistemul obligatoriu de cote, pentru a reduce presiunea asupra Greciei și Italiei (bazat pe un indice de distribuire de 40% pentru numărul de populație, 40% – creștere economică, 10% – șomaj, 10% – angajament precedent al țării în problema refugiaților) s-a lovit de rezistența statelor ca Ungaria (care a declarat că va desfășura un referendum pe această problemă), Polonia (care a declarat că va adăposti doar familii creștine), Bulgaria (care nu înțelegea de ce nu se regăsește printre statele cărora trebuie să li se micșoreze povara refugiaților ca stat al primei intrări), Spania (care a declarat că nu acceptă cotele în principiu), Cehia (al cărei prim-ministru a declarat că țara sa trebuie să poată „să stabilească liber amploarea solidarității sale”), Slovacia (care a menționat că va sprijini gruparea refractară).

Pe 2 octombrie 2016 în Ungaria a avut loc referendumul menționat, unde, conform sondajelor prealabile, 2/3 din populație au răspuns „nu” la întrebarea: „Ați dori ca UE să poată să ordoneze stabilirea obligatorie a cetățenilor ne-unguri în Ungaria, fără consimțământul Parlamentului?” [12]. Ideologia politică a partidelor de guvernare din țările opuse încercărilor UE de solidarizare centralizată nu este întotdeauna elocventă în privința reticenței acestora: dacă se poate

aprecia că în Ungaria sau Polonia la guvernare se află partide de dreapta, atunci în Cehia vorbim de social-democrați.

Pentru UE, criza migrației și migrația în general este o piatră de încercare. La moment, integrarea la nivelul migrației și azilului este insuficientă și nu poate fi considerată platformă a unui răspuns colectiv pan-european la o problemă care, conform prognozelor, va fi actuală pe parcursul anilor (dacă nu și deceniilor) ce vor urma. Pe lângă evidenta problemă a focarelor de instabilitate din lume, care vor ști să furnizeze refugiați din abundență, diaspora masivă ce se creează acum în UE va fi un puternic pol de atracție pentru conaționali, micșorând costurile și riscurile migrației. Aici nu pomenim și capacitățile crescânde ale rețelelor de trafic ilegal, cu o profitabilitate, uneori, inimaginabilă. UE va trebui să depășească diversitatea intereselor și atitudinilor, în caz contrar riscând să se ciocnească de problema dezintegrării politice. Dacă UE nu reușește să-și securizeze frontierele externe și să împartă misiunea procesării cererilor de azil în mod proporțional între membrii săi, atunci problema poate să se transforme în una a renaționalizării politicilor de migrare. Astfel, ar fi posibile mai multe scenarii, precum o uniune slăbită, o eventuală regroupare a statelor în jurul ideii Schengen la o scară redusă, sau totuși atingerea integrării autentice inclusiv în acest domeniu. Dezvoltarea unei strategii pentru provocarea migrației și crearea instrumentelor necesare, mobilizarea resurselor vor solicita voință politică și un efort susținut al statelor membre și partenerilor acestora. Un succes colectiv obținut pe un teren atât de strategic va fi în stare să reenergizeze UE și să demonstreze viabilitatea proiectului pan-european.

Referințe bibliografice

1. Población C. D. International Migration and Development in the Americas: Symposium on International Migration in the Americas, San José, Costa Rica, September 2000, ECLAC, Population Division, CELADE, 2001, p. 434.
2. Definiție preluată din Convenția ONU din 1951 privind statutul refugiaților și ulteriorul Protocol din 1967, care sunt principalele instrumente internaționale ce reglementează comportamentul statelor în tratamentul refugiaților.
3. Eurostat. Migration and migrant population statistics 2016. Retrieved September 10, 2016, from http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Asylum_statistics#Main_statistical_findings.
4. Eurostat. Asylum statistics 2016. Retrieved from http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Asylum_statistics
5. FRONTEX. Annual Risk Analysis 2015. Warsaw: Frontex. Retrieved from http://frontex.europa.eu/assets/Publications/Risk_Analysis/Annual_Risk_Analysis_2014.pdf, p.7
6. FRONTEX. Annual Risk Analysis 2016. Warsaw: Frontex. Retrieved from http://frontex.europa.eu/assets/Publications/Risk_Analysis/Annual_Risk_Analysis_2016.pdf, p.8

7. Kingsley P. 10 truths about Europe's migrant crisis. The Guardian, 2015. Retrieved from <https://www.theguardian.com/uk-news/2015/aug/10/10-truths-about-europes-refugee-crisis>
8. No limit to refugees Germany can take in. (2015). Retrieved May 5, 2016, from <http://www.thelocal.de/20150831/there-is-no-limit-to-the-refugees-germany-can-take-in>
9. Migrants seeking Serbia and EU get help from Macedonia. (2015). Retrieved March 14, 2016, from <http://www.dw.com/en/migrants-seeking-serbia-and-eu-get-help-from-macedonia/a-18658184>
10. <http://www.police.hu/>. (n.d.). Numărul migranților reținuți – sortare după dată. Retrieved February 10, 2016, from <http://www.police.hu/hirek-es-informaciok/hatarinfo/elfogott-migransok-szama-lekerdezes?honap%5Bvalue%5D%5Byear%5D=2015&honap%5Bvalue%5D%5Bmonth%5D=10>
11. Text of the 1951 Convention Relating to the Status of Refugees. <http://www.unhcr.org/protect/PROTECTION/3b66c2aa10.pdf>
12. Hungary Likely to Reject UE Refugee Quota. Retrieved September 20, 2016, from <http://europe.newsweek.com/hungary-refugee-quota-orban-european-union-500247?rm=eu>.

ESTIMĂRI ANALITICE PRIVIND FLUXUL MIGRAȚIONAL DIN ORIENTUL MIJLOCIU CĂTRE UNELE STATE MEMBRE ALE UNIUNII EUROPENE

ANALYTICAL ESTIMATES ON MIGRATIONAL FLOW FROM MIDDLE EAST TO SOME MEMBER STATES OF THE EUROPEAN UNION

Ruslana GROSU,

doctor în științe politice,

Institutul de Cercetări Juridice și Politice al AȘM

Summary

This research elucidates the newest scientific studies on the migration flow from the Middle East to the most developed EU member states, which has registered recently a significant increase and includes debate on a crucial issue on the European legislation on migration and integration policies of migrants. The article contains the debates of some scholars concerning the origins of this migration, some of them considering it recently caused by the events of 11 September 2001, the changes of regime in Afghanistan and Iraq and „Arab spring”, while others argue that it began with the collapse of the Ottoman Empire. The paper approached several studies that migration is not just a natural phenomenon to leave the war areas and to move to more developed countries, but it follows the intentioned economic interest.

The author considers that investigations have a contradictory character of the reason that the views of many experts, concerned about key aspects of migration from the Middle East to some EU countries, could be divided into four categories. They should start with an exaggerated, and unwarranted skepticism, the next category includes a moderate skepticism, the list continuing with some opened positions and with concrete proposals in order to solve the situation, ending with certain reserved attitudes, but substantiated with concrete case studies.

Keywords: migration, crisis, immigrants, Middle East, European Union states, Turkey.

Cercetările științifice inițiate recent asupra fluxului migrațional din Orientul Mijlociu către cele mai dezvoltate state membre ale Uniunii Europene au înregistrat o creștere semnificativă. O cauză determinantă reprezintă faptul că acest exod a generat o avalanșă de probleme în fața cărora au cedat, în egală măsură, legislația europeană privind migrația și politicile de integrare a imigranților în funcție de categoria acestora. În acest context, menționăm că mai mulți cercetători dezbăt problema originii acestui val de migrație, unii considerându-l recent, cauzat de evenimentele din 11 septembrie 2001, schimbările de regim din Afganistan și Irak alături de alt fenomen – „primăvara arabă”, pe când alții susțin cu vehemență că acesta a început mult mai devreme, odată cu destrămarea Imperiului Otoman. Numeroase cercetări au demonstrat atât

în contextul unei teorii a migrației moderne, cât și în alte condiții istorice mai puțin favorabile, că migrația este un fenomen natural către zonele mai bogate și mai dezvoltate.

Investigațiile efectuate recent au un caracter contradictoriu, din motiv că opiniile experților în științe politice, sociologice și juridice, preocupați de aspectele-cheie ale fenomenului migrației dinspre Orientul Mijlociu, Africa de Nord și Centrală către unele state dezvoltate ale UE, ar putea fi divizate în patru categorii. Acestea ar începe cu un scepticism exagerat, nejustificat și autentic, în felul său, prin faptul că opiniile specialiștilor poartă un caracter xenofob; deși fundamentat pe ideea unui plan „antieuropean”, următoarea categorie include scepticismul moderat, identificat în estimările unor cercetători care au lăsat loc pentru niște evoluții promițătoare de stabilitate. Pe lângă aceste bilanțuri au fost identificate și alte două categorii, exprimate prin unele poziții deschise pentru discuții și propuneri concrete în scopul aplanării situației, ultimei categorii fiindu-i atribuite anumite atitudini rezervate, însă argumentate cu studii de caz concrete în funcție de țară.

Dezbaterile privind declanșatorul și modalitatea provocării acestui exod continuă să rămână pe agenda politică atât a statelor-țintă, cât și a celor care se simt amenințate de valul migrațional incontrollabil. Considerăm că fenomenul are o cauză primară, aceasta fiind reprezentată de conflictele interminabile din zonele Orientului Mijlociu și Maghreb cu animozități de toate tipurile, incluse în Raportul UNCHR „Tendențe Globale 2014”, ce indică asupra celor 15 conflicte din ultimii cinci ani, care au cauzat creșterea alarmantă a numărului de persoane strămutate [1].

Într-un asemenea context, menționăm efectele căderii dictaturilor din Orientul Mijlociu și Africa de Nord, care totuși au reușit să țină sub control o perioadă îndelungată, deși cu „mână de fier”, atât populația statelor, cât și gestionarea resurselor energetice și naturale. Aceasta s-a întâmplat sub „tutela” Occidentului de la constituirea statelor din regiunile menționate, iar odată ce liderii deveneau neloiali prin politica promovată, aceștia erau înlăturați de la putere pe diverse căi. Nu ne propunem să analizăm acest subiect, ci să elucidăm și alte cauze nu mai puțin relevante, iar prima problemă dezbătută rămâne intervalul de cinci ani de la declanșarea altui fenomen – „primăvara arabă”, care se arată a fi unul prea mare pentru o simplă coincidență.

Cu referire la reacțiile liderilor politici și ale formatorilor de opinii, acestea, potrivit analizei mai multor cercetători, dar și în opinia lui S. Bocancea, au fost divizate în două tabere: de o parte fiind plasați cei care au încurajat venirea imigranților în Europa (printre ei se regăsesc cancelarul german Angela Merkel, Președintele Franței François Hollande și presa europeană de stânga), iar de cealaltă parte se numără cei care au insistat asupra respectării prevederilor Acordului Schengen și a celui de la Dublin [2, p. 18]. O asemenea viziune, deși

categorică, merită a fi apreciată, pentru faptul că a fost complementată cu argumente spicuite din investigațiile efectuate de anumiți experți, pornind de la cauzele multiple ale migrației conjugate cu erorile politice, și nu doar cu acestea. Același autor critică dur presa care a falsificat realitatea și nu a mai continuat să informeze, ci mai degrabă „a manipulat după cum au cerut directivele politicienilor și schema mentală a corectitudinii politice” [3, p. 148].

În același context, o cauză determinantă ar fi „chemarea Germaniei”, după cum a numit-o Iu. Chifu, iar următorul pas greșit a fost anunțarea numărului de imigranți așteptat în Germania cu declarații că aceasta ar fi avut nevoie de forță de muncă pentru a compensa scăderea demografică [4, p. 94].

Factorul religios reprezintă un alt motiv nu mai puțin invocat de către experți, însă, în opinie, islamul cu toate confesiunile sale a reușit să fie într-atât de perfid instrumentalizat, încât a lăsat loc pentru o serie de interpretări atunci când se intenționează fie discreditarea sau avansarea unui lider politic ori militar din regiune, fie prezentarea eronată sau dramatizarea unui eveniment ori proces. Iar într-un sens similar de idei, remarcăm atitudinea a doi actori regionali: interesul Turciei de a redirecționa un număr impunător de imigranți aflați o perioadă pe teritoriul acesteia, pentru integrarea cărora UE a alocat milioane de euro, și dezinteresul Arabiei Saudite, dar și a altor state musulmane, de a accepta refugiații de pe urma războiului din Siria, mai ales că numărul acestora, potrivit unor surse, a depășit cifra de 4 milioane [5].

Referitor la delimitările conceptuale, specialiștii în științe politice, drept, sociologie, psihologie, dar și în domeniile conexe, au reușit să facă distincție între anumiți termeni, precum *refugiat* sau *imigrant*, definiți în Convenția ONU, unele cercetări dobândind un caracter mai dur prin faptul că în condițiile actuale pentru cei „nou-veniți” se consideră mai potrivit, după unii experți, termenul de „invadator”, care este orientat doar către Germania, Marea Britanie și țările scandinave [6, p. 58].

În funcție de contextul sociopolitic, acest fenomen se încearcă a fi definit pe coordonata securizării la toate nivelurile atât printr-o retorică umanitaristă, cât și prin una agresivă. De exemplu, F. Mogherini definește criza migranților nu doar ca „o urgență umanitară”, ci drept „criză de securitate”, dat fiind faptul că rețelele de contrabandă sunt legate de activitățile teroriste și de finanțarea acestora [7]. Într-un context similar, D. Pavel vine cu argumente să confirme prezența unei zone de insecuritate în plină extindere, o temă pe larg dezbătută de către specialiștii în Studii de Securitate, Relații Internaționale și Studii de Intelligence, cu trimitere la aserțiunea lui R. Kaplan, care s-a expus pe marginea unei „megazone de conflict” de la Ierusalim la Beijing înaintea instaurării „califatului” (aparitia organizației teroriste „Statul Islamic”) [8, p. 132].

Cercetătoarele M. Luhman și K. Vuoristo au identificat în unele țări, precum Franța, Finlanda, Suedia, Grecia și Olanda, vehicularea unor opinii care

prezintă fenomenul migrației ca o amenințare asupra securității europene [9]. Spre exemplu, în Franța aceasta se produce pe fundalul istoriei țării în calitatea sa de stat colonizator, a numărului în creștere a populației musulmane, dar și sub aspectul integrării de tip republican. În Finlanda, cu recurs la argumente cu substrat cultural, dar și sub aspect economic, unul din partidele cu viziuni eurosceptice și antimigraționale a reușit în anul 2015 să ocupe locul doi în Parlament datorită platformei sale electorale, ce conținea cifre concrete privitor la costurile integrării imigranților. În Olanda, discursul retoric cuprinde trecerea de la multiculturalism către o politică de asimilare, astfel exprimând un paradox: în timp ce retorica politică cu privire la imigrare a devenit una dură, cu toate acestea, integrarea, la momentul actual, continuă să înregistreze progrese. Prin urmare, această elocvență comună pentru actorii majori ai UE, fie sub aspect favorabil integrării, fie sub unul sceptic, este perpetuată, în viziunea lui A. Szczerbiak, și în alte state europene, cum ar fi Lituania și Polonia [10], iar flexibilitatea discursului generează și alte viziuni pe cât de complexe și optimiste pe atât de restrictive și pesimiste.

Actualmente, criza imigranților a scos în evidență lipsa de solidaritate europeană, calitatea redusă a leadership-ului european și chiar a liderilor naționali. Această criză exercită presiune și generează divizări în Europa, izolând atât unele state membre, cât și abordările acestora în cazul în care acestea se dovedesc a fi „neeuropene”. În același timp, însuși Spațiul Schengen este pus sub semnul întrebării, fiind create dificultăți principiului liberei circulații a cetățenilor europeni.

Subiectul gestionării crizei migranților este pe larg dezbătut în cercurile academice și politice, pentru a se face o distincție clară asupra noțiunilor *migrant economic*, *refugiat* și *solicitant de azil*, în ciuda faptului că există definiții, o atenție deosebită fiind concentrată pe managementul eficient al acestora. Într-un asemenea context, estimările efectuate de experții internaționali privitor la cifrele oficiale rămân inexacte din cauza faptului că este imposibil de a efectua o monitorizare riguroasă sută la sută în condițiile în care migranții ajungeau în punctele „de tranzit” mult mai mulți și mult mai repede decât se așteptau autoritățile statelor-gazdă. Iar din acest motiv, deși nu se recunoaște la nivel oficial, unele date înregistrate de statistica europeană sunt eronate. Mai mult ca atât, dacă ținem cont de faptul că prin intermediul rețelelor de traficanti de ființe umane și a celor de criminalitate în Europa au pătruns mii de indivizi cu identități false (criminali de război și teroriști), atunci este necesar de amintit că în ultimii 15 ani, potrivit unor surse, acestea ar fi prestat „servicii” care depășesc suma de 16 miliarde de euro [11].

J. Parkface, cu trimitere la statistica oferită de OIM, a estimat că mai mult de 464 000 de migranți au ajuns în Europa pe mare în primele nouă luni ale anului 2015. Potrivit statisticii, sirienii care fug de războiul civil din țara lor,

conflict ce durează de mai bine de patru ani și jumătate, au constituit 39% din numărul total de migranți, fiind cel mai mare grup; afganii, care caută să scape de războiul în curs de desfășurare cu rebelii talibani, reprezintă 11%; eritreenii, care fug de muncă forțată, numără 7%. Insecuritatea și situația deplorabilă din Irak, Nigeria, Pakistan, Somalia și Sudan au contribuit, de asemenea, la sporirea fluxului de migranți [12].

Anterior a fost abordată o problemă majoră reprezentată de lipsa unei verticalități a Turciei și a interesului său în gestionarea crizei migranților, mai ales că i-au fost promise 3 miliarde de euro de către UE, însă miza Guvernului Turciei a fost una bidimensională și includea preponderent accelerarea procedurilor de integrare a acestora în UE, începând cu liberalizarea regimului de vize pentru cetățenii turci, subiect important în agenda negocierilor [13]. Menționăm că la 3 februarie 2016 toate statele membre ale UE au convenit cu privire la cele 3 miliarde de euro și la modalitățile de finanțare a instrumentului UE de asistență pentru refugiați destinat Turciei, mai exact de una umanitară suplimentară pentru cei deja aflați acolo, ajutorul fiind predestinat pentru hrană, servicii de sănătate și educație. Oficialii europeni, în persoana lui M. Rutte, au afirmat că Acordurile dintre UE și Turcia reprezintă o parte esențială a procesului de integrare și vizează combaterea traficantilor de persoane și lansarea de proiecte care vor ajuta în acordarea celor din taberele de refugiați și din jurul acestora speranța unui viitor mai bun. Cu titlu de precizare, acest Acord va implementa angajamentul asumat de UE în cadrul Summitului cu Turcia din 29 noiembrie 2015 de a pune la dispoziție resurse suplimentare despre care am menționat anterior, iar din această sumă, 1 miliard de euro va fi finanțat din bugetul UE, iar altele 2 miliarde de euro prin contribuții din partea statelor membre în funcție de cota lor din venitul național brut al UE [14]. Cu toate acestea, Președintele R.T. Erdogan nu a manifestat flexibilitatea așteptată de autoritățile UE, atenționând cu pasivitate la activitatea rețelelor de traficanti care continuă să opereze pe teritoriul Turciei. În plus, adăugăm vehicularea perspectivei de a crea o zonă-tampon în nordul Siriei, unde să fie amplasați refugiații sirieni din Turcia, pe care această țară și-o dorește în schimbul utilizării de către SUA a bazei de la Incirlik pentru combaterea grupării teroriste „Statul Islamic”, unde să nu intervină controlul kurd [15, p. 94].

După cum afirmă cercetătorii M. Bârsan și R. Cupcea, în prezent există între 250 de mii și 300 de mii de azilanți care locuiesc în 25 de tabere special amenajate, ceilalți fiind dispersați pe întreg teritoriul țării, în special prin orașele din apropierea graniței cu Siria. Alte circa 1 milion de persoane se estimează că ar locui în Istanbul pe cont propriu. Efortul autorităților cu privire la găzduirea oamenilor care traversează frontiera siriano-turcă și cea irakiană nu poate fi neglijat. Cu toate aceste mobilizări, raportul Amnesty International nu prezintă Turcia în lumină pozitivă, deoarece au fost constatate tratamente brutale și

numeroase cazuri de deportări în Siria și Irak ale celor care solicită protecție. Condițiile de trai ale acestor comunități mari de străini sunt precare din cauza lipsei serviciilor medicale, lipsei banilor și a posibilității încadrării în câmpul muncii. Același lucru afirma în iulie 2015 și Înalțul Comisariat pentru Refugiați al ONU [16].

De asemenea, resentimentele dintre populațiile turcă și siriană deja au apărut, iar printr-o serie de articole din presa locală s-a făcut trimitere la plângeri din partea autohtonilor cu privire la kurzii sirieni, la agresivitatea tinerilor refugiați fără locuri de muncă și la copiii care nu merg la școală. În plus, diverse cercetări indică asupra faptului că sirienii sunt percepuți de majoritatea turcilor drept pretendenți la locurile lor de muncă și le pun în pericol siguranța, iar gestionarea frauduloasă a problemei în cauză se poate transforma într-o adevărată povară socială [17].

Anterior au fost amintite destinațiile preferate de migranți, iar în acest context este elocvent să punctăm unele din cauzele acestor preferințe, anumite argumente fiind fundamentate pe tezele unui jurnalist român de origine siriană – M. Rifai [18], care a ilustrat cu lux de amănunte evoluțiile din Orientul Mijlociu în aspect geopolitic. Analiza complexă a situației din Siria este redată prin subtilități ale războiului civil din Siria, apariția organizației teroriste „Statul Islamic” și poziția kurzilor. Autorul a continuat prin a sublinia că „populația civilă se vede astfel implicată, fără nici o altă posibilitate într-un conflict extins ai căror protagoniști sunt: forțele fidele regimului dictatorial de la Damasc, combatanții Armatei Libere, kurzii și militanții grupării „Statul Islamic”, neavând altă cale de a ieși din zona de război, decât migrația”. Cu toate acestea, potrivit unui raport din 2014, migrația din Siria către state mai bogate a devenit un fenomen obișnuit înainte de conflict, iar odată cu declanșarea crizei exodul a sporit dramatic [19, p. 41].

Un alt subiect incitant pentru dezbateri constituie cotele de imigranți, deși acestea au la bază o metodologie fixă și au fost calculate în funcție de bugetele statelor, numărul populației și rata șomajului la nivel național. Cu toate acestea, problema majoră apărută imediat după crearea cotelor respective nu a constituit impunerea fiecărui stat să le preia, ci mai degrabă convingerea acestora să le accepte în condițiile în care unele țări, precum Danemarca, Irlanda și Marea Britanie, și-au anunțat rezervele. În acest context, dar și ulterior, birocrăția din cadrul UE a dovedit incapacitatea de a-și implementa politicile publice, reducând totul la cifre, formule și calcule, chiar dacă nu se știa exact numărul migranților, iar ceea ce se considera acceptabil pentru statele membre din estul Europei era privit totalmente inacceptabil pentru cele din nord-vestul european.

Componentele principale care generează problema migranților par a fi intenționat ignorate, deoarece acestea au un caracter mult mai complex decât se declarase anterior. La etapa imediată a apariției problemei date lipsa de atitudi-

ne a autorităților, dar și pozițiile divergente ale liderilor statelor europene au și produs criza în sine, după care au urmat dificultățile „absorbției” temporare sau de lungă durată a migranților în funcție de statutul acestora.

În anul 2010, politicianul german Th. Sarrazin a publicat lucrarea „Germania. Autolichidarea”, unde expune o poziție destul de dură față de imigranții musulmani cu critici aduse politicilor migraționale [20], afirmațiile sale fiind fundamentate pe argumente greu de combătut. Totodată, autorul vine cu propuneri concrete și soluții de durată, indicând căile optime și direcțiile posibile de dezvoltare.

Rămâne incontestabil faptul că fenomenul migrației a constituit fundamentul celor mai cunoscute și avansate civilizații și culturi, acestea luând naștere printr-un amalgam de populații asimilate sau eliminate pe parcursul secolelor pe calea expansiunii sau a cotropirii. În acest sens, Europa nu a fost o excepție, doar că la momentul actual, pe cât de necesară o văd unii analiști politici, pe atât de periculoasă o găsesc experții în alte domenii. Declarațiile și argumentele *pro* sunt fundamentate pe raționamente ce țin de trecutul colonial al unor case regale din Europa, bogăția cărora se datorează în exclusivitate exploatarea în trecut a anumitor teritorii îndepărtate și a popoarelor care nu au fost capabile să opună rezistență armatelor imperiale. În plus, pe lângă faptul că foștii coloniizatori sunt priviți ca obligați să „întoarcă dobânda”, îmbătrânirea populației Europei reprezintă o altă cauză de a se lăsa „invadată” de imigranți tineri și familii cu copii din Orientul Mijlociu și Africa. La acest capitol, R. Clarinard susține că „Europa nu are altă alegere ... este pentru binele ei”, totodată menționând că „Europa are dreptul deplin de a spune NU actualelor valuri de migranți ... Acest lucru este chiar în interesul ei, atât în plan economic, cât și politic” [21, p. 71]. Reieșind din cele expuse, considerăm că merită să i se dea dreptate ultimei idei a cercetătorului, deoarece consecințele acceptării și integrării ulterioare a imigranților în spațiul politico-economic și cultural al Europei ar putea avea cele mai nefaste consecințe: de la accesarea la putere într-un viitor apropiat până la, cât nu ar părea de straniu, asimilarea populației UE și denigrarea valorilor europene de către nou-veniți. Prin urmare, acest val poate fi oprit doar prin stabilirea unor norme dure atât la intrare, cât și pentru aflarea în spațiul UE, iar în cazul nesupunerii se va recurge la aplicarea unor măsuri mai mult decât riguroase, poate chiar drastice, în funcție de caz.

Cu referire la managementul crizei migranților și la sistemul de valori europene s-a expus cercetătorul R. Carp. Potrivit lui, criza refugiaților nu reprezintă o criză a sistemelor de gestionare a imigrației din Europa și nici una care ține de capacitatea de a le oferi ajutor celor aflați în nevoie, ci este strâns legată de valorile comune europene. Iar în acest context îi dăm dreptate autorului, prin a fi de acord cu afirmația că fără un răspuns la criza migranților această moștenire ar putea să dispară. În plus, dificultatea de a o transmite generațiilor tinere ar

complica aplicarea valorilor, această acțiune fiind privită cu mari rezerve în lipsa unui fundament moral, a cărui existență a devenit obiect de dezbateră [22].

De asemenea, pe baza celor elucidate se arată important de ilustrat profilul grupurilor de migranți și cel al imigrantului în particular. O trăsătură interesantă atrage atenția prin faptul că în realitate nu este vorba de o migrație în primă fază, ci despre una în faza secundă pentru majoritatea migranților, deoarece prin acest val se atestă organizarea cu scopul de a-i conduce către statele membre ale UE din Turcia, unde deja aveau fie statut de imigrant, fie pe cel de refugiat. Deși noțiunile de *imigrant economic* sau *refugiat* sunt clar definite, pe lângă acestea apare o a treia categorie – cea de *solicitant de azil* sau *azilant*, care la fel are o definiție. În cazul acestor migranți, în pofida existenței definițiilor, acestea nu sunt pe deplin aplicabile dintr-un motiv pe cât de banal la prima vedere, pe atât de revoltător: actele de identitate emise în Siria sau Irak pentru persoane dinafara zonei de război sau chiar identitatea falsă, care a devenit o adevărată industrie. Această idee este fundamentată pe declarațiile cercetătorului saudit M. al-Hudhaif, citat de Iu. Chifu, care afirma despre infiltrarea printre refugiați a unui număr mare de criminali de război” [4, p. 105].

În același sens de idei, M. Rifai este de părere că există trei categorii de refugiați sirieni: prima include păturile defavorizate, a doua – pe cei cu studii medii și superioare cu un venit necesar de a se deplasa spre Europa Occidentală, iar a treia numără o cifră relativ mică de sirieni bogați care au ales ca destinație statele din Golful Persic. Cu toate acestea, cel mai important flux migrațional este îndreptat către țările bogate din Europa Occidentală, luând cu asalt frontierele Greciei și Italiei. Potrivit autorului, dintre refugiații sirieni, 12% sunt creștini, 74% – musulmani sunniți moderați, iar 14 % sunt kurzi, șiiți, alawiți, wahabiți etc., iar exodul nu va putea fi oprit decât odată cu încetarea războiului civil din Siria, deziderat care depinde exclusiv de marile puteri, care ar trebui să acționeze în paralel prin declanșarea ofensivei internaționale împotriva grupării teroriste „Statul Islamic” [18].

Cu referire la „războiul atipic”, dacă ne amintim de războiul declarat Occidentului de către organizația teroristă „Statul Islamic”, nu excludem faptul că anume astfel se manifestă un „război atipic” și o parte din pretenții azilanți politici vin din rândurile acestei grupări, iar simpatizanții celei din urmă (dintre cetățenii europeni) s-ar putea să le fie chiar gazdă, cu toate că UE are experiența tristă de a acorda anterior azil politic unor indivizi care ulterior s-au dovedit a fi teroriști.

În plus, ar fi necesar să menționăm că problema activității rețelilor de trafic de ființe umane este insuficient abordată, mai exact în ceea ce ține de identificarea acestora, combaterea lor prin metode/mijloace deja existente, iar prin intermediul instituțiilor abilitate soluționarea ar fi posibilă pe calea cooperării cu țările din care provin în scopul eradicării surselor care duc la sporirea

fluxului de migranți. Subliniem, consecințele tolerării activității rețelelor sunt dintre cele mai nefaste, atât pentru frontierele UE, cât și pentru cei aventurați în a ajunge pe „tărâmul făgăduinței” din inima Europei: acestea sunt combinate cu sclavia sexuală și exploatarea prin muncă forțată sau prost remunerată. Potrivit opiniei exprimate de I. Cooper, traficul de ființe umane a devenit cea mai profitabilă afacere dintre cele criminale, depășind traficul de arme și pe cel de droguri [23], iar pe lângă acestea facilitează exodul de teroriști către statele europene [24], fapt menționat anterior. Prin urmare, statistica oficială nu prezintă date despre asemenea cazuri, însă experiența UE la acest capitol vorbește de la sine și, în mod provizoriu, nu există mecanisme eficiente de identificare rapidă și eradicare a acestui flagel.

În acest context, revenim la cazul Turciei și rolul său în intensificarea exodului de migranți sau, dacă va lua o poziție mai fermă, în stoparea acestuia. Drept consecință a poziției sale geografice, Turcia rămâne o importantă țară de „primire inițială” și de tranzit pentru migranți, găzduind peste 2 milioane de solicitanți de azil și refugiați – cel mai mare număr la nivel mondial. Nu putem nega că această țară face eforturi pentru a asigura ajutor și sprijin umanitar unui flux fără precedent, aflat în continuă creștere, de persoane care caută un refugiu, iar după unele surse, cheltuielile depășesc 7 miliarde de euro din propriile resurse pentru gestionarea acestei crize [25]. Dincolo de cele enunțate, rămâne de văzut în ce măsură va fi posibilă deschiderea unei noi runde de negocieri în cazul în care Comisia Europeană a prezentat deja și un raport privind punerea în aplicare a Planului de Acțiune UE-Turcia [26].

În concluzie, menționăm că depășirea problemelor generate de fluxul migrațional necontrolat este practic imposibilă fără aplicarea unor măsuri radicale, la fel cum este imposibil stoparea răspândirii islamului radical în Europa fără recurs la procese judiciare publice. De asemenea, insistența din partea clasei politice, dar și din partea liderilor de opinie, asupra soluțiilor imediate pentru „generatorul” problemelor din țările de proveniență a migranților se arată a fi imatură. După cum au demonstrat în timp atât cazul Libiei prin intervenția militară a aliaților occidentali fără a garanta succesul, cât și lipsa de atitudine în cazul Siriei, care nu a fost o soluție, în ambele situații rezultatul a fost similar: pierderi umane și materiale enorme, refugiați, blam politic. Actualmente, Europa trece printr-o restructurare etno-culturală profundă, ceea ce duce la o agravare extremă a conflictelor sociale și a problemelor etnice, iar acest proces este foarte dificil de controlat. Așadar, soluția optimă ar consta în consolidarea unei poziții unice pentru *establishment*-ul european fără a impune unui sau altui stat membru al UE condiții ce ar conduce mai degrabă spre izolarea fiecărei țări europene pentru a-și soluționa de sine stătător problemele apărute.

Referințe bibliografice

1. UNHCR. Global Trends Forced Displacement in 2014. <http://www.unhcr.org/556725e69.html>. (vizitat la 12.02.2016)
2. Bocancea S. Introducere. În: Bocancea Sorin (coord.). Marșul asupra Europei. Noile dimensiuni ale migrației. Iași: Adenium, 2016, pp. 17-38.
3. Bocancea S. Criza imigranților. O eroare politică ce zguduie principiile construcției europene. În: Bocancea Sorin (coord.). Marșul asupra Europei. Noile dimensiuni ale migrației, pp. 138-148.
4. Chifu I. Dosarul imigranților. Cine sunt, de unde vin, cum gestionăm această temă. În: Bocancea Sorin (coord.). Marșul asupra Europei. Noile dimensiuni ale migrației, pp. 93-107.
5. ONU: Cel puțin patru milioane de cetățeni sirieni au emigrat din Siria din cauza războiului civil. http://unimedia.info/stiri/ONU-Cel-putin-patru-milioane-de-cetateni-sirieni-au-emigrat-din-Siria-din-cauza-razboiului-civil-97264.html?utm_source=rss&utm_medium=rss&utm_campaign=rss. (vizitat la 10.02.2016)
6. Văcărelu M. Invazia Europei și consecințele sale în secolul XXI. În: Bocancea Sorin (coord.). Marșul asupra Europei. Noile dimensiuni ale migrației, pp. 57-65.
7. Migrant crisis is a security crisis says EU foreign policy chief. <http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/europe/eu/11597651/Migrant-crisis-is-a-security-crisis-says-EU-foreign-policy-chief.html>. (vizitat la 15.02.2016)
8. Pavel D. Despre barbarii interiori. În: Bocancea Sorin (coord.). Marșul asupra Europei. Noile dimensiuni ale migrației, pp. 130-137.
9. Migrant crisis is a security crisis says EU foreign policy chief. <http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/europe/eu/11597651/Migrant-crisis-is-a-security-crisis-says-EU-foreign-policy-chief.html>. (vizitat la 15.02.2016)
10. Framing migration rhetoric and reality in Europe an introduction. <http://councilforeuropeanstudies.org/critcom/raming-migration-rhetoric-and-reality-in-europe-an-introduction/>. (vizitat la 20.02.2016)
11. Szczerbiak A. How will the European migration crisis affect the Polish election? <https://polishpoliticsblog.wordpress.com/2015/09/26/how-will-the-european-migration-crisis-affect-the-polish-election/>. (vizitat la 17.02.2016)
12. Traficul de persoane, o 'afacere' de 16 miliarde de euro în ultimii 15 ani (studiu). <http://www.agerpres.ro/externe/2015/08/30/traficul-de-persoane-o-afacere-de-16-miliarde-de-euro-in-ultimii-15-ani-studiu--11-27-18>. (vizitat la 12.02.2016)
13. Migrant crisis: Turkey and EU strike deal to limit refugee flow. <http://www.bbc.com/news/world-europe-34957830> (vizitat la 10.02.2016)
14. Instrumentul de asistență pentru refugiați destinat Turciei: Statele membre convin asupra modalităților de finanțare <http://www.consilium.europa.eu/ro/press/press-releases/2016/02/03-refugee-facility-for-turkey/>. (vizitat la 10.02.2016)
15. Refugees and the displaced. Europe's migration crisis. <http://www.cfr.org/refugees-and-the-displaced/europes-migration-crisis/p32874>. (vizitat la 15.02.2016)
16. Bârsan M. și Cupcea R. Analiză FUMN: Un tur de orizont al Turciei. <http://fumn.eu/analiza-fumn-un-tur-de-orizont-al-turciei/>. (vizitat la 16.02.2016)
17. Peste patru milioane de sirieni au fugit de război și persecuție. <http://www.unhcr-centraleurope.org/ro/stiri/2015/peste-patru-milioane-de-sirieni-au-fugit-de-razboi-i-persecutie.html>. (vizitat la 12.02.2016)
18. De ce nu vor să rămână refugiații sirieni în România. O analiză punctuală a unui

- jurnalist român de origine siriană. <http://codulluioreste.ro/de-ce-nu-vor-sa-ramana-refugiatii-sirieni-in-romania-o-analiza-punctuala-a-unui-jurnalistului-roman-de-origine-siriana/#>. (vizitat la 16.02.2016)
19. Syrian Center for Policy Research. http://www.sy.undp.org/content/dam/syria/docs/socio-economic-resilience/SCPR_Alienation_Violence_Report_2014_EN.pdf, p. 41 (vizitat la 10.02.2016)
20. Саррацин Т. Германия: самоликвидация. Москва: Рид Групп, 2012. 400 с.
21. Clarinard R. Invazii și ziduri. În: Bocancea Sorin (coord.). Marșul asupra Europei. Noile dimensiuni ale migrației, pp. 66-72.
22. Carp R. Criza refugiaților nu trebuie să se transforme într-o criză a valorilor comune europene. În: Bocancea Sorin (coord.). Marșul asupra Europei. Noile dimensiuni ale migrației, pp. 225-229.
23. The Balkans are now the centre of Europe's people smuggling web. <https://www.theguardian.com/world/2015/aug/30/balkans-now-centre-of-europes-people-smuggling-web>. (vizitat la 10.02.2016)
24. Migrația dinspre Orientul Mijlociu și situația din Siria. http://www.romania-actualitati.ro/migratia_dinspre_orientul_mijlociu_si_situatia_din_siria-87194. (vizitat la 26.02.2016)
25. 3 miliarde de euro pentru refugiații din Turcia din partea UE. <http://www.dialog-europa.eu/single-post/2015/11/24/3-miliarde-de-euro-pentru-refugia%C8%9Bii-din-Turcia-din-partea-UE>. (vizitat la 03.02.2016)
26. Politici și orientări europene. http://www.cdep.ro/afaceri_europene/afeur/2016/szs_1906.pdf. (vizitat la 10.02.2016)

MIGRATION PHENOMENON IN WESTERN MEDIA

FENOMENUL MIGRAȚIEI ÎN MASS-MEDIA DIN EUROPA DE VEST

Mariana TACU,

Doctor of Political Sciences, Ass. Professor,
Faculty of Journalism and Communication Sciences,
State University of Moldova

Rezumat

Devenit unul dintre principalele subiecte pe agenda internă și externă a majorității țărilor lumii, a organizațiilor internaționale și a marilor trusturi media, fenomenul migrației reprezintă un aspect intrinsec al evoluției umane. Pentru a percepe într-o formă cât mai complexă procesele migratorii este inevitabilă interpretarea multiaspectuală și echilibrată a schimbărilor social-politice, geopolitice, economice și culturale ce au loc la nivel internațional. Reflectată sistematic și cu un interes vădit de presa occidentală (migrația ca fenomen, problemă, dar și subiect de dezbatere) rămâne a fi o caracteristică distinctivă a timpului nostru. Unul din obiectivele fundamentale ale Uniunii Europene, devenit și obiectiv al mass-mediei din Occident, este direcționat către o politică de migrație orientată spre viitor și bazată pe solidaritate. Gradul de preocupare pentru identificarea unor soluții viabile se manifestă trecând de la țările de destinație la cele de tranzit și, în final, la țările de origine ale migranților.

Cuvinte-cheie: fenomenul migrației, trust media, țările de destinație, țările de origine.

The phenomenon of migration is an intrinsic aspect of human evolution. To understand the complexity of the migration processes that we are witnessing now, it is necessary to perceive and interpret in a more balanced manner the changes at the political, geopolitical, economic, social and cultural levels, which take place in various parts of the world. The migration processes, intensely reflected in Western media, will remain a distinctive feature of our time, marked by:

- *seeking new opportunities* (for citizens of countries where the political and economic system is inefficient);
- *rights to a better life* (by countries whose citizens do not receive an insurance package that would provide stability within a legislative framework);
- *peace, security and hope* (by citizens of countries where armed conflicts take place).

The current sociological theory analyzes, in terms of three directions, the effects of migration:

1. on the country of origin;
2. on the population of the country of destination;
3. on the migrants themselves [1, pp. 9-10].

The phenomenon of migration and/or the migration processes have in recent years become a priority on the internal and external agenda of most of the world countries, of international organizations and mass media. All this given that the migration is a source of insecurity and security for both the countries of origin and their citizens and for the destination countries and their inhabitants. This affects, and in its turn, is influenced by all the security dimensions, in particular of the psychological one. It determines attitudes that can create tensions, crises or even conflicts among the involved parties. In this psychosocial climate the migrants represent a source of benefits, but also economic, social, political, military and ecological issues both for the destination country and for the native country [2, pp. 17-19].

The European Union Commissioner for Immigration, Dimitris Avramopoulos, states that Europe today faces the biggest crisis of refugees after the Second World War. Thus, turning into the forefront of an emergency situation at international level.

According to the International Organization for Migration, this phenomenon will not be able to be stopped before 2050, when the world population will reach from nine to ten billion people. In this respect, Europe, the epicenter of the «*earthquake*» of the migration processes from summer of 2015, will face a series of changes and adjustments at the legislation level. The development of strategies, both general and particular, to address the geopolitical scenarios are absolutely necessary in the process of streamlining the migration flows [3].

The illegal migration has increased in the last 25 years by 50%. Currently, the number of the migrants worldwide is 3.2% of the total population, which is nearly 250 million persons [4]. The leaders of the member states of the European Union, including: Angela Merkel, Matteo Renzi, Francois Holland, state that it is a deeply human duty to find a collective response to this problem, determined by a phenomenon which has reached a scale that requires global solutions.

The degree of concern for the identification of some viable solutions is manifested moving from the destination countries to the transit ones and finally, to the countries of origin of the migrants. The international experience highlights the difficulties arising within the scope of this phenomenon: the separation of voluntary migration from the forced one and namely, the separation of the analysis systems of asylum applications adopted by various countries that must make a proper distinction between the refugees and other immigrants.

The International Organization for Migration considers *migration* as a movement of a person or group of persons, across an international border or within a country. In this category are included: the migration of refugees, the economic migration, migration of brains, as well as the migration of those moving for other purposes or under the influence of other factors, such as family reunification [5].

Currently, the refugee migration is the main subject:

- in the newscasts in primetime broadcasted by the radio stations and international television;
- on the front page of numerous periodicals in the West (“*La Repubblica*” – Italy, “*Le Figaro*” – France, “*El Correo*” – Spain, “*Eletherotypia*” – Greece, “*Deutsche Welle*” – Germany, “*Daily Mail*” – UK), and also the issue that sparked the most controversial reactions of the European political analysts.

Also in the category of the most publicized aspects of this phenomenon is also included the brain migration. Western press considers the phenomenon of brains migration an issue of prime concern, especially after in several countries in Europe in the last five years have been applied political strategies to reduce the research funding.

In this context, the role of the media is essential in the formation of the image on social reality, in the coverage of some contemporary public models, in the promotion and dissemination of messages, both negative and positive on the phenomenon of migration in all its aspects.

Mass communication is a multifaceted process by the amplitude of the theoretical construction of the communication actions’ system undertaken at different levels between different areas. The functionality of the subsystems of this system, within the parameters reflecting the migration, is limited to unlimited exchange of information, creating an infinite network of messages that determine the character of reality marked by the complexity of the migration processes.

In treating the concept of mass communication there are commonly used phrases related to the amplitude of the message (with respect to the phenomenon of migration), simultaneousness of reception (perception in real and useful time of some events that reflect migration in all its aspects), at the receptivity level (depending on some audience categories, targeted directly or indirectly) and media impact, confirming that mass media are not simply neutral channels of information and influence.

Today, thanks to new information technologies, through a simple search on a website, or with one click, we can obtain relevant data on coverage of an event, problems or phenomenon, as in this case of the migration phenomenon.

The migration and development interact, and their effects can be positive or negative, the migration can be both the reason as well as the result of underdevelopment, the latter can be diminished or enhanced by migration.

Armed conflicts in Syria, Iraq or Afghanistan, but also the poverty in some countries of the African continent or in Asia caused in 2014 and 2015 a migratory flow record towards Europe, hundreds of thousands of people were rescued by the Italian people, but other hundreds, perhaps thousands, were killed in various attempts to cross the Mediterranean.

Chart no. 1. Number of filtered results, for the term migration, on Western periodicals websites

No.	Title of publication	Number of filtered results, for the term migration, according to the archive on the official websites of newspapers, obtained on 04.06.2016.
1.	„La Repubblica” http://www.repubblica.it/	6031
2.	„Le Figaro” http://www.lefigaro.fr/	2044
3.	„El Correo” http://www.elcorreo.com/	1356
4.	„Eletherotypia” http://www.enet.gr/	3074
5.	„Deutsche Welle” http://www.dw.com/	2560
6.	„Daily Mail” http://www.dailymail.co.uk/	9563

Source: Elaborated by author

In this context, it is inevitable the presentation of the case and of the image published by major newspapers and broadcasted by numerous TV stations (from the United States to Europe, Australia and China), which shook the whole world and which represents the Syrian child drowned, thrown by the waves on a beach in Turkey.

Source: <http://www.strettoweb.com/2015/09/immigrazione>

The United Nations defines the *migrant* as someone who has resided in a foreign country for a period of more than one year, regardless of the causes that led to the change of residence and the means used to migrate.

According to certain criteria, there are distinguished the following *types of migration*:

- according to the territorial aspect – internal migration, where the movement is done within the borders or international migration, which involves crossing the border;
- according to the time factor – permanent migration or temporary migration;

- *according to motivation* – voluntary migration, for work or for economic reasons, or forced migration due to natural disasters, or political, religious, or wars persecutions,
- *according to the used means* – regulated or illegal migration [6, p. 4].

The phenomenon of migration has a major impact and various effects on the European Union and the member states. The increase of the migration flows was conditioned both by the globalization phenomenon and by various events on the international arena.

Mass-media plays a major role, reflecting constantly and in a multidimensional manner the phenomenon that represents a spatial expression of social mobility, thus being defined by V. Miftode [7, p. 93]. Each means of mass information is a tool that can balance the way of reflecting the migration processes and perceptions thereof.

In the past five years, Western press has pulled countless alarm signals through an impressive number of publications with reference to the phenomenon of migration, which otherwise continues to occupy one of the main positions on the mass-media agenda at European and global level.

One of the fundamental objectives of the European Union, which has become equally an object of Western media is directed to a migration policy future-oriented and based on solidarity. In this regard, within the parameters of quality journalism, there are chosen general techniques, main of coverage of this phenomenon:

1. *objective description of migration* – the facts being exposed precisely, avoiding the creation of new meanings, the erroneous perception or tendentious interpretation, since it is about an issue that could easily arouse controversial reactions, both among the masses and at a high level;
2. *systematic description of migration* – which leads to creation of a complex picture of the migration processes, consisting of representative data and relevant details and which lastly implies a self-evaluation of the objectivity of exposed facts;
3. *quantitative and qualitative description of the events related to the phenomenon of migration* – guarantees the quality of the information product, determined by the representativeness of selected information and its hierarchy;
4. *latent or manifest description* – exceeds the descriptive presentation of the facts. The latent content internalizes details that may become public at any time, radically changing situations and realities. The manifest content is recognizable by the force with which certain things are highlighted, the imposed certainty degree to demonstrate concrete and indisputable positions.

The responsibility of Western media in the process of reflecting the migration phenomenon becomes greater as this phenomenon is getting bigger from day to day. The actual chronology of the presented events helps to create a complex picture of the migration processes.

The upward movement of the society is determined by the creative initiative and the willingness of people to change things. Behind the success or failure of an action is the man. Respectively, most often, an individual engages in certain activities only when there is need to solve a problem that affects him. Involvement occurs when the individual feels capable to influence taking decisions [8, p. 70].

Media strategies and techniques applied in covering every aspect of this phenomenon represents at the socio-structuralism level influencing environments of the attitudes and subsequently of the socio-political behavior through synthesizing the global human existentialist system, currently characterized by continuous social mobility.

References

1. Sarcinschi A. Migrație și securitate. București: Editura Universității Naționale de Apărare Carol I, 2010.
2. Krieken van P.J. The Migration Acquis Handbook. Hague: Asser PRESS, 2001.
3. Migrazioni di massa fino al 2050. Il fenomeno che cambierà l'Europa. [Accessed 04.05.2016] Available: http://www.corriere.it/esteri/15_agosto_29/migrazioni-massaeuropa-dossier-895_d5436-4e4f-11e5-a97c-e6365b575f76.shtml
4. Curierul Național. [Accessed 04.05.2016] Available: <http://www.curierulnational.ro/Eveniment/2015-01-05/Migratia>
5. International Organization for Migration. [Accessed 04.05.2016] Available: <http://www.iom.int/migration>
6. Oneașcă I., Popa M., Ungureanu D. Politica de migrație a Uniunii Europene : implicații pentru piața muncii. București: Alpha MDN, 2013.
7. Valtolina G. Migrant Children in Europe. The Romanian Case. Milano: IOS Press, 2013.
8. Moraru V., Socolov T. Conceptul capitalului uman în contextul proceselor migraționale. În: Moraru V. (coord.). Republica Moldova: provocările migrației. Chișinău: Știința, 2010, pp. 52-55.

EXCLUZIUNEA SOCIALĂ CA EFECT NEGATIV AL MIGRAȚIEI ASUPRA PERSOANELOR VÂRSTNICE DIN REPUBLICA MOLDOVA

SOCIAL EXCLUSION AS NEGATIVE EFFECT OF MIGRATION ON THE ELDERLY PERSONS IN REPUBLIC OF MOLDOVA

Ecaterina GARABAJII, doctorandă,
Institutul Național de Cercetări Economice al AȘM

Summary

A less studied aspect of migration, but which in recent times has aroused great interest is the impact of migration on those who remain in the country, namely children without parental care and aged parents. Parents of migrants often have to bear the heaviest physical and emotional burden caused by migration. A worrying consequence of migration for the elderly is their social exclusion.

Keywords: social exclusion, migration, elderly persons, physical and emotional burden, remittances.

În ultimele decenii, statele sociale din întreaga lume sunt sub continuă opresiune severă a unui șir de schimbări sociale profunde, la care ar trebui de atribuit globalizarea, progresul tehnologic, tendințele migraționiste și demografice, inclusiv îmbătrânirea populației, transformarea ideologiilor existente [1, p. 4–5].

După destrămarea Uniunii Sovietice în anul 1991, toate țările ex-sovietice au trecut printr-o serie de transformări semnificative. Tulburările sistemului politic și economic după obținerea independenței au incitat un număr mare de procese noi care au perturbat și schimbat economia și societatea acestor țări. Republica Moldova nu face excepție în acest sens.

În prezent, în Republica Moldova se desfășoară două procese demografice puternice, ambele pot rezulta în excluziune socială a persoanelor vârstnice, și anume: migrația și îmbătrânirea populației.

În condițiile îmbătrânirii populației, problema excluziunii acestora capătă o însemnătate tot mai mare. Îmbătrânirea este un proces demografic, care are consecințe social-economice profunde.

Una dintre modificările ce au urmat după obținerea independenței a devenit procesul migrațional, care este prezentat de două abordări migraționale principale: plecarea la muncă sau în căutare de lucru peste hotare, dar cu intenția de a reveni, și emigrarea autorizată, adică emigrare pe termen lung sau pentru totdeauna din țară [3, p.13]

Conform datelor oficiale ale Biroului Național de Statistică al Republicii Moldova, în anul 2014 comparativ cu anul 2006 numărul persoanelor în vârstă de 15 ani și peste care lucrează sau sunt în căutarea unui loc de muncă în străinătate a crescut cu 31,8 mii (sau de 1,1 ori) (Fig. 1). Numărul persoanelor în cauză era într-o creștere permanentă, excepție au constituit-o anii 2008-2009, când numărul populației aflată la lucru sau în căutare de lucru în străinătate era în scădere.

Majoritatea persoanelor plecate sunt căsătorite, vârstele fiind cuprinse între 25-35 ani. Cea mai mare parte a structurii migranților constă din persoane în cea mai activă vârstă: în numărul total de migranți în vârstă de 15-44 ani constituie 77,5 %. Ponderea migranților în vârstă de 15-44 ani în numărul total de migranți din mediul rural constituie 80,3%, în timp ce în oraș – 70,6%.

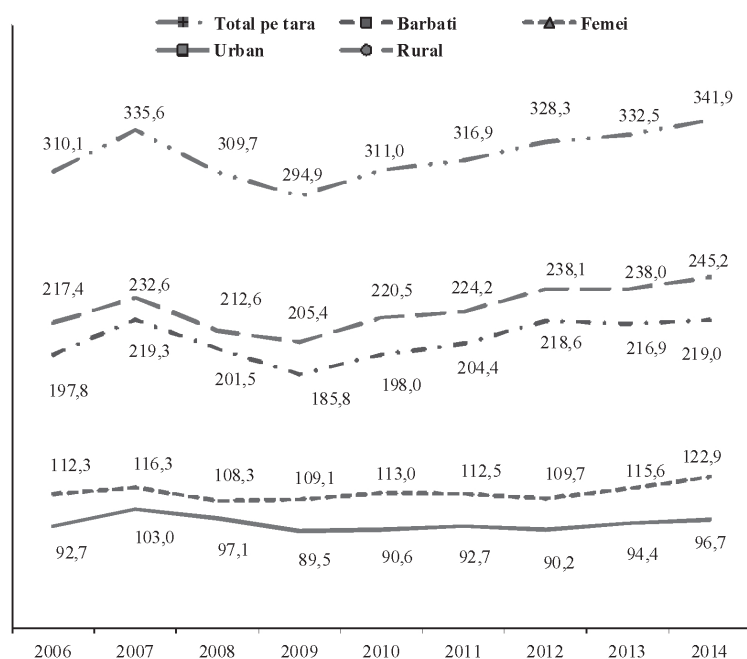

Fig. 1. Populația de 15 ani și peste aflată la lucru sau în căutare de lucru în străinătate pe sexe și medii (anii 2006-2014), mii persoane

Sursa: <http://statbank.statistica.md/pxweb/Database/RO/03%20MUN/MUN07/MUN07.asp>

Principalele țări de destinație ale migranților moldoveni în anul 2014 erau: Rusia (68,1%), Italia (14,5%), Israel (2,5%), Turcia (2,2%), Ucraina (1,3%), România (1,1%), Grecia (0,6%), Portugalia (0,6%), alte țări (9,1%).

Emigrarea cu scopul de a se stabili cu domiciliu permanent sau temporar în străinătate, deși continuă să fie actuală și până în prezent, totuși are tendință de reducere. Astfel, ca numărul emigranților autorizați a scăzut în anul 2014 comparativ cu anul 2006 de aproximativ 0,4 ori.

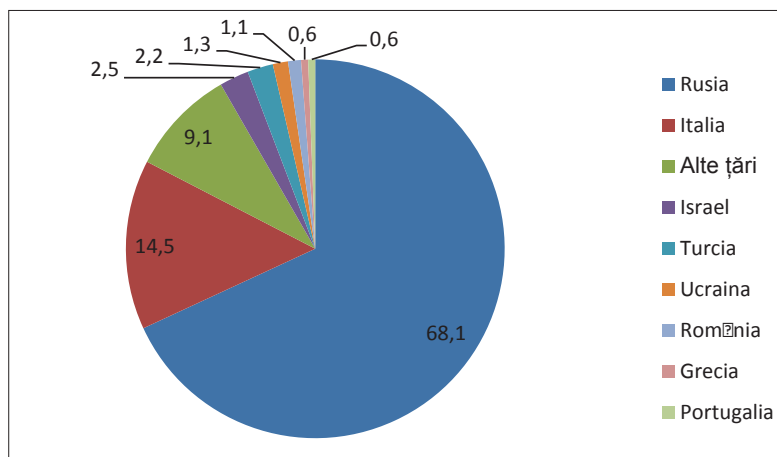

Fig. 2. Populația de 15 ani și peste aflată la lucru sau în căutare de lucru în străinătate după țara de destinație, anul 2014

Sursa: calculat și construit în baza datelor BNS.

Tabelul 1. Numărul migranților plecați pentru a se stabili cu domiciliul permanent sau temporar în străinătate

	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Austria	42	13	1	10	15	22	21	28	32
Belarus	222	187	122	125	100	74	48	72	82
Bulgaria	2	4	14	26	19	9	8	8	6
Canada	18	12	5	10	5	6	6	4	5
Cehia	27	24	40	77	57	43	56	48	6
Germania	253	253	195	264	220	179	218	256	223
Israel	201	140	137	278	232	204	198	169	210
Italia	0	1	1	23	27	19	0	4	10
Kazahstan	22	20	14	31	33	27	29	17	28
Norvegia	2	2	13	5	2	26	8	9	8
România	8	4	5	11	15	14	9	9	9
Rusia	2 890	3 110	2 663	1 866	1 162	858	772	684	788
SUA	612	695	588	899	523	538	245	160	285
Turcia	2	0	3	1	1	21	17	16	22
Ucraina	2 350	2 663	3 163	2 952	2 227	1 827	1 360	1 054	602
Alte țări	34	44	24	85	76	53	31	47	58
Total	6685	7172	6988	6663	4714	3920	3026	2585	2374

Sursa: <http://statbank.statistica.md/pxweb/Database/RO/02%20POP/POP07/POP07.asp>

Cele mai atractive țări pentru stabilire cu domiciliul permanent pentru cetățenii Republicii Moldova rămân: Ucraina (42,7%), Rusia (34,7%), SUA (10,7%), Germania (4,8%), Israel (4,2%), Belarus (2,4%) și Austria (0,4%).

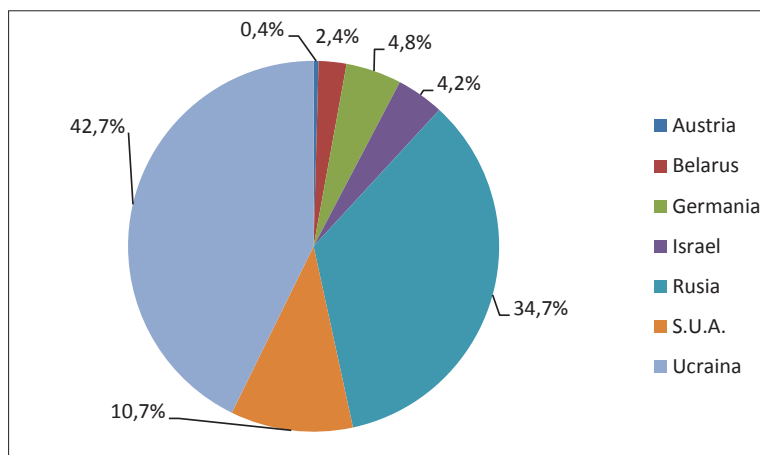

Fig. 3. Structura emigranților, în funcție de țara de destinație, anii 2006-2014, %
Sursa: calculat și construit în baza datelor BNS.

Pentru o țară cu nici 4 milioane de persoane, plecarea permanentă constituie o problemă semnificativă. Nu este de mirare faptul că tema migrației a stârnit interesul mai multor cercetători și politicieni. Deși au fost efectuate numeroase cercetări în domeniu, mai rămân de studiat unele aspecte ale procesului migrațional.

Un aspect mai puțin studiat al migrației, dar care în ultimul timp a stârnit un mare interes, este impactul migrației asupra celor ce rămân în țară, și anume copiii rămași fără grija părintească și părinții vârstnici ai migranților. Modelul migrațional existent în Republica Moldova constă în plecarea persoanei de vârstă relativ tânără, care emigrează în căutarea oportunităților economice mai favorabile pentru familia sa. Poate că persoana plecată, peste câțiva ani, va reuși să-și întrească familia. Însă cam rare sunt cazurile când migrantul își cheamă și părinții. Părinții migranților deseori au de suportat cea mai grea povară fizică și emoțională provocată de migrație.

Potrivit lui M. Constantinescu, în cadrul perspectivei propusă de noua economie a migrației, „decizia de migrație aparținând familiei/gospodăriei face parte din strategia de minimizare a riscului (legat de pierderea venitului, șomaj etc.) prin diversificarea surselor de venit (remitențe)” [2, p.13].

Migranții, ca regulă, încep procesul lor migrațional în calitate de lucrători sezonieri, cu scopul de a agonisi cât mai mult pentru putea ajuta pe cei rămași acasă. Cât timp familia se află în țara de baștină, toți membrii familiei profită de remitențe, însă îndată ce migrantul își ia familia (soțul/soția și copiii) părinții

rămăși acasă nu mai contează pe ajutorul lui, deoarece cea mai principală datorie a fiecărui părinte este să aibă grijă de copiii săi.

Când sunt plecați ambii soți, deseori copiii lor rămân cu bunici. Cineva va avea, probabil, o atitudine mai pragmatică și o să spună că persoanele vârstnice au un interes deosebit de a menține nepoții lângă ei, pentru că în acest caz migranții vor continua să le trimită remitențe. Dar aici nu este vorba doar de bani. Într-o astfel de situație nepoții sunt o verigă de legătură între părinți și bunici. Astfel, putem observa o dezvoltare de noi relații între generații, care sunt utilizate de vârstnici ca încă o strategie de adaptare și de incluziune socială. După ce urmează reîntregirea familiei (a părinților migranți cu copiii lor), migranții tot mai rar își vizitează părinții bătrâni. Vârstnicii nu au o altă alternativă decât să accepte slăbirea legăturilor cu copiii lor sau practic pierderea acestora.

O consecință îngrijorătoare a migrației pentru persoanele vârstnice este excluziunea socială a acestora. Deși bătrânii suferă enorm în urma plecării copiilor lor, deseori anume ei sunt cei care îi îndeamnă să plece în speranța că în străinătate vor găsi o viață mai bună.

Între migrația și persoanele vârstnice există o legătură bidirecțională: migrația are un impact puternic asupra persoanelor vârstnice, iar vârstnicii au un rol deosebit de important în inițierea și susținerea migrației. De multe ori, anume ei aduc cea mai mare contribuție în procesul migrațional la diferite etape ale acestuia. În contextul dat putem menționa următoarele:

- migrația este văzută ca strategia de supraviețuire a familiei;
- persoanele vârstnice sunt educatori pentru nepoții lor;
- importanța persoanelor vârstnice la consilii de familie și luarea deciziilor este indiscutabilă.

Rolul persoanei vârstnice în luarea deciziilor în calitate de capul gospodăriei casnice precum și în îngrijirea nepoților nu poate fi subestimat.

Migrația influențează puternic viața persoanelor vârstnice, având atât efecte pozitive, cât și negative asupra societății în ansamblu. Printre efectele pozitive ale procesului migrațional asupra persoanelor vârstnice putem menționa:

- sunt principalii beneficiari de remitențe¹;
- acces la servicii medicale calitative/costisitoare;
- tratament peste hotare (în cazul în care copiii muncesc legal);
- medicamente din străinătate;
- odihnă în afara țării;
- ajutor din partea nepoților (în cazul în care aceștia sunt adolescenți), etc.

Consecințele negative ar fi următoarele:

- singurătatea;

¹ În anul 2014, în gospodăriile formate numai din vârstnici transferurile din afara țării au constituit 6,5% din totalul veniturilor disponibile, iar în gospodăriile cu vârstnici și alte persoane – 13,7% <http://www.statistica.md/newsview.php?l=ro&idc=168&id=4916> (accesat 23.02.2016)

- neliniștea pentru copii;
- povara dublă (în cazul în care nepoții lăsați în grija lor, sunt de vârstă mică);
- stările de anxietate;
- depresiile;
- plasarea persoanelor vârstnice în instituții sociale²;
- stările de urgențe medicale fără posibilitatea de a apela la ajutor etc.

Concluzionăm: este imposibil de a opri procesul migrațional. Dar ar fi de dorit de atenuat efectele negative ale migrației asupra persoanelor vârstnice, copiii cărora sunt plecați la muncă sau cu scopul de a se stabili cu domiciliul permanent peste hotare.

Deseori migrația este unica soluție pentru multe familii din Republica Moldova în vederea diminuării sărăciei. Unica, dar nu și cea mai bună, deoarece în urma migrației au de suferit atât copiii migranților, cât și părinții vârstnici ai acestora. Persoanelor vârstnice singurate, cât și celor în grija cărora rămân nepoții, trebuie să li se acorde tot felul de sprijin, precum ajutor psihologic și social, să fie organizate grupe pe interese etc. De asemenea, este necesar de a elabora programe de diminuare a excluziunii sociale și izolării persoanelor vârstnice, de a dezvolta servicii destinate persoanelor vârstnice.

Referințe bibliografice

1. Banting K., Kymlicka W. Multiculturalism and the Welfare State: Setting the Context. În: Multiculturalism and the Welfare State. Recognition and Redistribution in Contemporary Democracies/ed. by K. Banting, W. Kymlicka. Oxford: Oxford University Press, 2006.
2. Citat după Feraru P. D. Migrațiune și dezvoltare. Aspecte socioeconomice și tendințe. Iași: Lumen, 2011.
3. Raport analitic. Profilul migrațional extins al Republicii Moldova, 2007-2012. Chișinău, 2013.
4. Raport social anual 2014. Chișinău, 2015.
5. <http://statbank.statistica.md/pxweb/Database/RO/03%20MUN/MUN07/MUN07.asp>
6. <http://www.statistica.md/newsview.php?l=ro&idc=168&id=4916>

² Conform datelor furnizate de către structurile teritoriale de asistență socială, în anul 2014, în republică au activat 100 instituții sociale care au prestat servicii sociale pentru 7551 persoane/familii adulte și cu dizabilități, dintre care 15 centre de zi, 11 centre de plasament temporar, 40 centre multifuncționale, 5 centre de reabilitare socio-medicală și 29 centre de plasament de lungă durată. [Raport social anual 2014, Chișinău, 2015, p. 95]

DIASPORA

COMUNITATEA CETĂȚENILOR MOLDOVENI DIN ITALIA: PARTICULARITĂȚI ALE PROCESULUI DE INTEGRARE

MOLDOVAN COMMUNITY IN ITALY: PARTICULARS OF INTEGRATION PROCESS

Gheorghe RUSNAC, academician,

Victor MORARU, doctor habilitat,

Ecaterina DELEU, doctorandă,

Institutul de Cercetări Juridice și Politice al AȘM

Summary

The phenomena documented in Italy – legislative restrictive changes issuing a residence permit, the deterioration of conditions on the labor market, lack of jobs or decreasing the level of salaries, also visa liberalization for Moldovan citizens countries caused changes in migration processes. Has grown the circular migration, the tendency to change the country's migration, has increased the internal mobility of migrants, also the return migration. At the same time, are visible signs of a stabilization phase of the Moldovan citizens community in Italy, after 25 years of migration: the increased number of children Moldovan citizens living abroad, including those born in the host country, the number of migrants who obtain citizenship of the country of residence by naturalization (especially after 10 years of legally residence in Italy), the number of permits granted for family reunification in comparison with those for employment, and enhancing the role of Migrant associations. The objective of the study is to reveal new trends of migration processes aimed Moldovans in Italy, the integration issues. Various methods of research have been applied: behaviorist, comparative, historical, statistical etc. The research included quantitative and qualitative methods, social surveys based on questionnaires and in-depth interviews with Moldovan citizens in Italy and their children; with national and international experts in the field, demographers, pedagogues, psychologists and journalists.

Keywords: trends, migration processes, (re)emigration, active citizenship, immigrant associations.

Efectele și consecințele crizei economice globale, dar și instabilitatea politică și social-economică din Republica Moldova au dus la redimensionarea migrației externe din Republica Moldova. În ultimii ani s-a diversificat considerabil numărul țărilor în care se află cetățeni moldoveni, a crescut gradul de acces la cetățenia țării-gazdă și numărul celor care au obținut un pașaport eliberat de una din țările europene. Tot mai mult, cetățenii moldoveni aleg să plece în țările din Europa de Nord, în SUA, Canada etc.

O analiză comparativă și diacronică a datelor Oficiului statistic al Uniunii

Europene – Eurostat – furnizate de Centrul de Studii și Cercetări IDOS din Italia (*Centro Studi e Ricerche IDOS*) privind prezența cetățenilor moldoveni în țările europene denotă depășirea fazei explozive și înregistrarea primelor caracteristici ale etapei de stabilizare. O mare parte din cei emigrați în perioada 1990-2010, care au obținut legalizarea aflării lor în țările europene, au rămas să trăiască peste hotare. În același timp, apar alte subiecte legate de această etapă de evoluție a proceselor migraționale – numărul preponderent al permiselor de ședere pe motivul reîntregirii familiei, numărul în creștere al copiilor născuți în Italia cu părinți moldoveni, căsătoriile mixte (și copiii născuți în urma acestora), specificul parcursului școlar și formativ al diferitor categorii de minori migranți, prezența minorilor migranți neînsoțiți, a tinerilor inactivi sau NEET (abrevierea de la *Not in Education, Employment and Training* – neimplicați în sistemul educațional, formativ sau pe piața muncii), rolul în creștere al comunităților și asociațiilor de migranți, participarea la vot, implicarea în procesele electorale și în procesul de dezvoltare a țării de origine, implicarea culturală etc.

Ar fi eronat să creăm impresia că migrația externă din Republica Moldova a încetinit. Ritmul emigrației cetățenilor moldoveni a continuat să fie alert, una din cauze fiind migrația circulară. Începând cu anul 2015, schimbările care au avut loc în Republica Moldova pe plan politic și economic au determinat o altă plecare masivă peste hotare a cetățenilor moldoveni.

Potrivit datelor Centrului de Cercetări Demografice al Institutului Național de Cercetări Economice (INCE) al AȘM, numărul moldovenilor care emigrează pe o perioadă de lungă durată (mai mult de 12 luni) este de circa 45-50 mii de persoane pe an, majoritatea din ei fiind tineri. „După obținerea independenței și trecerea la economia de piață, Republica Moldova a parcurs numeroase crize economice, precum: criza din anii '90 cu hiperinflația din 1991-1992, perioada de depresie din 1993-1996 și default-ul din 1998-1999. Creșterea economică din anii 2000-2005 a contribuit la stabilitatea socioeconomică relativă, însă indicatorii principali rămâneau la un nivel scăzut, iar criza financiară din 2009 și criza economică de la sfârșitul anului 2014 au afectat din nou condițiile de viață ale populației. De fapt, Republica Moldova, după anii '90, se află într-o permanentă situație economică stresantă. Aceste șocuri economice au implicații importante pentru societate la general, și pentru fiecare persoană în mod individual, având impact și asupra proceselor demografice”, se arată în Barometrul demografic *Impactul crizelor economice asupra proceselor demografice*, lansat de Centrul de Cercetări Demografice al INCE în parteneriat cu fondul ONU pentru Populație în Republica Moldova, la 11 iulie 2016, cu ocazia Zilei Mondiale a Populației [1]. Potrivit autorilor studiului, în Republica Moldova emigrația a fost determinată în special de factori economici: lipsa locurilor de muncă, nivelul redus al salarizării, costurile înalte la bunuri și servicii, nivelul scăzut de trai. „Situația socioeconomică nestabilă din țară contribuie la sporirea numărului

persoanelor implicate în migrația internațională, care a cuprins în timp tot mai multe persoane din grupele de vârstă tinere”, afirmă autorii [1].

Odată cu trecerea anilor, și motivațiile migranților au suferit modificări. Dacă anterior plecau peste hotare în special persoanele neangajate în câmpul muncii sau cei care aveau salarii minime (migrația având preponderent un caracter economic), în ultimii ani tot mai mult pleacă tineri cu o bună pregătire și un nivel mediu al salariilor, care nu văd însă perspective de creștere în Republica Moldova. Migrația în semn de protest, atestată în anii 2001-2002, a luat amploare în perioada 2015-2016.

Particularitățile etapei de stabilizare a comunității cetățenilor moldoveni din Italia

Procesul migrațional al cetățenilor Republicii Moldova în Italia a cunoscut mai multe transformări în ultimii ani. În 2014 a fost înregistrat, pentru prima oară, un trend negativ. Este primul an în care a fost atestată o scădere a numărului rezidenților moldoveni în Italia, deși ne semnificativă (din punct de vedere legal, orice cetățean străin care a obținut un permis de ședere de cel puțin trei luni poate solicita acordarea reședinței în Italia, cu unele excepții). Potrivit datelor oficiale, la 31 decembrie 2013 în Italia se aflau 149 434 cetățeni moldoveni rezidenți, iar la 31 decembrie 2014 numărul lor a scăzut până la 147 388 sau până la 2,9 la sută din numărul total de cetățeni străini din Italia. Indicele de variație este de - 1,4 la sută sau o variabilitate negativă de 2 046 persoane.

Acest fapt s-a datorat reducerii numărului cetățenilor moldoveni rezidenți în regiunea de centru a Italiei (de la 29.616 până la 29.161) și din regiunea Nord-Vest (de la 37.422 până la 37.333). Cel mai mult a scăzut numărul rezidenților moldoveni din regiunea Nord-Est a Italiei (de la 78.156 până la 76.588, cu 1.758 persoane mai puțin). Doar în sudul Italiei numărul rezidenților moldoveni a crescut puțin (de la 2.251 până la 2.285). Statisticile oficiale atestă și un grad semnificativ de mobilitate internă a cetățenilor moldoveni, fapt care confirmă tendința migranților de a se deplasa în căutarea unui loc de muncă.

Pe parcursul anului 2015 aceste tendințe s-au menținut. Astfel, potrivit datelor oficiale din Italia, la 1 ianuarie 2016 în Italia erau înregistrați 142.266 cetățeni moldoveni, care constituiau 2,8 la sută din numărul total de străini în peninsula [2, p. 439]. Dintre ei, 94.577 sau 66,5 la sută erau femei, iar 47.011 sau 33,5 la sută - bărbați. Variația înregistrată în perioada 2014-2015 a fost una negativă, de 3,5 la sută, fiind înregistrată o scădere de 5.122 persoane. Aceste cifre reflectă aproape în totalitate, după cum se va vedea în continuare, creșterea masivă a numărului celor care au obținut cetățenia italiană, în special fiind tineri care au împlinit vârsta de 18 ani.

Prin urmare, se atestă o scădere pentru al doilea an consecutiv a numărului rezidenților moldoveni și a incidenței asupra numărului total de străini în Italia

(de la 2,9 până la 2,8 la sută). Variația negativă este în creștere: de la - 1,4 la sută până la - 3,5 la sută, sau o variabilitate care a trecut de la 2.046 (în anul 2014) până la 5.122 (în 2015). Ponderea femeilor este în continuă creștere - de la 66,1 la sută (în 2014), până la 66,5 - în anul trecut.

Gradul de stabilitate a prezenței cetățenilor moldoveni este reliefat de mai mulți factori, inclusiv faptul că 80.733 din ei au permise de ședere de lungă durată, iar numărul celor care au obținut permis de ședere în urma reîntregirii familiei este în continuă creștere.

La 1 ianuarie 2016, în Nord-Estul Italiei locuiau 74.038 de rezidenți moldoveni, în Nord-Vestul țării - 35.768. În regiunea de Centru se stabiliseră 28.328 de cetățeni moldoveni, la Sud - 3.708, iar pe insule - 424. În total, în Nordul Italiei se aflau 109.806 rezidenți moldoveni, deci peste 70 la sută. În partea de Nord-Est a Italiei, în regiunea Veneto sunt cei mai mulți rezidenți moldoveni - 37.247, urmată de Emilia-Romagna, cu 30.731. În Nord-Vest, regiunea preferată de migranții moldoveni este Piemonte (22.972 persoane). În Centrul Italiei, regiunea Lazio înregistrează un număr mai mare de cetățeni moldoveni - 15.402.

Deși numărul rezidenților moldoveni nu depășește 2,8 la sută din numărul cetățenilor străini din Italia, în anumite provincii acest indicator este mult mai mare. Dacă analizăm datele conform repartizării după provincii, pe primul loc se află provincia Parma (12,5 la sută), urmată de Padova (11,7 la sută), Veneția (10,9), Pesaro e Urbino (9,4), Ferrara (7,7), Veneto (7,5), Verona (6,7), Bologna (6,2), Trento (5,6) etc.

Printre principalele cauze ale fluctuației negative a prezenței rezidenților moldoveni se numără sporirea migrației circulare ca urmare a liberalizării regimului de vize (începând cu luna aprilie 2014), creșterea numărului celor care au obținut cetățenia italiană și pașapoarte eliberate de alte țări (Bulgaria, România, Țările Baltice etc.), pe fundalul unei migrații mai puțin explozive a cetățenilor moldoveni în Italia, în perioada 2014-2015. Alte cauze importante vizează pierderea locului de muncă (fapt care a condus în numeroase cazuri la anularea permisului de ședere și, respectiv, pierderea reședinței), scăderea nivelului salariilor, lipsa unui loc stabil de muncă și reducerea posibilităților de încheiere a unui contract de muncă pe termen lung, de contractare a unor credite de la bancă (sau achitarea ratelor), pierderea locuinței în favoarea băncilor, decizia de a reveni temporar în Republica Moldova etc. Aceste situații au determinat o reorientare a migranților spre alte țări de destinație. În ultimii ani, este notabilă tendința migranților moldoveni stabiliți legal în Italia, Spania sau Portugalia de a (re)emigra în alte țări (europene - Germania, Belgia, Irlanda, Marea Britanie sau de pe continentul american - Canada și SUA). Împreună cu aceștia pleacă în (re)emigrație și copiii lor, pentru a-și însoți părinții.

Potrivit datelor Fundației ISMU, în perioada 2011-2012 peste 200 mii de cetățeni străini au plecat din Italia și au revenit în țara de origine, pentru ca apoi

să plece în alte țări de destinație. Conform ISMU, în această perioadă 1 585 de cetățeni moldoveni (6,4 din total, după cei din Maroc, Albania, China, Ucraina) – 907 femei și 678 bărbați – și-au anulat rezidența în Italia, pentru a pleca peste hotare [3, p. 38]. Acest proces este în plină desfășurare.

În Italia, prezența cetățenilor moldoveni a cunoscut până în 2010 o creștere explozivă. Potrivit datelor EMN Italia, în 1997 în Italia se aflau legal, cu permis de ședere, 15 cetățeni moldoveni, în 1998 erau 268, în 1999 numărul lor a crescut până la 1 908, în 2000 – până la 3 314, în 2001 – 5 715, în timp ce în 2002 erau 6 861. Ca urmare a legii nr. 189 din 2002, au fost depuse 31 217 cereri pentru legalizarea aflării cetățenilor moldoveni pe teritoriul Italiei [4, p. 62]. În 2003, peste 38 de mii de cetățeni moldoveni obținuseră permise de ședere în Italia, iar în 2004 – 40 232. Creșteri esențiale au avut loc în perioada 2006-2010, când numărul permiselor de ședere eliberate pentru cetățenii moldoveni practic s-a triplat (de la 50 308 până la 140 954). Datele EMN Italia se referă la analiza datelor ISTAT (1991-2007) și Eurostat (2008-2010) [4, p. 73].

În Italia, comunitatea cetățenilor moldoveni s-a numărat constant, începând cu anul 2003, printre cele mai mari 20 din peninsula. Comunitatea cetățenilor moldoveni din Italia este a treia după mărime din Europa de Est, după cea din România și Ucraina. Migranții moldoveni reprezintă a șaptea comunitate de cetățeni străini (extracomunitari) aflați legal în Italia. Republica Moldova se află pe locul 8 în topul primelor 15 comunități, cele mai mari, din Italia. Conform datelor ONU și ale Băncii Mondiale, în Italia se aflau în 2013 circa 17,3 la sută dintre cei 851 mii de cetățeni moldoveni plecați peste hotare [2, p. 23].

Între comunitățile Republicii Moldova și cele ale Ucrainei există asemănări, dar și diferențe esențiale. Asemănările vizează incidența mare a femeilor în rândul migranților (circa 67-70 la sută), vârsta medie relativ mai mare față de alte comunități (30-34 de ani), implicarea masivă în sectorul casnic (50-70 la sută), dar și nivelul reușitei școlare a copiilor.

Cei mai mulți cetățeni moldoveni din Italia au studii superioare sau chiar postuniversitare, fapt remarcat de către experții italieni. Nici o altă comunitate din Italia nu a înregistrat un nivel atât de înalt, diferența față de alte comunități de imigrați, la capitolul studii, fiind de 9-10 puncte procentuale. Luând în considerare implicarea preponderentă a cetățenilor moldoveni din Italia în sectorul asistenței persoanelor, problema irosirii potențialului intelectual – incidența fenomenului *brain waste* – este mult prea gravă. Este o problemă generalizată în cazul femeilor migrante în Italia, ca urmare a specificului ofertei de muncă din peninsula.

Tinerii migranți, care au plecat în Italia la diferite etape de vârstă pentru a-și însoți părinții în proiectul lor de migrație, manifestă primele încercări de a depăși această etapă, deși începutul este dificil. Deocamdată este considerabilă ponderea fiilor migranților (în special, a adolescenților), plecați în Italia

împreună cu părinții lor la 15-17 ani, în perioada 2003-2010, care sunt angajați în sectorul asistenței persoanelor. În ultimii 5-6 ani, tinerii cetățeni moldoveni aflați legal în Italia acceptă să muncească în calitate de chelneri sau caută alte locuri de muncă în domeniul serviciilor (în saloane de coafură etc.). Sunt notabile cazurile de succes ale tinerilor originari din Republica Moldova care au ajuns în Italia (și în alte țări) însoțindu-și părinții plecați la muncă: poeți, prozatori, muzicieni etc. Unii din ei sunt manageri de succes, alții au inițiat mici afaceri, sporind astfel numărul antreprenorilor cu cetățenia Republicii Moldova.

În majoritatea copleșitoare a cazurilor de integrare cu succes în Italia a cetățenilor moldoveni – profesori, avocați, medici și lucrători medicali, jurnaliști etc. – migranții (în special femeile migrante) au fost nevoite să facă studii în universitățile din peninsulă, deși aveau deja o diplomă universitară. În cazul copiilor migranților, formarea profesională în Italia a devenit o practică generalizată.

Cetățenii moldoveni întâmpină mari dificultăți, în Italia, în încercările lor de a avea un loc de muncă în conformitate cu pregătirea profesională, dar și la revenirea în Republica Moldova se confruntă cu mari probleme la recunoașterea calificărilor dobândite în perioada migrației.

Prezența minorilor migranți este un alt aspect care diferențiază comunitatea cetățenilor moldoveni de cea din Ucraina. Deși numeric prevalează (peste 230 mii de cetățeni ucraineni în Italia în raport cu peste 142 mii de cetățeni moldoveni), în cazul minorilor raportul este inversat: peste 19 mii de minori ucraineni față de 26 de mii – cu părinți originari din Republica Moldova.

În Italia, la 1 ianuarie 2015 se aflau legal 147 388 migranți moldoveni sau 2,9 la sută din numărul total al cetățenilor străini (după cum s-a notat mai sus, la 1 ianuarie 2016 numărul lor a scăzut până la 142.266 persoane) [2].

Conform clasificării după vârstă a cetățenilor moldoveni, 21 214 (sau 14,4 la sută) aveau 0-14 ani, 4 987 (sau 3,4) aveau 15-17 ani, 27 527 (18,7) aveau 18-29 ani. Cea mai mare parte din comunitate o reprezintă totuși populația matură, în special persoanele de 30-44 de ani. Peste 48 mii de persoane (sau 32,6 la sută din numărul total) au 30-44 ani, 42 936 (sau 29,2 la sută) au 45-64 ani, iar 2 493 (sau 1,7 la sută) au peste 65 de ani.

La 1 ianuarie 2016 situația era oarecum puțin modificată, scăderea numărului rezidenților moldoveni fiind reflectată și la fiecare nivel al repartizării după vârstă: cei de 0-14 ani erau 20 821 sau 14,7 la sută, cei de 15-17 ani – 4 599 sau 3,2 la sută, cei de 18-29 ani – 25 202 sau 17,8 la sută, cei de 30-44 ani – 45 858 sau 32,3 la sută, cei de 45-64 ani – 42 215 sau 29,7 la sută, iar cei de 60 de ani și mai mult erau 3 200 sau 2,3 la sută.

Variația acestor date prezentate de Ministerul de Interne al Italiei cu privire la cetățenii moldoveni reflectă, în primul rând, procesul de stabilizare a comunităților noastre, încetinirea ritmului exploziv de creștere a prezenței în Italia, procesul de îmbătrânire și, în parte, accesul la cetățenia țării-gazdă.

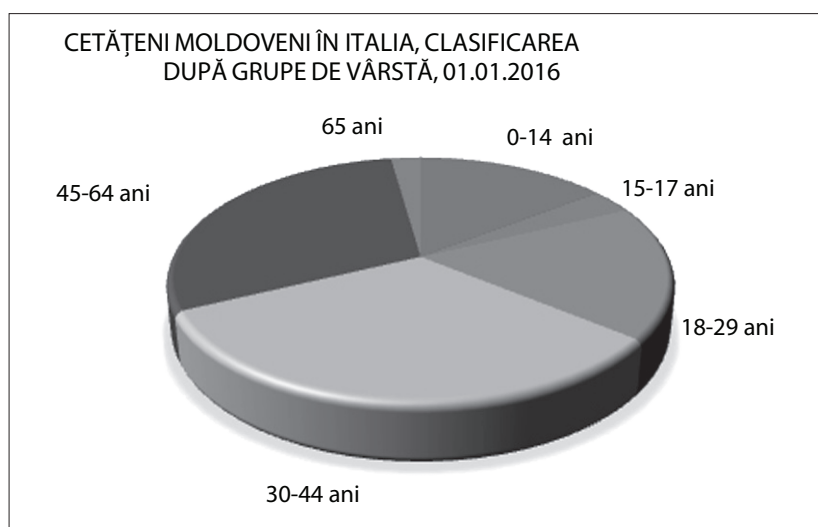

Fig. 1 Cetățeni moldoveni în Italia, clasificarea după grupe de vârstă, 01.01.2016

Sursa: în baza datelor Ministerului de Interne al Italiei, furnizate de Centrul de Studii și Cercetări IDOS.

Pentru o analiză detaliată a diferitor aspecte ale prezenței cetățenilor moldoveni în Italia au fost realizate o serie de hărți spațiale, cu reprezentarea grafică a datelor statistice oficiale furnizate de *Centro Studi e Ricerche IDOS*. Pentru a realiza o analiză comparativă, este utilă confruntarea datelor din 2013-2014 cu privire la prezența rezidenților moldoveni în Italia, variația numărului acestora la nivel de regiuni și provincii, pentru a scoate în evidență principalele caracteristici de mobilitate teritorială. Situația atestată în Nord-Estul și Nord-Vestul Italiei s-a menținut constantă, cu o variație redusă, de până la 5 la sută. În regiunile de centru și sud variațiile au fost fluctuante, de la - 33 la sută, în Caltanissetta, Sicilia, până la 23,5 la sută, în Provincia Trapani, din aceeași regiune. Numărul rezidenților cu cetățenia Republicii Moldova a scăzut mai mult în provincia Vibo Valentia, Calabria (-26,4 la sută), Matera, Basilicata (-25 la sută) și Oristano, Sardegna (-18,2 la sută). Un indice mare de variație pozitivă a fost atestat în provinciile Catanzaro, Calabria (21,4 la sută), Caserta, Campania (17,4 la sută) și Chieti, Abruzzo (15,3 la sută).

Regiunile italiene cu cea mai mare prezență a rezidenților moldoveni au rămas în perioada 2013-2014 Veneto și Emilia Romagna, cu până la 38 mii de persoane, urmate consecutiv de Lombardia (până la 30 mii), Piemonte și Lazio (cu până la 20 mii), Trentino Alto Adige, Toscana, Marche, Umbria (până la 10 mii) etc. În cele două orașe cu cea mai mare concentrare a prezenței rezidenților moldoveni – Roma și Padova – numărul a scăzut ușor în perioada respectivă. În capitala Italiei, orașul Roma, la 1 ianuarie 2014 erau 13 128 rezidenți cu ce-

țătzenia Republicii Moldova, iar la 1 ianuarie 2015 – 13 028. În cazul orașului Padova, numărul acestora s-a redus de la 11 489 până la 11 392.

Incidența prezenței cetățenilor moldoveni asupra numărului total de străini din Italia relevă câteva aspecte interesante. Dacă ponderea comunității noastre este în medie de 2,9 la sută, situația este total diferită la nord în raport cu cea de la sud. În provinciile Veneto și Emilia Romagna incidența comunității cetățenilor moldoveni depășește chiar și 12 la sută. Această situație este înregistrată în orașul Parma, unde 12,9 la sută dintre cetățenii străini sunt de fapt cetățeni

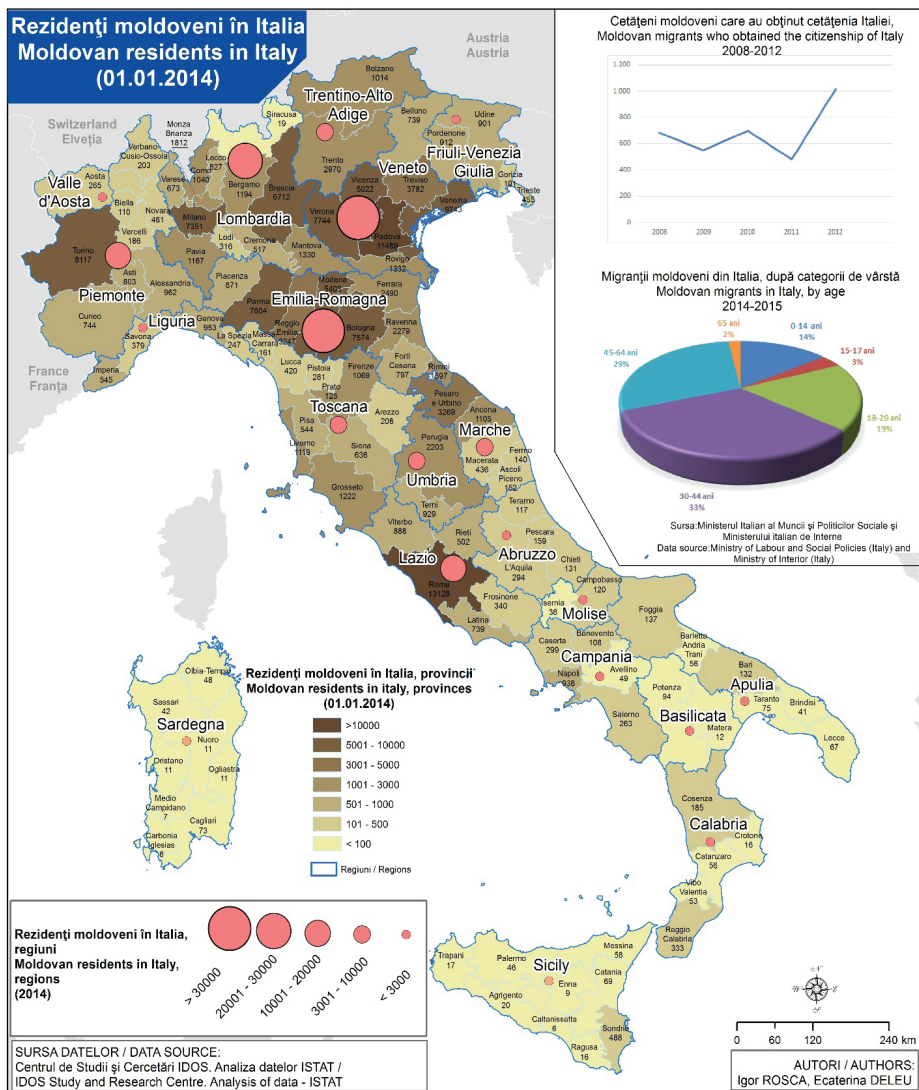

Fig. 2. Rezidenți moldoveni în Italia (01.01.2014)

Sursa: Centrul de Studii și Cercetări IDOS din Italia, analiza datelor ISTAT.

moldoveni, mulți din ei având copii – prin urmare și incidența numărului copiilor în școli, grădinițe fiind mai mare. Date similare atestăm în Padova (11,8 la sută) și Veneția (11,3).

Analiza prezenței imigranților după categoriile de vârstă poate duce la concluzii interesante privind stadiul de stabilizare a comunității (în cazul cetățenilor moldoveni deja sunt evidente), specificul parcursului de integrare, situația familiilor și a copiilor, reprezentanți ai unei noi generații a cetățenilor moldo-

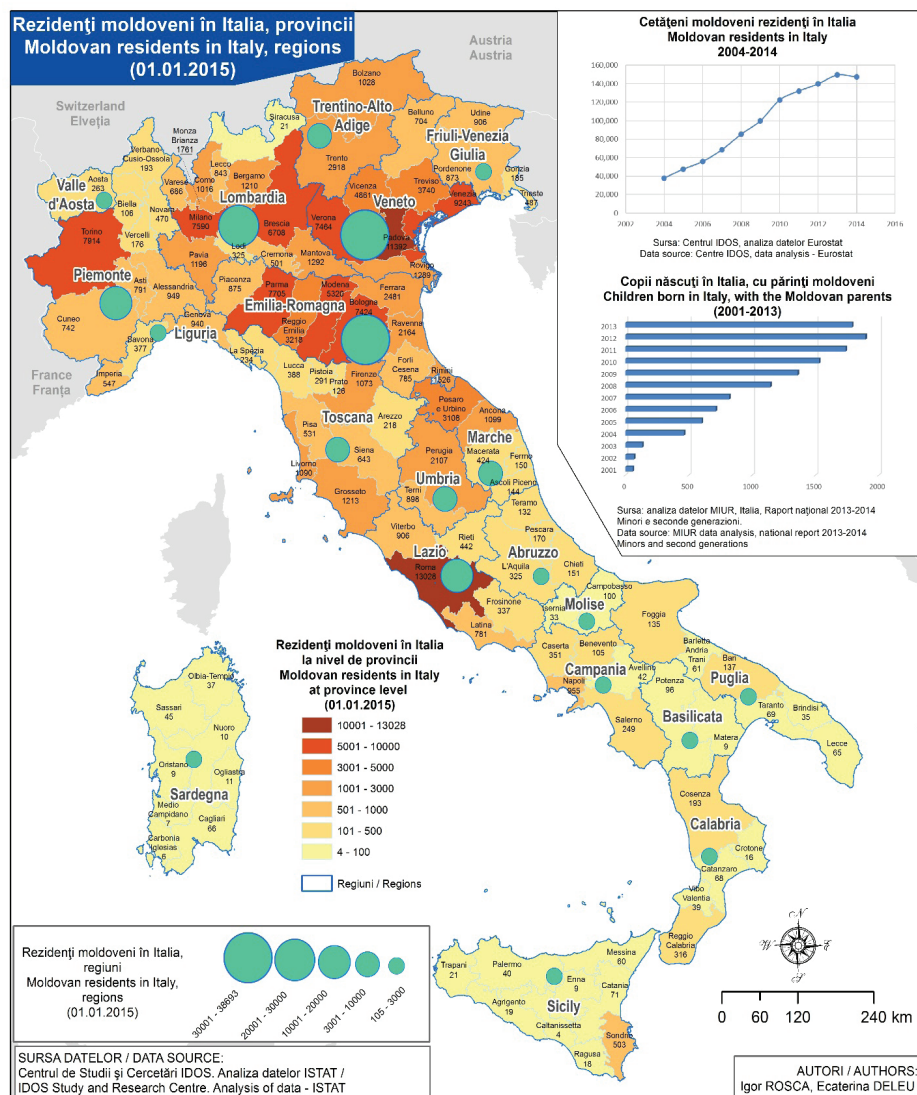

Fig. 3. Rezidenți moldoveni în Italia, provincii (01.01.2015)

Sursa: Centrul de Studii și Cercetări IDOS din Italia, analiza datelor ISTAT.

veni în Italia, despre procesul de îmbătrânire a migranților, evoluția numărului minorilor etc.

Analizând structura după vârstă a noilor fluxuri de emigrație a cetățenilor moldoveni în Italia, putem stabili că în ultimii 2-3 ani circa 25-30 la sută dintre ei au vârsta de până la 17 ani (aceștia fiind în cea mai mare parte copii care au unul sau ambii părinți stabiliți în peninsulă), motivul esențial fiind reîntregirea familiei, lucru vădit în statisticile oficiale din peninsulă (62,3 la sută din permisele de ședere au fost acordate cetățenilor moldoveni din motive legate de reîntregirea familiei, iar 29,9 la sută sunt permise de muncă).

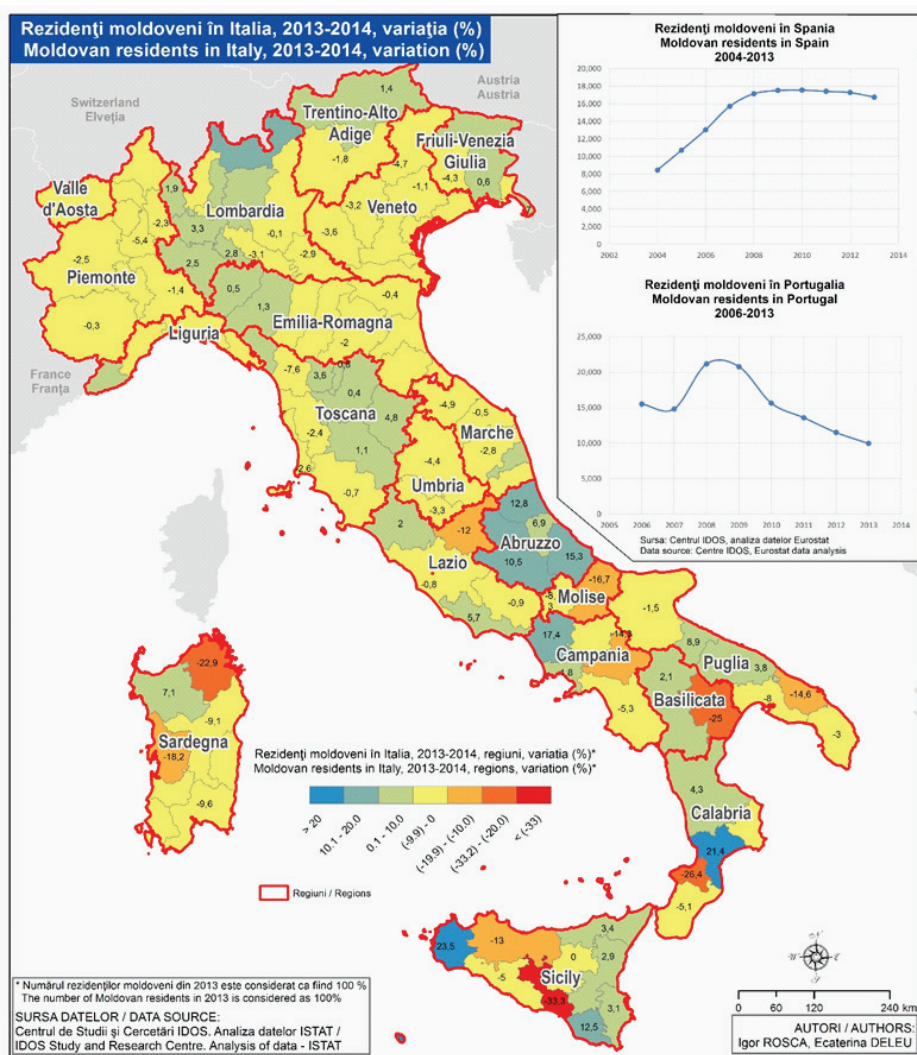

Fig. 4. Rezidenți moldoveni în Italia, 2013-2014, variația (%)

Sursa: Centrul de Studii și Cercetări IDOS din Italia, analiza datelor ISTAT.

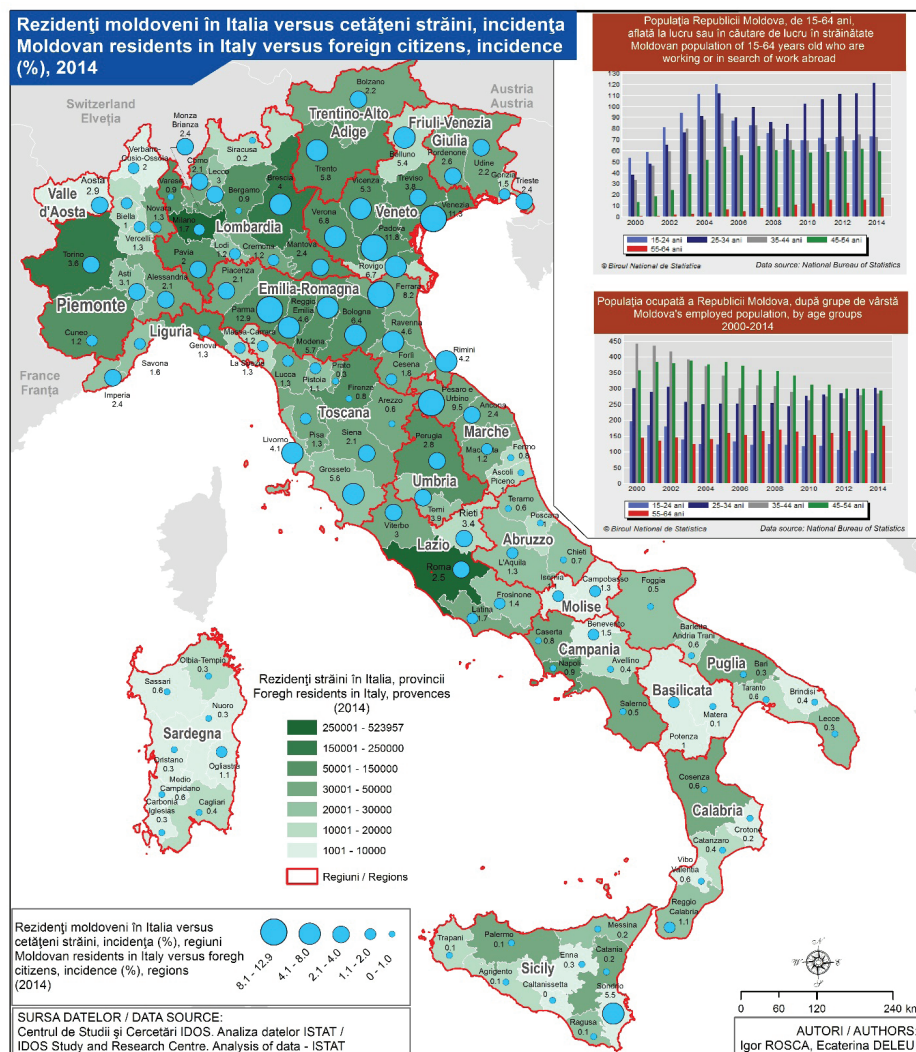

Fig. 5. Rezidenți moldoveni în Italia versus cetățeni străini, 2014, incidența (%)

Sursa: Centrul de Studii și Cercetări IDOS din Italia, analiza datelor ISTAT.

Accesul la cetățenia țării-gazdă

Studiul comparativ privind prezența cetățenilor moldoveni în Italia, Spania și Portugalia (în baza datelor Eurostat) reflectă modul în care politicile migraționiste diferite au influențat asupra legalizării aflării cetățenilor moldoveni. Politicile adoptate în Portugalia au încurajat obținerea de către imigranți a cetățeniei țării-gazdă, în timp ce Italia a preferat să legalizeze aflarea cetățenilor străini prin intermediul actelor normative: așa-numitele sanatorii, decrete-lege cu stabilirea unor anumite cote pentru diferite țări etc. Efectele politicilor aprobate în Portugalia au devenit vizibile în decursul a 2-3 ani – prezența

numerică a cetățenilor moldoveni a scăzut odată cu obținerea de către imigranți a cetățeniei țării de reședință. Prin urmare, politicile în domeniu au un impact direct asupra prezenței numerice a imigranților – ei sunt înregistrați în actele locale ca și cetățeni ai țării de reședință, chiar dacă, așa cum e în cazul Italiei și Portugaliei, imigranții nu sunt obligați să renunțe la cetățenia țării de origine.

Obținerea cetățeniei țării-gazdă este un semnal al integrării migranților și al depășirii etapei de urgență. Gradul *cetățeniei active* a migranților ajunge să fie mai înalt – prin participarea la procesele electorale, implicarea în procesul de adaptare în școli/societate a copiilor, în activitățile asociațiilor cetățenilor moldoveni etc.

În Italia, cadrul legal privind acordarea cetățeniei este asigurat prin implementarea Legii nr. 91 din 5 februarie 1992, care prevede trei modalități de obținere a cetățeniei: prin naturalizare (după cel puțin 10 ani de aflare neîntreruptă pe teritoriul țării), prin căsătorie (pentru cetățenii străini care locuiesc pe teritoriul Italiei cel puțin doi ani după căsătorie, termen redus la un an în cazul nașterii unui copil), prin dobândirea cetățeniei la împlinirea a 18 ani, pentru cei *născuți pe teritoriul Italiei*, care au locuit legal până la vârsta de 18 ani și depun cererea de obținere a cetățeniei în termen de un an (până la împlinirea vârstei de 19 ani).

Chiar dacă Republica Moldova are o istorie recentă de migrație, un număr considerabil de cetățeni moldoveni au obținut cetățenia Italiei, în raport cu alte comunități. În perioada 2003-2007, circa 879 migranți moldoveni au obținut cetățenia Italiei [5, p. 13], majoritatea covârșitoare – 878 – în urma căsătoriei cu cetățeni italieni. Doar un migrant moldovean a devenit cetățean italian prin naturalizare, după cel puțin 10 ani de aflare legală în Italia. Potrivit datelor Ministerului de Interne al Italiei, în 2008 circa 683 de cetățeni moldoveni au obținut cetățenia Italiei, în 2009 – 550, în 2010 – 703, iar în 2011 – 471. În anul 2012, din numărul total de 42 601 străini care au obținut cetățenia, 1 016 erau imigrați moldoveni sau 2,4 la sută din total. Ponderea femeilor în numărul celor care au obținut cetățenia este majoră, o consecință a faptului că fluxul migrațional din Republica Moldova spre Italia a fost preponderent feminin (67-68 la sută). Dintre cei care au obținut în 2012 cetățenia Italiei, 42 sunt bărbați (4,1 la sută), iar 974 – femei (95,9 la sută). Motivele de obținere a cetățeniei sunt naturalizarea (51,5 la sută) și căsătoria (48,5 la sută). În 2013, alți 1 118 migranți originari din Republica Moldova au devenit cetățeni italieni [3, p. 112].

În anul 2014, în Italia, 93 500 cetățeni străini au obținut cetățenia acestei țări, dintre ei 4 276 fiind cetățeni moldoveni sau 4,6 la sută. Noutatea acestor date o reprezintă creșterea majoră (de până la 73,3 la sută) a numărului cazurilor de obținere a cetățeniei prin naturalizare, adică după cel puțin 10 ani de ședere legală pe teritoriul Italiei. Dintre cei 4 276, 705 migranți moldoveni au obținut cetățenia Italiei în urma căsătoriei mixte, 501 – ca urmare a 10 ani de

reședință continuă (naturalizării), iar 3 070 tineri cetățeni moldoveni născuți în Italia au dobândit cetățenia la împlinirea a 18 ani.

Potrivit raportului „La comunità moldava in Italia 2015: Rapporto annuale sulla presenza degli immigrati”, publicat de Ministerul Muncii și Politicilor Sociale din Italia (it. Ministero dell Lavoro e delle Politiche Sociali), cetățenii moldoveni se plasează pe locul 11 în peninsulă după gradul de accedere la cetățenie, iar în perioada 2010-2014 variația numărului cazurilor de cetățenii acordate migrantilor moldoveni a depășit 71 la sută [3].

De regulă, datele privind acordarea cetățeniei sunt prezentate de Ministerul de Interne al Italiei fără a include numărul celor care au solicitat cetățenia la împlinirea a 18 ani. Deci, în anul 2014 circa 1 206 migranți moldoveni din Italia au obținut cetățenia prin naturalizare sau în urma căsătoriei. În total, putem vorbi de un număr de 6 626 cetățeni moldoveni care au obținut cetățenia Italiei în perioada 2003-2014, prin naturalizare și căsătorie. Aici nu sunt incluși tinerii care au solicitat la împlinirea a 18 ani dobândirea cetățeniei.

Tabelul 1. Cetățeni moldoveni care au obținut cetățenia Italiei prin naturalizare și căsătorie, 2003-2014

2003-2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	TOTAL
879	683	550	703	471	1 016	1 118	1 206	6 626

Sursa: Italia Lavoro, analiza datelor Ministerului Italian de Interne.

În condițiile în care tot mai mulți migranți originari din Republica Moldova întrunesc condiția legală de aflare timp de 10 ani pe teritoriul țării, se estimează o continuă creștere a numărului cazurilor de obținere a cetățeniei în Italia, prin naturalizare. Procedura de acordare a cetățeniei este considerată mai restrictivă în raport cu alte țări și, totodată, mai dificilă. În Italia, de regulă este depășit termenul stabilit de 730 de zile pentru a primi un răspuns la cererea de solicitare a cetățeniei. În medie, acest termen este de 2-4 ani.

Specificul parcursului școlar și formativ al copiilor cetățenilor moldoveni

Repartizarea teritorială a numărului elevilor moldoveni înscriși în instituțiile școlare din Italia este în conformitate cu cea a comunităților cetățenilor moldoveni din peninsulă – acolo unde acestea sunt mai mari, și numărul elevilor din școli este mai important. Prezența în Italia a elevilor cu cetățenia Republicii Moldova subliniază și mai mult (grafic, pe hartă) tendința cetățenilor moldoveni de a stabili preponderent în Nordul (circa 75 la sută) și Centrul Italiei (20 la sută). Pe aproximativ 40-50 la sută din teritoriul Italiei numărul elevilor moldoveni nu depășește cifra de 100 de persoane, iar pe 25 la sută – sunt doar 5-20 elevi moldoveni înregistrați în instituțiile de învățământ.

Numărul total al elevilor moldoveni în Italia a fost, în anul 2015, de peste 25 de mii – cei mai mulți în raport cu alte comunități ale noastre din alte țări europene, din SUA sau Canada. Precizăm că este vorba doar de copiii cetățenilor moldoveni. În statisticile oficiale ale Ministerului Educației din Italia, copiii migranților moldoveni care au cetățenia altor țări – România, Țările Baltice, Bulgaria, Turcia – sunt înscrși ca și cetățeni ai țărilor respective.

Principalele regiuni italiene cu cea mai mare pondere a elevilor cu cetățenia Republicii Moldova sunt Veneto, Emilia Romagna, Lombardia, Piemonte și Lazio. Analizând datele Ministerului Educației din Italia (*it. MIUR*), în anul de

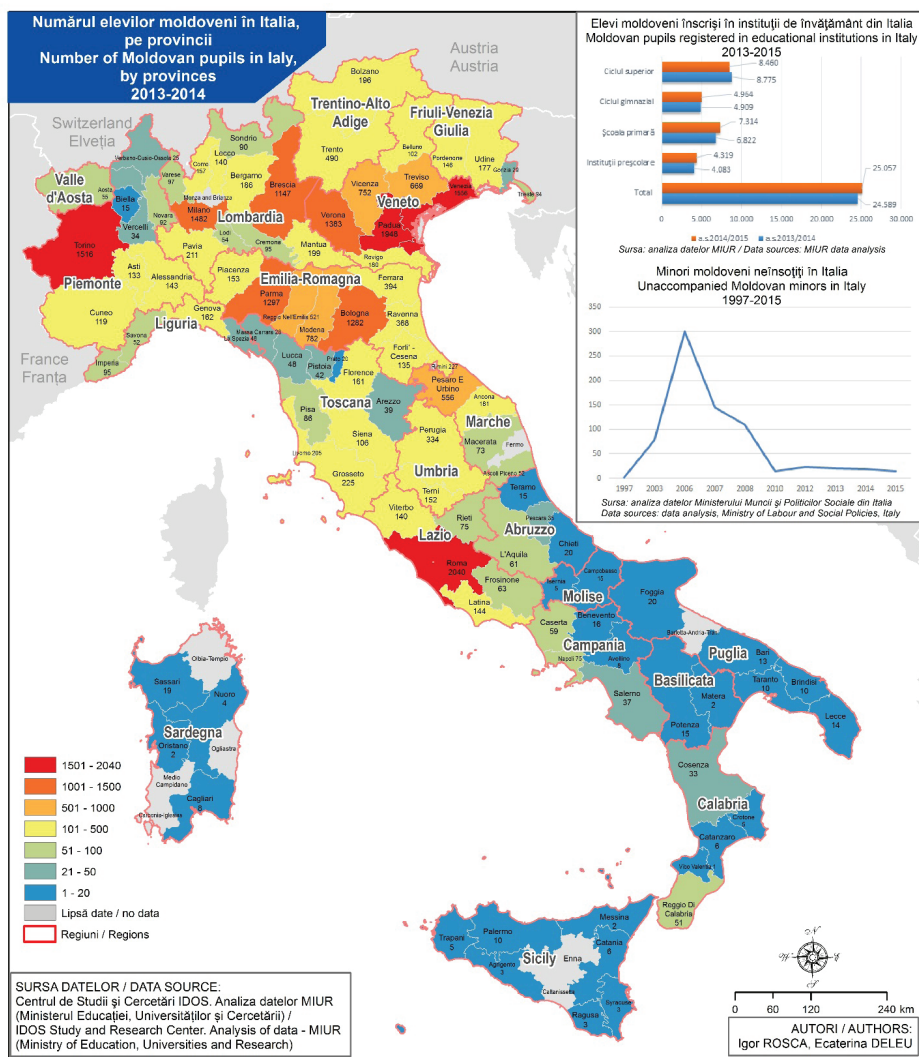

Fig. 6. Numărul elevilor moldoveni în Italia, pe provincii, a. s. 2013/2014

Sursa: Centrul de Studii și Cercetări IDOS din Italia, analiza datelor MIUR.

studii 2013/2014 cei mai mulți elevi moldoveni erau înregistrați în provinciile Roma (2 0140), Padova (1 949), Venezia (1 556), Torino (1 516), Milano (1 482), Verona (1 383), Parma (1 297), Bologna (1 282), Brescia (1 147) etc. În patru dintre provincii numărul elevilor moldoveni a depășit 1 500 de persoane.

În perioada 2013-2015 a fost atestată o variație pozitivă mai mare în patru provincii (trei din nord și una din centru) – la Milano numărul elevilor moldoveni înscriși a crescut cu 112 persoane, la Padova – cu 87, la Roma – cu 12 persoane, Verona – cu 39 etc. Pe 50 la sută din teritoriul Italiei a fost notată o variație pozitivă, deși nesemnificativă, a numărului elevilor moldoveni.

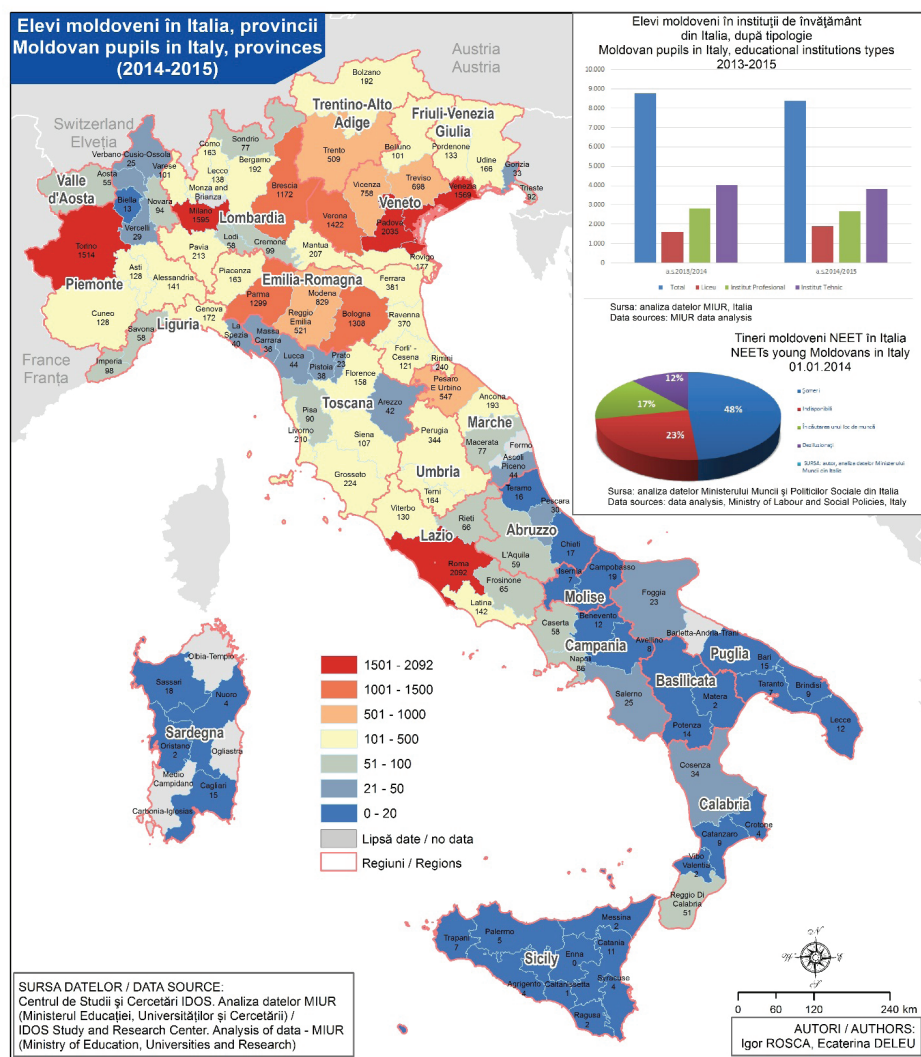

Fig. 7. Numărul elevilor moldoveni în Italia, pe provincii, a. s. 2014/2015

Sursa: Centrul de Studii și Cercetări IDOS din Italia, analiza datelor MIUR.

În anul de studii 2014/2015 situația nu s-a schimbat semnificativ (o creștere cu circa 500 persoane), acesta fiind anul în care a fost înregistrat pentru prima oară un trend negativ al evoluției prezenței în Italia a cetățenilor moldoveni. În provincia Roma, numărul elevilor a fost de 2 092 persoane, în Padova – 2 035, în Venetia – 1 569, Milano – 1 595, Torino – 1 514, Verona – 1 422, Bologna – 1 306, Parma – 1 299, Brescia – 1 172 etc.

Potrivit datelor oficiale, incidența elevilor cu cetățenia Republicii Moldova asupra numărului total al elevilor străini din Italia este de 3,1 la sută. De la o regiune la alta, acest indicator diferă foarte mult. În unele orașe mari din

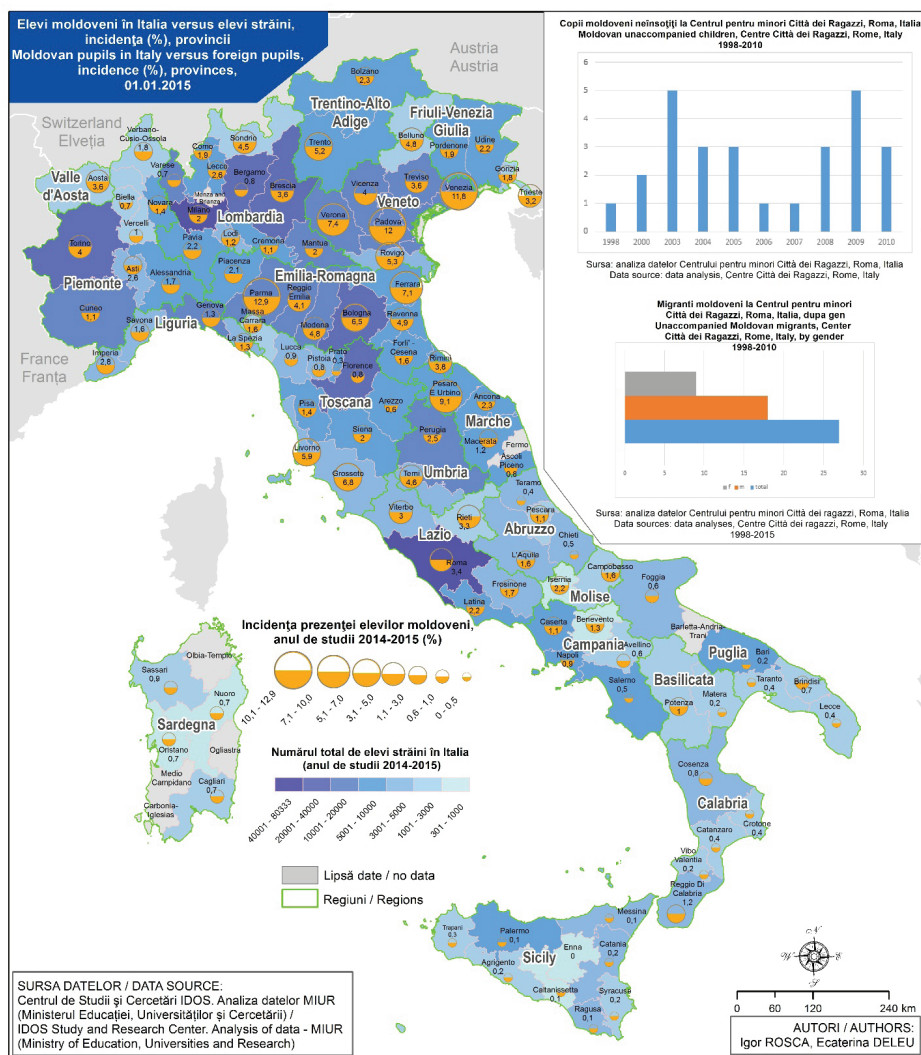

Fig. 8. Elevi moldoveni în Italia versus elevi străini, pe provincii, incidența (%)

Sursa: Centrul de Studii și Cercetări IDOS din Italia, analiza datelor MIUR.

Nordul Italiei incidența este impresionantă – 12,9 la sută la Parma, 12 la sută la Padova, 11,8 la sută la Veneția, 9,1 la sută în Pesaro e Urbino, 3,4 la sută – la Roma. Această repartizare reflectă de fapt ponderea cetățenilor moldoveni asupra numărului cetățenilor străini (12,9 la sută la Parma, 11,8 la Padova, 11,3 la Veneția, 9,5 la Pesaro e Urbino, 2,5 la Roma).

În patru provincii din Italia incidența elevilor cu cetățenia Republicii Moldova este de aproximativ 10-12 la sută. Prin urmare, în orașul Parma circa 13 din 100 de elevi cu cetățenia non italiană din instituțiile de învățământ sunt copii ai cetățenilor moldoveni, în orașul Padova – 12, în Veneția – 11, în Pesaro e Urbino – circa 10 copii etc.

Aspecte socioeconomice ale procesului de integrare: evoluția volumului de remitențe

În ultimii 4 ani este în continuă creștere volumul remitențelor parvenite din Italia de la cetățenii moldoveni plecați la muncă în peninsulă. Analizând datele Băncii Centrale din Italia (*it.* Banca d'Italia) furnizate de Centrul IDOS, volumul remitențelor trimise în Republica Moldova a crescut de la 46 de milioane euro (în anul 2005) până la circa 54 milioane (în 2007), după care a scăzut în perioada 2006-2009, rămânând totuși la nivelul de 53 de milioane de euro. În 2010 a fost notată o creștere explozivă, de circa 25 milioane, valoarea remitențelor fiind de peste 78 milioane de euro. Valoarea maximă a fost înregistrată însă în anul 2011, cu 91 milioane 681 de mii de euro trimiși în Republica Moldova de cetățenii moldoveni din Italia. În anul următor, volumul remitențelor a scăzut până la circa 75 de milioane, după care a fost înregistrată o evoluție ascendentă a valorii remitențelor – 76 milioane 424 mii de euro în 2013, 85 milioane 593 mii de euro în 2014 și 88 milioane 614 mii de euro în anul 2015.

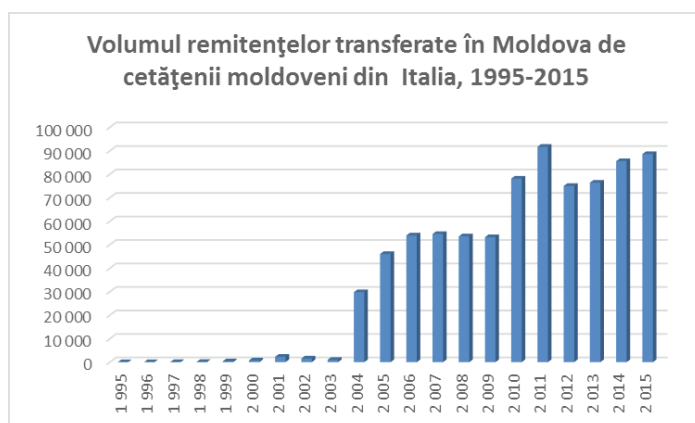
Analizând în plan diacronic evoluția volumului de remitențe parvenite din Italia, odată cu stabilirea primilor cetățeni moldoveni în peninsulă, se atestă o creștere progresivă constantă a transferurilor bănești de la 2 mii de euro (în 1995) [5, p. 15], 4 mii de euro (1996), 14 mii (1997) până la 313 mii (1999), 710 mii (2000) etc. Volumul remitențelor este diferit în funcție de regiuni – cele mai multe transferuri parvin din Nordul Italiei, unde s-au stabilit în mare parte cetățenii moldoveni. Odată cu etapa de reîntregire a familiilor cetățenilor moldoveni peste hotare, creșterea volumului remitențelor a scăzut în intensitate. În Italia rămâne considerabil numărul femeilor migrante originare din Republica Moldova care muncesc în sectorul casnic, având familia în țara de origine. De regulă, persoanele care au lăsat familia în Republica Moldova trimit acasă circa 80 la sută din salariu.

Precizăm că datele Băncii Centrale a Italiei se referă doar la remitențele transmise de cetățenii moldoveni pe căi oficiale, instituționale, și nu include mijloacele financiare care ajung informal în Republica Moldova (prin șoferii microbuzelor de rută, prin rude, cunoscuți etc.)

Tabelul 2. Volumul mijloacelor financiare transferate în Moldova de cetățenii moldoveni din Italia (1995-2015)

Anul	Mii de euro
1995	2
1996	4
1997	14
1998	87
1999	313
2000	710
2001	2 302
2002	1 552
2003	970
2004	29 792
2005	46 063
2006	53 963
2007	54 567
2008	53 574
2009	53 217
2010	78 145
2011	91 681
2012	75 029
2013	76 424
2014	85 593
2015	88 614

Sursa: Centrul IDOS, analiza datelor Băncii Centrale a Italiei.

Fig. 9. Volumul remitențelor transferate în Republica Moldova de către cetățenii moldoveni din Italia, 1995-2015

Sursa: Centrul de Studii și Cercetări IDOS, analiza datelor Băncii Centrale a Italiei.

Numărul antreprenorilor moldoveni este în creștere

O altă tendință înregistrată în Italia este numărul în creștere al micilor întreprinderi fondate de către cetățenii moldoveni. Din cei 4 653 de responsabili/titulari ai întreprinderilor create pe teritoriul Italiei de cetățeni moldoveni 1 379 sunt femei migrante. Potrivit datelor *Cna-Sistema*, furnizate de Centrul de Studii și Cercetări IDOS din Italia, din numărul total al micilor afaceri gestionate de cetățeni moldoveni 1 734 activează în domeniul serviciilor, iar 2 801 – în domeniul industriei. Dacă analizăm cazul afacerilor gestionate de femei, se atestă preponderent mici întreprinderi create în domeniul serviciilor (1 062), comerțului en-gros și cu amănuntul (368), industriei (234) etc.

Repartizarea teritorială a micilor întreprinderi gestionate de cetățenii moldoveni corespunde prezenței comunităților noastre în peninsulă – din numărul total de 4 653 mici întreprinderi, în nordul Italiei activează 3 535 (1 396 în Nord-Vest și 2 139 în Nord-Est), în centru – 979 (la Roma 447), în sud – 119 și pe insule – 30.

Inițierea propriilor afaceri a fost una din soluțiile identificate de cetățenii moldoveni pentru a se integra pe piața muncii din Italia, în special în cazul femeilor și a tinerilor care încearcă să-și deschidă o activitate independentă tocmai pentru a se rupe de dependența creată de oferta specifică existentă în Italia pentru părinții migranți – munci în sectorul casnic, de îngrijire a persoanelor.

Numărul întreprinderilor mici fondate de cetățenii moldoveni stabiliți în Italia a evoluat, de asemenea, în funcție de constituirea comunităților noastre în peninsulă. În 1998 erau înregistrați doar doi antreprenori cu cetățenia Republicii Moldova, în anul 2008 – deja 1 493. Circa 96 la sută au devenit titulari ai unor mici întreprinderi în perioada 2002-2008, iar 40 la sută – în 2006-2008 [5, p.14].

În concluzie, menționăm că fenomenele înregistrate în ultimii ani în Italia – modificările legislative restrictive privind eliberarea permisului de ședere, înrăutățirea condițiilor pe piața forței de muncă, lipsa locurilor de muncă sau scăderea nivelului salariilor, dar și liberalizarea regimului de vize pentru călătoria în țările europene au determinat modificări ale proceselor migraționale care vizează cetățenii Republicii Moldova. În această perioadă a luat amploare migrația circulară, tendința de schimbare a țării de migrație, a crescut mobilitatea internă a migranților și, într-o măsură mai mică, migrația de revenire. În același timp, sunt vizibile primele semnale ale etapei de stabilizare a comunității cetățenilor moldoveni aflați în Italia, după o perioadă de migrație de 25 de ani: a sporit numărul copiilor cetățenilor moldoveni aflați peste hotare, inclusiv al celor născuți în țara-gazdă, numărul migranților care obțin cetățenia țării de reședință, în urma naturalizării (în special după 10 ani de aflare legală pe teritoriul Italiei), a crescut numărul permiselor de ședere acordate pentru reîntregirea familiei în raport cu cele pe motiv de muncă, dar și rolul asociațiilor active din țările de reședință a migranților.

Experții internaționali au remarcat că migranții cu un nivel superior de educație își pierd calificarea și competențele profesionale, ca urmare a ocupării lor preponderent în activități necalificate. Faptul că doar un procent foarte mic din migranți reușesc să obțină un loc de muncă conform pregătirii profesionale, ceilalți fiind nevoiți să accepte un statut social defavorabil, amplifică dramatismul situației persoanelor cu un înalt grad de calificare, plecate la muncă în străinătate. Migranții cu studii superioare au totuși mai multe șanse la angajare și rămân fără muncă o perioadă mai mică de timp în raport cu migranții cu studii medii.

Cetățenii moldoveni din prima generație de migrație au mari dificultăți să depășească bariera birocratică existentă, în special în Italia, iar aceasta afectează procesul lor de integrare în societatea gazdă. Aici începe fenomenul *brain waste*. Migranții acceptă alte munci, care nu corespund nivelului lor de calificare (în special în prima fază a emigrării), motivați fiind de nivelul de salarizare, care depășește de zeci de ori salariul din Republica Moldova. Într-o etapă ulterioară, de relativă stabilizare, unii migranți, în special femei, decid să facă studii în țara de reședință.

O altă problemă este că, la revenirea în Republica Moldova, în țara de baștină nu le sunt recunoscute competențele și calificările obținute peste hotare. Din nou, sunt nevoiți să îndeplinească munci mult sub așteptările lor. Efectele sunt mult mai grave din cauză că, nemaifiind stimulați de nivelul retribuției financiare, de cele mai multe ori migranții reîntorși renunță să se reintegreze și pleacă din nou peste hotare, de regulă, definitiv.

Referințe bibliografice

1. Gagauz O., Penina O., Tabac T. Barometrul demografic Impactul crizelor economice asupra proceselor demografice. Chișinău, Centrul de Cercetări Demografice al INCE, 2016, nr. 1.
2. Dossier Statistico Immigrazione 2016. Roma: Edizioni IDOS, 2016.
3. Ministero del Lavoro. La comunità moldava in Italia 2015: Rapporto annuale sulla presenza degli immigrati. Roma, 2016.
4. Quarto Rapporto EMN Italia. Canali migratori: Canali e flussi irregolari. Roma: Edizioni IDOS, 2012.
5. Moșneaga V., Moraru V., Rusnac Gh., Țurcan V. Fațetele unui proces. Migrația forței de muncă din Republica Moldova în Italia/Seria Migrația: probleme și oportunități. Chișinău: Editerra Prim, 2011.

IMPRENDITORI ESTERI IN ITALIA: CASO DELLA MOLDAVIA

FOREIGN ENTREPRENEURS IN ITALY: THE CASE OF MOLDOVA

Giampaolo VITALI, IRCrES-CNR (coord.),
Michelangelo FILIPPI, R&P,
Daria MIRON, IRCrES-CNR

Introduzione e metodologia di ricerca

Numerosi studi hanno analizzato le caratteristiche della piccola imprenditoria di origine straniera in Italia, evidenziando la recente diffusione del fenomeno, le specificità imprenditoriali delle singole etnie, il contributo alla crescita del nostro Paese, le difficoltà dell'integrazione economica e numerosi altri aspetti di questo importante fenomeno socio-economico (Filippi et al., 2010; Vitali et al., 2012; Vitali et al. 2013).

In questi ultimi anni l'imprenditoria straniera ha assunto un ruolo sempre più rilevante nel contesto imprenditoriale italiano, con un numero di imprese condotte da cittadini stranieri che mostra un trend di crescita positivo nonostante la pesante crisi economica che il Paese ha sofferto dal 2008 (Intesa Sanpaolo, 2015).

All'interno di tale contesto, il presente contributo affronta il caso di un paese ancora poco presente nello scenario dell'imprenditoria immigrata in Italia, quello della Moldavia, con l'obiettivo di esaminarne le principali caratteristiche e le specificità, mettendo in luce le potenzialità economiche e le criticità della loro integrazione economica e sociale.

In primo luogo, lo studio effettua una fotografia delle realtà imprenditoriali condotte dagli immigrati moldavi in Italia, con una attenzione particolare alle attività svolte, alle regioni di localizzazione, alle caratteristiche dell'imprenditore e dell'impresa.

In secondo luogo, la ricerca si sofferma sulle imprese moldave presenti in Toscana, una regione particolarmente predisposta alla nascita della piccola imprenditoria, stante la presenza di distretti industriali e di un settore terziario molto sviluppato nel commercio e nel turismo.

Lo studio utilizza il database Istat-Asia, che contiene i dati sull'universo degli imprenditori individuali moldavi che possono essere disaggregati sulla base delle caratteristiche dell'impresa (provincia di localizzazione, settore economico, addetti, classe di fatturato, anno di costituzione) e dell'imprenditore (età e

genere). Il database qui elaborato non contiene le società, di capitale o di persone, i cui soci sono moldavi, ma soltanto i cosiddetti imprenditori individuali.

Inoltre, sono state effettuate alcune interviste qualitative agli imprenditori moldavi in Italia per individuare le problematiche relative alla fase di start-up e di crescita dell'impresa.

Il contributo è così strutturato. Nel prossimo paragrafo si esamina il processo di immigrazione avvenuto recentemente dalla Moldavia all'Italia, con riferimento alle caratteristiche demografiche della popolazione immigrata.

Il terzo paragrafo approfondisce le caratteristiche degli imprenditori moldavi in Italia mentre il successivo si focalizza sugli imprenditori moldavi in Toscana. Il penultimo paragrafo illustra l'analisi qualitativa svolta tramite interviste alle imprese moldave mentre nel paragrafo conclusivo si sintetizzano i principali risultati ottenuti dallo studio.

Il processo di immigrazione dalla Moldavia in Italia

Nello studio sulle tendenze dell'economia e della società italiana, il processo dell'immigrazione ha un ruolo decisivo, e al suo interno è ugualmente importante il fenomeno delle piccole imprese gestite da imprenditori di origine estera.

Nonostante i flussi migratori caratterizzino il territorio italiano da molto tempo, il fenomeno è divenuto molto intenso dagli anni '80 in poi, con una forte provenienza di migranti dalla frontiera mediterranea, e cioè dai paesi del Nord Africa e dall'Albania. Successivamente alla caduta dell'Unione Sovietica, negli anni '90 si ha l'avvio di una seconda fase di migrazione, proveniente soprattutto dai paesi dell'Est europeo.

Durante il periodo del regime comunista, i movimenti migratori dall'Est Europeo erano difficili e quindi di entità molto limitata, mentre sul finire degli anni Ottanta una progressiva apertura dei governi nei paesi dell'Est europeo ha dato l'avvio ad una nuova ondata di immigrazione verso l'Italia dai paesi come la Romania, l'Ucraina e la Bulgaria.

Per quanto riguarda la Moldavia il fenomeno migratorio prende l'origine più recentemente, solo dalla fine degli anni '90, quando la crisi economica e politica avvenuta in Moldavia nel 1998-1999 spinge una considerevole fetta di popolazione a migrare in Europa, e quindi anche in Italia, alla ricerca di un lavoro e di un ambiente più stabile e sicuro.

In particolare, i paesi prescelti per la migrazione moldava furono la Russia, Israele, Turchia e Ucraina, nell'Europa Orientale, mentre nell'Europa Occidentale si privilegia Italia, Spagna, Portogallo e Grecia. Soprattutto l'Italia è stata al centro del flusso di emigrazione dalla Moldavia, e rappresenta il secondo paese, dopo la Russia, per numero di migranti moldavi ospitati.

L'impatto dell'emigrazione sull'economia e la demografia moldave è particolarmente pesante, se consideriamo i dati dal National Bureau of Statistics della

Moldavia, con la popolazione che si riduce di un quarto, dai 4.337.600 abitanti nel 1989 ai 3.383.300 abitanti del 2004 (tabella 1).

Tabella 1. Popolazione moldava

	Totale popolazione	Maschi	Femmine
12 gennaio 1989	4.337.600	2.058.200	2.301.200
5 ottobre 2004	3.383.300	1.627.700	1.755.700

Fonte: National Bureau of Statistics della Moldavia

La scelta di migrare in Italia fu alimentata di diversi fattori, tra cui la relativa vicinanza geografica; la somiglianza delle due lingue; l'elevato livello di benessere e di qualità della vita presente in Italia; la vicinanza con la cultura romena, di cui l'Italia ospita un gran numero di immigrati (Moraru et al., 2011).

A partire dal 2001, il primo anno per il quale si dispone di dati sulla presenza di cittadini moldavi sul territorio italiano, la comunità moldava cresce in modo decisivo, passando da 4 mila presenze ad oltre 146 mila presenze nel 2015 (Ministero del lavoro, 2015). Gli anni di maggiore incremento della presenza moldava in Italia si rilevano a partire dal 2002, con la regolarizzazione degli immigrati clandestini favorita dalla legge 189/2002 (cd. Bossi-Fini), in occasione della quale la Moldavia fu l'ottavo paese non-UE per numero di regolarizzati. Così, se nel 2001 i moldavi erano poco meno di 7 mila, alla fine del 2004 superavano le 36 mila unità (grafico 1).

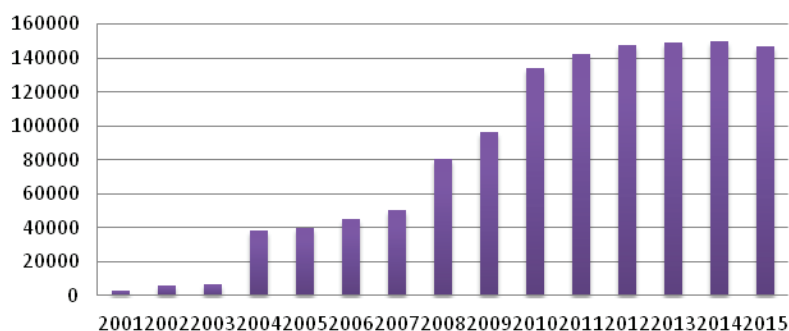

Grafico 1: Cittadini moldavi regolarmente soggiornanti in Italia

Fonte: Istat

Distinguendo invece per il genere della popolazione, si nota una marcata presenza femminile, con il 67% di donne e solo il 33% di maschi moldavi, e tale fenomeno è costante nel corso del tempo (grafico 2). In termini assoluti, si contano quasi 100.000 immigrate di origine moldava (grafico 3).

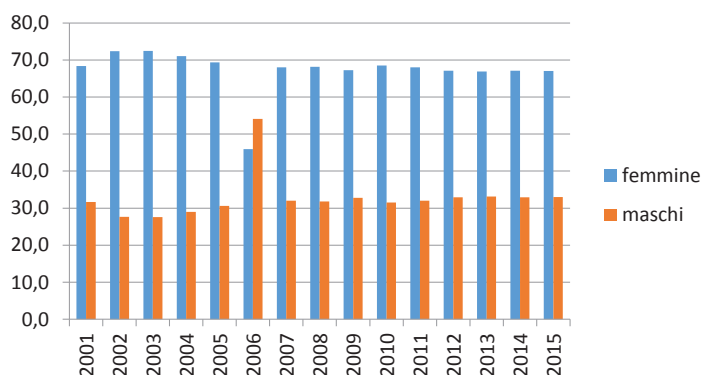

Grafico 2: Popolazione moldava in Italia per genere (peso %)

Fonte: Istat

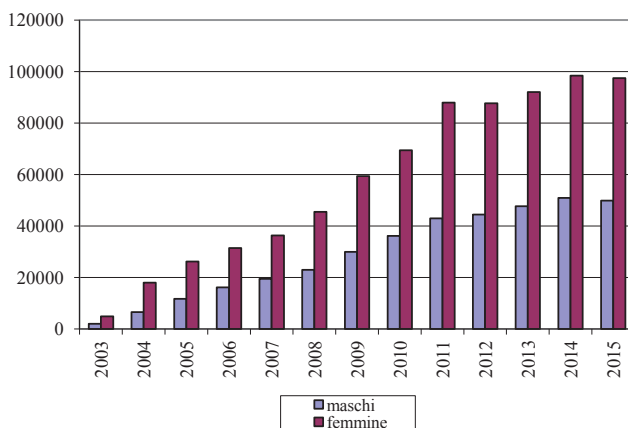

Grafico 3: Popolazione moldava in Italia per genere (numero)

Fonte: ISTAT

Inoltre, osservando i dati Istat sui cittadini non comunitari regolarmente soggiornanti sul territorio italiano al 1° gennaio 2015 si può notare che il peso delle donne moldave è nettamente superiore a quello che si riscontra nelle altre etnie di immigrati (tabella 2), ove nella media nazionale il peso dei maschi immigrati è simile a quello delle donne.

La distribuzione per classi d'età degli immigrati moldavi mostra una concentrazione nelle classi adulte, con il 58% degli immigrati moldavi tra i 30 e i 60 anni, e più in particolare degli ultra quarantenni. Per contro, solo il 36% degli immigrati moldavi ha meno di 30 anni e la componente dei minorenni pesa solo per il 18% del totale. Questa distribuzione, così diversa dalla media degli

altri immigrati in Italia, deriva probabilmente dal fatto che il fenomeno migratorio dalla Moldavia verso l'Italia è molto più recente delle altre etnie.

Tabella 2: Peso % donne sul totale popolazione immigrata in Italia (2015)

Paesi	Numero di immigrati	peso % donne
Marocco	518.357	44,6
Albania	498.419	48,1
Cina	332.189	49,1
Ucraina	236.682	79,8
Filippine	169.046	57,4
India	166.514	38,2
Moldova	146.654	67,0
Egitto	141.243	30,0
Bangladesh	138.837	28,1
Tunisia	119.844	36,9
Altri paesi	1.462.131	48,9
Totale	3.929.916	48,9

Fonte: Istat

Nell'ultimo anno di disponibilità dei dati Istat si nota un generale regresso del numero dei nuovi immigrati in Italia, a causa della crisi, che ha colpito anche il fenomeno moldavo. Infatti, mentre nel 2007 i nuovi permessi di soggiorno per gli immigrati erano circa mezzo milione, nel 2015 essi sono risultati soltanto 51 mila: nel caso moldavo il fenomeno ha visto un calo dai 42 mila permessi del 2010 ai 4 mila circa del 2015 (grafico 3). E' del resto evidente anche il recente calo della popolazione moldava presente in Italia, che è passata dai 150.021 cittadini del 2014 ai 146.654 del 2015, con una riduzione del 2%.

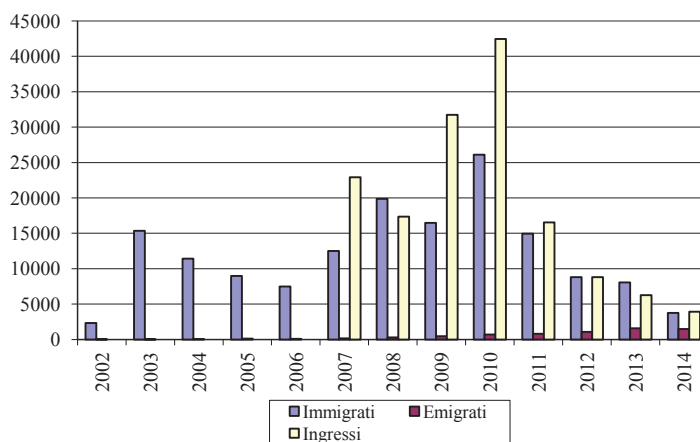

Grafico 3: Immigrati, emigrati e nuovi permessi di soggiorno (ingressi) dei cittadini moldavi in Italia

Fonte: ISTAT

Gli imprenditori moldavi in Italia

L'elaborazione del database Istat-Asia consente di fare luce sull'universo degli imprenditori individuali moldavi presenti in Italia. Merita ricordare che la ricerca non esamina invece gli imprenditori moldavi che operano in società di capitali o di persone, ma soltanto quelli che fanno riferimento al concetto di impresa individuale.

Il trend di crescita delle imprese individuali di origine moldava in Italia nel corso degli anni Duemila è molto netto e positivo nel tempo, ma mostra un lieve calo nel 2013, probabile effetto della crisi economica che ha colpito il nostro paese dal 2009 in poi (grafico 4).

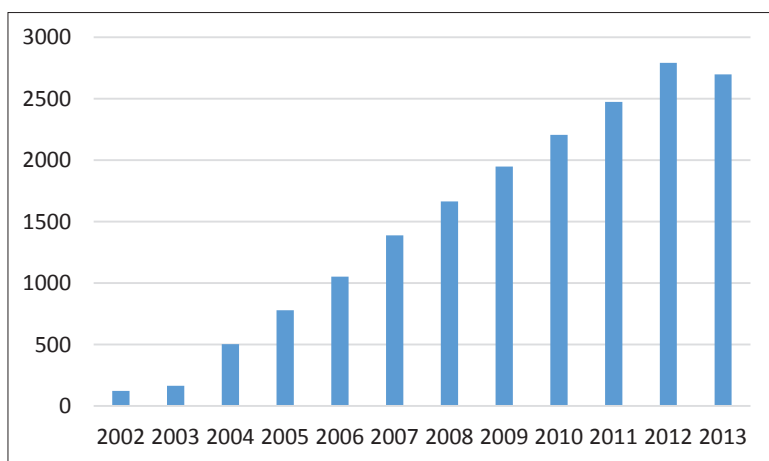

Grafico 4: Imprese individuali moldave in Italia

Fonte: Ns. elaborazioni su dati Istat

Le imprese moldave in Italia possono essere confrontate con quelle straniere, al fine di individuarne le principali specificità.

Le imprese moldave attive nel 2013, con almeno 500 euro di fatturato, sono 2.394 e rappresentano solo l'uno per cento del totale delle imprese straniere in Italia, ben 225.000 unità (tabella 3).

Le regioni più industrializzate del Nord-Italia sono quelle che accolgono le percentuali maggiori di imprese straniere e moldave: dentro le prime, primeggiano la Lombardia (20% delle imprese totali), la Toscana (10%) e il Lazio (10%); dentro il caso moldavo, prevalgono l'Emilia-Romagna (22%), il Veneto (21%), la Lombardia (18%). Merita sottolineare come in alcune regioni la presenza moldava sia molto più elevata della presenza delle imprese straniere in generale, denotando un'area di specializzazione imprenditoriale etnica: Piemonte, Veneto, Emilia-Romagna, Trentino sono regioni scelte dagli imprenditori moldavi con frequenza maggiore rispetto al resto dell'imprenditoria estera.

Tabella 3: Numero di imprese estere e moldave per regione (2013)

	Imprese estere in Italia	Imprese moldave in Italia
Piemonte	7,7	11,7
Valle d'Aosta	0,2	0,3
Lombardia	20,1	17,5
Trentino A.A	1,2	2,0
Veneto	9,2	20,8
Friuli V.G	2,7	1,2
Liguria	3,4	1,8
Emilia Romagna	9,8	22,5
Toscana	10,5	4,1
Umbria	1,5	1,4
Marche	3,1	3,7
Lazio	10,1	10,7
Abruzzi	2,7	0,4
Molise	0,4	0,0
Campagna	4,7	1,0
Puglia	3,7	0,0
Basilicata	0,4	
Calabria	1,6	0,5
Sicilia	5,3	0,4
Sardegna	1,3	0,2
Totale %	100	100
Totale V.A	225.042	2.394

Fonte: Ns. elaborazioni su dati Istat

La divisione degli imprenditori individuali per genere non denota una differenza significativa tra gli imprenditori moldavi e il resto delle imprese estere, in quanto in entrambi i casi i maschi rappresentano i due terzi circa degli imprenditori presenti in Italia (tabella 4). La media italiana si distribuisce in modo uniforme in tutte le regioni, tranne alcuni casi specifici come la Campania e la Liguria, dove invece le donne imprenditrici prevalgono nettamente sugli uomini, tanto nel caso moldavo che in quello più generale. Dentro la distribuzione delle imprese moldave emergono anche i casi del Trentino, della Valle d'Aosta, dell'Abruzzo, della Calabria e della Sicilia, dove la maggioranza delle imprese hanno una guida femminile.

Tabella 4: Suddivisione % imprenditori esteri e moldavi per genere (2013)

	Imprese estere in Italia			Imprese moldave in Italia		
	Maschio	Femmina	Totale	Maschio	Femmina	Totale
Piemonte	71,0	29,0	100	74,2	25,8	100
Valle d'Aosta	65,4	34,6	100	42,9	57,1	100
Lombardia	68,8	31,2	100	60,4	39,6	100
Trentino A. A	66,8	33,2	100	35,4	64,6	100
Veneto	69,2	30,8	100	68,7	31,3	100
Friuli V .G	67,7	32,3	100	60,7	39,3	100
Liguria	25,8	74,2	100	69,1	31,0	100
Emilia Romagna	70,3	29,7	100	71,6	28,4	100
Toscana	65,5	34,5	100	74,2	25,8	100
Umbria	66,5	33,5	100	60,6	39,4	100
Marche	66,5	+33,5	100	62,5	37,5	100
Lazio	68,6	31,4	100	68,9	31,1	100
Abruzzo	65,7	34,3	100	33,3	66,7	100
Molise	61,6	38,4	100	...	...	...
Campania	33,3	66,7	100	29,2	70,8	100
Puglia	69,8	30,2	100	...	...	...
Basilicata	62,8	37,2	100	...	...	...
Calabria	61,5	38,5	100	27,3	72,7	100
Sicilia	69,7	30,3	100	11,1	88,9	100
Sardegna	66,7	33,3	100	60,0	40,0	100
Totale %	68,5	31,5	100	67,2	32,8	100

Fonte: Ns.elaborazioni su dati Istat

La distribuzione delle imprese per settore di attività è molto diversa tra l'insieme delle imprese estere e le imprese moldave (tabella 5): mentre nel primo caso prevale il settore dei servizi, che raccoglie quasi i due terzi delle imprese presenti, a cui segue l'edilizia con poco più di un quinto e l'industria con un decimo del totale, nel caso moldavo è l'edilizia il comparto più diffuso, con la maggioranza delle imprese, a cui seguono i servizi (45% delle imprese) e l'industria (3%).

Dentro le singole regioni, il peso dei tre settori qui considerati varia notevolmente, a seconda delle caratteristiche della struttura economica locale. Per esempio, in Toscana, ove sono presenti molti distretti industriali, il ruolo giocato dal comparto industriale è molto elevato dentro l'imprenditoria straniera ma non in quella moldava (che anche qui privilegia l'edilizia). Stesse affermazioni valgono per le Marche, altra area tipica della piccola imprenditoria diffusa.

Nel caso delle imprese moldave, le regioni in cui gli imprenditori moldavi sono particolarmente presenti mostrano una prevalenza dell'edilizia, e solo in alcuni casi caratterizzati da una bassa numerosità di imprese (e quindi da una minore significatività statistica), la distribuzione si sposta verso i servizi.

Tabella 5: Suddivisione % delle imprese per regione e settore (2015)

	Italia imprese estere				Italia Imprese moldave			
	Manifat- turiero	Edile	Altro	Totale	Manifat- turiero	Edile	Altro	Totale
Piemonte	5,3	34,4	60,3	100	3,6	65,6	30,8	100
Valle d'Aosta	4,6	32,1	63,3	100		42,9	57,1	100
Lombardia	7,3	22,1	70,6	100	2,4	45,8	51,8	100
Trentino A. A	4,3	22,5	73,3	100		47,9	52,1	100
Veneto	12,4	25,5	62,2	100	4,4	46,6	49,0	100
Friuli V. G	5,2	27,1	67,8	100	10,7	46,4	42,9	100
Liguria	3,3	39,8	56,9	100	2,4	59,5	38,1	100
Emilia Romagna	11,9	31,9	56,2	100	4,1	56,1	39,8	100
Toscana	29,5	23,7	46,9	100	1,0	61,9	37,1	100
Umbria	8,9	29,3	61,8	100	6,1	42,4	51,5	100
Marche	19,1	23,1	57,8	100	3,4	53,4	43,2	100
Lazio	3,1	17,1	79,8	100	2,7	54,9	42,4	100
Abruzzi	12,1	17,8	70,1	100		22,2	77,8	100
Molise	6,6	10,5	82,9	100			100,0	100
Campagna	7,2	5,1	87,7	100		8,3	91,7	100
Puglia	7,0	10,2	82,9	100			100,0	100
Basilicata	8,3	9,4	82,4	100				100
Calabria	5,8	7,4	86,9	100	9,1		90,9	100
Sicilia	4,1	5,8	90,2	100		11,1	88,9	100
Sardegna	4,5	10,7	84,8	100		40,0	60,0	100
Totale %	10,0	22,2	67,8	100	3,4	51,9	44,7	100
Totale V. A	225.042				2.394			

La distribuzione dell'insieme delle imprese estere per classi di fatturato (tabella 6) è abbastanza omogenea, con quasi terzo delle imprese che fatturano più di 50 mila euro all'anno, quasi un terzo tra i 20 e i 50 mila euro, e il 38% di imprese marginali che fatturano meno di 20 mila euro. All'interno dell'universo delle imprese moldave la distribuzione un po' più sbilanciata verso le classi inferiori, con solo il 27% delle imprese che superano i 50 mila euro e ben il 43% compreso tra 20 e 50 mila.

Tabella 6: Suddivisione % imprese per classe di fatturato

	Italia imprese estere				Italia imprese estere			
	tra 0 e 19	tra 20 e 49	oltre 50	Totale	tra 0 e 19	tra 20 e 49	oltre 50	Totale
Piemonte	37,3	34,3	28,4	100	27,6	43,7	28,7	100
Valle d'Aosta	31,7	36,7	31,7	100		42,9	57,1	100
Lombardia	36,2	32,6	31,3	100	28,4	42,7	28,9	100
Trentino A. A.	26,0	32,1	41,9	100	20,8	41,7	37,5	100
Veneto	33,3	32,2	34,5	100	29,7	40,0	30,3	100
Friuli V. G.	29,7	34,3	36,0	100	39,3	35,7	25,0	100
Liguria	40,1	33,2	26,8	100	33,3	40,5	26,2	100
Emilia Romagna	33,4	35,0	31,6	100	27,7	46,1	26,2	100
Toscana	37,5	28,9	33,6	100	33,0	46,4	20,6	100
Umbria	39,1	32,5	28,4	100	30,3	48,5	21,2	100
Marche	36,6	30,1	33,3	100	35,2	55,7	9,1	100
Lazio	42,4	30,2	27,4	100	33,9	38,1	28,0	100
Abruzzi	39,8	29,9	30,3	100	11,1	44,4	44,4	100
Molise	41,4	28,5	30,1	100	100,0			100
Campagna	54,5	23,5	22,1	100	41,7	33,3	25,0	100
Puglia	45,5	27,2	27,4	100			100,0	100
Basilicata	35,9	30,7	33,4	100				100
Calabria	43,8	27,9	28,3	100	45,5	18,2	36,4	100
Sicilia	54,3	24,4	21,4	100	33,3	33,3	33,3	100
Sardegna	44,4	27,8	27,9	100	40,0	40,0	20,0	100
Totale %	38,2	31,0	29,8	100	29,7	42,8	27,5	100
Totale V. A.	225.042				2.394			

Fonte: Istat

Gli imprenditori moldavi in Toscana

L'analisi sul territorio toscano ha permesso di selezionare le imprese moldave presenti nei diversi distretti industriali e sistemi economici locali, che per semplicità espositiva nella tabella 7 vengono indicati nei loro riferimenti provinciali: Livorno assorbe quasi un quinto delle imprese moldave toscane e Lucca il 14%, mentre Massa e Pisa hanno presenze più limitate.

Il dettaglio dei settori di attività in cui operano le imprese toscane (tabella 8), sia quelle estere che il sottoinsieme di imprese moldave, conferma il ruolo giocato dall'edilizia, che raccoglie più dei due terzi delle imprese toscane, un peso nettamente superiore a quello definito dalle imprese moldave

Tabella 7: Distribuzione imprese estere e moldave in Toscana

	Numero imprese straniere	Composizione %	di cui imprese moldave	Composizione %
Firenze	8.179	34,8	26	26,8
Livorno	1.148	4,9	19	19,6
Lucca	1.581	6,7	10	10,3
Massa – Carrara	856	3,6	3	3,1
Pisa	1.786	7,6	4	4,1
Altre province	9.987	42,4	35	36,1
Totale	23.537	100	97	100

Fonte: Ns. elaborazioni su dati Istat

nel resto dell'Italia o da quello delle imprese estere, sia in Toscana che altrove. L'importanza del settore turistico in Toscana si riflette in una maggiore presenza delle imprese moldave attive in questo comparto, sia con riferimento al resto del Paese che con riferimento all'insieme delle imprese estere. A questo settore è legato anche quello relativo alle attività di supporto alle imprese, in cui sono presenti le imprese dedite alla pulizia degli uffici/immobili, che nella fattispecie sono molto attive negli immobili dedicati al turismo: la quota di imprese moldave in Toscana (9% del totale) è nettamente più elevata delle altre quote di confronto (4%, 7% e 5%).

Tabella 8: Imprese per settore di attività (composizione % e valore assoluto)

	Italia Imprese estere	Italia Imprese moldave	Toscana Imprese estere	Toscana Imprese moldave
B Estrazione di Minerali da Cave e Miniere	0,0		0,0	
C Attività Manifatturiere	10,0	2,8	29,4	1,0
D-E Fornitura Energia Elettrica e acqua	0,0	0,7	0,1	
F Costruzione	22,2	51,9	23,7	61,9
G Commercio all'ingrosso e al Dettaglio	30,5	11,0	22,6	10,3
H Trasporto e Magazzinaggio	2,2	4,2	1,3	1,0
I Servizi di Alloggio e Ristorazione	7,8	5,1	4,6	6,2
J Informazione e Comunicazione	1,1	0,3	0,8	1,0
K Attività Finanziarie e Assicurative	0,6	0,5	0,4	
L Attività Immobiliare	0,4	0,2	0,5	
M Attività Professionali, Scientifiche e Tecniche	7,4	2,0	5,1	1,0

N Attività Amministrative e di Servizi di Supporto	4,6	6,8	3,6	9,3
P Istruzione	0,8	0,2	0,6	
Q Sanità e Assistenza Sociale	5,9	8,9	2,7	3,1
R Attività artistiche e divertimento	1,2	0,8	1,1	
S Altre Attività di servizi	5,2	4,8	3,4	5,2
Totale %	100	100	100	100
Totale V.A.	225.042	2.394	23.537	97

La specializzazione economica delle imprese moldave in Toscana può anche essere legata con la maggiore presenza degli imprenditori maschi (74%) rispetto alle donne (26%), che si registra in regione (tabella 9): l'imprenditoria maschile è infatti nettamente superiore a quella delle imprese moldave nel resto del Paese, o alle imprese estere in generale, sia in Toscana che in Italia.

Tabella 9: Imprenditori moldavi per genere
(composizione % e valore assoluto)

	Italia Imprese estere	Italia Imprese moldave	Toscana Imprese estere	Toscana Imprese moldave
Maschio	68,5	67,2	65,5	74,2
Femmina	31,5	32,8	34,5	25,8
Totale %	100	100	100	100
Totale V.A.	225.042	2.394	23.537	97

Fonte: Ns. elaborazioni su dati Istat

La distribuzione per classi di età delle imprese moldave in Toscana è molto simile a quelle delle imprese moldave presenti nel resto del paese (tabella 10). Entrambe si discostano dalla distribuzione dell'insieme delle imprese estere, avendo una maggiore presenza di imprenditori nella fascia tra 30 e 50 anni, e una minore presenza di imprenditori più anziani.

Tabella 10: Imprenditori moldavi per classe di età
(composizione % e valore assoluto)

età	Italia imprese estere	Italia Imprese moldave	Toscana imprese estere	Toscana Imprese moldave
18-29 anni	5,1	5,1	5,0	6,2
30-49 anni	64,4	82,1	64,6	82,5
> 50 anni	30,5	12,8	30,4	11,3
Totale %	100	100	100	100
Totale V.A.	225.042	2.394	23.537	97

Si osserva nella tabella 11 che gli imprenditori moldavi rappresentano una realtà giovane, per quanto riguarda l'età dell'impresa. Questo è da ricondurre al fatto che il fenomeno di immigrazione è molto recente, e quindi anche la creazione di imprese individuali vede pochissimi casi antecedenti al 2000, e si concentra nel periodo successivo al 2008.

Tabella 11: Imprese per anno di nascita (composizione % e valore assoluto)

	Italia imprese estere	Italia imprese moldave	Toscana imprese estere	Toscana imprese moldave
Prima del 2000	15,8	0,2	10,9	0
2000-2008	39,1	32,9	37,0	27,8
Dopo il 2008	45,1	66,9	52,1	72,2
Totale %	100	100	100	100
Totale V.A.	225.042	2.394	23.537	97

Fonte: ns.elaborazioni su dati Istat

Rispetto alle imprese moldave presenti in Italia, quelle localizzate in Toscana sembra mostrare una dimensione inferiore, con un terzo delle imprese che hanno un fatturato inferiore ai 20 mila euro e ben il 46% tra i 20 e i 50 mila euro. Al contrario, rispetto all'insieme delle imprese estere, le imprese moldave hanno una presenza nella fascia più basse di fatturato che è nettamente inferiore, a favore quindi di una struttura aziendale più robusta, in quanto maggiormente presente nella classe di fatturato 20-50 mila euro.

Tabella 12: Imprese per classe di fatturato

	Italia Imprese estere	Italia imprese moldave	Toscana imprese estere	Toscana Imprese moldave
0-19 migliaia di euro	38,8	29,7	37,5	33,0
20-49 migliaia di euro	30,9	42,8	28,9	46,4
50-99 migliaia di euro	15,3	16,5	14,9	14,4
100-199 migliaia di euro	8,9	7,8	9,6	3,1
200-499 migliaia di euro	4,6	2,4	6,6	3,1
500-999 migliaia di euro	0,9	0,6	1,7	
1000-1999 migliaia di euro	0,3	0,3	0,6	
4000-4999 migliaia di euro	0,1		0,1	
5000-9999 migliaia di euro	0,01		0,01	
Totale %	100		0,02	100
Totale V.A.	225.042	2.394	23.537	97

Fonte: ns. elaborazioni su dati Istat

Cultura di impresa e integrazione sociale degli imprenditori moldavi

Con riferimento all'imprenditoria moldava in Italia è stata effettuata un'analisi qualitativa delle imprese localizzate in Toscana, con particolare riferimento alle aree in cui sono presenti i distretti industriali del marmo di Carrara, della nautica di Viareggio e del cartario di Lucca, nonché alle aree specializzate nella logistica e nei traffici marittimi dei porti di Livorno e di Carrara. Le imprese moldave presenti in tali aree sono state oggetto di intervista, pur con notevoli difficoltà nel loro reperimento a causa della notevole mobilità geografica degli imprenditori stranieri, che modificano spesso la località di residenza per adattarsi ai cambiamenti del mercato o del loro percorso di vita familiare.

Quali sono state le motivazioni che hanno spinto gli imprenditori moldavi presenti in Toscana ad avviare un'attività imprenditoriale? Quale bagaglio culturale si portano dietro e in che misura li ha favoriti nell'intrapresa? Quali aspettative nutrono per il futuro in Italia? sono solo alcune delle domande che abbiamo affrontato durante la lunga intervista che siamo riusciti a effettuare con alcuni di essi. I risultati qui proposti, pur essendo limitati ad un piccolo campione di imprese, rappresentano comunque una fotografia del fenomeno che definisce, con buona approssimazione, il processo immigratorio e imprenditoriale dei moldavi in Toscana.

In primo luogo, anche nel caso degli imprenditori moldavi si trova conferma di imprenditori stranieri che hanno saputo sfruttare le proprie competenze tecniche/specifiche o che hanno occupato gli spazi resi disponibili dai lavoratori e dagli imprenditori locali, soprattutto in alcuni settori del terziario. Nel primo caso, possiamo fare riferimento alla presenza di un elevato numero di piccoli imprenditori nel campo dell'edilizia, che è probabilmente legata alle competenze accumulate dagli intervistati in Patria nel periodo precedente la caduta dell'Unione Sovietica, quando la Moldavia fu oggetto di una forte crescita del settore delle costruzioni. Nel secondo caso, si citano le imprese di pulizia di uffici/immobili, che rappresentano una concentrazione di imprese che in Toscana supera il dato medio nazionale, e che rappresenta una delle attività meno attrattive per i lavoratori e gli imprenditori italiani.

In secondo luogo, l'analisi qualitativa ha rivelato che le motivazioni psicologiche che hanno spinto gli immigrati moldavi a divenire imprenditori sono state soprattutto l'autorealizzazione personale, in quanto per molti degli intervistati l'avvio di una propria attività ha rappresentato una premessa per una stabilizzazione nel paese ospitante nonché un'assicurazione di un futuro più sicuro. Inoltre, la difficoltà nel trovare in Italia un impiego corrispondente al livello di istruzione posseduto, li ha spinti a migliorare il proprio stato sociale avviando un'impresa in Italia.

In terzo luogo, si nota che la piccola imprenditoria moldava è caratterizzata da un'organizzazione molto "leggera", senza rilevanti investimenti fissi quali

potrebbero essere laboratori, macchinari, strumentazione varia. Per esempio, nel caso delle attività commerciali, l'investimento è limitato all'infrastruttura per allestire il negozio, o il bar, e al capitale circolante necessario per rifornirlo. Di conseguenza l'origine del capitale iniziale per l'avvio dell'impresa deriva dai propri risparmi e dai prestiti dei famigliari (magari già presenti in Italia). Nei casi in cui si ricorre ai prestiti bancari, il loro ammontare è esiguo.

Un altro elemento dell'analisi riguarda il rapporto tra imprenditore moldavo e gli altri imprenditori e lavoratori locali. Le imprese intervistate pur essendo imprese individuali, in alcuni casi possiedono anche dei collaboratori. Un interessante dato che emerge è la provenienza di questi collaboratori, che nelle imprese moldave è risultata quasi tutta di origine italiana. A differenza delle micro o piccole imprese italiane, che sono prevalentemente a conduzione famigliare, con la maggior parte della forza lavoro che deriva dall'impiego dei famigliari, per le imprese moldave invece i collaboratori utilizzati non sono connazionali, o tanto meno i famigliari, ma vengono attinti dal mercato del lavoro italiano. Questo aspetto potrebbe essere valutato come un segno di buona integrazione nella società italiana, influenzato anche dalle caratteristiche culturali della famiglia moldava, meno orientata al "familismo" presente nella etnia cinese e, in parte, nella stessa cultura italiana (soprattutto del Mezzogiorno). La maggiore predisposizione degli imprenditori moldavi di avvalersi di manodopera italiana potrebbe essere interpretata come il superamento delle barriere culturali eventualmente presenti e la coronazione il "successo" imprenditoriale. Ciò emerge nettamente nell'orgoglio manifestato dagli imprenditori intervistati quando sottolineano che la loro attività "dà lavoro agli Italiani". Questo legame con il territorio e la cultura italiana risulta coerente con l'assenza di un significativo legame con gli altri imprenditori moldavi o con il mercato moldavo. Gli imprenditori intervistati non hanno e non cercano rapporti commerciali con il proprio paese, né con gli altri imprenditori moldavi presenti sul territorio locale, di cui molte volte ne ignorano l'esistenza. A differenza di altre etnie, quella moldava non tende a creare "community" locali di reciproco aiuto e scambio di informazioni, quanto piuttosto a vivere l'esperienza imprenditoriale con un approccio molto individualista.

Un altro argomento di intervista ha riguardato il percorso svolto dagli imprenditori moldavi in Toscana prima di aprire l'impresa: esso è caratterizzato dall'accumulazione di alcune competenze ed esperienze di lavoro alle dipendenze altrui. Prima di diventare imprenditori, gli intervistati hanno svolto un lavoro da dipendente, con un percorso però molto differente a seconda del genere della persona: mentre per i maschi si è trattato di lavoratori attivi nello stesso settore in cui poi hanno fondato la propria impresa, evidenziando chiaramente la necessità di accumulare competenze tecniche/specifiche da utilizzare per il vantaggio competitivo dell'impresa, per quanto riguarda invece il genere

femminile in tutti i casi le donne hanno svolto lavori completamente differenti da quello poi avviato come imprenditrice. Il fatto che i settori in cui le donne moldave hanno aperto un'impresa siano soprattutto quelli dei servizi, magari agenzie di pulizie per uffici/immobili o nel campo della ristorazione/turismo, potrebbe sottolineare la minore necessità di possedere competenze tecniche/specifiche di settore rispetto ai settori economici a carattere più "maschile", come quello dell'edilizia o dei trasporti. Le donne imprenditrici non hanno basato il vantaggio competitivo dell'impresa su competenze tecniche/specifiche quanto invece sulla cultura per il lavoro, la buona volontà e l'aspirazione all'indipendenza personale.

Un altro aspetto importante che è emerso nelle interviste ha riguardato il grado di istruzione degli imprenditori. Si osserva un livello di istruzione medio-alto, se confrontato con la media delle imprese italiane o straniere, in quanto la maggior parte degli intervistati posseggono un diploma di scuola superiore o hanno conseguito una laurea nel paese d'origine. Inoltre, alcuni di loro prima di intraprendere la propria attività hanno frequentato dei corsi di formazione in Italia.

Infine, il rapporto tra cultura moldava e opportunità di business presente in Italia è stato affrontato cercando di capire in che misura l'origine e la tradizione moldava potevano influenzare positivamente l'attività di impresa. Non si rileva alcun legame forte, che ne abbia caratterizzato una specializzazione di settore o di modalità produttiva. Tuttavia, fra le varie risposte ottenute quelle più interessanti hanno riguardato l'aspirazione ad un futuro migliore rispetto alla grave crisi economica e sociale in cui gli imprenditori intervistati si erano ritrovati nel periodo immediatamente successivo al crollo dell'Unione Sovietica. Il periodo di forte crisi economico-sociale dei primi anni Novanta ha spinto molti ad emigrare in Italia, per impiegare le proprie competenze in un ambiente più favorevole alla piccola impresa.

Bibliografia

1. Allegra D. (2009), Il Contributo degli Immigrati alla Crescita delle Attività Indipendenti in Italia, Facoltà di Scienze Politiche, Corso di Laurea Magistrale in Relazioni Internazionali, Cattedra di Movimenti di Popolazione e Relazioni Internazionali, Roma.
2. Arrighetti A., Bolzani D., Lasagni A. (2012), Imprese etniche: Competenze, Strategie e Mercati, Dipartimento di Economia, Università degli Studi di Parma, Parma.
3. Ceccagno A. (2003), Migranti a Prato, il distretto tessile multietnico, Franco Angeli, Milano.
4. Chiesi M. e Zucchetti E. (eds), (2003), Immigrati imprenditori. Il contributo degli extracomunitari allo sviluppo della piccola impresa in Lombardia, Egea, Milano.
5. Commissione provinciale per l'Artigianato di Parma (2004), Gli immigrati artigiani in provincia di Parma, Parma.
6. Consiglio Nazionale Economia e Lavoro (2011), Il profilo nazionale degli immigrati imprenditori in Italia, Roma.

7. De Felice G., Foresti G., Fumagalli S. (2015), L'imprenditoria straniera in Italia: quali risultati economico-finanziari?, in Neodemos, L'integrazione delle comunità immigrate e l'imprenditoria straniera, Roma
8. EU.R.E.S Ricerche Economiche e Sociali (2013), Percorsi e storie d'impresa a Roma. Esperienze, valutazioni e prospettive degli imprenditori stranieri, Camera di Commercio, Roma.
9. FIERI (2008), L'immigrazione che intraprende, Camera di commercio dell'industria e dell'artigianato di Torino, Torino.
10. Filippi M., Novero S., Vitali G. (2010), "Imprese e imprenditori stranieri in provincia di Cuneo", Rapporto di ricerca per la Fondazione Cassa di Risparmio di Cuneo.
11. Ganta V. (2012), The impact of international labour migration on the Republic of Moldova, CARIM-East Research Report 2012/32, EUI, Florence.
12. Matricano D. (2011), Imprenditorialità etnica: modelli teorici per l'analisi del fenomeno in Italia e all'estero, in Bruno G. C., Caruso I., Sanna M. e Vellecco I. (a cura di), Percorsi Migranti, McGraw-Hill, Milano.
13. Ministero del Lavoro e delle Politiche Sociali (2015), La comunità moldava in Italia, Roma.
14. Moraru V., Moșneaga V., Rusnac G., Țurcan V. (2011), Fațetele unui proces: migrația forței de muncă din Republica Moldova în Italia, Editerra Prim, Chișinău.
15. MPC-Migration Policy Center (2013), Migration PROFILE, Moldova, June, EUI, Florence.
16. Vitali G., Manello A., Filippi M. (2012), Local factors and small firms of non-EU immigrants, Working paper Ceris, n.14, Torino, ISSN: 1591-0709.
17. Vitali G., Filippi M. e Manello A. (2012), "Foreign entrepreneurs in Italy: small firms from BRICs", EPI conferenze 2012, "The Role of Large Emerging Countries in the World Economy: Threats and Opportunities for European Firms?", 18-19 Giugno 2012, Parma.
18. Vitali G., Filippi M., Manello A. (2013), Foreign entrepreneurs in Italy: Small firms from African countries, in G.C. Bruno, I.Caruso, B.Venditto (eds), Human Mobility: Migration from an African and European Viewpoint, Rubbettino, Soveria Mannelli (CZ), ISBN 978-88-498-4068-1.

SOCIAL VALUE OF THE DIASPORA: REMITTANCE RECOVERY

VALOAREA SOCIALĂ A DIASPOREI: RECUPERAREA REMITENȚELOR

Maryam TAGHIYEVA,

Development Analyst, Centre for Citizenship Enterprise and Governance,
Northampton, Uk,

Raisa AMBROS,

Editor, Social Value & Intangibles Review,

prof. Olinga TA'EED,

Chairman, Centre for Citizenship Enterprise and Governance, Northampton, Uk

Rezumat

Moldova este o țară mică, dar bogată din punct de vedere cultural în Europa de Est, care se luptă să articuleze valoarea sa reală față de restul lumii. Una dintre principalele surse de venit ale economiei moldovenești provine din banii trimiși acasă de către diaspora. Cu toate acestea, dacă valoarea financiară a acestor venituri este bine stabilită în țară și peste hotare, valoarea non-financiară a persoanelor care muncesc în străinătate este aproape complet ignorată. Această lucrare introduce modalitatea cea mai rapidă, adoptată la nivel mondial, de măsurare a impactului social – Social Earnings Ratio – și sugerează modalități de conectare a bunăstării non-financiare cu diaspora, pentru a asigura Moldovei o articulare completă a valorii sale totale.

Moldova, Diaspora and Social value

Within a Citizenship framework, Total Value consists not only from its financial value but also the non-financial value. In case of a country, for example, financial value is determined by the country's GDP, however the country's non-financial worth – which is often disregarded – is measured in intangibles such as its cultural heritage, traditions and customs, public support, so-called human capital, etc. These kind of intangibles which represent the social value of a country have very little to do with how financially wealthy the country is. Therefore, a country can be large, have a big financial value, but simultaneously be poor non-financially. Moldova is a comparatively small country with relatively small GDP indicators, but its true wealth could be hidden in its non-financial value – country's culture, family values, traditions of helping others and providing for the family.

Currently the large share of Moldovan GDP comes from the diaspora sending money back to Moldova – 26% of Moldova's GDP (World Bank 2015). The

diaspora are responsible for a large proportion of financial value the country possesses today, however remittances are only one aspect of value impacted by diaspora. The money sent to bring up children, for example, contribute into the future of the «human capital» of the country; emigrants who return back to Moldova share with their community experience of living abroad, practical knowledge and skills gained during working in another country. However, given the complex nature of migration, social value created by the migrants is not unilateral and limited to Moldovans only, but is bilateral and benefits community of the host countries as well as the diaspora members. For example, being a multi-ethnic nation, migrant Moldovans could share with the host communities values of ethnic tolerance and acceptance.

Equally, diaspora migrants are often assessed by their host country at the borders in terms of the value they bring to their country. Their ability to contribute to their national wealth is usually assessed by salary level, professional status (eg. doctors), and whether they will be a burden on social benefits. The taxing issue of Syrian immigrants in Europe is a case in point. What is not taken into account are the other values that the host country is in need of – integration, family value, hard work, etc which are often missing – but very difficult to assess.

This leaves the diaspora in isolation – rejected by the country they live in, and a drain of talent to the country they came from. Nevertheless, diaspora can bring value to both their home country and resident country if we had a more cohesive understanding and measurement of value.

Social Earnings Ratio

The Social Earnings Ratio[®] is the most rapidly adopted social impact metric in the world. It is the corollary to the Price Earnings Ratio – the single number metric of financial value adopted universally internationally.

$$\begin{aligned} \text{Total Value} &= \text{Financial Value} + \text{Non-Financial Value} \\ &= \text{Price Earnings Ratio} + \text{Social Earnings Ratio}^{\circ} \\ &= p/e + s/e^{\circ} \\ &= \$ + \$^{+/-} \end{aligned}$$

In development since 2011, it utilises big data and sentiment analysis to rapidly assess non-financial value from micro to meso to macro levels. Operating as a currency of non-financial value it links good thought with a good citizen, good family, good community, good organisations, good regions, good nations and a good world.

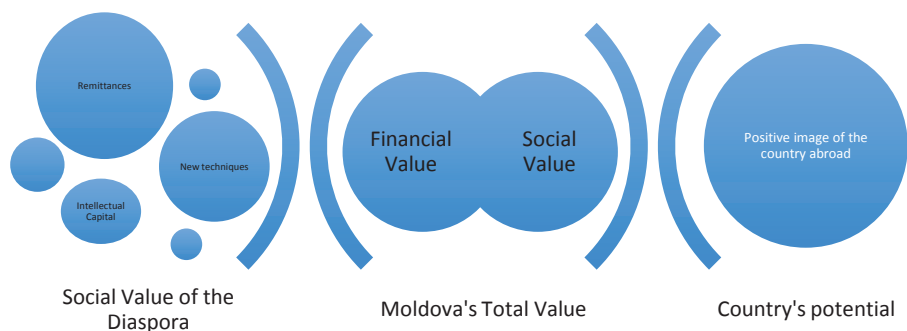
The Centre for Citizenship, Enterprise and Governance, curates the use of S/E Ratio[®] around the world. It has measured US\$ 4 trillion of organisations and we are the assessment metric behind 2 laws in the UK – the Social Value Act 2012 and Modern Slavery Act 2015. It is used by 92 universities in the wor-

Id, and we advise governments globally including across the EU Commission. We have our journal *Social Value & Intangibles Review* in 8 languages

Social Impact Analysis and its benefits

Value is directional. The benefit of analysing diaspora social impact differs according from which perspective we are viewing it. In terms of value to Moldova, diaspora value increases the value of the country and – if controlled and measured – can enhance the value Moldova represents to external parties such as EU.

From the perspective of an emigrating country, the diaspora could be seen as an enhancement of value to their country, not a diminishing or burden on their society. For example, Syrians are looked as a burden to the EU, but Polish have been able to articulate their work ethic to European countries.

Countries like Moldova, who struggle for recognition on the world stage, would be well advised to examine more sophisticated ways of articulating value externally. In addition, as public sector budgets receded since 2008, all governments have been looking for instruments to transfer value from the private sector into the community through third sector civil society – a blended model. In EU and UK laws exist that demand up to 20% social value out of public sector procurement contracts. In India, Indonesia, Mauritius a 2% CSR Law

has been introduced for corporates gross profits. In Islamic countries the 2.5% Zakat CSR tax Law (eg in UAE) applies to sectors like banking.

CCEG is interested in collaborating with governments and research institutions to carry out studies not only mapping their social value map, but also creating legislation to transfer value from the private sector to the public sector often through procurement regulations.

References

1. Pinger P. Come back or Stay? Spend Here or There? Return and Remittances: The case of Moldova. *International Migration*. October 2010, Volume 48, Issue 5, pages 142–173.
2. Sander C., Nistor D., Bat A., Petrov V., and Seymour V. “Migrant Remittances and the Financial Market in Moldova”, USAID, February 2004.
3. The World Bank. Data on the Personal Remittances, received in (% of GDP).

Useful Links

1. Centre of Citizenship Enterprise and Governance: www.cceg.org.uk
2. Seratio: www.seratio.com
3. Personal Value: www.serat.io
4. Social Value in the EU: www.socialvalue.eu
5. Global Advisory: <http://ow.ly/JNxqv>
6. Social Value & Intangible Review Journal (November 2015): <http://ow.ly/U6jDF>
7. Social Value in Public Procurement: <http://ow.ly/CbFUa>
8. February 2016 Newsletter: <http://ow.ly/YDPod>
9. Wiki: https://en.wikipedia.org/wiki/Social_earnings_ratio
10. Key Speeches: <http://ow.ly/BgAwB> (Vatican 2014) <http://ow.ly/TxoXw> (Sweden 2015)

REVENIREA DE PESTE HOTARE A TINERILOR SPECIALIȘTI MOLDOVENI ȘI CONTRIBUȚIILE ACESTORA LA DEZVOLTAREA REPUBLICII MOLDOVA

RETURN FROM ABROAD OF THE YOUNG MOLDOVAN SPECIALISTS AND THEIR CONTRIBUTIONS TO THE DEVELOPMENT OF THE REPUBLIC OF MOLDOVA

Vitalie VARZARI,

doctor în politologie,

Institutul de Cercetări Juridice și Politice al AȘM

Summary

The present article approaches the migration and development nexus in the context of the youth mobility. Therefore, besides some theoretical and methodological considerations, the author presents a study case of Moldovan young graduates who after graduating a university abroad returned to their homeland and tried to involved in the Moldovan labor market and other development initiatives in their field of expertise. The empirical evidences were collected during the implementation of the IOM Support Program for the Returning of Moldovan Foreign Graduates implemented during September 2014 – May 2015.

The central conclusion of the author is that while supporting programs contribute extensively to the professional reintegration of the returning young professional, in the medium and long term, only the improvement of the structural situation in the country can contribute to the retention of talents and the efficient absorption of knowledge acquired abroad by the local community.

Keywords: migration, development nexus, reintegration, youth mobility.

Migrație și dezvoltare – aspecte teoretico-metodologice

Pentru țările din Europa de Sud-Est care s-au confruntat cu efectele tranziției spre o economie de piață și cu emigrarea în masă dimensiunea academică și practică în procesul de reîntoarcere și cooptarea de la distanță a fost recent recunoscută ca având o mare importanță. Au fost elaborate un șir de strategii, deși majoritatea par a fi încă ineficiente. Această ineficiență poate fi explicată prin prisma condițiilor economice, sociale și politice dure în țările de origine și prin capacitatea administrativă redusă a punerii lor în aplicare. Țările din regiune au avut experiențe similare în acest sens, astfel încât inițiativele din Albania, Bosnia și Herțegovina, Croația, Republica Moldova, Macedonia, Serbia și Ucraina sunt exemple ale politicilor de conectare a migrației la dezvoltare după principiul „de sus în jos”, coordonate de guverne cu sprijinul financiar și expertiza organizațiilor internaționale și agențiilor de cooperare pentru dezvoltare.

tare. În România, ca o excepție de la regulă, comunitățile migraționale au fost cele care s-au mobilizat primele și au stabilit căi și instrumente de transfer al cunoștințelor și expertizei către autoritățile centrale.

În ultimele decenii, procesele de globalizare caracterizate prin deschiderea piețelor de desfacere, de capital și a forței de muncă au accelerat în mod semnificativ fluxurile migraționale internaționale și mobilitatea persoanelor tinere și a celor calificate care pleacă în străinătate în căutarea unor oportunități personale și profesionale mai competitive pentru a-și satisface așteptările tot mai mari privind calitatea studiilor, a muncii și a condițiile de viață. Migrația într-un ritm tot mai accelerat a tinerilor specialiști din țările în curs de dezvoltare sau din cele în tranziție spre economiile industrializate a fost percepută în mod tradițional ca o pierdere netă pentru țările de origine și un câștig pentru economiile mai bogate. Emigrarea tinerilor cu scopul continuării studiilor peste hotare este văzută ca o amenințare pentru dezvoltarea de lungă durată a economiei țării de baștină, din cauza că, de cele mai multe ori, tinerii cu rezultate remarcabile la învățătură sunt, după absolvire, absorbiți cu ușurință de piața forței de muncă din țara gazdă, iar decizia de a reveni în țara de baștină este amânată pentru o perioadă nedeterminată.

Totuși, unul dintre principalele progrese în teoria și practica migrației și dezvoltării din ultimii ani a fost trecerea de la o poziție care subliniază impactul negativ al migrației la o viziune care recunoaște efectele potențial pozitive ce le poate avea mobilitatea internațională a specialiștilor calificați asupra dezvoltării țărilor de origine. Acest fapt este rezultatul unei abordări care interpretează astăzi mobilitatea internațională prin prisma legăturii dintre migrație și dezvoltare, subliniind apariția unor noi actori sociali influenți care sunt parte a transformărilor sociale și politice la nivel mondial. O astfel de viziune consideră migranții, diaspora sau comunitățile transnaționale [1, p.64] drept resurse valoroase care circulă între țări și produc efecte pozitive de dezvoltare socioeconomică și transformări democratice sustenabile. Identificarea unor modalități alternative de abordare a migrației calificate și de recuperare a resurselor umane emigrate, prin valorificarea experienței, cunoștințelor și competențelor acumulate peste hotare în beneficiul țării de origine, crește interesul cercetătorilor și al factorilor de decizie față de rolul și valoarea tinerilor specialiști moldoveni care au absolvit programe de studii (post)universitare în afara țării.

În timp ce tinerii plecați în afara țării pentru studii, muncă sau din considerente familiale, pot influența în diferite moduri dezvoltarea social-economică în țările de origine, diverse mecanisme și strategii instituționale trebuie să fie puse în aplicare pentru a asigura contexte propice care pot promova beneficiile potențiale ale migrației calificate. Literatura existentă și politicile actuale referitoare la migrația și mobilitatea forței de muncă calificate sunt centrate pe două

abordări interconectate. În timp ce prima vizează discuția privind exodul de creiere *versus* recuperarea de creiere, precum și provocările existente în promovarea reîntoarcerii capitalului uman emigrat și reținerea lui în țara de origine. A doua dezbatere se referă la contribuțiile pe care cetățenii emigrați le aduc prin transferul de la distanță a cunoștințelor, competențelor și altor resurse valoroase. Atât contribuțiile diasporei, cât și canalele de reîntoarcere au devenit importante în studiul privind migrația calificată în contextul conexiunii migrație *vs.* dezvoltare. În același timp, unele țări în curs de dezvoltare sau în tranziție depun eforturi de a stabili legături durabile cu concetățenii lor din afara țării, promovând, în același timp, scheme de retenție și de reîntoarcere a personalului calificat [10, p.87], abordare pe care o regăsim și în Republica Moldova.

Valorificarea resurselor deținute de migranți poate lua mai multe forme. Datele empirice ale diverselor studii de caz evidențiază niveluri diferite de reușită, care depind atât de calificările individuale și experiențele migranților, cât și de contextele social-economice din țările de origine și țările gazdă. Există numeroase exemple ale inițiativelor transnaționale și ale unor programe instituționale care vizează valorificarea și mobilizarea expertizei și resurselor specialiștilor calificați aflați peste hotare. Unele cazuri, cum ar fi Coreea și China, oferă dovezi despre câteva inițiative instituționale ce încurajează reîntoarcerea personalului calificat. Ambele cazuri au reliefat modul în care personalul calificat reîntors poate amplifica productivitatea și contribui la dezvoltarea economică în țările de origine. Alte țări și-au îndreptat eforturile spre implicarea diasporei de la distanță, deoarece reîntoarcerea definitivă nu este întotdeauna posibilă. În anii 1990, Columbia și Africa de Sud au creat rețele inovative ale diasporei științifice pentru a valorifica potențialul de interconectare a tehnologiilor informaționale, de comunicație și pe cel al rețelelor sociale, implicând cetățenii lor calificați din străinătate în consolidarea sistemelor naționale de știință și tehnologie. În ambele situații, sprijinul și intervenția instituțională au avut un rol determinant, însă efemer și, prin urmare, sustenabilitatea acestor exemple a fost limitată [2, p.29].

În studiul de față analizăm cazul Republicii Moldova, și tragem unele concluzii privind revenirea și reintegrarea profesională a tinerilor specialiști moldoveni, absolvenți ai instituțiilor de învățământ superior de peste hotare. Datele empirice calitative care le utilizăm au fost colectate în cadrul Programului „Susținerea revenirii absolvenților moldoveni cu studii peste hotare”, parte componentă a proiectului intitulat „Încurajarea parteneriatului public-privat pentru dezvoltarea economică durabilă în Moldova”, finanțat de Ministerul Afacerilor Externe al Norvegiei și implementat în perioada septembrie 2014 – mai 2015 de OIM Moldova în parteneriat cu Guvernul Republicii Moldova [3].

Conform datelor ONU, circa 237 mln. de oameni [4, p.2], sau echivalentul a 3% din populația lumii, au fost identificați ca migranți internaționali în 2015,

comparativ cu 175 mln. în 2000 și 154 de mln. în 1990 [5, p.13]. Printre subiectele corelate cu mobilitatea internațională, migrația calificată, inclusiv cea a tinerilor specialiști care au absolvit universități prestigioase de peste hotare, devine una dintre cele mai discutate, ea fiind în conexiune directă cu dezvoltarea țărilor de origine, a țărilor de destinație și cu oportunitățile specialiștilor calificați de a-și realiza competențele acumulate. Pentru Republica Moldova, acest fenomen a devenit o provocare, dar și o oportunitate pentru procesul general de dezvoltare. Ținând cont că migrația tinerilor provoacă costuri sociale, economice, dar și politice tot mai mari pentru țara de baștină, autoritățile Republicii Moldova au început să-și înlocuiască politicile publice, caracterizate inițial printr-o incompetență structurală, cu o abordare mai pro-activă, astfel încât migrația calificată devine, cel puțin declarativ, un domeniu prioritar pentru factorii de decizie, precum și un subiect tot mai investigat de către cercetătorii din domeniile socioumane.

De la obținerea independenței în anii '90, Republica Moldova trece printr-o perioadă perpetuă de tranziție, urmărind obiectivul declarat de dezvoltare a unei democrații consolidate cu o economie de piață funcțională, în care statul să fie guvernat eficient. Deși din anii '90 și până în prezent s-a produs o serie de evoluții pozitive în mai multe sectoare-cheie, totuși fenomenul corupției generalizate, combinat cu lipsa unei viziuni strategice de dezvoltare a statului și aprofundarea unor crize regionale, reduce la zero eforturile de reformă democratică și amplifică nemulțumirea tuturor păturilor sociale. Astfel, conform datelor ultimului Barometru al Opiniei Publice din Republica Moldova (BOP), publicat în aprilie 2015, cea mai mare parte a populației este de părere că direcția în care merg lucrurile în Republica Moldova este una greșită (75%). Ponderea persoanelor care au o asemenea părere a crescut cu 14 % față de cercetarea efectuată în toamna anului 2014 [6].

Aceste fenomene declanșează în subiectul discutat un efect triplu – pe de o parte, amplifică și mai mult procesele migraționale ale unor segmente importante ale populației, în special ale tinerilor, pe de altă parte, reduc simțitor dorința celor deja plecați să mai revină în timpul apropiat în țara de baștină, și, în sfârșit, îi determină pe tinerii calificați care au revenit la baștină să ia în considerare opțiunea reemigrării. Noile oportunități oferite de regimul liberalizat de vize cu UE, care facilitează accesul moldovenilor în spațiul comunitar, alături de programele de mobilitate academică oferite de mai multe universități din UE, dar și din CSI, combinate cu presiunea socială, declinul economic și crizele politice din Republica Moldova motivează mulți tineri să părăsească țara de origine pentru o perioadă nedeterminată.

În timp ce țara de origine însoțește plecarea tinerilor cu speranțe că există o oarecare probabilitate ca tinerii specialiști după finalizarea stagiilor, studiilor vor reveni acasă și se vor încadra în munca profesională în sectorul public sau

privat, totuși unicul fapt sigur la momentul plecării lor este că acești noi migranți comportă, cu siguranță, o valoare adăugată pentru țara lor de destinație. Potrivit unei analize a OECD, există dovezi empirice care demonstrează că migranții instruiți pot contribui la creșterea productivității, la mai multe inițiative antreprenoriale și la crearea oportunităților comerciale pentru regiunile gazdă. O confirmare a acestui fapt se regăsește și în realizarea amendamentelor cu privire la politicile de imigrație ale UE care favorizează admiterea pe piața muncii a lucrătorilor care au o calificare înaltă. Din această perspectivă, pentru mulți tineri oportunitatea de a studia și/sau a lucra în străinătate în domeniul său de specializare este una dintre experiențele cele mai provocatoare. Plecarea peste hotare, departe de familie și prieteni, pentru mulți tineri reprezintă acea etapă importantă a vieții când tinerii se pun în contact direct cu o altă cultură, limbă, tradiții, mentalitate și mod de organizare a afacerilor publice. Acest lucru este, în mod special, adevărat pentru tinerii care provin din societățile în tranziție, așa cum este cea a Republicii Moldova, societăți care sunt de obicei mai tradiționaliste, care nu au istoria unei deschideri sistemice spre contactul cu alte tipuri de cultură. Experiența studiilor și a primelor experiențe de muncă în companii, instituții competitive pe plan internațional are, de obicei, potențialul oferirii unei perspective unice asupra unei cariere de succes peste hotare. Aceste prezumții sunt susținute de dovezi empirice care arată că migranții moldoveni, inclusiv cei cu studii peste hotare, în cazuri covârșitoare revin acasă din considerente familiale, nostalgie, sau datorită faptului că sunt impuși să o facă din alte motive care rezultă din statutul lor legal de aflare în țara gazdă. Astfel încât, la momentul actual puțini dintre cei expuși mediului internațional profesional consideră că acasă există oportunități profesionale atractive din punctul de vedere al realizării competențelor obținute peste hotare și al remunerării financiare a muncii realizate. Cu toate acestea, cert este faptul că tinerii specialiști care au fost expuși mediului internațional reprezintă o resursă extrem de importantă pentru țara de origine.

Deși comportă riscul exodului de creiere pentru țara de baștină, considerăm că expunerea tinerilor la mediul internațional are un efect benefic de lungă durată atât pentru tineri, cât și pentru societățile gazdă și țările de origine. De menționat că din perspectiva țărilor de origine, situația de câștig din urma migrației este realizabilă doar în cazul în care se oferă instrumente stimulatorii de reinvestire a abilităților acumulate peste hotare în economia națională, printr-o repatriere fizică (revenire și reintegrare) sau virtuală (rețele de transfer de expertiză și know-how). Pentru a releva unele exemple de succes în acest sens, în cele ce urmează vom investiga oportunitățile și beneficiile de implementare a unor programe ce promovează revenirea și reintegrarea tinerilor specialiști moldoveni cu studii peste hotare.

Mobilitatea tinerilor specialiști originari din Republica Moldova

Conform datelor Biroului Național de Statistică al Republicii Moldova pentru anul 2014, tinerii sunt cel mai mobil grup social în contextul migrației. Sunt relevante datele privind numărul persoanelor tinere originare din Republica Moldova în vârstă de 15-34 de ani declarate plecate peste hotare în căutare de lucru: în 2014 acestea au constituit 193,5 mii de persoane sau 56,5% din totalul persoanelor declarate plecate peste hotare în scop de muncă (341,9 mii) în anul de referință [7]. La aceste cifre se adaugă și tinerii peste 15 ani care au plecat peste hotare în scop de studii liceale, universitare și postuniversitare.

În cele mai multe cazuri, tinerii își părăsesc țara de origine fie pentru că nu își pot găsi un loc de muncă, fie pentru a-și continua studiile sau a-și crea o viață cotidiană în condiții de siguranță și securitate. Ei migrează deoarece nu-și pot satisface aceste cerințe acasă. Din ce în ce mai mulți optează să rămână în țara gazdă după absolvirea studiilor pentru a continua procesul de învățământ în cadrul unui program de studiu specializat (licență, master, doctorat) sau pentru a se angaja în câmpul muncii în poziții care îi satisfac din punct de vedere profesional și financiar.

În opinia unor cercetători și pedagogi autohtoni, migrația din Republica Moldova rămâne a fi un proces negativ asupra dezvoltării societății prin așa-numitul exod de creiere. Importanța acestor aspecte a fost descrisă de pedagogul A. Tănase ca „fenomenul reîntoarcerii fără speranță”, specificând: „Reîntoarcerea în Republica Moldova a celor care au plecat recent sau mai demult, este un vis. Cei care au plecat, deși le este greu, e criză, nu doresc să revină. Acolo caută căi de supraviețuire, dacă Spania nu este atractivă, reîntoarcerea se amână, ei se îndreaptă spre Germania, Marea Britanie și, parțial, în Țările Scandinave. Reîntoarcerea se amână.”[8]. Poziții mai constructiviste privesc mobilitatea tinerilor drept o „mișcare spre dezvoltare”. În acest sens, S. Stanciu consideră că „migrația a devenit parte a unui proces global, iar în pofida unor riscuri care ar putea surveni în urma acestui fenomen, migrația tinerilor se înscrie într-o perspectivă benefică pentru societate. Un exemplu ar fi promovarea mobilității tinerilor în scop educațional și cultural. Tinerii pot contribui pozitiv asupra dezvoltării societății în care trăiesc prin valorificarea cunoștințelor și a experiențelor multiple obținute în afara țării, necesare la revenirea lor acasă” [9]. Cu toate acestea, prea puțin se cunoaște despre provocările tinerilor care revin în țara lor de origine, despre motivațiile care stau în spatele deciziilor lor de a reveni, dar și despre oportunitățile pe care revenirea le oferă acestora.

Reprezentative în acest sens sunt observațiile captate ca urmare a implementării Programului „Susținerea revenirii absolvenților moldoveni cu studii peste hotare”, ce a susținut logistic și informațional revenirea și reintegrarea unui număr total de 157 absolvenți ai instituțiilor din străinătate care au decis să revină în țara de baștină pentru a se angaja sau a realiza stagii profesionale

în instituțiile publice și private din Republica Moldova în vederea schimbului de experiență și valorificării abilităților obținute peste hotare în activitatea profesională din țara natală. Pe lângă suportul informațional oferit în procesul de revenire și angajare, 59 de tineri au primit și granturi de suport financiar pentru o perioadă de până la 6 luni, ceea ce a facilitat, printre altele, și o percepție pozitivă a tinerilor reveniți față de țara de origine și le-a reconfirmat faptul că abilitățile dezvoltate peste hotare sunt apreciate și în egală măsură necesare în Republica Moldova. Interacțiunea cu beneficiarii Programului menționat a scos la iveală și a reconfirmat în mod practic mai multe asumptions documentate prin implementarea acestor activități de suport care au avut drept scop primordial conectarea proceselor de migrație / mobilitate academică la cele de dezvoltare din Republica Moldova.

Acest proiect a relevat, o dată în plus, că abilitățile, cunoștințele și know-how-ul acumulat în străinătate de către tinerii absolvenți moldoveni reprezintă resurse valoroase care pot fi valorificate cu succes de către instituțiile din Republica Moldova. Revenirea de peste hotare a absolvenților moldoveni a reprezentat o oportunitate excelentă pentru instituțiile din Republica Moldova de a coopta tinere talente în implementarea unor activități inovative prin valorificare bunelor practici și cunoștințele obținute în străinătate de către tineri. În acest sens, programele de susținere logistică, informațională și financiară a tinerilor absolvenți reveniți sunt utile și necesare, căci contribuie într-o măsură importantă la procesul de reintegrare în câmpul muncii a talentelor care, fiind entuziasmate, vor să revină și să-și aducă contribuția la dezvoltarea țării.

Datele empirice colectate pe durata proiectului au evidențiat că dorința de a fi aproape de familie și prieteni reprezintă motivația principală pentru tinerii absolvenți de a se reîntoarce în patrie. Totuși, pentru a asigura retenția durabilă și valorificarea plenară a talentelor revenite, este imperioasă crearea unui context socioeconomic local favorabil și receptiv la viziuni și idei noi, inclusiv prin recunoașterea rolului tinerilor drept promotori ai schimbărilor, prin promovarea acestora în poziții profesionale-cheie, prin încurajarea mobilității circulare, prin încurajarea inițiativelor asociative, antreprenoriale și de susținere a implicării în procesul de elaborare a politicilor publice etc. În caz contrar, salariile necompetitive, lipsa susținerii tinerilor calificați de către autoritățile publice, opunerea vehementă față de schimbările de sistem, presiunile sociale determinate de nivelul înalt al corupției, al instabilității economice vor amplifica în continuare sentimentele de decepționare și va influența decizia multor tineri reveniți de a lua în considerare opțiunea (re)emigrării definitive din Moldova.

Din perspectiva angajatorilor, absolvenții cu studii în străinătate au un avantaj competitiv pe piața forței de muncă în Republica Moldova, însă capitalizarea abilităților și aptitudinilor lor este o muncă comună, care trebuie să fie realizată de către absolvent, organizația gazdă și societate locală. Ținând cont

de lipsa unei experiențe documentate a instituțiilor din Moldova de cooptare a absolvenților reveniți în activități profesionale strategic planificate, este necesară dezvoltarea unor activități de suport pentru instituțiile angajatoare din Moldova care găzduiesc tineri reîntorși, în vederea facilitării, monitorizării și ghidării procesului de transfer și implementare a ideilor inovatoare în practica instituțională.

Responsabilitatea civică, experiențele similare de peste hotare, combinate cu dorința de a contribui la avansarea Moldovei în domeniul economic, social și politic, consolidează tinerii reveniți și îi motivează să formeze organizații asociative, ceea ce contribuie la concentrarea eforturilor comune în identificarea și valorificarea oportunităților de transfer eficient al expertizei către comunitatea locală. Acest proiect a demonstrat cum, încurajați de instituții internaționale și naționale, dorința, abilitățile și munca comună a unor tineri reveniți au dus la crearea unei organizații obștești intitulate Forumul Absolvenților Reveniți (FAR). O istorie de succes care se remarcă prin inițiative de mobilizare și focusare a expertizei în sectoare importante pentru avansarea Republicii Moldova.

Un sondaj on-line realizat de către E. Ghilețchi în mai 2015, cu participarea unor absolvenți moldoveni care au studiat peste hotare, examinează subiectul revenirii la baștină prin prisma așteptărilor tinerilor care vor să revină și a realităților care îi așteaptă de facto în Republica Moldova [10, p.175]. Rezultatele acestui sondaj examinează deciziile privind implicarea tinerilor în procesul migrațional prin prisma presiunii sociale, a subconștientului și a factorilor economici, examinând în acest sens trei momente de luare a deciziilor, precum plecarea la studii, studiile în sine și revenirea acasă. Rezultatele studiului relevă faptul că mai mult de jumătate din respondenți (54%) și-au motivat plecarea peste hotare prin oportunități mai bune peste hotarele țării, pe când restul au evidențiat sistemul slab universitar din Moldova (26%) și alte motive (19%). Printre motivele suplimentare care au contribuit la decizia de a pleca peste hotare merită evidențiate cele ce vizează dorința de a vedea altceva, îmbogățirea experienței de viață, posibilitatea de a locui și percepe un nou sistem de viață, dorința de dezvoltare într-un mediu competitiv, cu principii de dezvoltare superioare celor din Moldova, dorința de a fi independent financiar.

Întrebați dacă la plecarea pentru studii au avut intenția de a se stabili peste hotare, jumătate din respondenți au evidențiat că la momentul plecării nu aveau o intenție clar definită în acest sens (50%), alți 17% nu au luat în considerație această opțiune deloc, pe când unii aveau astfel de planuri de perspectivă din start (30%). Pe parcursul studiilor, pe lângă ocupația de bază, majoritatea tinerilor din Moldova s-au implicat în evenimente culturale pentru a promova valorile naționale din țara de origine și au ales în calitate de temă de doctorat subiecte care au vizat Republica Moldova. Aceasta ne vorbește despre faptul că deși departe de casă tinerii sunt contactați la ceea ce se întâmplă în Republica

Moldova, doresc să-și promoveze țara pe plan internațional și încearcă să aplice cunoștințele teoretice și practice obținute în timpul studiilor la rezolvarea unor probleme cu care se confruntă țara lor de origine.

Referitor la revenire, sondajul realizat de E. Ghilețchi evidențiază că motivul principal care a stat în spatele deciziei de a reveni acasă este cel personal: familia și prietenii (41%), urmat de dorința de a acumula experiență de muncă (28%), alte motive (26%), printre care remarcăm întoarcere temporară pentru transmiterea experienței dobândite și lansării de proiecte durabile pentru Republica Moldova, dorința de a crea ceva într-un stat cu atâtea lacune legislative, oportunitate de afaceri, job, dificultatea de a găsi un post de muncă peste hotare etc. Este de subliniat că doar un procent mic remarcă suportul Programului OIM de susținere a revenirii (4%) în calitate de motiv care a condiționat revenirea la baștină. Este de remarcat, de asemenea, că percepția respondenților față de oportunitățile pentru tineri în Moldova înainte și după revenire este destul de diversă, astfel încât cea mai mare parte a celor reveniți a rămas fermă și după reîntoarcere, că și acasă sunt oportunități de afirmare pentru tineri (37%). Totodată, o parte importantă a celor reveniți se declară dezamăgiți de ceea ce le oferă țara de origine, evidențiind că la revenire considerau că sunt oportunități, însă în timp aceștia s-au decepționat (28%), iar un altă parte a respondenților, dimpotrivă, au început să observe oportunităților după un anumit timp de afare acasă (22%) [10, p. 3-8].

Deși există unele premise pozitive care facilitează revenirea capitalului uman calificat și retenția lui pentru dezvoltarea unor sectoare-cheie din țară, este necesar a sensibiliza instituțiile publice și private din Republica Moldova privind oportunitățile și plusvaloarea cooptării capitalului uman înalt calificat venit în țara de origine la activități cu impact de dezvoltare este în continuare necesară. Este necesară de asemenea dezvoltarea și implementarea unor mecanisme care ar contribui la facilitarea procesului de integrare a celor reveniți, cum ar orientarea profesională personalizată, mentorat, training și tutelare în primele luni după revenire instrumente care ar încuraja o adaptare promptă la contextul național și ar contribui la o implicare mai eficientă în activitățile care pot să producă impact în domeniul public, privat și asociativ.

În urma chestionării prealabile a tinerilor reveniți și a dezbaterilor în cadrul mai multor evenimente organizate în cadrul Programului OIM, au fost formulate și propuse unele recomandări specifice de îmbunătățire a programelor de susținere a revenirii și reintegrării, printre care menționăm necesitatea sporirii impactului și eficienței programelor de susținere a revenirii, în mod special, prin încurajarea meritocrației și promovarea competențelor remarcabile. În acest sens, s-a constatat util a se promova în mod sistemic activități apte de a valorifica eficient cunoștințele tinerilor reveniți prin crearea și implementarea unor programe-cadru care s-ar declina în proiecte mai înguste și o segmentare

sectorială a grupurilor-țintă pentru acordarea unui suport adaptat per categorii de tineri reveniți. De exemplu, membrii FAR au recomandat crearea a două programe-cadru: unul de promovare a valorificării cunoștințelor prin angajare și altul privind încurajarea inițiativelor absolvenților reveniți de inițiere a unei afaceri în Republica Moldova. Abordând specificul programului-cadru care ar viza valorificarea cunoștințelor prin angajare, beneficiarii Programului de revenire și reintegrare au evidențiat necesitatea promovării implicării tinerilor cu competențe remarcabile în procesul de dezvoltare al sectoarelor socioeconomice-cheie din Republica Moldova. Pentru a amplifica valorificarea competențelor deținute de tinerii reveniți, s-a recomandat identificarea și interesarea prealabilă a potențialelor instituții gazdă (publice și private) care necesită contribuția unui tânăr specialist în cadrul unui proiect/misiune/activitate bine definită. Iar misiunea (fișa de post) a acestuia se recomandă a fi concepută într-o manieră personalizată, astfel încât să permită o valorificare cât mai eficientă a cunoștințelor și a capacităților tânărului angajat. De asemenea, a fost recomandată instituirea unui sub-program specific destinat implicării tinerilor cu competențe remarcabile în procesul de dezvoltare al țării, cu delegarea acestora în instituțiile-cheie, prin identificarea prealabilă a domeniilor-cheie și a instituțiilor care necesită resurse intelectuale de calitate și experiență din țările dezvoltate și inițierea unor proiecte de activitate cu o durată de 6-12 luni, axate pe aspecte importante ale domeniului-cheie în cauză.

Al doilea program-cadru recomandat pentru implementare vizează acordarea de suport pluridimensional tinerilor antreprenori din rândul absolvenților reveniți – la nivel tehnic, intelectual și financiar – prin susținerea inițiativelor de afaceri care ar valorifica câteva direcții-cheie de dezvoltare a businessului național, prealabil identificate, ce necesită revitalizare, inovare și import de know-how. Iar pentru a facilita procesul de adaptare a celor reveniți la contextul național, se recomandă acordarea unui suport susținut prin intermediul unor traininguri inițiale destinate grupurilor de beneficiari selectați care ar explica particularităților contabile, fiscale, juridice naționale, combinate de unele seminare specifice privind esența activității în instituțiile publice și gestionării afacerilor, precum și desemnarea unui mentor pentru fiecare beneficiar.

Concluzii

Asigurarea transferului de cunoștințe obținute peste hotare se află în epicentrul dezbaterilor și reprezintă unul din obiectivele centrale ale politicilor ce vizează valorificarea migrației din perspectiva dezvoltării. Complexitatea acestui proces rezidă în faptul că în cadrul acestui proces acționează mai mulți actori și contexte diferite care trebuie coordonate astfel încât să se asigure eficiență și durabilitate. În acest context, pe lângă transmitătorul de cunoștință (migrantul revenit) este implicat și recipientul de cunoștință (instituția gazdă), dar și me-

diul / contextul național (legislația, cutumele, percepția colectivă) în care are loc procesul de transfer al practicilor. În consecință, succesul acestui proces de transfer – al know-how-ului, al noilor tehnologii, metodologii de activitate, idei inovative – depinde într-o măsură copleșitoare de cât de pregătită, deschisă, receptivă la schimbări este instituția gazdă și cât de permisiv și prielnic pentru astfel de evoluții este contextul național.

De asemenea, variile experiențe evidențiază că, în multe cazuri, societatea din țările de origine nu beneficiază de practicile de recuperare a creierelor (*brain gain*). În plus, impactul pozitiv la diferite niveluri de dezvoltare nu este același pentru toate țările, ci depinde de contextul țării în cauză. Iată de ce o anumită strategie de conectare a migrației la dezvoltare poate fi eficientă pentru o țară și ineficientă pentru alta. Prin urmare, pentru a explora viabilitatea valorificării potențialului migranților, este imperativ să se adopte o abordare specifică contextului, care trebuie să înceapă prin avansarea cunoștințelor privind comunitățile migraționale respective și factorii specifici care influențează implicarea lor în activitățile din țara de baștină. Astfel, este necesar a aprofunda cercetările în domeniul studiilor migraționale, pentru a obține o imagine clară cu privire la experiențele personale și profesionale ale migranților din principalele țări de destinație, despre politicile migrației forței de muncă și aranjamentele structurale ale acestor țări, precum și despre sistemele naționale de educație, știință și inițiativele instituționale la nivel național și regional care vizează migrația și dezvoltarea.

Referințe bibliografice

1. Wickramasekara P. Transnational communities: Reflections on definitions, measurement and contributions. Tejada G. and Bolay J-C. (eds). In: Scientific diasporas as development partners: Skilled migration from Colombia, India and South Africa in Switzerland. Empirical evidences and policy responses. Bern: Peter Lang, 2010, p. 137-178.
2. Tejada G. Mobilitate, cunoștințe și cooperare: diaspora științifică ca agent de dezvoltare. În: Migrația și Dezvoltarea, 2012, nr. 18, pp. 59-92.
3. Program de granturi destinat absolvenților moldoveni în străinătate. OIM Moldova, 2 septembrie 2014. (Online) <http://iom.md/index.php/en/component/content/article/9-media-kit/272-grantprogramformoldovanoverseasgraduates> (accesat 14.11.15).
4. UN. Key trends in international migration. Expert Group Meeting on the Post-2015 Era: Implications for the Global Research Agenda on Population and Development. United Nations, New York, 10 April 2015. (Online) http://www.un.org/en/development/desa/population/events/pdf/expert/22/2015-EGM_Migration.pdf (accesat: 06.11.15).
5. ONU. Comunicat de presă privind dialogul la nivel înalt cu privire la migrația internațională și dezvoltare. (Online) http://www.un.org/en/ga/68/meetings/migration/pdf/UN%20press%20release_International%20Migration%20Figures.pdf (accesat: 21.10.13).

6. Barometrul Opiniei Publice, aprilie 2015. (Online) <http://soros.md/event/barometru-aprilie-2015> (accesat: 09.11.15).
7. Biroul Național de Statistică al Republicii Moldova. Migrația Forței de Muncă. Populația de 15 ani și peste, aflată la lucru sau în căutare de lucru în străinătate, pe grupe de vârstă, sexe, medii și trimestre, 2000-2014. (Online) <http://statbank.statistica.md/pxweb/Database/RO/03%20MUN/MUN07/MUN07.asp> (accesat 10.11.15). Migrația tinerilor peste hotare, un fenomen trist. Ziarul Timpul, 13.03.2013. (Online) <http://www.timpul.md/articol/migraia-tinerilor-pest-hotare-un-fenomen-trist--41859.html> (accesat: 10.11.15).
8. Migrația tinerilor este o oportunitate de dezvoltare dacă aceasta este sigură. UNICEF, 12 august 2013. (Online) http://www.unicef.org/moldova/ro/11941_24506.html (accesat: 10.10.14).
9. Agunias D. R., Newland K. Developing a road map of engaging diasporas in development. A handbook for policymakers and practitioners in home and host countries. Geneva and Washington D.C., International Organization for Migration and Migration Policy Institute.
10. Ghilețchi E. Revenirea acasă: între așteptări și realități. Studiu prezentat în cadrul Atelierului de lucru Contribuții ale absolvenților moldoveni cu studii în străinătate la dezvoltarea socio-economică a Republicii Moldova, 21 mai 2015, Chișinău, Republica Moldova.

INTEGRAREA PROFESIONALĂ A LUCRĂTORILOR MEDICALI ORIGINARI DIN REPUBLICA MOLDOVA ÎN SISTEMUL MEDICAL DIN ROMÂNIA

PROFESSIONAL INTEGRATION OF HEALTH WORKERS FROM THE REPUBLIC OF MOLDOVA IN THE ROMANIA'S MEDICAL SYSTEM

Diana CHEIANU-ANDREI,

doctor în sociologie,

Universitatea de Stat din Moldova,

Centrul de Investigații și Consultanță „SocioPolis”

Summary

The article presents the necessity for improving health workers' migration management, based on a comprehensive study regarding the situation of Republic of Moldova health professionals working in the medical system of Romania, factors motivating emigration, professional integration of these persons, as well as the migrants' return perspectives from Romania. To get to know the above-mentioned aspects, a complex methodology was used: analysis of statistical data was completed with data collected with the help of sociological research methods (quantitative and qualitative). The research covered different groups of social stakeholders: (i) representatives of central public authorities from Romania (Ministry of National Education, Ministry of Health), (ii) representatives of professional associations from Romania in medical area, (iii) representatives of local authorities, health divisions, managers of medical institutions from Romania, and (iv) health workers originating from Republic of Moldova, who work in the Romanian health system.

Keywords: migration management, health workers, professional integration, medical system.

Republica Moldova este una din țările cele mai mult afectate de migrație, în procesele migraționiste fiind implicați 21,5% din populația țării [1]. Nu există regiune, raion, localitate, categorie socioprofesională care să nu fi cunoscut migrația după declararea independenței Republicii Moldova. Deși pe parcursul anilor au fost publicate rezultatele mai multor studii și evaluări din punct de vedere cantitativ și calitativ ale tendințelor migrației ale populației, acest subiect rămâne în continuare insuficient elucidat, dat fiind caracterul plurifactorial al acestui fenomen, dar și imperfecțiunea mecanismelor de evidență și monitorizare. Masa eterogenă a emigranților trebuie însă diferențiată, reieșind din faptul că efectele migrației sunt diferite, în dependență de categoriile de persoane implicate în acest proces. Studiile care reflectă migrația unor categorii socioprofesionale sunt reduse, cuprinzând actualmente categoria de cadre didactice [2], oameni de știință [3] și lucrători medicali [4].

Pe parcursul ultimilor 25 de ani există o migrație a unui număr semnificativ de lucrători medicali în sistemul de sănătate din România, amploarea fenomenului fiind confirmată de autorități, dar și de statistici neoficiale. Conform unui studiu din 2010 [5], România este menționată de către medicii intervievați printre primele trei țări care ar prezenta interes în „intenția de a părăsi țara”. Conform datelor unui studiu din 2012, România este prima țară în preferințele medicilor din Republica Moldova care au intenția de emigrare. Astfel, vectorul intenției de a migra pentru medicii din Republica Moldova în România s-a deplasat de la 16,6% dintre cei intervievați în anul 2010 la 31,7% în anul 2012 [6, p. 13]. Totuși, până în prezent nu au fost careva evidențe oficiale sau cercetări care ar elucida situația reală cu privire la acest flux de resurse umane din sistemul sănătății din Republica Moldova spre cel din România.

În Raportul OMS din 2006 (*Working together for health*) se menționează că soluționarea problemei migrării cadrelor medicale presupune asigurarea unui echilibru între libertatea fiecărui om de a-și alege locul de muncă și necesitatea evitării exodului excesiv al cadrelor medicale atât în rezultatul migrației interne, cât și al celei externe. Experiența internațională demonstrează că în cazul în care statele reușesc monitorizarea procesului migrațional, efectele și impactul negativ al acestuia asupra sistemelor naționale de sănătate este mult mai redus decât în cazul statelor cu migrație nereglementată.

Biroul Regional al Organizației Mondiale a Sănătății, având ca prioritate suportul autorităților moldovenești în îmbunătățirea managementului migrației cadrelor medicale, a susținut realizarea unui studiu comprehensiv privind situația cadrelor medicale din Republica Moldova care activează în sistemul medical din România [7]. În articolul de față se vor analiza succint factorii motivaționali ai emigrării, integrarea profesională a cadrelor medicale din Moldova în România, precum și perspectivele de reîntoarcere a migranților în țara de origine.

Factorii care au impulsionat migrația au suferit unele transformări de-a lungul anilor, motiv care a permis diferențierea a trei valuri în migrația specialiștilor medicali din Republica Moldova în România: (i) *valul I: anii 1991-1996*, determinat în mare parte de renașterea națională și posibilitatea de a face studiile și a locui în România; (ii) *valul II: anii 1997-2006*, până la aderarea României la Uniunea Europeană, când au emigrat cei mai mulți lucrători medicali din cauza problemelor financiare, dar și a situației social-politice din Republica Moldova; (iii) *valul III: 2007-prezent*, lucrătorii fiind atrași preponderent de diferențele în salarizare, condițiile de muncă și posibilitatea de a activa într-o țară membră a Uniunii Europene. Motivele de bază ale migrației sunt cele ce țin de insatisfacția față de sistemul de sănătate și de situația politică, economică și socială din Republica Moldova; necesitățile de dezvoltare profesională și necesitățile familiei. Factorii de atragere peste hotare se află pe ultima poziție – cu 51% (Fig. 1).

Există însă anumite diferențe în dependență de categoriile de specialiști medicali¹ și valul de migrație. În cazul medicilor, motivele principale țin de posibilitățile de dezvoltare profesională (73,0%), insatisfacția de sistemul de sănătate din Republica Moldova și situația din republică (64,9%), necesitățile familiei (64,9%), factorii de atracție atingând valori de 43,2%. În cazul medicilor dentiști, un rol impunător l-au avut factorii de insatisfacție de sistemul medical și de situația generală din Republica Moldova (87,5%) și cei de atragere (75,0%), ceilalți acumulând valori sub 50%. În cazul asistenților medicali/moașelor, constatăm importanța factorilor de atracție, dar și necesitățile familiale.

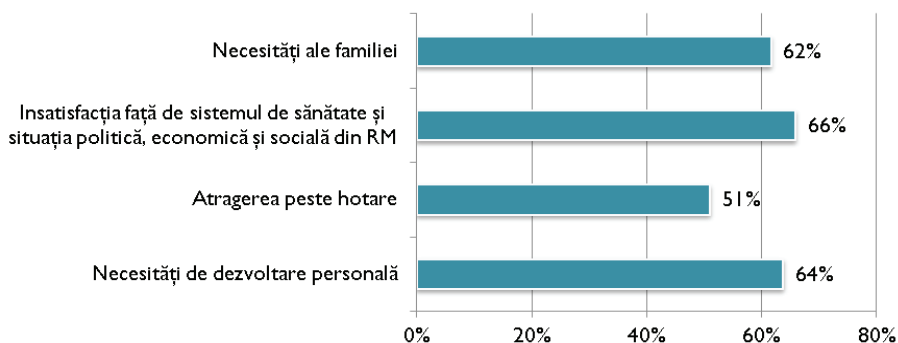

Fig. 1. Factorii care au determinat migrația lucrătorilor medicali din Republica Moldova în România

Datele cercetării relevă o multitudine de factori de respingere a lucrătorilor medicali din Republica Moldova în țara de origine (*push factors*), dar și de atracție a acestora în sistemul de sănătate din România (*pull factors*). Decizia de a emigra în România, comparativ cu alte țări, a fost frecvent însoțită și de unii factori socioculturali, precum: lipsa barierelor lingvistice, tradiții și obiceiuri similare, care au determinat ca schimbarea locului de trai și de muncă să fie percepută fără careva obiecții majore și dificultăți din partea medicilor.

Reprezentantul Direcției Generale Resurse Umane și Certificare, structură care se ocupă cu recunoașterea studiilor postuniversitare în România, a evidențiat că recunoașterea studiilor universitare se realizează fără careva probleme în baza *Acordului între Guvernul României și Guvernul Republicii Moldova privind recunoașterea reciprocă a diplomelor, certificatelor și titlurilor științifice, acordate de instituții de învățământ acreditate în România și Republica Moldova* din 20.06.1998 [8] cu toate amendamentele ulterioare [9] la acest document. Totodată, conform *Directivei 2009/50/CE* din 25.05.2009 a *Parlamentului European și a Consiliului privind condițiile de intrare și de ședere a resortisanților*

¹ Lucrătorii medicali cuprind în cadrul acestui articol patru categorii de specialiști în domeniul sănătății: (i) medici; (ii) medici dentiști/stomatologi și alți lucrători tehnici în domeniul dat; (iii) farmaciști; (iv) asistenți medicali generaliști, moașe și asistenți medicali.

din țările terțe pentru ocuparea unor locuri de muncă înalt calificate [10] este permisă ocuparea locurilor de muncă de către cetățeni din alte state. În ceea ce privește calificările dobândite într-o țară terță, se respectă *Directiva 2005/36/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 07.09.2005 privind recunoașterea calificărilor profesionale* [11].

Marea majoritate a lucrătorilor medicali din Moldova s-au integrat rapid și fără careva dificultăți în colectivele de muncă din România și sunt în relații bune cu pacienții. Un medic originar din Republica Moldova care a făcut facultatea în România este convins că specialiștii buni nu au probleme de integrare, indiferent de comunitatea de origine: „Între lucrători nu se face diferență. O pregătire bună este apreciată peste tot, indiferent de unde vii... Este suficient să faci 10 operații bune, să ai bun-simț și apoi pacienții vor veni singuri la tine” (IIA_9). Aceeași opinie o împărtășesc și alți medici originari din Moldova care activează în România: „Dacă ești responsabil și devotat profesiei, ești apreciat oriunde! Chiar și în Africa! Eu acum nu mă prea deosebesc de ei, nici la vorbă, nici la maniere...” (IIA_14). Un medic de familie, care lucrează de circa 12 ani într-o localitate rurală din România, a relatat cu satisfacție: „Pacienții vin la medicii originari din Republica Moldova... Noi, moldovenii, suntem puțin mai altfel și românii apreciază aceasta” (IIA_8).

Nu există careva diferențe în salarizarea medicilor originari din Republica Moldova – 93 la sută au relatat că sunt salariați la fel ca și colegii români, 5 la sută că sunt salariați mai bine decât colegii lor și 2 la sută consideră că au un salariu mai mic. Cei care au semnalat că au salarii mai mari decât colegii lor români sunt în cea mai mare parte medici dentiști care activează în sectorul privat.

Problemele principale cu care se confruntă lucrătorii medicali originari din Republica Moldova în procesul de echivalare și recunoaștere a studiilor sunt: durata procedurilor, birocrăția, lipsa informării despre procedurile date, în cazuri particulare – nerecunoașterea calificării etc.

Deținerea cetățeniei române este un criteriu de bază în angajarea în sistemul de sănătate din România. Practic fiecare al cincilea lucrător medical la momentul angajării nu deținea cetățenia României, procedura de obținere a acesteia fiind apreciată mult mai dificilă decât cea de echivalare a studiilor sau recunoaștere a calificărilor.

Lucrătorii medicali originari din Republica Moldova se angajează în România prin identificarea de sine stătător a posturilor vacante oferite la concurs de sistemul de sănătate românesc. Nu există dificultăți majore în încadrarea lucrătorilor medicali din Moldova pe piața muncii din România. 55% dintre lucrătorii medicali care au participat la studiul cantitativ au declarat că nu s-au confruntat cu nici o problemă în procesul de încadrare pe piața muncii.

Lucrătorii medicali originari din Republica Moldova au avut și unele aș-

teptări în rezultatul emigrării. Cele mai importante au fost cele de construire a unei cariere de succes (82%), de creștere a cunoștințelor în domeniul profesional (82%), de stabilire cu traiul în România, (78%), îmbunătățirea situației financiare (75%), dorința de a activa în condiții mai bune, cu infrastructură și tehnologii mai performante (74%), evitarea dificultăților din Republica Moldova (45%), procurarea unui imobil în Republica Moldova (10%)².

Analiza așteptărilor la momentul emigrării *versus* situația prezentă denotă că, în cea mai mare parte, așteptările au fost realizate total sau parțial (Fig. 2). Au fost realizate în totalitate planurile de a se stabili cu traiul în România. S-au realizat și așteptările lucrătorilor medicali de a avea o carieră de succes (la 56% în totalitate și la 26% dintre respondenți parțial), de a îmbunătăți situația financiară (la 57% în totalitate și 18% parțial), de a obține mai multe cunoștințe în domeniul profesional (la 64% în totalitate și 17% parțial), de a activa în condiții cu infrastructură mai bună (la 54% în totalitate și 16% parțial), de a evita dificultățile din Republica Moldova (la 38% în totalitate și 7% parțial). Observăm că România a oferit lucrătorilor medicali originari din Moldova posibilități de realizare a planurilor de emigrare.

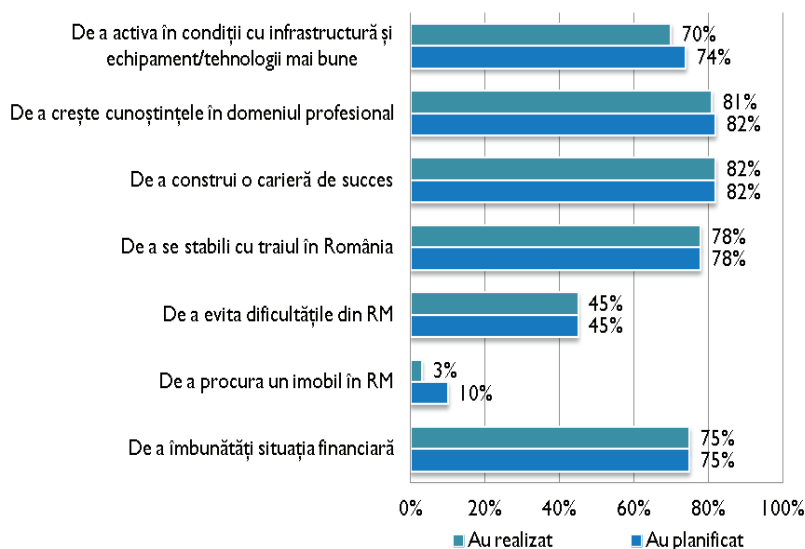

Fig. 2. Planurile migraționiste și realizarea acestora³

În prezent 85 la sută din lucrătorii medicali originari din Republica Moldova intenționează să locuiască și să activeze în continuare pe teritoriul României, 7 la sută intenționează să plece într-o altă țară a Uniunii Europene unde să activeze în domeniul sănătății, 3 la sută să plece într-o altă țară a Uniunii Europene,

² Respondenții au avut posibilitatea alegerii mai multor opțiuni de răspuns.

³ Diferența până la 100% reprezintă cota celor care nu au avut astfel de planuri.

dar nu obligatoriu să muncească în domeniul sănătății, 3 la sută să revină pentru a munci în Republica Moldova și 2 la sută să plece într-o altă țară a lumii.

Fiind întrebați ce circumstanțe ar putea determina revenirea lor în țara de origine, 60 la sută dintre participanții la studiul cantitativ și-au expus ferm convingerea că nu vor reveni niciodată cu traiul în Republica Moldova. Și mulți intervievați au semnalat aceeași tendință: *„În opinia mea, 99% dintre medicii plecați în România din Republica Moldova nu se vor întoarce înapoi niciodată, 1% poate că va reveni”* (IIA_11).

Factorii care alimentează această convingere țin de cariera profesională, copiii integrați în societatea românească, relații personale și profesionale formate. O asistentă medicală, emigrată împreună cu soțul dentist din 2003, a spus foarte convingător că nu se va întoarce în Republica Moldova: *„Revenirea – niciodată! Am copilărit acolo, zece ani. Eu am muncit acolo, soțul mai puțin. Dar de 10 ani sunt aici! Aici ne-am format prieteni, am cumpărat casă. Ne-am obișnuit. Fiica își face studiile aici. S-a integrat, are prieteni. Eu vreau, ca mamă, să-i fiu alături!... S-o iau încă o dată de la zero? Nu vreau! În primul rând e foarte greu. În al doilea rând – vârsta nu-i deja aceea!”* (IIA_12).

În domeniul sănătății trebuie să muncești mult pentru a te afirma, iar revenirea în țara de origine înseamnă frecvent a începe totul de la început, lucru care e mai dificil de realizat odată cu înaintarea în vârstă. Un medic emigrat de 17 ani a evidențiat: *„Până la 40 de ani muncești pentru a te determina, dar după aceea trebuie să culegi roade, nu? Și atunci ce rost are să iei valiza și să umbli încolo-încă?”* (IIA_15).

Deciziile de a nu reveni în Republica Moldova sunt motivate și de faptul că România este o țară membră a Uniunii Europene, de posibilitățile care există actualmente în România pentru lucrătorii medicali: *„Tinerii cu siguranță că nu vor reveni... Actualmente medicina este unica meserie ce-ți permite să pleci legal și să faci bani peste hotare, în țările Uniunii Europene, și nu numai. Străinii organizează târguri pentru medicii rezidenți în toată țara. Din 5000 de absolvenți, aproximativ 3000 au semnat contracte să plece în țările străine”* (IIA_11).

Lucrătorii medicali originari din Republica Moldova care au făcut facultatea și rezidențiatul în România pot emigra în alte țări ale Uniunii Europene. Mai dificil este procesul de emigrare spre țările Uniunii Europene a specialiștilor în domeniul sănătății care au făcut studiile în Republica Moldova.

În comparație cu România, Moldova nu oferă, în opinia multor intervievați, careva oportunități pentru cei care au făcut investiții în formarea lor profesională: *„Dar ce oportunități oferă Republica Moldova? Actualmente, Moldova nu are nici jumătate din ce are România. Nu mă refer doar la sistemul medical, dar în genere”* (IIA_9).

Integrarea socială și profesională este un motiv pentru 60% dintre respondenți de a nu regreta că au fost nevoiți să treacă prin experiența migraționistă, față de 37% care au uneori unele regrete, 2% care regretă, dar susțin că numai așa au putut să-și ajute familia, și 1% care regretă și și-ar dori ca alte persoane să nu mai treacă printr-o asemenea experiență. Totuși, 40 la sută dintre medicii participanții la studiul cantitativ nu au exclus posibilitatea revenirii în Republica Moldova. Circumstanțele care ar putea să-i determine pe 4 din 10 lucrători medicali să se întoarcă în Moldova sunt îmbunătățirea situației social-economice și politice, pe de o parte, și a situației din domeniul sănătății, pe de altă parte. Printre factorii care ar mai putea influența revenirea în țara de origine se situează și înrăutățirea situației social-economice și politice din România (Fig. 3).

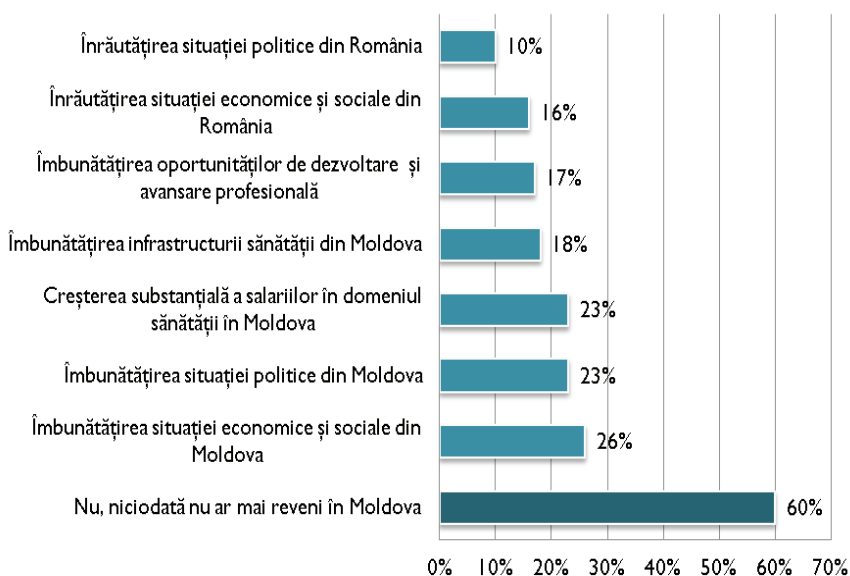

Fig. 3. Circumstanțele ce ar putea determina revenirea în Republica Moldova

Reieșind din aceasta, mai mulți lucrători au semnalat necesitatea unor acțiuni de prevenire a migrației cadrelor medicale care activează actualmente în sistemul de sănătate din Republica Moldova: „Cei care s-au integrat în sistemul medical din România probabil că nu se vor întoarce niciodată. Poate ar trebui să ne gândim la ce trebuie de făcut ca medicii să nu plece din Republica Moldova?” (IIA_8). În această ordine de idei, au fost menționate principalele schimbări ce trebuie efectuate: „În primul rând, de majorat salariul; în al doilea rând, de îmbunătățit condițiile de muncă, inclusiv echipamentul medical. Ar mai trebui susținută populația prin credite cu dobânzi rezonabile, ca în România” (IIA_12).

O strategie de păstrare a specialiștilor în domeniul sănătății în care

au fost investite resurse importante trebuie elaborată cât de curând posibil, întrucât aceasta ar fi în beneficiul cetățenilor din Republica Moldova: „Situția e tristă, pentru că atunci când pleacă spuma societății, nimeni nu câștigă. Lumea civilizată cumpără oamenii cu pregătire bună, inclusiv medici. Dar Republica Moldova, ce continuă să facă? Le dă cu piciorul! Sfatul este mult prea simplu: ceea ce creștem noi, trebuie să păstrăm în grădina noastră...” (IIA_9).

Cele analizate argumentează necesitatea unor acțiuni din partea factorilor de decizie din Republica Moldova (autorități publice centrale, autorități publice locale, instituții medicale, instituții de învățământ în domeniul medicinei) pentru menținerea lucrătorilor medicali în sistemul sănătății din țară și valorificarea experiențelor migraționiste, dezvoltarea condițiilor ce ar preveni irosirea capacităților umane din sistemul de sănătate.

Referințe bibliografice

1. Migration and Remittances Factbook 2011. World Bank, 2nd edition. Washington D.C.
2. Cheianu-Andrei D. Migrația cadrelor didactice din Moldova: brain gain sau brain waste? Monitorul social, 2012, nr.15, Chișinău.
3. Cheianu-Andrei D. Impactul migrației asupra cadrelor didactice și cercetătorilor din Moldova. ILO, 2013, [nepublicat].
4. Jelamschi N., Rotundu D. Destinații prioritare pentru recunoașterea diplomelor medicale eliberate de instituțiile de învățământ medical din Republica Moldova. Chișinău, Ministerul Sănătății, 2013.
5. Galbur O. Report referring to analyze the phenomenon of migration of Moldovan population, including health professionals. Chișinău, 2010.
6. Jelamschi N. Particularities in the functioning of the Health System in the Republic of Moldova under conditions of migration of the medical personnel. Migration and Development in the Moldovan Health System. Chisinau-Leipzig, 2012.
7. Jelamschi N., Rotundu D. Op. cit.
8. Cheianu-Andrei D., Gramma R. Health workers originating from the Republic of Moldova who live and work in Romania. – WHO: Regional Office for Europe, Copenhagen, 2014, 88 p. <http://www.euro.who.int/en/countries/republic-of-moldova/publications2/health-policy-paper-series-no.-13-health-workers-originating-from-the-republic-of-moldova-who-live-and-work-in-romania-2014>
9. <http://lege5.ro/Gratuit/ge4danz/acordul-intre-guvernul-romaniei-si-guvernul-republicii-moldova-privind-recunoasterea-reciproca-a-diplomelor-certificatelor-si-titlurilor-stiintifice-acordate-de-institutii-de-invatamant-acreditate-in->
10. http://www.dsclx.ro/legislatie/2011/ianuarie2011/mo2011_19.htm#d1286
11. <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2009:155:0017:0029:RO:PDF>
12. http://europa.eu/legislation_summaries/internal_market/living_and_working_in_the_internal_market/c11065_ro.htm

DIASPORA ÎN PROCESUL DE EUROPENIZARE A REPUBLICII MOLDOVA ȘI CONTRIBUȚIA LA DEZVOLTAREA ȚĂRII DE ORIGINE

DIASPORA IN THE PROCESS OF EUROPEANISATION OF MOLDOVA AND CONTRIBUTION TO THE DEVELOPMENT OF COUNTRY OF ORIGIN

Andrei ENACHI,

doctorand,

Universitatea de Stat din Moldova

Summary

The article analyzes the aspects regarding the Moldovan Diaspora role in the European Integration process of the Republic of Moldova. In this regard, the author evaluates the current situation regarding the diaspora – state relations, actions that Diaspora communities are organizing for showing their political views and promotion of European path for the development of the Republic of Moldova. In this sense, the author reviews several projects related to diaspora-state interaction but also evaluates the participation of Diaspora communities as international actor in the Europeanization process of the homeland country. Finally, conclusions and recommendations are presented on the subject of research.

Keywords: *Diaspora, migration, European integration, development, remittance, elections.*

Pe parcursul ultimilor 45 de ani urmărim o majorare a numărului de persoane care locuiesc în afara statului de origine, cifra globală s-a triplat ajungând de la 76 mil. la 215 mil. În anul 2012, diaspora globală a remis sume în valoare de 534 miliarde, destinate rudelor și prietenilor aflați în statele lor de origine [1]. Astfel, se constată modificări majore privind modul de trai, dar și mai mult locul de trai al populațiilor, care se modifică considerabil și într-un tempo accelerat.

Tânărul stat Republica Moldova are astăzi ca prioritate să devină un stat european, prin intermediul ajustării legislației naționale la cea comunitară, prin aplicarea unui șir de reforme, implementarea Acordului de Asociere și a Planului de Acțiuni, regimul liberalizat de vize, dar cel mai important rămâne a fi factorul societății civile și contribuția fiecărui cetățean în parte.

În acest sens, diasporei moldovenești îi revine un rol important în consolidarea eforturilor naționale pentru opțiunea de integrare europeană. Tânăra diasporă moldovenească devine tot mai mult antrenată în politica statului său de origine, îndeosebi de politica externă și cursul ales pentru dezvoltarea și prosperarea țării.

Aspecte teoretico-conceptuale

În contextul relațiilor internaționale, fenomenul diasporei dobândește tot mai mult teren, fiind parțial acceptat în calitate de actor transnațional, care își consolidează raporturile sale cu statele de reședință și cu cele de origine, contribuind la dinamizarea relațiilor internaționale prin prisma noilor dimensiuni de cooperare.

În prezent, teoreticienii și practicienii au început să cerceteze tot mai mult și să abordeze în diferite studii de cercetare conceptul diasporei ca factor pentru dezvoltarea și prosperarea statelor în curs de dezvoltare prin intermediul acestor comunități, dar valorificând contribuția lor la soluționarea pașnică a unor conflicte internaționale și regionale, rolul lor în atragerea investițiilor și construirea unui dialog între statele lor de origine și cele de reședință.

În acest sens, diaspora a devenit și un instrument eficient al diplomației publice, în calitatea sa de actor non-statal, cu o contribuție semnificativă la conturarea și dezvoltarea noilor concepte ale diplomației tradiționale.

Consolidarea Diasporei

Atunci când vorbim despre diaspora Republicii Moldova, trebuie să menționăm că aceasta diferă foarte mult de diaspora tradițională a unor state care au o experiență și o practică mult mai mare de gestionare a relațiilor cu cetățenii lor stabiliți peste hotare. În acest sens, diaspora noastră este relativ tânără și se află încă într-un proces de formare și consolidare. Organizațiile și comunitățile diasporei noastre doar recent au început să inițieze acțiuni pentru oficializarea activității lor, să creeze noi asociații și să realizeze activități comune cu alte asociații moldovenești la nivel regional și național în statele în care își au reședința.

În ceea ce privește relațiile statului cu diaspora, pe parcursul ultimilor ani au intervenit mai multe schimbări care au contribuit la consolidarea dialogului activ între autorități și diasporă. Acțiunile întreprinse au avut drept scop consolidarea cadrului normativ pentru a crea instrumentele necesare pentru promovarea și protejarea drepturilor cetățenilor noștri aflați peste hotare. Rezultatele obținute pe parcursul acestui proces au încurajat diaspora să fie în continuare angajată în acest dialog pentru a mări contribuția la dezvoltarea Republicii Moldova și a promova calea integrării europene pentru viitorul țării.

În scopul consolidării parteneriatului dintre stat și diasporă au fost întreprinse mai multe acțiuni pentru a oferi mai multe soluții vizavi de problemele curente ale cetățenilor aflați peste hotare, dar și implicarea lor în proiectele de dezvoltare a țării. Aceste acte normative și ajustări în legislația națională au fost necesare pentru a gestiona relația dintre stat și diasporă, însă în raport cu realitățile curente și situația complexă a cetățenilor din diasporă remarcăm necesitatea unor noi soluții viabile pentru a face față problemelor și necesităților diasporei.

Printre acțiunile întreprinse pentru consolidarea cadrului normativ și crea-

rea instrumentelor necesare pentru promovarea și protejarea drepturilor cetățenilor noștri aflați peste hotare, s-a regăsit și crearea unei agenții speciale, activitatea căreia vizează relațiile cu diaspora. În cadrul Cancelariei de Stat a fost creat Biroul pentru Relații cu Diaspora (BRD) la 19 octombrie 2012 prin Hotărâre de Guvern. BRD este o entitate administrativă subordonată direct Guvernului și responsabilă de elaborarea și promovarea politicilor Republicii Moldova în domeniul migrației, precum și de asigurarea legăturii dintre statul Republica Moldova și cetățenii săi aflați peste hotarele țării. Obiectivele strategice ale BRD pot fi divizate în două direcții: asigură coordonarea politicilor și programelor pentru diaspora la nivel de Guvern și ministere și dezvoltă un dialog continuu cu diaspora moldovenească [2].

Diaspora în contextul parcursului european al Republicii Moldova

Parcursul european al Republicii Moldova a fost consolidat prin intermediul realizărilor obținute, printre care se regăsesc: semnarea Acordului de Asociere cu Uniunea Europeană, crearea Zonei de Liber Schimb Aprofundat și Cuprinzător, obținerea liberalizării regimului de vize pentru cetățenii Republicii Moldova. Însă eforturile pro-europene ale Republicii Moldova au fost zădărnicate de lupta politică internă, interesele pentru putere, influență și bani, iar cetățenii țării nu au reușit să se bucure de aceste rezultate, nici să simtă beneficiile și avantajele acestui proces de europenizare.

Liberalizarea regimului de vize cu UE a constituit o realizare importantă pentru relațiile cu diaspora. Aceasta a permis ca cetățenii noștri să aibă posibilitatea să-și viziteze rudele și prietenii din diasporă, să stabilească noi contacte, să inițieze proiecte comune și să apropie diaspora de casă, de țara lor de origine. În acest sens, cetățenii noștri care locuiesc de mai mult timp în statele din UE sunt deja bine acomodați la facilitățile oferite de către libera circulație în comunitatea europeană, iar majoritatea dintre ei apreciază efortul Executivului și susțin pașii realizați pentru integrarea europeană a Republicii Moldova.

Pentru mulți cetățeni din diasporă semnarea Acordului de Asociere cu UE este un pas primar și real spre viitorul european al Republicii Moldova. Totodată, diaspora moldovenească continuă să fie cel mai activ promotor al procesului de integrare europeană a țării noastre. În multe capitale europene, unde există o diasporă consolidată, au fost organizate manifestări de sensibilizare a opiniei publice pentru a susține parcursul european al Republicii Moldova.

În ceea ce privește Acordul de Asociere dintre UE și Republica Moldova, prevederile lui cuprind importante aspecte de cooperare în domeniul migrației și diasporei. Au fost lansate mai multe inițiative și programe pentru a redresa problemele existente și a îmbunătăți situația din acest domeniu.

Cu suportul considerabil al partenerilor europeni, a fost lansat Parteneriatul de Mobilitate Republica Moldova-UE, care prevede o serie de acțiuni în domeniul securității documentelor, politicilor migraționale, combaterii migrației

ilegale, contribuie nemijlocit la implementarea cerințelor înaintate de către UE în contextul liberalizării regimului de vize pentru Republica Moldova. Acest parteneriat a fost apreciat ca cel mai inovativ și mai comprehensiv instrument al Abordării Globale a Migrației pentru regiunile vecine din Estul și Sud-Estul UE și contribuie semnificativ la operaționalizarea acesteia [3].

Parteneriatul de Mobilitate oferă un cadru politic de cooperare cu UE (Serviciul European pentru Acțiune Externă, Comisia Europeană, Fundația Europeană pentru Instruire, FRONTEX) și statele membre în domeniul migrației, vizând toate dimensiunile de cooperare ale Abordării Globale pentru Migrație și Mobilitate a UE (GAMM) [4].

Principalele obiective generale ale Parteneriatului pentru Mobilitate Republica Moldova – Uniunea Europeană sunt: necesitatea reducerii efectelor negative ale migrației, prevenirea acestui fenomen, protecția socială a migranților și membrilor familiilor acestora.

În contextul implementării Parteneriatului de Mobilitate au fost realizate mai multe proiecte și inițiative care au contribuit la atingerea acestor obiective.

Printre aceste realizări vom menționa și proiectul „Consolidarea legăturii dintre migrație și dezvoltare: testarea furnizorului de servicii integrate pentru migranții moldoveni și comunitățile lor”, cunoscut și ca „Nexus Moldova”, care a fost lansat la 15 decembrie 2012, având scopul de a spori raportul dintre migrație și dezvoltare, precum și de a oferi un suport diasporei moldovenești. Această inițiativă a fost susținută de Uniunea Europeană și co-finanțată de Agenția Elvețiană pentru Dezvoltare și Cooperare.

Referindu-ne la aspectele privind ocuparea forței de muncă a cetățenilor noștri din diasporă, remarcăm că, în conformitate cu datele statistice oferite de Biroul Național de Statistică, în anul 2010 circa 311,000 mii de oameni s-au aflat peste hotarele țării la lucru sau în căutare de lucru [5]. În următorii patru ani cifra s-a dublat, iar în prezent, conform datelor Băncii Mondiale, cifra moldovenilor plecați peste hotare în scop de lucru se estimează la circa 700 mii [6]. Totodată, conform datelor neoficiale estimate de către specialiștii din domeniu, aproape un milion de moldoveni ar locui peste hotare.

Studiul realizat de către Biroul Migrație și Azil al Ministerului Afacerilor Interne a contribuit la evaluarea fenomenului migrației prin elaborarea raportului privind *Profilul Migrațional Extins al Republicii Moldova*. În conformitate cu documentul respectiv, peste 330 mii de persoane sunt plecate din țară cu termen de la 1 an la 3 ani și mai mult, iar numărul celor care s-au stabilit cu traiul permanent în afara țării a atins cifra de 100 de mii persoane [7, p.320]. Cercetările în domeniu arată că situația este mai sensibilă în domeniile social-economice, care au fost afectate de procesele migrației populației din țară. În acest sens, cei mai afectați sunt cei din domeniul educației și cel al sănătății.

O bună parte din cetățeni nu cunosc principalele beneficii și oportunități ale procesului de integrare europeană, având anumite stereotipuri și multe întrebări

față de această opțiune. În acest sens, este necesar de a desfășura mai multe acțiuni de informare a cetățenilor noștri din țară, precum și a celor plecați peste hotare privind diverse aspecte și beneficii ale procesului de integrare europeană. În așa mod, cetățenii vor avea mai multă încredere în viitorul european al Republicii Moldova.

Antrenarea diasporei în dezvoltarea și europenizarea Republicii Moldova

În diverse țări unde avem diasporă consolidată, pe parcursul ultimilor ani au avut loc diferite evenimente de informare a cetățenilor de peste hotare privind aspectele procesului de integrare europeană a Republicii Moldova. Astfel de evenimente și inițiative contribuie la crearea noilor oportunități pentru cetățenii din diaspora de a se implica în procesul de dezvoltare socioeconomică a țării.

Revenirea moldovenilor acasă este încurajată și susținută nu doar de politica statului, ci și de alte instituții, organizații și agenții naționale și internaționale. În acest sens, un rol deosebit este realizat de către Biroul pentru Relații cu Diaspora, Organizația Internațională pentru Migrație (OIM), Organizația Mondială a Sănătății (OMS), Ministerul Afacerilor Externe și Integrării Europene (MAEIE), Biserica Ortodoxă și alte instituții și agenții specializate.

Ministerul Afacerilor Externe și Integrării Europene este un actor important în relația statului cu diaspora, care are un rol deosebit. În conformitate cu Legea privind serviciul diplomatic din Republica Moldova Nr.761-XV din 27.12.2001, misiunile diplomatice au ca obiectiv „protejarea drepturilor și intereselor Republicii Moldova, ale cetățenilor săi (persoane fizice și juridice) potrivit practicii internaționale și în limitele admise de normele și principiile dreptului internațional” [8].

Un rol important în acordarea asistenței necesare și gestionarea problemelor migranților moldoveni revine Ambasadelor și Consulatelor Republicii Moldova în statele de destinație a migranților. Cetățenii noștri din diasporă vor să mențină legătura cu Republica Moldova, având și multe așteptări de la statul lor de origine, precum recunoașterea importanței și consultarea părerii diasporei în domeniile sensibile pentru viitorul țării, dar și suport în soluționarea problemelor cu care se confruntă. În acest sens, asistența consulară, în special cea juridică, trebuie să fie îmbunătățită și ajustată după necesitățile diasporei.

Vizitele oficialilor moldoveni în statele europene au fost intense și dinamice, iar agenda lor a fost organizată astfel încât să cuprindă și reuniuni cu diaspora, pentru a transmite un mesaj de sprijin din partea statului, dar și a promova ideea de unitate a tuturor cetățenilor Republicii Moldova din țară și din afară pentru unificarea efortului comun de continuare a parcursului european și de mobilizare în sprijinul acestei opțiuni.

Odată cu venirea la guvernare a partidelor ce au avut în programul lor de guvernare un program politic pro-european, a fost inițiat un dialog activ cu comunitățile moldovenilor din diasporă, a fost transmis un mesaj de interes față

de activitatea și problemele cu care se confruntă cetățenii noștri de peste hotare, au fost organizate vizite oficiale și întruniri cu diaspora. Aceste reuniuni comune au contribuit la identificarea unor soluții pentru problemele diasporei și la consolidarea încrederii cetățenilor în autoritățile statului.

Republica Moldova a fost selectată la nivel regional pentru realizarea în perioada 2014-2017 a unui program pilot *Integrarea migrației în strategiile naționale de dezvoltare (MOMID)*. Susținut financiar de Agenția Elvețiană pentru Cooperare, programul este implementat de Republica Moldova împreună cu alte șapte state și presupune reflectarea cât se poate de completă a tuturor aspectelor ce țin de migrație în documentele strategice ale țărilor participante [9].

În cadrul acestui program au fost realizate mai multe inițiative și proiecte care au drept scop crearea oportunităților pentru revenirea acasă a cetățenilor noștri plecați peste hotare. Prin implementarea acestui program au fost realizate deja unele inițiative și proiecte viabile menite să redreseze situația diasporei și să creeze noi punți de legătură între stat și diasporă.

Printre prioritățile programului respectiv s-a regăsit și inițiativa pentru susținerea creării unui portal on-line, care a oferit membrilor diasporei posibilitatea să se implice în diverse programe naționale precum și la întregul proces de antrenare a diasporei în dezvoltarea țării.

Unul din principalele proiecte realizate a fost *Îmbunătățirea managementului mobilității cadrelor medicale în Republica Moldova*, implementat de Organizația Mondială a Sănătății (OMS) cu sprijinul financiar al Uniunii Europene. Prioritățile proiectului sunt: consolidarea capacității Republicii Moldova în managementul migrației cadrelor medicale, reorientarea migrației cadrelor medicale spre o mobilitate circulară și crearea unor mecanisme la nivel național de stimulare a medicilor. În cadrul proiectului vor fi organizate campanii informative și evenimente cu implicarea asociațiilor de moldoveni și Diaspora de peste hotare [10]. Proiectul respectiv este preconizat să abordeze aspecte privind migrația cadrelor medicale, „exodul de creiere” precum și acțiunile întreprinse de autoritățile naționale împreună cu OMS în domeniul respectiv. Proiectul poate servi o soluție pentru cei antrenați în domeniul medicinei în țară și care își doresc să emigreze pentru a obține un suport esențial aici, acasă la ei.

Tinerii absolvenți de peste hotare reprezintă un potențial și resursă importantă pentru dezvoltarea și prosperarea Republicii Moldova. În acest context, proiectul *Gala Studenților* reprezintă o inițiativă lansată acum 3 ani, care are scopul de a promova realizările celor mai buni conaționali de-ai noștri care au făcut studii peste hotare și au experiență necesară pentru a reveni acasă și a o transpune pentru modernizarea și dezvoltarea Republicii Moldova [11]. Tinerii absolvenți de peste hotare care au participat în cadrul acestui concurs au primit premii din partea Guvernului, unii din ei au primit și oferte de angajare din partea unor instituții și companii, ai căror reprezentanți erau prezenți la ceremonia de desemnare a premiilor.

Pentru a promova identitatea națională și a educa spiritul patriotic al copiilor și tinerilor din diasporă, a fost inițiat proiectul unei tabere de vară destinată în acest sens. *Tabăra DOR* a fost organizată pe parcursul ultimilor trei ani și a reușit să adune participanți din diverse colțuri ale lumii unde avem diasporă. Programul DOR este organizat de Guvernul Republicii Moldova prin intermediul Biroului pentru Relații cu Diaspora și a fost pus în practică pentru prima dată în 2012 [12, p.2]. Astfel de inițiative sunt un exercițiu de a familiariza a doua generație din familiile migranților, care reprezintă o inițiativă de succes și o bună practică realizată în relația dintre stat și diasporă, care, de obicei, este aplicat la nivel internațional, îndeosebi de state cu o diasporă consolidată.

Un rol important în relația statului cu diaspora îl joacă remitențele, Republica Moldova fiind un stat care depinde foarte mult de aceste transferuri de bani din partea diasporei. Banii trimiși de aceștia în țară continuă să reprezinte un motor pentru consum și pentru creșterea economică. Persoanele fizice au primit în ultimele nouă luni ale anului 2015 prin băncile din Republica Moldova mijloace bănești în sumă echivalentă cu peste 1,25 miliarde de dolari SUA, cu 94 milioane mai mult decât în perioada similară a anului precedent, potrivit datelor Băncii Naționale.

Aceste rezultate se datorează proiectelor și inițiativelor lansate pentru atragerea remitențelor în economia națională. Astfel, Programul Național de Abilitare Economică a Tinerilor (PNAET) și Programul de Atragere a Remiterilor în Economie (PARE 1+1), ambele implementate de către Guvernul Republicii Moldova, sunt conduse de către Organizația pentru Dezvoltarea Întreprinderilor Mici și Mijlocii (Ministerul Economiei) și susținute de către partenerii de implementare. Ambele programe au avut drept scop să contribuie la inițierea și dezvoltarea întreprinderilor mici și mijlocii, să consolideze piața forței de muncă prin crearea a noi locuri de muncă atractive pentru tineri, să sporească investițiile din diasporă și să atragă experiența și tehnologiile din cadrul statelor de reședință a cetățenilor noștri, pentru a fi promovate la nivel național [13 p.4].

Proiectele au ca scop să motiveze revenirea moldovenilor din diasporă acasă, pentru a se implica în procesul de dezvoltare a țării. Consolidarea participării active a cetățenilor noștri constituie o mare provocare pentru autorități. Acest obiectiv este unul îndrăzneț și important în procesul de integrare europeană. În acest sens, motivația revenirii cetățenilor noștri acasă trebuie să fie realizată prin crearea oportunităților reale în materie de locuri de muncă, asigurări sociale și perspective stabile de viitor pentru un trai decent pentru familiile și copiii lor.

Concluzii

Pentru a spori rolul diasporei în procesul de dezvoltare și integrare a Republicii Moldova în UE sunt necesare eforturi adiționale din partea statului, pentru a ajuta cetățenii noștri din diasporă. În acest sens, sunt binevenite următoarele inițiative: extinderea reprezentanțelor diplomatice și consulare; oferirea mate-

rialelor didactice pentru școlile duminicale din diasporă; inițierea negocierilor pentru semnarea acordurilor de protecție socială cu mai multe țări; informarea membrilor diasporei privind particularitățile de dezvoltare și situația actuală din țară; promovarea tinerilor absolvenți cu experiență de studii și activitate peste hotare în funcțiile-cheie ale statului, pentru a realiza un transfer de bune practici și abordări în realizarea proiectelor de dezvoltare.

Eforturile Guvernului de facilitare a comunicării diasporei cu instituțiile statului trebuie să fie consolidate și să contribuie la soluționarea celor mai stringente probleme cu care se confruntă diaspora, precum protejarea drepturilor, amplasarea în câmpul muncii, promovarea culturii și valorilor naționale, recunoașterea studiilor și diplomelor din țară peste hotare, dar și alte facilități care ar îmbunătăți viața conaționalilor noștri și ar crea o atitudine de încredere în viitorul și prosperarea Republicii Moldova.

Printre provocările și îngrijorările statului ar trebui să fie faptul că odată cu migrația cetățenilor noștri peste hotarele țării s-a redus considerabil numărul persoanelor calificate și a experților din diverse domenii vitale pentru economia națională. În acest sens, activitățile cu diaspora trebuie să conțină și acțiuni pentru a implica aceste persoane în proiecte de schimb de experiență și a transferului de cunoștințe și experiență. Totodată, eforturile instituțiilor statului trebuie să fie orientate pentru a încuraja cetățenii din țară să-și continue activitatea lor acasă și să realizeze acest schimb de experiență cu compatrioții lor din afara țării. Astfel, sunt binevenite stagiile și vizitele reciproce ale profesioniștilor din diverse domenii atât din țară, cât și peste hotare.

Conform ultimelor studii realizate, a crescut tendința printre migranții moldoveni de a rămâne în țările de reședință și pentru a obține cetățenia statelor respective. Totodată, cetățenii noștri plecați peste hotare care sunt membri ai diasporei, comunităților înregistrate oficial în statele de reședință manifestă o strânsă legătură identitară, culturală și emoțională cu statul lor de origine. Acest fapt se manifestă prin aceleași remitențe, organizarea unor activități socioculturale tradiționale, dar și preocuparea de grijile și problemele cu care se confruntă confrății lor din Republica Moldova.

Totodată, este necesar să fie remarcat aportul considerabil al diasporei în promovarea valorilor naționale peste hotare, în întreaga lume, fiind apreciați de alte naționalități în calitate de ambascadori ai imaginii Republicii Moldova peste hotare.

Mentținerea unei astfel de conexiuni poate fi realizată printr-un parteneriat și un dialog activ între stat și diasporă prin intermediul mecanismelor instituționale, dar și a platformelor sociale. Aceasta va permite mobilizarea diasporei în procesul de europenizare și dezvoltare a Republicii Moldova.

În acest context, Republica Moldova trebuie să-și consolideze relația cu diaspora, pentru a consolida unitatea din societate și a mobiliza eforturile ei pentru atingerea parcursului european al țării. Iar pentru aceasta este necesar ca

între guvernare, autoritățile statului și diaspora moldovenească să fie menținut un dialog permanent, care ar atrage atenția asupra principalelor probleme cu care se confruntă diaspora, să creeze mai multe oportunități pentru participarea membrilor diasporei la procesele vitale și strategiile naționale ale țării.

Diaspora necesită să fie auzită, să aibă acea undă de a-și exprima viziunea asupra viitorului țării, dar și de a fi la curent cu cele mai stringente probleme și evenimente din țară.

Diaspora nu mai crede într-o curtuazie și o atenție sporadică doar în ajunul alegerilor, cu scopul de a obține voturile cetățenilor din diasporă, dar solicită ca autoritățile statului să fie deschise pentru a susține diaspora și activitățile ei, să fie continuat dialogul și un parteneriat onest pentru prosperarea țării și îmbunătățirea calității vieții cetățenilor.

Referințe bibliografice

1. World Bank. Developing Countries to Receive Over \$400 Billion in Remittances in 2012. Press release, November 20, 2012. <http://www.worldbank.org/en/news/press-release/2012/11/20/developing-countries-to-receive-over-400-billion-remittances-2012-world-bank-report> accesat pe 02.03.2016;
2. Raport de activitate al Biroului pentru Relații cu Diaspora al Cancelariei de Stat. Biroul pentru Relații cu Diaspora, 2013.
3. Parteneriatul de Mobilitate Uniunea Europeană – Republica Moldova. Buletin informațional, 2012, nr.6.
4. Parteneriat de Mobilitate RM-UE, a opta reuniune la nivel înalt. BRD. <http://www.brd.gov.md/ro/content/parteneriat-de-mobilitate-rm-ue-opta-reuniune-la-nivel-inalt>
5. Biroul Național de Statistică, <http://statbank.statistica.md/pxweb/Dialog/Saveshow.asp>, accesat pe 11.03.2015.
6. Câți moldoveni au loc permanent de trai peste hotare. Unimedia – portal de știri online: <http://agora.md/stiri/4662/infografic--cati-moldoveni-au-loc-permanent-de-trai-pestehotare> accesat pe 12.10.2015.
7. Profilul Migrational Extins al Republicii Moldova. Organizația Internațională pentru Migrație, 2013. 320 p.
8. Boian V. Deficiențele cadrului legal și instituțional destinat susținerii Diasporei Republicii Moldova. Asociația pentru Politică Externă. 18.11.2011, p. 5.
9. Integrarea migrației în strategiile naționale de dezvoltare. Evenimentul, portal de știri. 12 iunie 2014. <http://evenimentul.md/integrarea-migratiei-in-strategiile-nationale-de-dezvoltare/> accesat pe 05.07.2015.
10. Parteneriatul de Mobilitate Uniunea Europeană – Republica Moldova. Buletin informațional, 2012, nr. 6.
11. Gala Studenților originari din Republica Moldova. <http://studentie.md/news/709/64/Concurs-Gala-Studentilor-originari-din-RM/dnoutati/> accesat pe 25.11.2014.
12. Gazeta Basarabiei. Ziarul migranților moldoveni. Ediția nr.1, ianuarie 2014.
13. Parteneriatul de Mobilitate Uniunea Europeană – Republica Moldova. Buletin informațional, 2012, nr. 6.

CENTRUL SATELIT NEXUS-PARIS: UN NOU MODEL DE SUSȚINERE A MIGRAȚIEI CIRCULARE DE SUCCES ȘI DE INTEGRARE A MIGRANȚILOR ÎN SOCIETATEA ȚĂRII-GAZDĂ

SATELLITE CENTER NEXUS PARIS: A NEW MODEL FOR SUPPORTING CIRCULAR MIGRATION PRACTICES AND SUCCESSFUL INTEGRATION OF MIGRANTS INTO THE HOST SOCIETY

D. DUȘCIAC, D. GUZUN,
M. DOBRIN, S. REVINEALA, R. SINȚOV

Summary

Satellite Center NEXUS Paris, soft launch on February 12th, 2016, represents a new model for supporting the migrant community originating from the Republic of Moldova in the Paris region of France. NEXUS Paris is an extension of the NEXUS network, initiated in the Republic of Moldova by the Austrian NGO International Agency for Source Country Information (IAS-CI) within the NEXUS Moldova initiative, financed by the Swiss Development and Cooperation Agency (SDC). NEXUS Paris is the first pilot satellite center created outside Moldova. The center's activity is ensured by the Association for Integration of Migrants (AIM), in partnership with IASCI in its role of implementing agency of NEXUS Moldova.

NEXUS Paris provides information and solutions to individual migrants in all stages of migration, in order to help them reach their personal migration goals. Initially, NEXUS Paris offers to the migrant community the following services free of charge: (i) French language courses; (ii) Legal advice; (iii) Youth orientation and counseling; and (iv) Professional integration counseling. The need for these services for supporting the migrant community has been determined as part of a preparatory survey, conducted between October 2015 and January 2016. In this article, we present briefly the constitutive elements of the survey, as well as its main qualitative findings.

Keywords: satellite center, migrant community, Association for Integration of Migrants, NEXUS Paris.

Emigrația contemporană originară din Republica Moldova a debutat la începutul anilor 1990, când noul stat ex-sovietic independent s-a confruntat cu o gravă criză economică și financiară. Plecarea din țară a cetățenilor Republicii Moldova în căutare de oportunități economice mai bune a fost una din cele mai vizibile consecințe a turbulențelor de ordin socioeconomic care au acompaniat dezintegrarea URSS la începutul anilor 1990. Acest proces s-a accentuat în anii următori, astfel la sfârșitul anilor 1990 emigrarea a căpătat caracteristicile unui fenomen de masă, care a implicat un număr mare de cetățeni moldoveni, afectând majoritatea familiilor din țară.

Caracteristicile geografice, sociale și economice ale emigrării masive din Re-

publica Moldova au evoluat pe parcursul ultimelor două decenii. Dacă în anii 1990 migrația avea un caracter circular, era de scurtă durată și sezonieră, cu o orientare preponderent orientată către Federația Rusă, atunci la finele ultimului deceniu al secolului trecut, un număr tot mai mare de cetățeni moldoveni au emigrat către țările Europei de Vest (în special în Italia, Portugalia, Franța, Spania, etc.) și s-au integrat de o manieră durabilă pe piața locală a muncii, instalându-se în țara de destinație pentru o perioadă îndelungată de timp. În etapa ulterioară a procesului migraționist, părinții migranți au fost urmați de copiii lor, care au beneficiat de procedurile legale de reîntregire a familiei. Acest flux secundar al migrației marchează completarea și încheierea parcursului migrațional, atribuind experienței migratorii o caracteristică perenă.

În căutarea unor oportunități economice mai bune, migranții moldoveni în țările Europei de Vest sunt stabiliți cu preponderență în interiorul și la periferiile orașelor mari. Urmare a unei proximități lingvistice cu țările latine, o preferință evidentă a fost acordată stabilirii locului de trai în următoarele țări: Italia, Portugalia, Franța și Spania. În aceste țări s-au format comunități importante de persoane originare din Republica Moldova.

Numărul cetățenilor moldoveni stabiliți în prezent în Franța este estimat la circa 40 de mii de persoane. Aproximativ jumătate dintre aceștia sunt stabiliți și muncesc în regiunea pariziană¹. Câteva localități din regiunea pariziană au fost preferate de către imigranții moldoveni grație condițiilor mai avantajoase în privința costului locuinței și accesibilității transportului public. Migranții moldoveni nu sunt distribuiți în mod omogen pe teritoriul regiunii pariziene. Parcursul migrațional tipic include etapa de co-optare a membrilor familiei (inclusiv în sensul familiilor extinse) în aceeași localitate, contribuind astfel la formarea unor comunități compacte, stabilite în anumite localități ale regiunii. Cea mai numeroasă comunitate de cetățeni moldoveni se află în localitatea Villeneuve-Saint-Georges, în departamentul Val-de-Marne (94), în Sud-Estul regiunii pariziene. Conform informațiilor prezentate de către Primăria orașului, în Villeneuve-Saint-Georges sunt stabiliți în jur de 2 500 – 3 000 de cetățeni moldoveni.

Interesul de bază al migranților economici este determinat de volumul remitențelor pe care aceștia sunt capabili să le expedieze către țara de origine. Prin urmare, ei nu plasează condițiile proprii de trai și comoditățile modului modern de viață în topul priorităților pe durata aflării lor în țara de destinație. Un număr important de migranți locuiesc în condiții precare, ce cauzează un acces foarte limitat (sau deloc) la educație sau formare profesională și se confruntă cu dificultăți în stabilirea relațiilor și legăturilor sociale cu propria lor comunitate. Relațiile sociale din cadrul comunității de migranți moldoveni sunt construite de o manieră specifică, ceea ce împiedică deseori învățarea eficientă și rapidă a limbii franceze, identificarea unui loc de muncă mai bine plătit și ac-

¹ Date furnizate de către reprezentanții Ministerului de Interne din Franța.

cederea la un statut social mai înalt. De cele mai multe ori, efectele modului de viață în cadrul unei comunități de tip închis devin vizibile și generează o serie de dificultăți legate de integrarea cu succes în cadrul societății franceze.

Fundamentarea proiectului se bazează în mod evident pe necesitatea unei analize complexe și complete a comunității migranților originari din Republica Moldova stabiliți în regiunea pariziană, analiză care ar contribui la identificarea unor acțiuni imediate care ar favoriza integrarea moldovenilor în sânul societății țării-gazdă.

Cercetarea a fost completată cu un proces consultativ (cu localnicii din Ville-neuve-Saint-Georges, autoritățile publice locale, reprezentanții Republicii Moldova în Franța), care susține obiectivele sale.

Acest proiect reprezintă o continuare a serviciilor sociale oferite comunității din regiunea pariziană în perioada 2013 – 2014 (asistență juridică gratuită și cursuri gratuite de limbă franceză) în cadrul proiectului Uniunii Europene “Consolidarea capacităților de gestionare a migrației în Republica Moldova”. Rezultatele obținute formează o bază viabilă, care permite părților interesate și partenerilor elaborarea unor politici, proiecte și intervenții în viitor.

Obiective și instrumente practice ale cercetării

Principalul obiectiv al studiului privind comunitatea persoanelor originare din Republica Moldova și România stabilite cu traiul în regiunea pariziană (Franța) este de a analiza situația curentă a comunității cetățenilor moldoveni și români care locuiesc în această regiune. Perioada de desfășurare a studiului a fost octombrie 2015 – ianuarie 2016. În absența unor date oficiale, numărul acestor cetățeni este estimat la aproximativ 20 000². Pentru atingerea acestui obiectiv a fost necesar:

1. Să fie studiate și înțelese caracteristicile comportamentale ale parcursului migrator al persoanelor originare din Republica Moldova stabilite în regiunea pariziană a Franței: factorii *push-pull*, etapele emigrării, condițiile de viață și de lucru în regiunea pariziană, veniturile, comportamentul de consumator, economiile efectuate și potențialul de investire a acestor economii, perspectivele de reîntoarcere în țara de origine, nivelul de cunoaștere a limbii franceze etc;

2. Să fie analizat impactul general al comunității cetățenilor moldoveni aflați actualmente în regiunea pariziană asupra dezvoltării socioeconomice a țării de origine, atât la nivel local, cât și la nivel național;

3. Să fie îmbunătățit nivelul de informare și comunicare cu părțile interesate referitor la natura, impactul și utilitatea migrației și la fluxul aferent de capital social, uman și financiar;

² Statistica efectuată pe criterii etnice și religioase este interzisă de legislația în vigoare în Republica Franceză. Cifra de aproximativ 20 000 de cetățeni ai Republicii Moldova în regiunea pariziană este furnizată de către reprezentanții Ministerului Afacerilor Interne al Franței în cadrul discuțiilor informale.

4. Să fie evaluat dialogul existent la nivel local între comunitățile cetățenilor moldoveni și autoritățile locale și/sau naționale ale Franței, cu scopul de a stimula dezvoltarea noilor oportunități de colaborare;

5. Să fie estimate oportunitățile de colaborare între sectoarele public, asociativ și privat printr-o evaluare a situației curente a unor grupuri specifice socioprofesionale (lucrători în construcții, muncitori sezonieri, migranți tineri, studenți etc.).

În perioada 2013–2014, la inițiativa unor reprezentanți ai asociațiilor cetățenilor moldoveni stabiliți în Franța (Asociația Doctorilor și Doctoranzilor Basarabeni din Franța și Asociația Culturală *Sfântul Gheorghe și Sfânta Treime*) și cu sprijinul Proiectului Uniunii Europene „Consolidarea capacităților în gestionarea migrației în Republica Moldova”, în regiunea pariziană s-au desfășurat activități de acordare a unor servicii sociale gratuite pentru cetățenii Republicii Moldova. Activitățile s-au desfășurat în localitatea Villeneuve-Saint-Georges, unde se află stabilită o comunitate importantă de cetățeni moldoveni (estimată la aproximativ 2500–3000 de persoane) și au vizat servicii de consultanță juridică gratuită și cursuri gratuite de limbă franceză. Sistematizarea rezultatelor acestor activități, de care au beneficiat în jur de 350 de persoane (asistență juridică gratuită – circa 270 de persoane, cursuri gratuite de limbă franceză – circa 80 de persoane) a permis identificarea principalelor probleme cu care se confruntă comunitatea moldovenilor din regiunea pariziană. Acordarea serviciilor de asistență pentru cetățenii moldoveni stabiliți în regiunea pariziană a permis reducerea nivelului de precaritate a comunității, prin oferirea gratuită și profesionistă a unor instrumente eficiente de integrare a membrilor comunității în societatea franceză. În același timp, proiectul preliminar a permis eradicarea parțială a anumitor practici abuzive și ilegale constatate anterior în sânul comunității (acordarea acestor servicii contra plată de către persoane care nu dispun de calificarea profesională necesară).

Pornind de la aceste rezultate preliminare, activitatea de cercetare prezentată în acest articol s-a axat pe identificarea necesităților de bază ale comunității, în termeni de servicii sociale. Datele preliminare obținute în perioada precedentă (2013 – 2014) au fost completate cu informație calitativă și cantitativă din studiul actual.

Este important să menționăm faptul că cercetarea nu s-a limitat doar la studierea opiniilor exprimate de către membrii comunității, ci și la atragerea în procesul de consultare a părților interesate instituționalizate, care au un rol în întregul proces migraționist: autorități publice locale franceze (Primăria orașului Villeneuve-Saint-Georges), autorități care reprezintă Republica Moldova (Ambasada Republicii Moldova în Republica Franceză), asociații ale diasporei moldovenești în Franța (asociații culturale, comunități religioase, organizații de tineret și studențești etc.). În rezultatul procesului de consultări și de evaluare a opiniilor și pozițiilor exprimate, au fost identificate și sistematizate necesitățile

concrete cu care se confruntă comunitatea migranților originari din Republica Moldova stabiliți în regiunea pariziană. Dialogul instituțional a permis evaluarea gradului de implicare a fiecărei părți interesate în procesul de adaptare și integrare a comunității cetățenilor moldoveni în societatea franceză.

Organizația implementatoare a proiectului este Asociația pentru Integrarea Migranților (Paris, Franța), care activează cu sprijinul proiectului NEXUS-Moldova și în parteneriat cu mai multe asociații ale diasporei moldovenești din Franța.

Aspecte metodologice

În contextul unui raționament inductiv, studiul efectuat pornește de la identificarea unor regularități care au fost transformate în ipoteze de lucru. Fiecare dimensiune care a corespuns cercetării noastre a fost analizată cantitativ și calitativ.

Astfel, analiza cantitativă s-a bazat pe un mini-sondaj aplicat unui grup de 100 de persoane originare din Republica Moldova și din România, preponderent din comunitatea Villeneuve-Saint-Georges (94 respondenți). Chestionarul a inclus 27 de întrebări închise și deschise. Durata medie a unui interviu a fost de 20 de minute.

Analiza calitativă s-a realizat în baza metodei interviului în profunzime, a discuțiilor în focus-grupuri, seminarelor și a observației participative. În cadrul acestor tehnici calitative au participat trei categorii de respondenți:

- migranții moldoveni în Franța, aflați la diferite etape ale parcursului migrator;
- instituții publice franceze și ale Republicii Moldova;
- asociații ale comunității de migranți moldoveni în Franța.

Interviurile în profunzime au fost realizate individual cu 10 migranți moldoveni din regiunea pariziană. Aceste interviuri au fost structurate în baza unui ghid de interviu axat pe două componente : procesul de migrare și integrarea actorilor în țara-gazdă.

Discuțiile în grup au avut drept scop evaluarea în profunzime a reacțiilor, atitudinilor și percepțiilor a 5 grupuri pre-stabilite (1. migranți-muncitori; 2. migranți-femei, 3. migranți- sezonieri, 4. migranți-tineri, 5. migranți-studenți) asupra contextului migrator „Moldova – Franța”.

De asemenea, au fost realizate 3 seminare, care au avut drept scop identificarea și analizarea problemelor cu care se confruntă migranții moldoveni în cadrul parcursului lor migrator în Franța, precum și determinarea soluțiilor relevante. La seminare au participat autoritățile locale și regionale din țara-gazdă; reprezentanți ai Ambasadei Republicii Moldova la Paris; reprezentanți ai asociațiilor comunității de moldoveni din Franța.

Limitările studiului constau în dificultatea de mobilizare a migranților. Mai multe întâlniri cu aceștia au avut loc în contextul ceremoniilor religioase ale bisericii ortodoxe *Sfântul Gheorghe* și *Sfânta Treime* din comuna Villeneuve-Saint-

Georges. De asemenea, a fost dificil de identificat migranții moldoveni sezonieri, din cauza lipsei unei baze de date care ar conține informații cantitative și calitative cu privire la comunitatea de migranți moldoveni în Franța.

Dificultățile cu care se confruntă migranții originari din Republica Moldova în regiunea pariziană

În contextul studiului au fost identificate o serie de dificultăți/bariere pe care un migrant originar din Republica Moldova le poate confrunta în etapa procesului de migrare și, cel mai evident, la etapa de integrare în țara gazdă.

Astfel, ne-am propus inițial să identificăm caracteristicile procesului de acomodare în țara-gazdă și reușita sa, precum și factorii-cheie care contribuie la procesul de integrare. De asemenea, am analizat perioada aflării migrantului în țara-gazdă, în cadrul căreia am depistat alte tipuri de bariere dependente de contexte diferite pe care actorii studiului le întâmpină pe parcursul sejurului migrator în Franța. Aceste contexte se referă, în primul rând, la statutul fiecărui migrant în parte. Astfel, în categoria generală de „migrant în Franța” există sub-categorii clasate în migranți permanenți și migranți sezonieri și care, la rândul lor, se ramifică în alte sub-categorii: studenți, muncitori, elite etc.

Inițial se percepe faptul că impactul noului context sociocultural în timpul experienței personale din țara-gazdă este resimțit și afirmat în unanimitate de către actorii studiului respectiv. De asemenea, sunt evidențiate în mod particular de către migranți anumite diferențe dintre țara de origine și țara gazdă, care sunt percepute de către migrant la nivel de cultură, de relații interpersonale și la nivel economic. Or aceste diferențe, în concepția mai multor participanți ai studiului, nu sunt atât de „mari” față de realitatea de „acasă”, încât să fie în măsură să împiedice procesul de integrare a unui migrant originar din Republica Moldova.

În continuarea acestui aspect sociocultural, sunt identificate alte tipuri de dificultăți ale parcursului migrator în Franța al unui cetățean din Republica Moldova, care sunt de ordin sentimental, referindu-se cel mai adesea la relațiile personale cu țara de origine și familia. „*Dorul de casă, rădăcini, limbă maternă, mamă, țara ta, părinți*” sunt subiecte evocate deseori de către participanții interviurilor aprofundate și a discuțiilor de grup, ce determină o lipsă de confort sentimental și de apartenență a actorilor noștri în cadrul societății țării-gazdă.

Respondenții interviului în profunzime și participanții la focus-grupuri și seminare au menționat, în calitate de barieră esențială în procesul de integrare a migrantului moldovean, mediul relativ ostil din punct de vedere lingvistic cu care respectivii se confruntă în prima etapă a migrației. Barierea lingvistică influențează posibilitățile de a găsi rapid un loc de muncă. De altfel, și studiul cantitativ indică faptul că în jur de 40% din respondenți au un nivel începător de cunoaștere a limbii franceze sau nu cunosc deloc această limbă.

O altă problemă importantă întâmpinată de către mai multe categorii de

migranți moldoveni ar fi sistemul administrativ și cel juridic din Franța. Majoritatea dintre actorii intervievați au invocat necesitatea de a fi asistați gratuit și în limba română în domeniile administrativ și juridic. Cel mai frecvent, aceștia întâmpină dificultăți în procesul de perfectare a diverselor acte necesare (asigurare medicală, titlu de sejur, lansarea unei activități de antreprenoriat etc.) sau în a crea dosarul social pentru a obține o locuință (de altfel, găsirea unei locuințe în regiunea pariziană este extrem de dificilă pentru majoritatea migranților moldoveni). Este de menționat faptul că majoritatea migranților moldoveni sunt informați despre existența ajutorului social sau de locuință socială oferită de către țara-gazdă pentru persoanele care sunt în situații sociale dificile, dar recunosc că nu știu cum să beneficieze de ele (... *nu știm să completăm dosarul*). De asemenea, a fost identificată problema sistemului de cotizatii sociale în Franța și cel din Republica Moldova: (...) *unde cotizăm și unde primim pensia?*(...)

În ceea ce privește asigurarea medicală, aceasta a devenit o adevărată problemă pentru mulți migranți, care nu dispun de ea (din motive precum lipsa unui contract de muncă, lipsa actelor) sau care o ignoră, confruntându-se în timp cu consecințele acestui fapt. Astfel, un procent semnificativ de migranți nu dețin o asigurare medicală (17%). O parte dintre migranții originari din Republica Moldova care nu dețin ședere legală pe teritoriul statului francez pot beneficia de dispozitivul *Ajutor Medical de Stat* (Aide Médicale de l'Etat), care acoperă cheltuielile de sănătate. Accesul la acest dispozitiv este posibil după o perioadă de cel puțin 3 luni de sejur continuu în Franța și trebuie reînnoit la fiecare 12 luni. Necunoașterea procedurii de aplicare și de reînnoire a Ajutorului Medical de Stat conduce deseori la situații în care persoanele nu dețin perioade îndelungate nici un fel de asigurare medicală.

De asemenea, s-a menționat că foarte mulți migranți moldoveni din regiunea pariziană se regăsesc în situație de ilegalitate, deținând pașapoarte expirate sau biometrice (emise de către Republica Moldova), care nu le permit o activitate de muncă legală pe teritoriul francez, fapt care generează anumite situații de risc. Iar în acest context putem vorbi despre situațiile de trafic de influență, situații de extorcare de mijloace materiale, impunerea unor „taxe de protecție”, racket etc., care se realizează în cercul comunității de migranți moldoveni de la Villeneuve-Saint-Georges și nu numai. Poliția franceză este la curent cu existența acestor practici ilegale, dar eficiența acțiunilor de contracarare nu se află în prezent la un nivel ridicat în lipsa unei implicări a victimelor acestor fenomene ilegale: „... *presupunem că victimele acestor maltratări sunt intimidat, de aceea nu doresc să se adreseze la poliție...*” (a declarat reprezentantul autorităților de la Villeneuve-Saint-Georges). De cele mai multe ori, victimele acestor delikte sunt intimidat, iar în situațiile în care nu dețin permis de ședere, muncesc la negru, nu au permis de conducere valabil etc., aceste persoane ezită să se adreseze autorităților polițienești.

Un aspect important legat de migranții muncitori sezonieri este faptul că aceștia sunt relativ puțin sensibili la aspectele de ordin juridic ale activității lor

profesionale: știind că este vorba de o misiune profesională care durează un timp relativ scurt, aceștia acceptă condițiile dictate de angajator. Starea de precaritate în care se află muncitorii sezonieri însă se perenizează cu trecerea timpului în lipsa unor mecanisme complete și eficiente de protecție socială (asigurare medicală, asigurare de șomaj etc.). În aceeași ordine de idei, lucrătorii sezonieri de cele mai multe ori nu-și cunosc drepturile și nici obligațiile pe care angajatorul le are față de ei. Astfel, practic în fiecare caz discutat este vorba de abuz manifestat din partea angajatorului, care nu își asumă nici o parte din cheltuielile legate de sejurul sau călătoria lucrătorului sezonier.³

Un alt aspect important în cadrul căruia migranții moldoveni întâmpină dificultăți reprezintă integrarea profesională. Pregătirea interviurilor, a CV-urilor și a scrisorilor de motivare presupun etape dificile pentru mulți dintre migranții moldoveni din regiunea pariziană. Chiar și un student moldovean în Franța nu cunoaște modul în care să realizeze un CV corespunzător care i-ar permite să fie angajat în contextul diplomei obținute.

Categoria „student moldovean în Franța” prezintă și dificultăți de altă natură. Un student ajuns în Franța menționează dificultăți în înțelegerea funcționării parcursului *licență-masterat-doctorat* francez, punându-se accent pe faptul că există o mare diferență între sistemul educațional moldovenesc și cel francez. Astfel, un tânăr care se regăsește în primele săptămâni de studii are nevoie să cunoască o serie de informații ce țin de organizarea anului școlar, a clasamentului de instituții, a domeniului de studiu ales și a perspectivelor pe care respectivul domeniu le va oferi. Prezentarea acestui parcurs licență-master-doctorat este indispensabil pentru integrarea unui tânăr migrant în domeniul educațional francez. Reprezentanții NEXUS-Paris au inițiat un dialog în vederea stabilirii unui parteneriat cu Alianța Franceză din Moldova și cu organismul Campus France.

Un alt aspect este cel legat de „lucrul” în timpul studiilor (stagiile sau diverse programe de alternanță) sau cum să-ți finanțezi studiile. S-a evidențiat faptul că acest aspect este extrem de necesar și dificil pentru tinerii studenți, care caută alternative pentru a se putea întreține financiar și pentru a continua studiile în același timp. În aceeași categorie se menționează și problema angajării post-master sau cum poți obține un contract de muncă și care sunt elementele unui succes profesional garantat.

Așteptările migranților: realitate și necesitate. Recomandări

Studiul descris în acest articol reprezintă o cercetare aplicativă, orientată spre identificarea și analiza problemelor cu care se confruntă migranții moldoveni

³ În cazul angajării legale a lucrătorilor sezonieri migranți, angajatorul este obligat să achite o serie de taxe de stat și să faciliteze cazarea lucrătorului pe durata contractului de muncă. De cele mai multe ori, convențiile colective valabile în anumite domenii (agricultură, restaurante și hoteluri etc.) prevăd și obligativitatea achitării parțiale a cheltuielilor de transport din și în țara de origine.

în cadrul parcursului lor migrator în Franța, precum și determinarea soluțiilor relevante. Atunci când facem referire la soluții, identificăm inițial așteptările actorilor vizați din partea comunității de migranți (familie, prieteni), asociațiilor din Diaspora și a instituțiilor competente atât franceze, cât și moldovenești.

În cadrul discuțiilor de grup și al interviurilor aprofundate se identifică o mare diferență între „*a veni singur și a veni la cineva (rudă/prieteni)*”, accentuându-se faptul că integrarea unui migrant se poate realiza mult mai ușor atunci când sunt preluate strategiile anterioare de adaptare ale familiei sau cunoscuților aflați în țara-gazdă de ceva timp. De altfel, legătura migrantului cu comunitatea din care face parte este una evidentă și chiar necesară.

În ceea ce privește relația cu Ambasada Republicii Moldova în Franța, această instituție deține o autoritate între membrii comunității, care se explică prin faptul că ambasada, în opinia migrantului, poate/trebuie să-i rezolve orice problemă: (...) *ambasada este percepută de către mulți ca o instituție cu puteri nelimitate* (...). Această instituție este solicitată de către cei pe care îi reprezintă (în mare majoritate), inclusiv în situații legate de probleme de ordin medical și profesional.

În percepția generală a reprezentanților de asociații comunitare, membrii comunității de migranți moldoveni au o serie de așteptări din partea asociațiilor – de la acțiuni concrete și eficiente pentru asigurarea parcursului migrator personal până la menținerea „*spiritului cultural-național comunitar*”. În cadrul interacțiunii cu migranții moldoveni, liderii de asociații au identificat necesitatea de gestionare a conflictelor din cadrul comunității, difuzarea și circularea informațiilor utile, precum și implementarea activităților/training-urilor de dezvoltare personală.

Primăria orașului Villeneuve-Saint-Georges își manifestă toată deschiderea pentru colaborarea cu comunitatea de migranți din localitate și nu numai, își afirmă disponibilitatea de a sprijini în viitor organizarea unor programe, proiecte și evenimente care ar contribui la o mai bună integrare a moldovenilor în viața comunității locale. În context, a fost amintită și apreciată foarte pozitiv experiența organizării cursurilor gratuite de limbă franceză și a unei asistențe juridice gratuite (2013–2014). Astfel de proiecte și programe trebuie să fie continue, iar Primăria va acorda sprijin logistic pentru buna lor desfășurare.

În ceea ce privește problema precarității în care se află cea mai mare parte a moldovenilor care locuiesc în prezent în Villeneuve-Saint-Georges, majoritatea acestor persoane locuiește în condiții insalubre, care nu corespund normelor de igienă și de securitate și care nu intră în câmpul legal al relațiilor dintre chiriași și proprietari. Cetățenii Republicii Moldova acceptă aceste condiții de locuit doar din considerente materiale (chiria este foarte ieftină). Reprezentanții Primăriei s-au declarat mirați de faptul că, în pofida acestei situații foarte dificile, moldovenii niciodată nu depun cereri de obținere a locuințelor sociale: „... *nu am avut încă nicio cerere depusă de către o familie de moldoveni*...”. Acest fapt poate

fi explicat prin lipsa cvasitotală de încredere pe care persoanele originare din Republica Moldova o manifestă față de autoritățile publice în general, și față de Primărie în special. Explicațiile sunt diverse și complexe. În acest context, în percepția acestei instituții, este foarte binevenită continuarea asistenței juridice care ar ajuta persoanele să se apropie mai eficient de autoritățile publice locale.

Respectiva instituție este deschisă pentru colaborare în ceea ce privește ideea de stabilire a unei relații de colaborare între Villeneuve-Saint-Georges și localitatea de baștină a unui număr mare de moldoveni stabiliți în acest oraș (s. Corjeuți, r. Briceni, Republica Moldova). În acest sens, este preconizată în viitorul apropiat organizarea unui schimb de vizite ale delegațiilor reprezentanților conducerii autorităților publice locale din cele două localități. Se planifică organizarea unor proiecte comune de colaborare descentralizată. Ambasada Franței în Republica Moldova va participa în calitate de partener în aceste proiecte comune de colaborare.

În perspectiva de a găsi soluții pentru rezolvarea problemelor cu care se confruntă migranții moldoveni din Franța, dar și din experiența proiectelor anterioare la care mulți dintre participanții analizei calitative au fost beneficiari (este vorba de proiecte ce vizau ajutorarea migranților în procesul lor de integrare în perioada 2013–2014), participanții studiului au sugerat ca și primă necesitate acordarea unei consultații administrative gratuite, care ar putea să-i ajute la găsirea unei locuințe, a întocmirii actelor sau la crearea unor afaceri etc., a unei consultații juridice gratuite disponibile pe toată durata anului, ce poate fi o sursă valoroasă de informare: (...) *Noi venim și plecăm, suntem permanent pe drumuri și nu avem timp să ne informăm corect despre drepturile noastre... Dacă cineva ne-ar ajuta cu niște sfaturi, am fi mult mai bine pregătiți* (...) (participant al focus-grupului „Migranți-sezonieri”).

De asemenea, s-a invocat necesitatea unor cursuri de limbă franceză, a unei consultații pentru studii (ce tip de studii să urmeze, diferența ce ține de sistemul educațional francez și cel moldovenesc, obținerea de burse sociale, a locuinței pentru studenți etc.) și consultație pentru inserție profesională (crearea unui CV, scrisori de motivare, pregătirea interviului, postulare etc.).

Actorii studiului au manifestat dorința de participare activă în cadrul proiectelor sociale destinate comunității de migranți moldoveni. Ei prezintă ca necesitate fortificarea conexiunii dintre migranții din Republica Moldova aflați în regiunea pariziană, care în opinia lor este una practic inexistentă și care poate fi formată prin implicarea membrilor comunității în acțiuni sociale comune: (...) *nu există o relație între noi (...), facem puține proiecte sau acțiuni de voluntariat (...), vrem mai multă implicare socială* (...) (participant al focus-grupului „Migranți-femei”).

De asemenea, au fost oferite sugestii de implicare în proiecte care ar putea să amelioreze parcursul unui migrant (în special al unei femei migrante) din Republica Moldova în Franța. În acest sens, s-a sugerat oferirea de informații

cu privire la activități de antreprenoriat în Franța, recunoașterea studiilor sau completarea acestora, dar și crearea unor surse de informații generale (broșuri, pliante) din domenii diverse și utile unui migrant în Franța: (...) *de unde luăm informații? (...) de unde găsim concret răspunsuri? (...)* (participant al focus-grupului „Migranți-femei”).

Pentru categoria migranți-tineri, care sunt angajați în contextul muncii calificate, integrarea culturală contează foarte mult, ea fiind realizată prin intermediul interacțiunii cât mai dese cu societatea franceză. Ei optează pentru schimburi culturale dintre comunitatea de migranți moldoveni în Franța și societatea franceză, ei își doresc să realizeze proiecte de impact pentru țara de origine prin intermediul cunoștințelor și al experienței acumulate în Franța. Sunt dispuși să ajute comunitatea de migranți prin oferirea de sfaturi și împărtășire de experiență personală. Această categorie consideră necesară consultanța în privința gestionării resurselor agonisite de către migranții necalificați, pentru a contribui la eficientizarea procesului migrator – economic.

În prezentul articol au fost expuse elementele calitative ale unei cercetări sociologice realizate în perioada octombrie 2015 – ianuarie 2016 în cadrul comunității de migranți originari din Republica Moldova stabiliți în regiunea pariziană din Franța. Principalele rezultate obținute în cadrul studiului indică în mod clar necesitatea unor servicii de sprijin și asistență a comunității de migranți originari din Republica Moldova. În principal, este vorba despre serviciile sociale gratuite, care sunt puse la dispoziția comunității de către Centrul Satelit NEXUS Paris începând cu luna ianuarie 2016: cursuri de limba franceză, consultații juridice și administrative, consiliere și orientare pentru tineri, consiliere pentru angajarea în câmpul muncii.

Bibliografie

1. Furtună C. Sociologie generală. București: Editura Fundației România de Măine, 2006.
2. Zamfir C., Vlăsceanu L. Dicționar de sociologie. București: Editura Babel, 1993.
3. Brubaker R. Accidental diasporas and external “homelands” in central and eastern Europe: past and present. Vienna, Institute for Advanced Studies. În: Political Science Series, no. 71, 2000.
4. Mandelbaum M. The New European Diasporas: National Minorities and Conflict in Eastern Europe. New York, Council on Foreign Relations Press, 2000.
5. Organizația Internațională pentru Migrație. Migration in Moldova: A Country Profile. – Chișinău, Republica Moldova, on-line: http://www.iom.md/materials/moldova_migration_profile_april_2008.pdf (2008)
6. Migration Policy Centre. Moldova – Migration Profile. Chișinău, on-line: http://www.migrationpolicycentre.eu/docs/migration_profiles/Moldova.pdf (2013)
7. Vanderkamp J. Migration flows, their determinants and the effects of return migration. Journal of Political Economy, no. 59, pp. 1012-1031, 1971.

ROLE OF THE ELITES IN THE FIGHT AGAINST VULNERABLE SITUATIONS. CASE STUDY: THE MOLDOVAN COMMUNITY IN FRANCE¹

ROLUL ELITELOR ÎN LUPTA ÎMPOTRIVA SITUAȚIILOR VULNERABILE. STUDIU DE CAZ: COMUNITATEA CETĂȚENILOR MOLDOVENI DIN FRANȚA

Doina GUZUN, University Paris Diderot, France,

Dorin DUȘCIAC, President of the Association for the Integration of Migrants (AIM), Paris, France, Deputy Minister-Ministry of Environment of the Republic of Moldova (2014–2015),

Ala MÂNDĂCANU, President of the Moldovan Community of Québec, Member of the Parliament of the Republic of Moldova (1994–2001),

Sandra AYAD, Head of the Center for International Research and Documentation of Sexual Exploitation, Scelles Foundation, Paris, France,

Frédéric BOISARD, Community manager, Center for International Research and Documentation of Sexual Exploitation, Scelles Foundation, Paris, France

A common characteristic of people who have completed their migration route, for economic reasons, is their predisposition to accept precarious living conditions in the host country. By leaving their home, they hope to provide for the material needs of the families left behind: a luxury they can't allow themselves if remaining in their homeland. Once settled in the host country, the lifestyle of the migrants significantly revolves around income-generating activities. Their primary objective being to send as much money as possible to the home country, the migrants try to save on everything, regardless of their comfort. Thus, comfort, leisure and quality of the living environment take second or third priority plan.

It is known that migrants often seek to minimize their living expenses. For many, their migration experience is designed as a temporary phenomenon – a likely return to the country of origin is never excluded in the medium to long term. Therefore, pending for an undetermined amount of time in perilous conditions is worth the opportunity to help out their families.

* This contribution is part of the 4th Global Report Prostitution. Exploitation, Prosecution, Repression, edited by the Scelles Foundation (Paris, France), under the Direction of Yves Charpenel, Deputy General Prosecutor of the Supreme Court of France, President of the Scelles Foundation (ECONOMICA ED., 49, rue Héricart, 75015 Paris, France), 2016. The book will be available for free downloading on: www.fondationscelles.org.

With that in mind, we can now understand why, in the last 15 years, a remarkable preponderance of economic migrants inhabited the poorest areas of their host country. In those deficient neighborhoods, migrants frequently find themselves in a vulnerable position due to a lack of work and an unsuitable integration program. These insecure migrants living in those conditions are an ideal target for the prostitution industry and the human trafficking “business”. According to the Central Office for the Repression of Human Trafficking (OCRTEH), many prostitutes are foreign nationals (BBC, March 27th, 2013). Therefore, we don’t only assist to a transfer of prostitutes, but we witness most importantly a migration of women who are looking for employment. As stated by OCRTEH, a majority of these women come from Central and Eastern Europe. In France, they now account for half the foreign prostitutes (French Senate, October 29th, 2002).

A survey among young Moldovans lay out that 50% of them want to go abroad, due to their miserable wages and rising unemployment. In reality, women constitute 68% of the unemployed and are exposed to longer periods of unemployment than men. Although their education is practically similar, they make up three-quarters of the unskilled labor force and are paid 70-80% of a man’s salary, while accomplishing a double work-load since their working day continues at home. As a result, women’s pensions are smaller than men’s. That is why they wish to go abroad and find jobs that would pay more than the average wage in Moldova, even though they are well aware of the potential risks.

Battling prostitution and sexual exploitation, France’s prevention and care services developed themselves considerably. A “communitarian” perspective has emerged to meet unmet needs. Forthwith, many migrants chose to seek the help provided by community-based associations, while others opt to get it outside the communitarian sphere. Consequently, the elite of migrant communities are developing a new framework of interaction with the migrant community (the «roots») and the national community of the host country.

Vulnerability defined by insecurity in the context of economic migration

The causes of insecurity in Eastern European countries are emerging in the disastrous economic situation of the last 20-25 years after the fall of communism in the USSR (1989-1991) and in the satellite countries, which triggered a series of deep processes of corporate transformation of the region. Enjoying their newfound freedom following the numerous decades of domination under a totalitarian system, the Eastern European nations have entered a new era characterized by a fast «import» but not always wise values and lifestyle of the West. As the following events occurred very suddenly in the whole region, the state’s political organization and the rules of economic life underwent major transformations. Those changes led to many negative effects, particularly upon

the material situation of the inhabitants of the region. Phenomena such as official corruption at all levels, monopolies controlled by supporters of the former communist power, incorrect adaptation of the judiciary and legislative system to new realities, sudden breach of economic ties between the structures of the formerly planned economy – contributed to a rapid impoverishment of the population. Soon, millions of people were left unemployed, living standards fell sharply and the prospects for economic recovery seemed to move away at high speed.

Under these conditions, a new phenomenon has emerged and gained momentum in the mid- 90s: economic emigration. Lacking solid prospects for rapid and sustainable improvement of the economic situation, the countries of Eastern Europe have seen a mass exodus of active people to countries in better economic health, seeking financial stability and new opportunities for professional and personal development. The East-West economic migration can be described mainly by its mass character: all social strata are concerned. People of all ages, from all educational levels and from all socio-professional groups have launched the «conquest» of a better material status.

The scale of living in the Republic of Moldova remains one of the lowest and official data regarding the rate of unemployment does not reflect the true state of matters. Data regarding the massive emigration of labor force from the Republic of Moldova to the West varies between 600 thousand and one million citizens. Women constitute more than 60 per cent from this number. This avalanche of illegal migrants (who were never registered by anyone) was mostly employed in the service's sector: nursing, constructions, seasonal agricultural works, tourism, entertainment, etc. Those employees are paid poorly and aren't protected by the legislation of the host countries.

The first migrant populations from the former communist bloc in Eastern Europe after 1989 have been facing problems of limited mobility to the West. Thus, in the late 90s and the first decade of the twenty-first century, the countries of the former Soviet Union found themselves isolated from their neighbors to the west. This has not necessarily decreased migration (statistics showed a growing number of East-West migrants), but deeply complicated the process of emigration, while promoting a mode of unlawful access of such migrants in Western European countries. This led to an increase in networks of human trafficking in the region. Hence, for the migrant women of Eastern Europe, vulnerability is mainly reflected by poor living conditions and characterized by the search of work in the host country.

There are many cases where these women are victims of trafficking, sexual exploitation and / or lack of work in the host country, sometimes forcing them into prostitution. A study conducted by the European Parliament confirms that the vulnerable living conditions of these women lead to exploitation through prostitution (Schulze, January 2014). Most victims are affected migrant(s) and/

or representative(s) of ethnic minorities. Thus, according to the European Network for HIV/STI Prevention and Health Promotion among Migrant Sex Workers (TAMPEP), on average, about 70% of prostitutes in Western Europe are migrant women (TAMPEP, February 2007). The study of the European Parliament draws attention to the fact that, for migrant women, the probability of falling into prostitution increases accordingly to the population of the host country (Schulze, January 2014). This reflects the increased vulnerability of migrant women because of racial discrimination, poor knowledge of the host country's language, administrative barriers arising from stringent migration policies and segregation of work. All factors that lead migrants to markets in informal work, increasing the risk of suffering from poverty and marginalization. According to several studies in France on the renunciation of care (French Senate, October 8th, 2013), it is found that this waiver is manifested among the public in a precarious situation, particularly marked among foreigners in irregular situation. This explains, to some extent, health status and lack of access to social rights of prostitutes from Eastern Europe, the acknowledgement of a risky vulnerability.

Vulnerable Migrant Communities = “Human Resources” of Prostitution

The formation of economic migrant communities in France is a phenomenon that appeared and gained momentum near Paris, in the town of Villeneuve-Saint-Georges, one of the poorest towns in France. This town hosts a high proportion of immigrant populations. According to the town authorities, Villeneuve-Saint-Georges today welcomes people from more than 101 countries worldwide (ADLI, 2014). Much of the city is formed by the poor districts where slum landlords rent shacks to illegal immigrants in exchange for rent unbeatable in the real estate legal sector in the region. These “units” do not fit any standard of health and safety and do not allow their occupants to lead a lifestyle in accordance with the right to privacy. However, economic migrants, who are always looking for inexpensive methods to survive in France, prize these temporary housing solutions. This is the case of Moldovan immigrants, who today are numerous in Villeneuve-Saint-Georges, to the point that the city has earned the nickname “Little Moldova” among Moldovan citizens living in the Parisian region. The municipality estimates their number from 2 000 to 2 500 people (first Moldovan community in France) (Le Parisien, November 29th, 2014). The vast majority lives in precarious conditions, considered very “different” if compared to their homes in Moldova whom are built with the money earned in France. According to police sources, most of these migrants are victims of trafficking of all kinds – cases of extortion, theft, fraud and exploitation by the “authorities” are common.

According to the Moldovan Bureau of Statistics, the rate of unemployment in 1998 for women was of 17.8%, compared to a mere 10.2% for men. Knowing

that in 1994 that number was only of 8.9 % for women, it is important to realize that there has been a tremendous increase in women's unemployment. Data from 2004 shows that this number diminished to an acceptable 12%. Nowadays, because massive emigration (more than 600.000 people) and trafficking are not considered to be consequences of unemployment, it is practically impossible to find representative statistics about unemployment in Moldova.

Many obstacles make the lives of these migrants even more precarious: difficulties to find work, to defend themselves in case of legal problems, finding accommodation or employment... The rate of «moonlighting» or undeclared work is very high. Several Moldovan migrants have graduated from universities in their home countries or have significant professional experience. However, they are struggling to find a job corresponding to their level of education or experience. Many migrants work in undergraduate jobs. For example, many female professors in their country are given domestic jobs. In addition, the equivalence of foreign degrees is often not admitted in France. A majority of migrants lack qualification, which also affects the types of contracts they get: precarious, part time work. There is also a significant lack of social ties in the territory, which leads to increased number of isolated migrants.

Being a migrant in these vulnerable communities proves to be an aggravating factor in situations of precariousness. The absence of social protection, housing, isolation, exposure to aggression, feelings of unworthiness sometimes push Moldovan women and migrant women of Eastern European countries in general, to engage in prostitution to earn more money than in the origin country. This money is used most often to invest legally in their country, to support their families remained at home or to ensure their own survival in France.

The “Elite Migrants” – a new Solution?

The link between the individual, the institution and the authorities (of the host country, but also the country of origin) is a fragile relationship within these vulnerable communities. It is difficult for insecure migrants to speak to representatives of institutions. Fear of judgment, language problems, the difficult administrative situations, are all factors that further block these relations. There are a number of structures and associations aimed at helping these migrant(s) in their integration into French society. But very often they are invisible to migrants. Many of them do not know the activities of these structures, or they simply refuse to use them for lack of confidence. This can be explained by the fact that people prefer to trust a person rather than a structure. Most often, people in these structures are of the same origin, with different migration routes (most want to study); they have managed their integration into the host society and are identified as «elite migrants».

Actions of «Elite Migrants» to Limit Vulnerabilities

In recent years, several Moldovan associations and the municipality of Villeneuve-Saint-Georges have achieved aid work. This field action is geared towards the community of Moldovan citizens, which is particularly large in this city. Since 2012, an Orthodox church was opened in the city, offering the Moldovan community in addition to religious services, moral and psychological assistance. The Orthodox Christian community «Church of the Holy Trinity» has become a real support for Moldovan migrants in the region. The involvement of other associations of Moldovans has been consistent and has materialized through the establishment of free legal help for Romanian that is permanently accessible to all Moldovans encountering legal difficulties as part of a project European (Consolidation of Migration Management Capacities in Republic of Moldova). Since April 2014, free French language courses have been set up for Moldovans in the region. These activities for the benefit of Villeneuve-Saint-Georges Moldovan community have as the main objective to reduce the precariousness of the population, by providing the means to seamlessly integrate into French society. It should be mentioned that legal aid and free French courses are also available to Moldovan nationals of the entire Paris region.

There are many steps that can be taken to help these migrant populations: to be accompanied to solve the problems of everyday life and accomplish specific approaches to the integration process, to be able to speak and write the language of the country where these people live and work, are all areas where elites can help new coming migrants. This was seen in the actions of the elites (especially intellectual and religious) of the Moldovan community in France. Their role in this process has been essential: it is the associative leaders in the region who have targeted the urgent needs of the community, identified necessary initiatives to help new coming migrants and have made links between the municipality and the community.

Among the more recent players in the fight against the precariousness of migrant communities, is NEXUS, an activity hub funded by the European Union, partner governments and international organizations. It is being implemented by a consortium led by the International Agency for Source Country Information (IASCI) in Austria and a number of activities are financed by the Swiss Agency for Development and Cooperation (SDC). NEXUS is currently present in Moldova, where the team works to support local initiatives to help the success of the migration project of Moldovans wishing to leave their country, but also to fight against the potentially dangerous effects of mass emigration (neglecting of minors, exodus of qualified managers, human trafficking, etc.). A purpose of these activities is to build an accessible bridge between the migrants and the country they want to leave for. In other words, NEXUS intends to help Moldovans choose the best migration path in line with their expectations and

offers them the best conditions of personal security possible, without forgetting their integration within the host society. The slogan of NEXUS “Migrate in an informed way!” summarizes a new philosophy, a new approach to migration: emigration is neither inevitable nor a tragedy, it's an experience that can and should be both positive and enriching for migrants and for the host country. The will to achieve this stated objective derives much of NEXUS activities in Moldova, where the goal is to inform prospective migrants “upstream” through activities such as advice on the administration of the host country, the formalities for obtaining visas, housing, labor law, labor contracts... NEXUS counts on the flow of information to help maximize the profit for the migrant who will be ready to return home once their economic goal has been achieved in the best possible conditions.

Since 2015, NEXUS has extended the range of its partners outside Moldova, forging collaborations with leaders in the Diaspora in host countries (including France). Thus, NEXUS provides and promotes an effective connection between the Moldovan migrants, elites and institutions of the country of origin (Moldova). In this context, it is important to mention the NEXUS Moldova partnership relations with civil society actors in the Paris region, including the Association for the Integration of Migrants (AIM). The expected result of this partnership is to ensure continuity of action for legal aid and the free French courses for Moldovan citizens residing in the Paris region of France. At the same time, the effort is directed towards identifying ways for the introduction of two new “services” for the Moldovan community in France: guidance and counseling for new coming Moldovan students in France, and assistance for the integration of the labor market (résumés, cover letter, preparations for employment interviews ...) that helps maximize the possibility of employment. The main objective of these activities is to contribute to help migrants escape from their present precarious situation. The role of the diaspora elites in identifying novel methods to achieve these ends is fundamental: it is thanks to the initiative of these new elites that a financially viable model was developed. This model includes the participation of a project supported by the European Union (in this case, NEXUS) and donor states (Switzerland), as well as a support structure for the activities that are free of charge for the beneficiaries (the migrant community).

Since 2011, the representatives of the Moldovan diaspora in Paris also organized an orientation and integration seminar for new coming Moldovan students in France. The idea came in 2010, following exchanges between the leaders of the Diaspora and representatives of the Embassy of the Republic of Moldova in France. During these exchanges, the integration difficulties faced regularly by young Moldovan students arriving in France were widely discussed. In some severe cases, these difficulties had led to the expulsion of the students from the French territory, for lack of the necessary steps leading to obtai-

ning a residence permit. The orientation seminar and integration was proposed by representatives of the Moldovan community, themselves former students in France. The transmission of the key elements of etiquette in France is the focus of this seminar, which takes place annually on the first Saturday of October. The seminar is a great example of solidarity between students, and intergenerational knowledge transmission. The success of this event is confirmed annually by strong student participation. The seminar is part of the community mobilization effort against precariousness and vulnerability. Many student testimonials say they benefited from this activity and believed it was useful in its role in the fight against social exclusion, and for the integration of migrants into French society. Thus, by conducting a series of activities in partnership with the European structures for their community, the leaders of the Diaspora gain trust among migrants. Moldovan migrants consider these leaders represent their interests in the face of Moldovan and French authorities.

Training the elite among migrants has been proven to be one of the best ways of integrating these communities into their host societies and proves a mature and achieved experience of migration. Without a completed project of integration, these skilled, motivated and socially active migrants can never breakout of their own migrant circle. Now these elites become sustainable and efficient connections between the communities of migrants and their host societies. This demonstrates that there is a change of mind, insofar as the elite of migrant communities no longer cultivate a certain “distance from the people”. Instead, the new approach is completely reversed: the new elites argue effectively for the integration of the most vulnerable and poorest social strata. Now, even if access to the elite is still done by the “traditional” channels (level of education, financial situation, employment status ...), there is more support for people coming from different socio economic backgrounds. Thus, the elite is respected by the community at large due to their efforts to keep a close link with the entire community (even the poorest members of this community) while actively campaigning on their behalf and contributing to the eradication of social exclusion.

The community of Moldovan nationals in France and its elites, that is already formed or is being formed, serves as an interesting example of the elite's participation, involvement and active struggle against vulnerabilities that lead to exploitation. This is a specific case where the notions of civic activism and meritocracy are becoming more important and are assuming a new meaning.

References

1. Villeneuve-Saint-Georges, capitale de la Moldavie. In: *Le Parisien*, November 29th, 2014.
2. Cornevin C. Ces trafics d'êtres humains venus de l'Est. In: *Le Figaro*, March 27th, 2013.
3. CRIDES/Fondation Scelles. *Revue de l'actualité internationale de la prostitution*, 2013.

4. CRIDES/Fondation Scelles. *Revue de l'actualité internationale de la prostitution*, 2014.
5. Action de Développement Local à l'Intégration (ADLI). *Restitution du diagnostic partagé sur les questions d'intégration des migrants – Territoire de Villeneuve-Saint-Georges*, Action de Développement Local à l'Intégration 2012/2013, Fédération des Centres Sociaux et Socioculturels du Val-de-Marne, 2014.
6. Schulze E. *Sexual exploitation and prostitution and its impact on gender equality*. European Parliament, Directorate-General for Internal Policies, Policy Department C: Citizens' Rights and Constitutional Affairs, Ref. 493.040, January 2014.
7. La montée de la prostitution et l'internationalisation des réseaux des proxénétisme, In: Rozier J. (Senator), French Senate, *Rapport d'information fait au nom de la délégation du Sénat aux droits des femmes et à l'égalité des chances entre les hommes et les femmes sur le projet de loi n° 30 (2002-2003) pour la sécurité intérieure – Annexe au procès-verbal de la séance du 29 octobre 2002*, French Senate, Session ordinaire de 2002-2003, October 29th, 2002.
8. Godefroy J.-P. (Senator), Jouanno C. (Senator). *Situation sanitaire et sociale des personnes prostituées : inverser le regard*, French Senate, Rapport d'information fait au nom de la commission des affaires sociales sur la situation sanitaire et sociale des personnes prostituées, Session ordinaire de 2013-2014, n.46, October 8th, 2013.
9. Brussia L. (Project Coordinator) European Overview of HIV and Sex Work – National Country Reports. In: *Institutional Strengthening and Support for HIV Prevention Activities*, TAMPEP European Network for HIV/STI Prevention and Health Promotion among Migrant Sex Workers, Part 1, February 2007.
10. <http://www.gbv.de/dms/sub-hamburg/385865996.pdf>
11. http://www.un.org/womenwatch/daw/egm/eql-men/docs/EP.6_Mindicanu.pdf
12. http://www.wunrn.org/news/2006/06_05_06/061206_moldova_report.pdf
13. <https://gramaticamea.wordpress.com/further-reading-analyzing-and-discussing/>

PERCEPȚIILE MIGRANȚILOR MOLDOVENI DESPRE INCLUZIUNE ȘI MIGRARE ÎN SPAȚIUL EUROPEAN

MOLDOVAN MIGRANTS PERCEPTIONS ABOUT THE INCLUSION AND MIGRATION IN THE EUROPEAN AREA

Mariana IAȚCO, doctor în științe politice,
Universitatea de Stat din Moldova

Summary

The notion of inclusion has received several critics, in relation to the normative perspective from which it is often used. For this motive, in this article the concept of inclusion and migration will be mobilized to analyze the social reality of Moldavians migrants in UE. The aim of this paper is to present the social reality of Moldavians immigrants within the enlarged Europe, specifically by examining the migration experiences, the personal stories and perceptions about them. In order to measure to what extent borders and mobility is affecting immigrants' identity; this paper explores the construction of immigrant identity through the interaction with the host society analyzing social situation.

Keywords: inclusion, migration experiences, personal stories and perceptions, immigrant identity.

Incluziunea reprezintă un concept al cărui uz nu este lipsit de polemică. În studiile sociologice, problema incluziunii [1, p. 36] se referea la ansamblul societății. Din anii '80 ai sec. XX conceptul tratează în mod principal situația migranților și uneori cea a descendenților acestora în țările Europei Occidentale. În comparație cu SUA, noțiunea de incluziune prevalează cu sensul de asimilare, în jurul căruia s-a consolidat o dezbatere [2, p. 56] pornind de la contribuțiile școlii sociologice americane. În ceea ce privește conceptul de incluziune, când se analizează cu referire la realitatea migranților, se pleacă deseori de la o perspectivă normativă și asimilativă, ceea ce induce la ideea că incluziunea uneori se consideră un proces liniar, inevitabil și unidirecțional, ce revine doar pe seama responsabilității migranților/descendenților [3, p. 43].

Dacă facem o comparație cu migrația din coloniile franceze africane spre Franța, unii autori considerau că elaborarea tematicilor științifice obișnuiau să reflecte interesele statului, alții poziționau migrația într-o situație subalternă [4, p.191]. În acest sens, observăm că în mod obișnuit nu se ia în considerare situația de origine a migranților, pentru a compara și contextualiza situația în care se află migrația în țara-gazdă. În prezentul articol ne propunem ca obiectiv să dezvoltăm o altă perspectivă a conceptului de incluziune, pentru a analiza realitatea socială a migranților noștri din Republica Moldova în spațiul european. În acest sens, vom folosi conceptul de traiectorii migraționale, ce ne permite să observăm subiectivitatea relațională cu percepțiile migranților.

Articolul este structurat în felul următor: prima parte prezintă noțiunea de traiectorie migrațională, care ne permite să abordăm în analiză datele din chestionare. Apoi vom analiza percepția despre incluziune, rolul instituțiilor și organizațiilor sociale și migrarea spre spațiul european. Pentru analiza empirică materialul de referință se bazează pe interviurile realizate în cadrul proiectului *Politicile Republicii Moldova în domeniul diasporei în contextul Acordului de asociere cu Uniunea Europeană: consolidarea rolului diasporei în dezvoltarea statului de origine* (15.817.06.21F) cu migranții moldoveni din UE.

Considerațiuni teoretice: noțiunea de traiectorie migrațională

Noțiunea de traiectorie migrațională este reprezentată în studiile despre noile valuri ale migrației în spațiul european [5], a cărui obiectiv principal este de a reflecta diversitatea și complexitatea proceselor migraționale și încadrarea migranților în spațiul european. Studiile autorilor europeni abordează situația migranților care se află pe poziții diverse, reieșind din status-urile, actele de care dispun.

Noii migranți în spațiul european deja nu mai sunt muncitorii invitați, cum au fost cazurile după cel de-al Doilea Război Mondial, ci muncitori migranți (cu permis de reședință), migranți sosiți din motive familiare (reîntregirea familiei), cereri de azil, refugiați, persoane a căror situație de ședere s-a reglementat după sosirea în țară și migranți ilegali. În acest sens, se disting șase tipuri de noi migranți, în funcție de statusul legal, de timpul de reședință și de condițiile lor de intrare în țară. În acest mod, cercetarea a urmărit trei obiective principale. În primul rând, datele cantitative disponibile ne permit să subliniem compoziția noilor migranți și profilul acestora. În al doilea rând, apar noi elemente ce explică de ce și cum noii migranți ajung în spațiul comunitar. De asemenea, interviurile ne permit să înțelegem și să explicăm traiectoriile migraționale, adică modul de viață, precum procesele de incorporare în societatea receptoare a migranților cu referire la muncă și formare, sănătate, locuință, educație, participare și interacțiuni sociale.

Unii autori europeni [6, p. 123] analizează într-un nou context conceptul de traiectorie sau carieră migrațională, pornind de la noțiunea mai generală de traiectorie profesională propusă de către Howard S. Becker. În sânul sociologiei clasice, această noțiune face referire la procesele de mobilitate profesională a indivizilor. Din perspectiva autorului Becker, preluată apoi de alți cercetători, traiectoriile implică o schimbare de status sau de poziție, ce este însoțită de către o schimbare despre percepția posibilității din punctul de vedere al actorului. Traiectoriile se articulează în jurul următorilor factori: aspectele obiective ce depind de contextul juridic-instituțional și socioeconomic; aspectele subiective legate de sensul ce îl atribuie indivizii proiectelor migraționale; de obiectivele și acțiunile destinate pentru a le obține; noțiunea de succes, așa cum o concepe migrantul și care activează ca o forță motivatoare pentru proiectele și strategiile ce le urmărește; schimbările de identitate socială însoțesc schimbările de status; timpul și

întâmplarea ce marchează evoluția acestor traiectorii. Din acest punct de vedere, migrarea capătă un caracter profesional și necesită formarea unei anumite instruiți, în sensul cel mai amplu al termenului.

Traietoriile migranților vor depinde de abilitățile, competențele lor în materie de mobilitate transfrontalieră și de eficiența capacității lor de interacțiune, dar și de competențele organizatorice în societatea gazdă.

În acest sens, conceptul de traiectorie migrațională se articulează în jurul a trei niveluri de realitate socială: în termeni de structură de oportunități și restricții, de caracteristicile actorului imigrant și de mobilitatea resurselor, prin intermediul rețelelor și capitalului social. Nivelul micro se constituie în funcție de caracteristicile individuale ale migranților. Conform autorului L. Guarnizo, aceasta include durata de ședere în țara-gazdă, naționalitatea, starea civilă, nivelul educațional, vârsta și genul [7]. Alți autori consideră important statusul legal ce depinde de emigrant, așa precum și ocuparea profesională [8].

Nivelul macro se configurează în jurul structurii de oportunități și de restricții, ce va depinde de mediul politico-legal și de anturajul economic instituțional [8, p.21]. În timp ce primul include un ansamblu de legi și instituții ce legalizează statusul persoanelor străine, al doilea se referă în mod principal la piața muncii și la politicile statului social. Mediile în care evoluează migrația pot varia după nivelul de cercetare – local, regional, național sau supranațional/internațional.

Menționăm că nivelul mezo al realității sociale se analizează din perspectiva configurării rețelelor și resurselor ce se propun emigranților. Aceste resurse pot fi analizate în funcție de structura de capitaluri, definită prin resursele normative, materiale, statutare, umane și informaționale. Alți autori le disting ca resurse în termen de capital economic, resurse materiale, capital cultural, informare, resurse juridice și sprijin psihologic. Pe parcurs ne vom axa pe aspectele legate de percepțiile despre incluziune a emigranților moldoveni în spațiul comunitar.

Percepția de incluziune în discursul emigranților moldoveni

Când incluziunea este interpretată în funcție de interacțiunile cu societatea receptoare (dimensiunea subiectivă) și de oportunitățile ce dispune (dimensiunea obiectivă), pot fi distinse patru feluri de discursuri referitoare la incluziune între migranți. Aceste discursuri corespund celor patru procese diverse ce pot fi calificate în termeni de reproducere, percepție negativă a incluziunii, percepție pozitivă a incluziunii și deschiderea „ușilor”.

Prima din aceste situații se referă la procesele de reproducere a unor relații sociale și familiale bazate în mod fundamental pe rețelele țării de origine. Astfel, sărbătorile și reproducerea sărbătorilor moldovenești marchează timpul migrației în spațiul european și permite a împărtăși ritmurile societății de origine în pofida distanței geografice. În acest sens, unitatea familială și rețelele constituite îndeplinesc un rol primordial în momentul de reproducere a unor anumite direcții de incluziune.

„Obiceiurile din Moldova sunt respectate, organizăm ieșiri la natură, cu frigărui, bere, facem serbări, mergem la biserica ortodoxă rusă” (Femeie, 44 ani).

Din perspectiva imigranților moldoveni, integrarea se abordează și în termeni de posibile relații cu membrii societății gazdă. În acest context, când se percepe lipsa de incluziune, aceasta se explică în parte și prin lipsa de acceptare pe care o demonstrează unii europeni față de străini, sau în general față de lumea non-comunitară. Contextul crizei economice se interpretează mai degrabă ca fiind o agravantă, ce nu favorizează comprehensiunea față de imigranți, în măsura în care „nu e de lucru pentru toți”. Din punctul de vedere al unor imigranți faptul de a nu vorbi limba statului receptor se semnalează ca un obstacol la incluziune și aceasta se datorează în mare parte elementului de „între noi”, în care se află emigranții moldoveni afectați de dorul reîntoarcerii. Această situație se explică prin sentimentul de dor de țară, ce generează o amprentă asupra emigranților.

„Nici aici, nici acolo... nu suntem în nici o parte (Bărbat, 35 ani)”.

Pentru unii munca nu constituie principala forță motivatoare a migrației și timpul ce se investește în aceasta apare ca un alt obstacol pentru incluziune, nedispunând de timp suficient pentru odihnă, ce ar putea presupune și un spațiu de întâlnire cu societatea gazdă.

În cazul migranților moldoveni, ca și al celor ucraineni, care sunt extracomunitari, situația este agravată când nu dispun de documente necesare pentru regularizarea șederii pe termen lung în statul receptor, fiind preocupați de controalele poliției.

„Ne este teamă să ieșim din casă, ca să nu ne prindă poliția; stăm aici mai mult de un an” (Femeie, 50 ani).

Deseori, în zonele metropolitane europene, a capitalelor europene, unde tind să se formeze comunitățile de migranți moldoveni, există tendința de a căuta colegi de apartament care să fie din Moldova, prin anunțuri făcute de concetățenii noștri. O astfel de observare scoate în evidență o anumită limitare în momentul împărțirii spațiului privat cu persoane care nu vorbesc aceeași limbă [9, p. 67].

Unii imigranți apreciază pozitiv starea de incluziune pe care ei înșiși au avut-o ca experiență. În aceste cazuri ei sunt de părerea că europenii sunt obișnuiți cu străinii, ceea ce ar explica lipsa de discriminare, având o viziune pozitivă a realității. În cazul organizațiilor Crucea Roșie (Spania), Caritas (Italia) și alte asociații de incluziune sunt ca locuri de întâlniri și de ajutor pentru imigranți. În acest sens, societatea receptoare este percepută în termeni de oportunități. Este discursul unei migrante din Italia care mărturisește: „*Italianii sunt oameni deschiși, ne înțeleg, chiar ne acceptă, ne tolerează...*” (Femeie, 45 ani).

În aceste cazuri, responsabilitatea datorată lipsei de interacțiune se atribuie atitudinii moldovenilor, care se „îndepărtează și critică înainte de a cunoaște”, nu depun eforturi de a cunoaște mai îndeaproape societățile gazdă. Oportunitățile ce se prezintă în spațiul european se interpretează nu numai în termen de întâlniri, ci în termeni de drepturi și condiții materiale, precum posibilitatea de

a dispune de polița sanitară, o muncă decentă, un vehicul pentru a se deplasa și un loc de trai. Dacă accentul se pune pe aspectele subiective (interacțiuni), atunci și aspectele obiective capătă importanță în momentul emiterii unei anumite percepții despre incluziune.

În ceea ce privește legăturile ce există între europenii comunitari și moldovenii emigranți, sunt variate locurile de muncă, spațiile de odihnă, cum ar fi spectacolele de muzică populară, excursiile, restaurantele, atelierele de meșteșugărit și artizanat, ce oferă o demonstrație a culturii țării de origine în sânul societății receptoare. În afară de aceasta, copiii născuți în UE sau sosiți la o vârstă timpurie, prin intermediul învățării limbii și al școlii pot promova contactele părinților lor cu societatea gazdă. Incluziunea apare în mod majoritar ca o chestiune personală, pe care fiecare trebuie să o soluționeze pentru sine însuși și care se construiește prin contactele personale. Conform interviurilor, frica de ceea ce este diferit sau straniu se diminuează pe măsură ce crește nivelul de studiu sau formare a persoanelor.

„Tinerii nu se gândesc să se întoarcă în țara de baștină și atunci trebuie să îi educăm aici într-o dublă cultură, așa se naște o nouă generație, ei sunt mai inteligenți, au nevoie să învețe” (Bărbat, 40 ani).

Rolul instituțiilor și organizațiilor sociale în procesul de incluziune a emigranților

Percepția ce se referă la rolul instituțiilor se axează pe diverse teme. Cât privește instituțiile statelor europene, se pornește de la politicile adresate regimului străinilor, pe care le formulează și le implementează guvernul central, până la serviciile aplicate de către administrațiile regionale și municipale pentru a deservi necesitățile populației de imigranți, de la o expunere specifică (cu referire la politicile de integrare) sau universală (referitoare la politicile de educație, muncă etc.).

În ceea ce privește instituțiile legate de țara de origine, acestea sunt oficiile consulare, ambasadele, localurile de cult pe care le frecventează migranții. În discursurile migranților se menționează rolul asociațiilor obștești și al ONG-urilor care activează în spațiul UE, cu scopul de a facilita situația migranților.

Când se compară instituțiile statelor membre, acestea sunt evaluate diferit. De exemplu, în Franța, politica destinată regimurilor străinilor este apreciată mai negativă decât în cazul Spaniei, în sensul că nu se produc expulzări masive – sunt politici mai flexibile decât în cazul Franței sau al Marii Britanii.

În ceea ce privește serviciile publice, imigranții apreciază în special serviciile sociale, programele de integrare și formare, lecțiile de limbă, precum și ajutoarele financiare primite, chiar dacă sunt mici, mai ales pe fundalul crizei economice.

Când se produce acest contact cu imigranții, coordonarea pare că este mai eficientă între diversele entități implicate în implementarea programelor, cum ar fi guvernele municipale, guvernele regionale și ONG-urile. În acest sens, pe măsură ce crește contactul, se evidențiază percepția pozitivă a instituțiilor. Prin

intermediul contactului cu instituțiile se configurează relația migranților cu societatea gazdă într-un schimb de drepturi și obligații.

În timp ce unii apreciază rolul serviciilor publice din statele europene, alții, din contra, menționează lipsa de inițiativă și proasta deservire primită la ambasadă sau consulatul țării de origine. În majoritatea cazurilor emigranții critică timpul lung de așteptare, lipsa spațiilor de așteptare, lipsa de comunicare și de actualizare a informației, corupția. Unii intervievați interpretează experiența lor la consulat ca fiind una ne-umană. Când ne referim la situația precară din țara de origine, apar și motivele care ne permit, în mare parte, de a explica migrarea, care se relaționează cu lipsa de încredere în contextul socioeconomic al Republicii Moldova.

„La consulat te duci... îți vorbesc printre gratii, te trimit afară la coadă, nu-ți permit să vorbești, e o tratare indiferentă, fără implicare și ajutor” (Femeie, 31 ani).

„Ca să-mi fac buletinul, prefer să mă duc în Moldova decât la ambasadă. Acum poți călători liber cu pașaportul biometric și nu e necesar să mergi la ambasadă să-ți perfecțezi actele” (Femei, 41 ani).

Munca asociațiilor și ONG-urilor ce activează în UE cu scopul de a ajuta imigranții este apreciată pozitiv, chiar dacă uneori rezultă a fi o sarcină dificilă. Migranții moldoveni recunosc munca ce o îndeplinesc ONG-ile când se referă la asistența juridică pentru a regulariza situația administrativă a migranților sau activitățile fragmentare destinate promovării culturii țării de origine. Totuși, în discursul liderilor sferei asociative apare o anumită discrepanță între populația comunității moldovenești, de exemplu, între emigranții ce conduc o asociație și emigranții a cărui obiectiv principal este de a munci.

O emigrantă intervievată evidențiază lipsa de solidaritate între emigranții moldoveni, ceea ce duce uneori la o singurătate dificil de suportat. Când se apelează la serviciile ONG-ilor, emigranții apreciază în mod special activitățile adresate copiilor, ce includ diverse cursuri.

În general, întâlnirile și sărbătorile se produc doar în locuri private – acasă la prieteni, la biserică. În acest sens, contactul cu publicul pare relativ unul limitat, fie prin intermediul accesului la serviciile municipale și regionale, fie prin implicarea și participarea în activitățile asociațiilor și ONG-urilor.

Perceperea fenomenului migrației

Perceperea incluziunii și a rolului instituțiilor, organizațiilor sociale condiționează traiectoria migrațională a emigranților moldoveni în aceeași măsură ca și percepția migrației.

În acest sens, din discursul acestor persoane se desprind diverse perspective în ceea ce privește migrația, aceasta fiind interpretată, pe de o parte, ca o oportunitate sau ca o obligație, la nivel personal sau social și, pe de altă parte, a societății gazdă.

Unii migranți intervievați consideră că migrația este un proces firesc, propriu naturii umane. Pentru alții apare ca o necesitate de schimbare absolută, care necesită o capacitate imensă de adaptare și de confruntare cu noile circumstanțe. Această necesitate de schimbare poate fi interpretată, în cazul tinerilor, într-un mod pozitiv. În acest sens, situația tinerilor este în contrast cu situația adulților cu responsabilități familiale.

„Migrația este o stare de fapt necesară în viața oricărui tânăr, cel puțin... nu poți rămâne mereu în casa părinților, ci trebuie să te miști pentru a cunoaște lumea, nu-i așa ?” (Bărbat, 57 ani)

Din punctul de vedere al societății receptoare (gazdă), migrația se prezintă ca o provocare a sosirii de noi persoane, care, probabil, pot avea dificultăți pentru a stabili interacțiuni sau a comunica datorită necunoașterii limbii etc. Mulți dintre cei intervievați semnalează că migrația aduce diversitate, prosperitate, îmbogățește societatea gazdă.

Totuși, pe timp de criză economică se consideră că atitudinea față de imigranți se poate înrăutăți datorită lipsei de muncă și deteriorarea accesului la sistemele de sănătate și educație. În acest sens, unii din cei intervievați adoptă discursuri proprii societății gazdă. Majoritatea menționează schimbarea percepției despre migrație pe parcursul anilor anteriori, aceasta fiind valorificată într-o formă relativ pozitivă datorită contribuției emigranților pe piața muncii.

„Migranții întotdeauna au făcut muncă necalificată, noi îngrijim de copiii lor, noi le construim case, noi le servim mâncarea în restaurante... migrația și multiculturalismul le percep ca un plus pentru toți” (Femeie, 49 ani)

Perceperea unei înrăutățiri în ceea ce privește atitudinea față de emigranți se manifestă în relație cu diverse elemente, printre care: in justiția socială, un acces diferențiat la drepturile sociale, controale efectuate de organele de drept pentru a verifica legalitatea șederii imigranților. Uneori emigranții moldoveni compară oportunitățile din statele UE ca fiind diferite, pe aspecte precum: atitudinea societății gazdă, accesul la un regim juridic legal de muncă și ședere, limba, disponibilitatea de oferte de muncă, clima.

Puțini vin să completeze percepția lor despre migrație cu o referință la țara de origine, considerând că plecarea populației este un eșec al guvernării.

Chiar dacă există neîncredere față de instituțiile publice, migrația este interpretată în termeni pozitivi, în măsura în care aduce contribuții de care beneficiază comunitatea, în special prin remitențele economice și cele sociale.

Concluzii

În comparație cu conceptul de incluziune, care de obicei este criticat din cauza viziunii normative, sau a celei de asimilare, flexibilitatea conceptului de mobilitate migrațională oferă diverse alternative.

Pe de o parte, ne permite considerarea articulării nivelurilor macro/micro și mezo ale realității sociale în ceea ce privește caracteristicile, contextele, actorii

migranți și rețelele. Pe de altă parte, realitatea migranților moldoveni apare ca un proces pe parcursul căruia pot să se producă urcușuri și coborâșuri, plecări și venituri (de exemplu, din țara de origine în țara-gazdă). În afară de aceasta, ne permite să ținem cont de ansamblul dimensiunilor obiective și subiective ale traiectoriilor migraționale, recunoscând astfel capacitatea de acțiune și de reflecție a emigranților noștri.

Analiza s-a centrat pe percepțiile emigranților moldoveni, pornind de la discursurile lor despre incluziune, rolul instituțiilor și organizațiilor sociale, precum și migrația. Una din contribuțiile fundamentale ale analizei bazate pe conceptul de migrație este că permite de a evidenția diversitatea de abordare a emigranților pe diferite dimensiuni, care se referă la adaptarea lor socială în societățile gazde. É éde naționalitate se găsesc nemijlocit elemente comune, în ceea ce privește percepțiile despre incluziune, rolul rețelelor, organizațiilor sociale. Astfel, vârsta, responsabilitățile familiale, situația profesională sau legală apar ca factori de primă importanță, evidente pentru a explica particularitățile care se desprind din discursurile migranților.

În ceea ce privește viitorul migranților chestionați, se pare că acesta se încadrează în mobilitatea din spațiul european sau instalarea permanentă, în dependență de oportunitățile reale sau percepute. În orice caz, reîntoarcerea la baștină nu pare a se prezenta ca o alternativă principală în situația de criză profundă în care se află actualmente Republica Moldova, pe fundalul ultimelor evenimente din societatea noastră.

Referințe bibliografice

1. Durkheim E. Regulile metodei sociologice. Iași: Polirom, 2002, p. 192.
2. Park R.E., Burgess S. Introduction to the science of sociology. University of Chicago Press, 2009, p.1024 <http://www.gutenberg.org/files/28496/2>
3. Rea A., Tripier M. Sociologie de l'immigration. Paris: Ed. La Decouverte, 2008. P.128 <https://www.cairn.info/sociologie-de-l-immigration--9782707154736-page-105.htm>
4. Sayad A. La double absence. Des illusions aux souffrances de l'immigre. În: Revue européenne des migrations internationales, 2000, Vol. 16, nr. 2, p. 191-193.
5. Wrench J., Rea A., Ouali N. Migrants. Ethnic minorities and labour market: integration and exclusion in Europe. London: Mac Millan, 1999, p. 274.
6. Ibidem, p.123.
7. Guarnizo L., Haller W. Assimilation and Transnationalism: determinants of transnational political action among contemporary migrants. În: American Journal of Sociology, vol. 108 (6), p. 1211-1248.
8. Pecoud A. Réseaux, ethnicité et institutions dans les économies immigrées. În: Hommes et Migrations, 2004, nr. 1250, p. 13-23.
9. Dominguez M., Brey E. Los retos de la inmigración en España: Análisis comparativo de los discursos de la administración y la población inmigrante. În: Revista del Ministerio de Trabajo e Inmigración. Serie "Migraciones Internacionales", 2010, n°2, p. 65-79.

Mariana ROȘCA, doctorandă,
Institutul de Istorie al AȘM

Summary

The human nature has been always of high interest for many scientists, due to its' complex and changing nature. Today we witness that more and more people are engaged into migration processes worldwide. Moving elsewhere most of them carry the cultural labels of the country of origin. This "cultural language" helps them to have a referral framework of world but in the same time it represents a threat for the hosting cultures. Thus the present article tries to emphasise through a theoretical review of culture and dialog the complexity of human cultural nature as well as the scientific dispute in trying to have a common understanding on the main definitions.

Keywords: Migration, Culture, Dialogue, Cultural dialog, Hosting society.

Ființa umană a fost o temă de interes și obiectul de cercetare a mai multor științe, începând cu cele mai îndepărtate timpuri și care continuă să se mențină în aria de interes până în prezent. Multe dintre aceste științe încearcă să analizeze ființa umană fie prin prisma teoriilor sociale, fie a celor economice, politice etc. Unele dintre acestea, sau mai exact acele teorii explicative care urmează a fi valorificate, încearcă să ofere imaginea exactă asupra complexității ființei umane, a acțiunilor sociale într-un context cultural complex, cum este cel al migrației.

Migrația a făcut parte mereu din viața oamenilor. Fiind în căutarea unei vieți mai bune și a unui loc mai sigur pentru ei și pentru familia lor, ghidați de încercarea, dorința de a-și asigura una dintre necesitățile sale fundamentale – securitatea (fugind de războaie și conflicte), oamenii abandonează societatea de origine, familia, prietenii și se pornesc la drum spre o societate necunoscută, sperând într-un viitor mai bun. Odată ajunși la destinație, încep însă să se confrunte cu alte probleme, cele ale societății de adopție. Societatea de adopție este ostila străinilor și aceștia privesc migrantul ca sursă de probleme. Suplimentar, în majoritatea societăților de adopție, în ultimul timp din ce în ce mai mult devine observabilă o creștere a discriminării și xenofobiei față de migrați. Luând în calcul cele menționate, considerăm necesară studierea fenomenului migrației prin prisma dialogului cultural.

Având ca reper cea din urmă mențiune, indiferent de țara de origine, toate ființele umane poartă eticheta unei culturi. Astfel, în contextul studiului

migrației prin prisma dialogului cultural este necesară repunerea în discuție a ceea ce înțelegem prin noțiunea de *cultură*. De obicei, cuvântul *cultură* este utilizat având ca obiect de referință produse vizibile care reprezintă actul uman de creație, cum ar fi: arta, literatura, monumentele etc. [1] Acest mod de înțelegere, propus de Shaules [2], reprezintă o viziune generalizatoare asupra noțiunii de cultură. Însă, în contextul dat, ea se dovedește a fi inefficientă și neoperantă, de aceea considerăm necesar de a trece în revistă și alte definiții explicative.

Pentru Harris și Moran, cultura este cea care „oferă persoanelor un sentiment de autodefinire și autocunoaștere, indică apartenența și explică comportamente, stiluri de viață, dar și decizii pe care aceștia le iau» [3]. Autorii menționați pun accentul pe identitatea persoanei în calitate de membru al unei culturi. Ulterior, Mead [4] se expune asupra acestui mod de înțelegere și menționează că această explicație a culturii este una destul de simplă, punând în evidență aspecte atât de natură implicită (cum ar fi valorile, credințele și atitudinile unui grup de persoane), cât și explicită (cum sunt manifestările concrete ale ideologiilor).

Peterson [5], referindu-se la caracteristicile culturale [ale unei persoane], menționează că acestea sunt determinate de mai mulți factori, cum ar fi: individualism și colectivism, stima de sine și raportarea la un anumit spațiu, comunicarea și limbajul, caracteristicile aspectului exterior, chiar și stilul vestimentar, obiceiurile sau tradițiile alimentare, conștiința de timp, rolurile sociale și natura relațiilor sociale, obiceiurile, valorile și normele, procesele mentale și de învățare, precum și percepțiile, cunoștințele științifice deținute. Definind noțiunea de cultură prin raportare la aceste caracteristici culturale, vor completa mult înțelegerea sensului acestei noțiuni. În aceeași direcție este orientată și opinia lui Bošković [6], care menționează că definițiile formulate, ținându-se cont de caracteristicile culturale, sunt mai comprehensive și mai exhaustive.

Alți cercetători, printre care și Shaules [7], au intenționat să scoată în evidență faptul că cultura se referă la un domeniu foarte vast și include tradiții, comportamentale zilnice, valori și credințe ale oamenilor din diferite locuri. Observăm diferențe de abordare a noțiunii *cultură*. Modul de înțelegere a culturii, schimbările de conținut sunt observabile și printr-o abordare retrospectivă în diferite perioade istorice. Într-un final, odată ce consensul asupra unui singur mod de definire a culturii fiind nerealizat, rămâne deschis subiectul cercetărilor și dezbaterilor științifice. De exemplu, *Encyclopedia of social and cultural anthropology* [8] nu oferă o singură definiție, ci ne prezintă istoria conceptualizării culturii și a dezbaterilor.

Cultura, etimologic, își regăsește originile în cuvântul *cultivare* sau *agricultură*. În acest sens, noțiunea este utilizată pentru prima dată în sec. XVII. Ulterior, începând cu sec. XIX, termenul *cultură* a început a fi utilizat în două moduri: 1) pentru a descrie un set de calități dorite, astfel unele persoane sunt mai culte decât altele; și 2) pentru a descrie, în sens antropologic, lumea ca fiind di-

vizată în diferite culturi, fiecare cu valori distincte [9]. Astfel, pentru prima dată se face distincție între înțelesuri diferite ale cuvântului *cultură*. În primul caz se face trimitere la originea persoanei, cu accentuarea influenței factorului educativ asupra persoanei. În al doilea caz se aduce în cadrul discuțiilor un element nou, și anume recunoașterea existenței diversității culturale. În această ordine de idei, trebuie să menționăm că în prima jumătate a sec. XX mulți antropologi și sociologi (Boas; Levi-Strauss; Mead; Benedict; Durkheim; Weber ș.a.) negau implicațiile diferențelor rasiale în modelarea comportamentului unei persoane. Mediul social și cultural reprezenta forța dominantă în modelarea comportamentului unei persoane. De asemenea, se susținea că diferite culturi au viziuni autonome și alternative asupra lumii. Chiar dacă vedem pe alocuri o poziție comună de înțelegere a culturii, totuși autorii menționați au expus opinii divergente referitoare la formularea unei definiții a *culturii*.

Printre încercările reușite și influente în definirea culturii se înscrie cea a lui Tylor [10]. Autorul în cauză menționează: „Cultura sau civilizația, în sensul ei larg etnografic, reprezintă un complex general care include: cunoștințele, credințele, arta, morala, legea, obiceiurile, precum și orice altă deprindere și tradiții achiziționate de o persoană în calitate de membru al unei societăți anume”. Definiția lui Tylor scoate în evidență împărtășirea cunoștințelor, valorilor și produselor fizice ale unui grup de persoane. În plus, această definiție ne indică faptul că cultura nu este un obiect static, mai degrabă unul dinamic, deoarece ea se modifică și se re-creează printr-un proces continuu.

În consecință, valorificarea celui de-al doilea mod de abordare, care optează pentru recunoașterea diversității culturale, a venit cu o schimbare conceptuală în înțelegerea culturii începând cu cea de-a doua jumătate a sec. XX. În general, sec. XX este caracterizat de tendința de a sistematiza și a identifica o singură viziune asupra culturii. Dezbatările sunt orientate, de cele mai dese ori, asupra contextului și scopului urmărit în delimitarea conceptuală.

Pentru Benedict [11], cultura este „comportament uman învățat de la generațiile cu vârsta înaintată.”, ceea ce înseamnă că cultura nu este în nici un caz determinată genetic. În schimb, Cuche menționează că „cultura este un produs care este alcătuit din mai multe părți componente aflate în interacțiune și care constituie un tot întreg coerent” [12]. Acest întreg este obținut fie în rezultatul unui proces de construcție, fie de dezvoltare. Procesul de construcție a culturii este influențat de numeroase variabile, care sunt puse în discuție de către Baligh. Autorul consideră printre variabilele care determină unitatea și integritatea unei culturi familia, limba și comunicarea, religia, politica, educația, tehnologiile, clima, relieful, sistemul economic, societatea [13]. Toate variabilele în cauză ne indică existența unor relații de influență reciprocă dintre mediul în care se află persoana și cultură. În același timp, cultura poate avea influențe asupra factorilor ce o determină. În afara analizei factorilor ce determină esența

unei culturi, Baligh atrage atenția asupra a două aspecte importante ale culturii, și anume: *importanța utilizării și operării cu noțiunea de grup*.

Cultura nu aparține doar unei singure persoane, ci este împărtășită de membrii unui grup. Acest grup poate fi o țară (cultură națională), o organizație (cultură organizațională), o familie (cultura familiei), o religie (cultura religiei), un sport (cultura sportului) sau o categorie socioprofesională; *caracterul dinamic al culturii*.

Cultura nu este statică. Aceasta evoluează permanent și suportă schimbări interacționând cu alte culturi, cu tehnologiile, ritmul de viață, schimbările de natură socială, politică, economică etc. Însă, această evoluție este relativ lentă și are loc prin intermediul influențelor externe (cum ar fi, spre exemplu, schimbările climatice) sau umane (cum ar fi migrarea, descoperirile științifice sau tehnologice). Astfel, chiar dacă se menționează că prin apartenența sa omul este programat mental într-o anumită cultură, totuși programarea culturală suportă transformări care se datorează schimbului de norme, valori și comportamente interumane.

La valorificarea cadrului teoretic de analiză a noțiunii *cultură* a contribuit și lingvistica. Definind termenul *cultură*, lingviștii Sapir [14] și Whorf [15] au subliniat că percepția noastră asupra lumii este determinată în mare parte de limba pe care o vorbim, precum și socializarea persoanei într-un anumit mediu cultural. Ei au subliniat că influența culturii și socializării, de cele mai dese ori, din interior nu este conștientizată, astfel fiind invizibilă. Conform opiniei acestor autori, cultura reprezintă pentru persoană un mediu de viață, așa cum este apa pentru pești, și reprezintă cea mai mare parte a lumii în care trăim. Anume din acest motiv este dificil de a separa cultura de experiențele noastre și de a o analiza obiectiv. În această ordine de idei, observăm că se pune în evidență existența unor obstacole de natură epistemologică și accentuarea incapacității cercetătorului de a-și asuma și realiza un studiu științific obiectiv asupra culturii. Situația nu este nouă, similară este cercetarea științifică a oricărei probleme științifice ce se referă la științele sociale și cele umanitare.

Fitzgerald [16] pune în discuție necesitatea studiului și definirii culturii prin raportarea la termenul *identitate*. Acesta semnalează că cultura este cea care oferă individului identitate (fie că se referă la individ, fie la grupuri de persoane). De asemenea, el menționează rolul educației, indicând importanța posedării cunoștințelor culturale necesare pentru o comunicare eficientă atât în cadrul propriei sale culturi, cât și cu alte culturi, diferite și distincte.

Pentru Hall și Hall [17], „orice cultură este în esență un sistem de creare, transmitere, păstrare și procesare a informației. În cadrul acestui sistem comunicarea are un rol major, care poate scoate totul la iveală, oferindu-ne posibilitatea de a o cunoaște... Cultura poate fi asemănată cu un computer enorm, subtil și extraordinar de complex. Acesta programează acțiunile și răspunsurile fiecărei persoane, și aceste programe pot fi gestionate de oricine.” Astfel,

cel din urmă mod de înțelegere formulează repere explicite privind importanța informației culturale, exprimate prin dialog. Deci, odată ce dialogului îi revine rolul de mijloc al schimburilor culturale, rezultă că e necesară definirea și explicarea termenului de dialog în general, iar ulterior – cea de dialog cultural.

În linii mari, cuvântul dialog se referă la o relație de comunicare realizată între două sau mai multe persoane [18]. Termenul de dialog provine din limba greacă, de la cuvântul *dialogos*. Însa *dialogos*, la rândul său, provine de la cuvântul *dialegethai* (a păstra), iar *dialegethai* provine de la *dia* (prin, printre) și *legein* (a vorbi) [19]. În prezent, sensul acestui termen este perceput, conform spuselor lui Doron [20], drept o metodă, un proces și o atitudine socială. În calitate de metodă, ne indică și descrie modelul comunicării interpersonale, care se realizează fiind însoțită de tendința de a obține înțelegere reciprocă, de apropiere a persoanele, de cooperare [21]. Pornind de la aceste explicații, am putea afirma că dialogul este un proces de schimb de informații, în rezultatul căruia părțile implicate vor avea cunoștințe mai profunde și un orizont mai larg asupra subiectului abordat. În așa condiții, putem considera că dialogul contribuie la crearea unui context mai larg. Participanții la dialog au un statut egal, iar în rezultat participanții obțin informații suplimentare care depășesc pe cele deținute anterior. Dialogul solicită participanților reciprocitate, egalitate, individualitate. Astfel, dialogul reprezintă și un proces de acceptare a celuilalt [22].

Autorii Marcus și Fischer [23] sugerează că dialogul, ca metaforă, a început a fi o expresie dominantă a mai multor antropologi, interesați de analiza comunicării din interiorul unei culturi și dintre culturi. Astfel, este inițiat și un dialog între cercetătorii care studiau comunicarea și cei care studiau variabilitatea socială și culturală a acesteia. Marcus și Fischer [24] încearcă să elucideze modul în care diferite construcții sociale ale realității afectează acțiunea socială sau comunicarea, ceea ce ne face să afirmăm cu certitudine este evidența că comunicarea și cultura se influențează reciproc. În acest context, D.J.Crowley [25] spune: în comunicarea noastră cu cei din jur, pe de o parte, mediem formele și substanța conștiinței noastre, iar, pe de altă parte, mediem forma și semnificația tuturor aranjamentelor sociale și instituțiilor sociale. Doar prin comunicare ne creăm pe noi înșine și recreăm mediul social și cultural în care ne trăim viața.

Fitzgerald, cu referire la lucrările inițiale ale lui D.J.Crowley privind locul principal al comunicării în procesul de adaptare umană, menționează că acestea oferă prioritate capacității umane de a construi și negocia experiența de zi cu zi prin intermediul canalelor de comunicare. El este adeptul ideii că modul în care comunicăm poate crea o diferență socială, culturală și, nu în ultimul rând, morală. Altfel spus, incapacitatea de a comunica sau lipsa de eficiență contribuie la apariția neînțelegerilor interpersonale și interculturale [26]. Ulterior, acesta face referință la neînțelegerile culturale și semnalează că cultura este modul în care vedem lumea [27]. Dialogul cultural este noțiunea adecvată pentru acest

context, contribuind la înțelegerea și descrierea influențelor culturale, cât și a comunicării dintre diverși actori culturali.

Astăzi, fiecare persoană poate fi sau este implicată în diverse și multiple comunități culturale, având posibilitatea de a se antrena în multiple dialoguri culturale cu diverse roluri. Comunicarea dintre diverse grupe, cu diferențe sociale sau culturale, rămâne primordială și pentru supraviețuirea noastră globală. Acceptarea diferitelor stiluri de viață, minorități și grupuri etnice (altfel spus a diferitelor culturi) reprezintă următoarea provocare a identității [28]. De aceea, pentru a putea mai ușor defini experiențele culturale trăite e nevoie de a se face referință la analiza cadrului teoretic al dialogului cultural.

Societatea informațională ne-a apropiat de o cultură globală [29]. Însă în această cultură globală emergentă este necesară o înțelegere și o apreciere a „diferențelor fundamentale” dintre diverse grupuri culturale. Astfel, egalitatea acestora prin găsirea „asemănărilor fundamentale” și modelelor culturale universale nu este soluția unei culturi umane comune [30]. Într-o societate în care se accentuează dialogul cultural la nivel global, ideal ar fi ca persoanele să fie apte să se adapteze cu succes și să comunice în diverse situații. Persoanele trebuie să fie capabile să se integreze cu ușurință în cadrul diferitor medii sociale, culturale și în afara acestora. De asemenea, oamenii, din punctul de vedere al dialogului cultural, trebuie să fie capabili de a valorifica și gestiona diversitățile, de a media situații de conflict, psihic echilibrați, conștienți de rolul social al său, flexibili în fața diferitelor provocări sociale [31]. Astfel, re-problematizarea *dialogului cultural* trebuie să vină cu deschiderea unor noi perspective de analiză, cu noi interpretări și semnificații – fie acestea de ordin social, cultural etc. Perspectivele de abordare trebuie să ia în calcul realitățile zilelor de astăzi, să ofere reperele unui dialog cultural eficient, care ia în calcul asemănările și deosebirile umane și care să ne ajute să evităm neînțelegerile, să depășim problemele legate de comunicare.

În discursul prezentat la Conferința „Forumul 2000” Dalai Lama a susținut că „în societățile umane vor exista întotdeauna diferențe de opinii și interese. Dar realitatea de astăzi este că suntem toți interdependenți unul de altul și trebuie să coexistăm împreună pe această mică planetă. Prin urmare, singurul mod rațional și inteligent de rezolvare a diferențelor și ciocnirilor de interese, fie între indivizi sau societăți, este prin dialog” [32]. Dialogul adună oamenii, îi pune împreună pentru a se cunoaște, a cunoaște diferențele, dorințele. Dialogul devine mai interesant atunci când are loc între persoane ce vin din cele mai diferite culturi, fiind numit un dialog al culturilor sau dialog cultural. Fiecare fațetă a unui astfel de dialog contribuie la schimbul de informații, precum și la o învățare comună, și acesta va construi relații sănătoase între culturi și va crea perspective mai bune pentru viitorul lor comun.

În acest sens, UNESCO afirmă că „bogăția culturală a lumii este diversitatea

ei în dialog. În timp ce fiecare cultură se afirmă prin propriile ei rădăcini, aceasta nu trebuie să eșueze să înflorească atunci când se ciocnește cu alte culturi” [33]. Astfel, dialogul cultural a preluat un nou sens în contextul globalizării și al actualului climat internațional, devenind tot mai important și necesar în reducerea conflictelor culturale. Dar, pentru a realiza acest lucru, trebuie să depunem eforturi pentru dezvoltarea unei societăți cu oameni inteligenți, educați în spiritul dialogului cultural, ghidați de raționamente și nu de sentimente. Atlee [34] susține că „sarcina de a construi o cultură de co-inteligență este diferită de alte tipuri de schimbări sociale și pare a fi o idee utopică pentru că nu există nici o destinație. „Rezultatul final” este o cultură în schimbare, o cultură durabilă și co-evolutivă, care poate învăța din experiența sa proprie, se poate adapta și poate interacționa în armonie cu alte realități și făcând față provocărilor. Acest lucru înseamnă că o astfel de cultură va fi mereu în schimbare. Desigur, cultura societăților actuale este deja în schimbare, dar aceste schimbări nu provin de la lecțiile învățate și împărtășite, nu sunt rezultatul unei culturi, unei comunități. Astfel, ceea ce trebuie să facem e să ne schimbăm modul de gândire, conștiința, deci inteligența colectivă” [35]. Inteligența colectivă necesită o comunitate și o permanentă relaționare dintre oameni, o deschidere pentru acceptarea, respectarea și cunoașterea celuilalt. Crearea unei „noi” culturi prin dialog trebuie să implice și abordarea modului de evoluție a comunității. Raportarea termenului comunitate la cel de dialog cultural ne-ar oferi posibilitatea valorificării potențialului uman colectiv. Or crearea unui dialog pozitiv între culturi necesită o mare schimbare pe transversală în societate și dialogul cultural are șansa reală de a exista doar dacă eforturile tuturor vor fi orientate spre aceasta. În concluzie, dialogul între culturi este posibil în baza înțelegerii și respectului reciproc, precum și respectarea echității tuturor culturilor care participă la dialog, acestea fiind condițiile esențiale pentru construirea înțelegerii între persoane și societăți.

Referințe bibliografice

1. Shaules J. Deep culture: The hidden challenges of global living. Language for intercultural communication and education: 16, 2007, p. 24.
2. Ibidem.
3. Harris P.R., Moran R.T. Managing Cultural Differences (3rd edition). Houston: Gulf, 1991, pp. 9-12.
4. Mead R. International Management: cross-cultural dimensions. Cambridge: Blackwell, 1994, p. 7-14.
5. Peterson R.B. Managers and National Culture: A Global Perspective. Westport, Connecticut: Quorum, 1993, p. 206-211.
6. Bošković A. Multiculturalism and the End of History, 2003, p. 2.
7. Shaules J. Deep culture: The hidden challenges of global living, Language for intercultural communication and education: 16, 2007, p. 24.

8. Barnard A., Spencer J. Encyclopedia of social and cultural anthropology, London: Routledge 11 New Fetter Lane, 1996.
9. Shaules J. Deep culture: The hidden challenges of global living, Language for intercultural communication and education: 16, 2007, p. 25.
10. Tylor E. B., Primitive Culture. London: Murray, 1871, p.1.
11. Benedict R. F. Patterns of culture. Boston and New York: Houghton MifflinCo., 1934, p. 9-10.
12. Cuhe D. La notion de culture en sciences sociales. Paris: Éditions la découverte, 2004, p. 25.
13. Baligh H.H. Components of culture: nature, interconnections and relevance to the decisions on the organization structure. În: Management science 40 (1): 1994, p. 14-27.
14. Sapir E. Language: An Introduction to the Study of Speech. New York: Harcourt, Brace, 1921.
15. Whorf B. L. Science and linguistics. Technology Review 42: 227-31, 247-8. Reprinted in Language, thought, and reality: Selected writings of Benjamin Lee Whorf, ed. by J. B. Carroll, 207-19. Cambridge, MA: The Technology Press of MIT/New York: Wiley, 1956.
16. Fitzgerald T. K. Meaphors of Identity A Culture – Communication dialogue. State University of New York Press, Albany, 1993, p. 59.
17. Hall E. T., Hall M. R. Understanding Cultural Differences. Yarmouth, Me.: Intercultural Press, 1990.
18. Fitzgerald T.K. Op. cit., p.70.
19. Doron A., Towards a definition of intercultural dialogue. Peace. Literature and Art. Vol.II, p. 2.
20. Ibidem, p. 280.
21. Ibidem.
22. Ibidem.
23. Marcus G.E., Fischer M.M. Anthropology as cultural critique: An experimental moment in the human sciences. Chicago: University of Chicago Press, 1986.
24. Ibidem.
25. Crowley D.J. Understanding Communication: The Signifying Web. Routledge library editions: Communication studies, 2002.
26. Fitzgerald T.K. Op. cit., p. 52.
27. Ibidem, p.58.
28. Ibidem, p.182.
29. Teatherstone M. Global Culture: Nationalism, Globalization and Modernity, 1990.
30. Brown D. E. *Human Universals*. New York: McGraw-Hill, 1991.
31. Fitzgerald T.K. Op. cit., p.196.
32. Dalai Lama (1997) "Forum 2000" Conference. Prague, Czech Republic, http://www.co-intelligence.org/CIPol_CultrOfDialog.html
33. <http://en.unesco.org/themes/protecting-our-heritage-and-fostering-creativity>
34. Atlee T. The Tao of Democracy: Using co-intelligence to create a world that works for all. Cranston, RI. The Writers' Collective, 2003.
35. Ibidem.

POLITICI DE INTEGRARE A PERSOANELOR DEPLASATE INTERN (IDP) POLITICAL INTEGRATION INTERNALLY DISPLACED PERSONS (IDP)

Victoria LISNIC, doctorandă,
Institutul de Cercetări Juridice și Politice al AȘM

Summary

Migrants are individuals who are moving or have moved across an international border or within a state away from their habitual place of residence, regardless of: (1) the person's legal status; (2) whether the movement is voluntary or involuntary; (3) what the causes for the movement are; or (4) what the length of the stay is (UNICEF, 2016). Refugees are people forced to cross national borders to flee their home because of conflict, persecution or violence. According to the UN 1951 Convention relating to the Status of Refugees and its 1967 Protocol, additional reasons for people to seek safety outside their country of nationality and their unwillingness to return include a well-founded fear of being persecuted because of race, religion, nationality, membership of a particular social group or political opinion. Internally displaced persons (IDPs) are individuals or groups of people who have been forced or obliged to flee or to leave their homes or places of habitual residence, in particular as a result of, or in order to avoid the effects of, armed conflict, situations of generalized violence, violations of human rights or natural or human-made disasters, and who have not crossed an internationally recognized state border (UNICEF, 2016).

Keywords: migrants, refugees, internally displaced persons (IDPs), human rights.

Societatea înseamnă oameni. Resursele umane sunt implicate în tot ceea ce înseamnă activitate economică. În perioada actuală s-a accentuat un fenomen de care ne lovim din ce în ce mai mult: migrația. Migrația este fenomenul care constă în deplasarea unor mulțimi de persoane dintr-un teritoriu în altul. Epoca Modernă, dar mai ales cea contemporană, au cunoscut o diversificare a fenomenului migrației și o creștere constantă a numărului migranților. Așa cum există factori care atrag migranți dintr-un teritoriu sau altul, la fel există factori care „împing” mase de oameni din țara lor de origine.

Cauzele migrației pot fi diverse – de la cele economice la cele sociale și politice. Oamenii părăsesc o zonă fie în căutarea unor oportunități de dezvoltare și un nivel socioeconomic mai bun, fie se refugiază în altă zonă în urma unor calamități sau dezastre, războaie, persecuții religioase sau politice.

Factorul economic, deși este important și rămâne unul dintre factorii de bază ai migrației, nu este singurul implicat în luarea deciziei de migrație. Există migrație cu substrat politic – oamenii părăsesc o zonă în care sunt persecutați sau trăiesc într-un climat nesigur, tensionat. Războaiele și regimurile despotice,

oriunde în lume, își lasă amprente grele pe soarta multor oameni. Fugiți din calea bombardamentelor, a terorii și persecuțiilor, ei caută refugiu în oricare dintre țările gata să le dea adăpost sau în alte localități mai sigure din țara de origine. Acest tip de migrație mai este numit migrație internă. Republica Moldova s-a confruntat și continuă să se confrunte cu consecințele acestui tip de migrație până în prezent.

Anul acesta, la 2 martie a fost comemorată împlinirea a 24 ani de la începea războiului din Transnistria, unde aproximativ 10.000 de oameni au luptat pentru apărarea independenței și integrității teritoriale a Republicii Moldova. Războiul de pe Nistru n-a fost doar un conflict intern, între o parte a Republicii Moldova și altă parte a ei, cum afirmă unii, ci un război între Federația Rusă și Republica Moldova, susțin istoricii.

În cele aproape cinci luni de ostilități militare (2 martie – 19 iulie 1992), 800 de oameni și-au pierdut viața; 800 de mame și-au întâlnit feciorii revenind în sicrie de la război; sute de copii au rămas fără tată; sute de tinere soții văduve au realizat că sunt sortite să facă față enormelor greutăți ale vieții; mii de persoane au fost rănite, au devenit invalide; mii de case au fost distruse; mii de oameni au devenit refugiați în propria țară; 20% din teritoriul Republicii Moldova, prin forță și cu ajutorul Federației Ruse, a fost rupt din trupul țării; 1/5 din populația țării până astăzi se află sub ocupația forțelor străine; sunt încălcate flagrant drepturile vorbitorilor de limba română de a instrui copiii și studia în școli în limba lor. Din zona transnistreană au plecat pe malul drept al Nistrului cca 100 000 de persoane.

La nivel global, aproape 60 de milioane de persoane sunt strămutate forțat. Știrile tot mai numeroase despre traversările cu barca și tragediile din Marea Mediterană, precum și cele despre oamenii plecați din zone de conflict și ajunși la porțile Europei în căutarea unei vieți sigure au adus în discursul public și în mass-media doi termeni: *refugiat* și *imigrant*. Agenția pentru Refugiați a Națiunilor Unite (UNHCR) explică într-un articol semnat de Adrian Edwards care este diferența dintre cei doi termeni, confundați adesea. Înțelegerea eronată a termenilor *refugiat* cu *imigrant* poate avea consecințe serioase pentru viețile și siguranța refugiaților. Confuzia celor doi termeni poate distrage atenția de la procedurile legale specifice de protecție în cazul refugiaților. Poate submina sprijinul public pentru refugiați și instituția azilului, într-un moment în care tot mai mulți refugiați au nevoie de o asemenea protecție, mai mult ca niciodată, atrage atenția UNHCR.

Refugiații sunt persoanele care fug de conflicte armate sau de persecuții. La sfârșitul lui 2014 erau 19,5 milioane de refugiați în întreaga lume. Situația lor este adesea atât de periculoasă și insuportabilă, încât trec granițele naționale și caută siguranță în țările vecine. Sunt recunoscuți la nivel internațional drept „refugiați” și au acces la asistență din partea statelor, a Agenției pentru Refu-

giați a Națiunilor Unite și a altor organizații. Sunt recunoscuți astfel pentru că este prea periculos pentru ei să revină acasă și au nevoie de adăpost în altă parte. Dacă acestor persoane li se refuză acordarea azilului, asta poate însemna moartea.

Refugiații sunt protejați de o serie de legi internaționale, precum Convenția pentru Refugiați din 1951 și Protocolul din 1967. Convenția din 1951 definește cine poate dobândi statut de refugiat și stabilește drepturile pe care statele trebuie să le acorde refugiaților. Unul dintre principiile fundamentale stabilite prin legislația internațională este acela că refugiații nu pot fi trimiși acasă în situațiile în care viața și libertatea le sunt amenințate.

Protecția refugiaților include accesul la proceduri de azil corecte și eficiente, asigurarea respectării drepturilor omului astfel încât ei să poată trăi în siguranță și demnitate, precum și găsirea unei soluții pe termen lung. Mai mult, este prevăzut că statele au responsabilitatea de a proteja refugiații, de a le permite să trăiască cu demnitate și în siguranță, în timp ce îi ajută să găsească soluții pe termen lung.

Convenția din 1951 este documentul juridic fundamental pentru protecția internațională a refugiaților. Convenția definește cine este refugiat și tipul de protecție juridică și asistență socială pe care refugiații ar trebui să o primească de la statele care au ratificat-o. O prevedere – cheie a Convenției clarifică faptul că refugiații nu trebuie să fie returnați într-o țară în care se tem de persecuție. Convenția definește, de asemenea, obligațiile refugiaților față de guvernul gazdă și pune accent pe faptul că anumite categorii de persoane, cum ar fi criminalii de război, nu se califică pentru statutul de refugiat.

Convenția a recunoscut aspectul internațional al crizei refugiaților, precum și necesitatea de cooperare internațională și de împărțire a responsabilităților între state. Convenția din 1951 nu este concepută pentru a aborda cauzele profunde ale refugierii oamenilor, încălcări ale drepturilor omului, conflicte politice sau armate în țara lor de origine. Aceasta a fost conceptualizată pentru a atenua consecințele acestor probleme, oferind victimelor un grad de protecție juridică internațională și alte forme de asistență, ajutându-le în cele din urmă să înceapă o viață nouă.

Totodată, de multe ori apare întrebarea dacă toți cei care pleacă din cauza unui conflict armat pot fi încadrați în categoria refugiaților. Răspunsul este nu. În terminologia internațională se face o diferențiere fermă între refugees („refugiați”) și IDP – internally displaced people („oameni delocalizați intern”). Atât refugiații, cât și IDPs își părăsesc locuințele pentru a fugi din calea unor pericole politice, militare sau socioeconomice, diferența semnificativă între cele două categorii fiind că doar refugiații trec o graniță recunoscută internațional. „IDPs” sunt cei care sunt delocalizați în interiorul granițelor statelor de proveniență.

În conformitate cu principiile directe privind strămutarea internă, persoanele strămutate în interiorul țării (cunoscut sub numele de „persoane strămutate”) sunt persoane sau grupuri de persoane care au fost forțate sau obligate să fugă sau să își părăsească locuințele sau locurile de reședință obișnuită lor, în special ca rezultatul sau pentru a se evita efectele conflictelor armate, situații de violență generalizată, încălcări ale drepturilor omului sau a catastrofelor naturale sau provocate, și care nu au traversat o frontieră recunoscută pe plan internațional.

Care este diferența dintre o persoană deplasată intern și un refugiat? În conformitate cu Convenția din 1951 privind statutul refugiaților, refugiatul este o persoană care, „datorită unei temeri bine fondate de a fi persecutat pe motive de rasă, religie, naționalitate, apartenență la un anumit grup social sau opinie politică, este în afara țării a cărei cetățenie o deține și nu este în măsură, sau din cauza acestei temeri, nu dorește să se folosească de protecția acestei țări sau care, neavând nicio cetățenie și se află în afara țării în care avea reședința obișnuită ca urmare a unei astfel de evenimente, nu poate sau nu dorește să se întoarcă”. Instrumentele internaționale ulterioare (cum ar fi Declarația de la Cartagena privind refugiații, și Convenția care reglementează aspectele specifice ale problemelor refugiaților din Africa) au extins această definiție pentru unele state pentru persoanele care își părăsesc efectele generale ale conflictelor armate sau în caz de dezastre naturale.

O cerință esențială pentru a fi considerat un refugiat este traversarea unei frontiere internaționale. Persoanele strămutate cu forța din casele lor, care nu pot sau aleg să nu treacă frontiera, nu sunt considerați refugiați, chiar dacă au în comun multe din aceleași circumstanțe și provocări. Spre deosebire de refugiați, aceste persoane strămutate intern nu au un statut special în dreptul internațional cu drepturi specifice situației lor.

Sintagma „persoană deplasată intern (IDP)” este pur descriptivă. Responsabilitatea de a proteja și de a ajuta persoanele strămutate în interiorul țării revine guvernelor statelor în care se găsesc persoanele strămutate intern, care au responsabilitatea principală pentru asistența și protecția acestora. Rolul comunității internaționale este complementar.

La nivel internațional, nicio agenție sau organizație unică nu a fost desemnată ca fiind lider mondial în protecția și asistența persoanelor strămutate în interiorul țării. Toți sunt chemați să coopereze pentru a ajuta la rezolvarea acestor probleme în conformitate cu „metoda de colaborare”. Chiar dacă nu sunt beneficiarii unei anumite convenții, așa cum este cazul refugiaților, persoanele deplasate intern (IDP) sunt protejate de diverse organe de drept, în principal dreptul intern, legislația privind drepturile omului și, în cazul în care acestea sunt într-un stat care se confruntă cu un conflict armat – dreptul umanitar internațional.

În Republica Moldova, la distanța de 24 ani, problemele persoanelor deplasate intern persistă. Președintele Mișcării Refugiaților Transnistreni, Anatol Bâzgu, menționează că până în prezent refugiații conflictului de pe Nistru sunt nevoiți să-și rezolve problemele de unii singuri, autoritățile de la Chișinău ignorându-i. Ba mai mult, ziua de 2 martie, consilieră Bâzgu, este una a umilinței, întrucât cei de la conducere, în fiecare an, atunci când comemorează victimele tragicelor evenimente, promit că situația veteranilor, invalizilor și văduvelor de război se va îmbunătăți, dar nu se schimbă nimic. Astfel, cazul a ajuns și la Curtea Europeană pentru Drepturile Omului (CEDO).

Bibliografie

1. UN General Assembly, Convention Relating to the Status of Refugees, 28 July 1951, United Nations, Treaty Series, vol. 189, p. 137.
2. UN General Assembly, Protocol Relating to the Status of Refugees, 31 January 1967, United Nations, Treaty Series, vol. 606, p. 267.
3. Norwegian Refugee Council/Internal Displacement Monitoring Centre (NRC/IDMC), Profile of Internal Displacement: Republic of Moldova, 11 March 2004.
4. European Council on Refugees and Exiles, Country Report 2007: Belarus, Moldova, Russian Federation and Ukraine – Situation for refugees, asylum-seekers and internally displaced persons (IDPs), 31 July 2008.
5. UN General Assembly, Report of the United Nations High Commissioner for Refugees: Covering the period 1 July 2013 – 30 June 2014, 30 June 2014, A/69/12.
6. UN General Assembly, Report of the United Nations High Commissioner for Refugees: Part II Strategic Review pursuant to General Assembly Resolution 58/153, 21 August 2013, A/68/12 (Part II).
7. UN News Service, UN expert calls on Ukraine to step up its efforts to protect the rights of the internally displaced, 9 September 2016.
8. Burian C. Politica migrațională a Republicii Moldova în contextul proceselor de integrare europeană. În: Revista Moldovenească de drept Internațional și relații Internaționale, 2010, nr. 3, pp. 11-34.
9. Filipescu A. Considerații privind Statutul și Regimul Refugiaților în România. În: Științe Juridice, 2005, p. 229.
10. Paraschiv R. G. et al. Protecția refugiaților potrivit reglementărilor internaționale. În: Acta Universitatis George Bacovia. Juridica, 2015, T. 4, nr. 1, pp. 63-76.
11. http://ec.europa.eu/echo/index_en
12. http://www.unicef.org/publications/files/Uprooted_growing_crisis_for_refugee_and_migrant_children.pdf

EMOTIONAL INTELLIGENCE: THE CASE OF ACCULTURATION

INTELIGENȚA EMOȚIONALĂ: CAZUL ACULTURAȚIEI

Dr. Vaibhav P. BIRWATKAR,

Post Doctoral Scholar,
Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă”

Rezumat

Migranții dezvoltă stiluri diverse de adaptare la o nouă cultură. Integrarea, asimilarea, separarea și marginalizarea sunt construcții independente, slab corelate și reprezintă moduri distincte de a face față cerințelor aculturației. Analizele demonstrează că fiecare factor de aculturație prezintă un model specific de caracteristici emoționale. Scopul articolului este de a analiza din ce cauză unii migranți preferă un stil de aculturație anumit, în timp ce alții adoptă unul diferit și de ce unii migranți prezintă un nivel mai înalt de adaptare decât alții.

Cuvinte-cheie: inteligență emoțională, reglare emoțională, stiluri de aculturație, comportament de aculturație, adaptare, discriminare.

Migration has become a central issue in international relations, not to mention a burning question. European countries and the interest in acculturation research has strongly increased in recent years. Frequently asked questions are, why are some migrants more successful than others in meeting acculturative demands, what determines the choice of acculturation styles, and which factors contribute to an explanation of the differences in acculturation experience and in acculturation outcome?

Acculturation research has identified a number of important variables that are supposed to determine acculturative behavior, such as culture of origin and that of the immigration country, past socio-cultural experiences, beliefs, attitudes, values, coping-styles and personality traits (Schmitz and Berry, 2011). One way to assess how immigrants seek to acculturate (i.e. their acculturation attitudes) is to employ a measure with a fourfold structure, assessing preferences for

Integration, Assimilation, Separation, and Marginalization. These four ways of acculturating are based on the intersection of two underlying issues facing acculturating individuals and groups: to what extent do they wish to maintain their heritage cultures and identities; and to what extent do they wish to have interactions with others in the larger society outside their own group.

Surprisingly, emotional intelligence has not attracted much attention in previous acculturation research, despite the fact that emotional intelligence has been identified as a most central variable in various fields of psychology (Fer-

nández-Berrocal and Extremera, 2006; Petrides and Furnham, 2001). Therefore, emotional intelligence can be predicted to influence both, the choice of a specific acculturation style as well as to have a moderating effect on the acculturation outcome, such as psychological adjustment.

Acculturation styles

Persons coming in contact with a new culture can experience this situation as challenging and sometimes as stressful, particularly in the initial stage (Berry, 1980). Additionally, cultural stress can be expected to be particularly high when the culture of origin differs a lot from that of the immigration country. Immigrants may try to deal with this challenging situation by applying coping-styles that have worked out for them in the past. However, if these coping-styles do not fit the demands in the acculturation context, migrants need to modify them, or to acquire new styles.

Types of adaptation or coping, acquired and applied during the process of acculturation, are called acculturation styles. They refer to the different ways how individuals or groups adapt to a new culture. This is why acculturation styles are considered to depend, in part, on the experiences an immigrant makes. For instance, perceived discrimination will not facilitate efforts to come in contact with people of the mainstream society. But it is plausible, that acculturation styles also affect the experiences a migrant makes, so that reciprocal relationships may exist in reality. Various types of acculturative styles are discussed in mass-media, public opinion polls and political discourses, such as 'multiculturalism', 'integration', 'assimilation', 'segregation', 'isolation', 'ghettoization', etc. But these terms are not well-defined, and they are sometimes used in a contradictory way. Berry (1980) proposed a theoretical model of acculturation styles which proved to be very helpful in this respect, and which has become the most widely used taxonomy in acculturation research.

The acculturation model specifies four acculturation styles that are jointly determined by one's orientations toward one's own ethnic group and by one's orientation toward other groups, in particular, toward the society of the immigration country. According to Berry, dimension 1 describes a relative preference for maintaining one's heritage culture and identity, whereas dimension 2 defines a relative preference for having contact with and participating in the larger society along with other ethno-cultural groups (Berry, 1980). Each dimension is theorized as a continuum, but for reasons of convenience, four acculturation styles are usually distinguished by either a high or a low value on each of the two dimensions (*Fig. 1*).

Acculturation styles can be assessed by various methods, including expert-ratings, interviews, observational data, and by questionnaires, such as the "Acculturation-Attitude-Scale" (AAS; Berry, Phinney, Sam, and Vedder, 2006). Findings from exploratory factor analyses as well as from confirmatory model

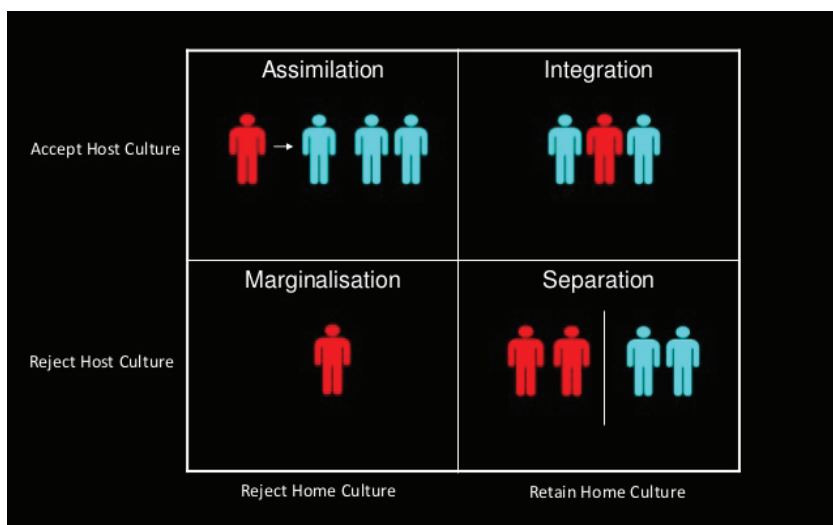

Fig. 1: Acculturation styles: Relationship with the immigration country and the own ethnic group

testing converge in the interpretation that the four acculturation styles are best described as moderately related but independent factors (e.g., Schmitz and Berry, 2011). In this sense, the way how one combines one's attitudes towards two cultures is more than the sum of one's relationship with each culture assessed separately. For instance, integration is qualitatively different from only accepting two cultures; instead, it denotes that one forges a new identity that builds on elements of both cultures. It was also found that the structural relationships between acculturation styles are comparable, irrespective of whether they are assessed as acculturation attitudes in immigrant samples or whether they are assessed as acculturation expectations in the mainstream society.

Emotional intelligence

The exact status and relationships of emotional intelligence are controversially discussed (Bracket and Mayer, 2003; Schmitz and Schmitz, 2011). But most likely, emotional intelligence can be considered as closely related to some of the basic dimensions in a hierarchical personality structure (Petrides and Furnham, 2001). Given its relationships in a broader personality context as well as its specificity in the domain of emotional regulation, it is likely that emotional intelligence influences the acculturation process at different points, and particularly, that it has an impact on the acculturation outcome (e.g., well-being). However, its relationships will critically depend on how emotional intelligence and its sub-components are conceptualized and assessed.

The four acculturation styles possess the same underlying structure and relations irrespective of whether they were assessed as acculturation attitudes or expectations.

Integration

Persons preferring Integration, compared with those scoring low on Integration, are emotionally more stable; they are more sociable and agreeable, less impulsive, and show a higher degree of Sensation Seeking, more Open-Mindedness and Activity. Obviously, they feel safer and they are more interested in exploring new situations. They are flexible enough to modify their strategies if it becomes obvious that the strategies are not going to lead to success.

Assimilation

Those seeking Assimilation show a higher degree of Neuroticism and Anxiety, but they are agreeable (sociable), friendly, and less aggressive. The high degree of Activity helps them make an effort to assimilate to the new culture they are confronted with. Their sociable and friendly attitudes facilitate coming into contact with members of the larger national society, communicating with them, and joining in their activities.

Separation

Among migrants choosing Separation as an acculturation strategy, there is also a higher degree of Neuroticism, including its defining components such as Emotionality, Anxiety, and lack of self-assurance and feelings of self-esteem. As they are less active and frequently less sociable and agreeable, they often find it difficult to deal effectively with people of the large national society as well as with other sociocultural groups. The high degree of Closed Mindedness (the polar contrast of the Openness dimension) makes it more difficult for them to modify their beliefs and behavior systems.

Marginalization

Persons preferring Marginalization show a high degree of Unsocialized Impulsive Sensation Seeking; further there is a higher degree of Neuroticism, Aggressiveness, and a lack of interpersonal trust and Open-Mindedness.

Emotional Intelligence and Acculturation

Research shows that acculturation styles are consistently correlated with emotional intelligence. Persons preferring integration as an acculturation style are more emotionally stable, less anxious and less aggressive compared with other people. They are also more sociable, more agreeable, less impulsive, and show a higher degree of sensation seeking, are more open-minded and active. They feel safer, are more interested in exploring new situations, they are field-independent, and their orientation is more individualistic. Given that some of these traits actually denote the mastery of emotion regulation, and that some of these variables have already been shown to be related with measures of emotional intelligence (Schmitz and Berry, 2011), it can be concluded that immigrants high

in emotional intelligence will have a preference for integration as an acculturation style. Additionally, it seems to be reasonable to assume that migrants high in emotional intelligence are neither overwhelmed by their own emotions nor those shown by others. This ability to regulate emotions can be beneficial to cope with the stress caused by contradictory expectations maintained in different cultural groups. Quite obviously, this capacity is a prerequisite of successful integration.

Assimilators usually show a higher degree of anxiety than those preferring integration, but they are also agreeable (sociable), friendly, and not aggressive. Their high degree of activity helps them in their effort to assimilate to the culture of the larger society they are confronted with. Their sociable and friendly attitudes facilitate coming into contact with members of the host-society, communicating with them, and joining their activities. In other words, with the exception of their somewhat increased level of anxiety, their remaining personality characteristics rule likely that they may possess a high level of emotional intelligence. Therefore, immigrants with high emotional intelligence may consider assimilation as an alternative way of acculturation.

Migrants highly valuing Separation as an acculturation styles usually reveal higher degrees of neuroticism and its defining components, such as high emotionality, anxiety, lack of self-assurance, and a weak self-esteem. As they are less active, frequently less sociable and agreeable, they often find it difficult to deal effectively with people of the host-society as well as with persons of other socio-cultural groups. At the same time, a high degree of closed-mindedness (opposite pole of openness) makes it more difficult for them to modify their belief and behavior-systems. In consequence, they usually prefer to stay with their established cultural system, and they prefer contact with their own ethnic group while avoiding close relationships with persons of the larger society. Separation is also associated with the feeling of being discriminated against and hostile attitudes against the mainstream society. Some of these personality variables clearly indicate impaired control of emotions, and should thus be inversely correlated with emotional intelligence.

A strong preference for marginalization is rare. However, those persons indicating somewhat higher levels of acceptance than other participants usually have higher values on a personality characteristic Zuckerman (2008) referred to as "unsocialized-impulsive-sensation-seeking." They also show higher degrees of anxiety, aggressiveness, lack of interpersonal trust and closed-mindedness. Their coping techniques are usually avoidance-oriented and they show a preference for distraction. Quite obviously, the mentioned personality characteristics should be rather associated with low emotional intelligence. Therefore, we predicted a negative correlation of emotional intelligence with marginalization.

The emotional experiences of people who live together tend to be similar; this is true not only for dyads and groups but also for cultures. It raises the ques-

tion of whether immigrants' emotions become more similar to host culture patterns of emotional experience; do emotions acculturate? Emotional intelligence helps people detect, understand, and regulate emotions. These abilities are especially relevant when people are confronted with stress and negative experiences. Therefore, emotional intelligence plays an important role as a protective factor.

Emotional intelligence and acculturation strategies are significantly correlated with each other. The immigrants are known to experience high levels of stress, at least occasionally. Additionally, acculturative stress may be particularly high when the culture of origin and its associated values and beliefs differs a lot from those of the immigration country. Additionally, immigrants high in emotional intelligence experience less discrimination and feelings of unfairness. Part of this effect may reflect individual differences in the sensitivity towards rejection as well as the ability to regulate the elicited negative affect.

References

1. Berry, J.W., Phinney, J.S., Sam, D.L., & Vedder, P. (2006) (Eds.). *Immigrant youth in cultural transition. Acculturation, identity, and adaptation across national contexts*. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum.
2. Brackett, M.A., & Mayer, J.D. (2003). Convergent, discriminant, and incremental validity of competing measures of emotional intelligence. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 29, 1147-1158.
3. Berry, J.W. (1980). Acculturation as varieties of adaptation. In A. Padilla (Ed.), *Acculturation: Theory, models and findings* (pp. 9-25). Boulder, CO: Westview.
4. Fernández-Berrocal, P., & Extremera, N. (2006). Emotional intelligence: A theoretical and empirical review of its first 15 years of history. *Psicothema*, 18, 7-12.
5. Petrides, K.V., & Furnham, A. (2001). Trait emotional intelligence: Psychometric investigation with reference to established trait taxonomies. *European Journal of Personality*, 15, 425-448.
6. Petrides, K.V., & Furnham, A. (2001). Trait emotional intelligence: Psychometric investigation with reference to established trait taxonomies. *European Journal of Personality*, 15, 425-448.
7. Schmitz, P.G., & Berry, J.W. (2011). Structure of acculturation attitudes and their relationships with personality and psychological adaptation: A Study with immigrant and national samples in Germany. In F. Deutsch, M. Boehnke, U. Kühnen, & K. Boehnke (Eds.), *Crossing borders: Cross-cultural and cultural psychology as an interdisciplinary, multi-method endeavor*. Jacobs University Bremen.
8. Schmitz, P.G., & Schmitz, F. (2011). Does emotional intelligence explain individual differences in acculturation? In P. Fernández-Berrocal, N. Extremera, R. Palomera, D. Ruiz-Aranda, J.M. Salguero, & R. Cabello (Eds.), *Inteligencia emocional: 20 años de investigación y desarrollo* (pp. 205-214). Santander: Fundación Botín.
9. Zuckerman, M. (2008). Zuckerman-Kuhlman Personality Questionnaire (ZKPQ): An operational definition of the alternative five factorial model of personality. In G. S. Boyle, G. Matthews, & D. H. Saklofske (Eds.), *Personality theory and assessment* (vol. 2, pp. 219-238). Los Angeles, CA: Sage.

EFICIENTIZAREA GESTIONĂRII EXODULUI POTENȚIALULUI INTELECTUAL AL REPUBLICII MOLDOVA

EFFICIENT MANAGEMENT OF INTELLECTUAL POTENTIAL EXODUS FROM MOLDOVA

Lucia CAVCALIUC, doctorandă,
Institutul Național de Cercetări Economice al AȘM

Summary

The issue of intellectual potential exodus of Republic of Moldova is a controversial phenomenon because it can generate both negative and positive effects. The biggest dilemma is built around the difficulty to determine the net effect. Is it positive or negative? An effective management of this phenomenon allows us to know the full extent and trends in real time, at current economic conditions, to realize prognosis that would help us to develop specific policies that would minimize the influence of negative effects and would capitalize the positive effects. There is no magic solution that would put an end to Moldovan migration problems. However, measures are needed in order to give stability and to reduce the extent of the phenomenon of intellectual potential drain.

Keywords: *economical growth, exodus, intellectual potential.*

Richard H. Adams Jr. într-un studiu realizat de Banca Mondială menționa: „Migranții internaționali... tind să fie mult mai educați decât restul populației țării lor de origine. Cu toate acestea, în ceea ce privește exodul de creiere real în statul lor de origine, migrația internațională nu pare să reprezinte un procent prea mare din rândurile persoanelor cel mai bine educate” [1]. Chiar dacă majoritatea muncitorilor calificați rămân, nu înseamnă că ei nu sunt tentați de a emigra pentru a se realiza și a obține un nivel de viață mai bun.

Exodul potențialului intelectual din Republica Moldova corelează strâns cu emigrarea forței de muncă. Procesele de gestionare a migrației de muncă din Moldova, din ultimii douăzeci de ani, pot fi divizate în câteva etape.

Pentru **prima etapă** (1990–1994) este caracteristic „vectorul oriental” de reglare a migrației de muncă între fostele republici din URSS. Acțiunea autorităților din acea perioadă avea mai mult un caracter reacționar, decât preventiv [2].

Conținutul de bază al acestei etape constă în reglementarea proceselor migraționiste, caracteristice pentru spațiul geopolitic sovietic și post-sovietic.

Politica migraționistă se sprijinea pe *Legea cu privire la migrație* din decembrie 1990, fiind direcționată spre păstrarea identității etnice a republicii, inadmisibilitatea imigrației neregulate în Moldova din alte republici ale URSS. Cu acest

scop, Parlamentul a introdus cota pentru imigrație, egală cu 0,05% din populația republicii, fiind aprobată prin Legea cu privire la migrație [3].

Reglementarea migrației, inclusiv a migrației forței de muncă, a fost direcționată contra imigranților, dar nu se referea la populația republicii ce părăsea țara. Odată cu obținerea independenței și constituirea statalității democratice, tot mai multe persoane au început să plece în căutarea unei surse de venit peste hotarele țării. Cu scopul reglementării migrației de muncă a fost adoptat un șir de acte normative. Printre ele vom remarca: Hotărârea Guvernului Republicii Moldova „Cu privire la aprobarea regulamentului angajării temporare a cetățenilor Republicii Moldova în străinătate și a cetățenilor străini în Republica Moldova” (decembrie 1991), Hotărârea Guvernului Republicii Moldova „Cu privire la aprobarea regulilor de eliberare a certificatelor și licențelor pentru persoanele fizice și juridice, care acționează în calitate de intermediari în **organizarea** angajării temporare a cetățenilor Republicii Moldova în străinătate” (iunie 1992), Hotărârea Guvernului Republicii Moldova „Cu privire la modificarea unor hotărâri a Guvernului Republicii Moldova” (martie 1995).

Apariția unui stat democratic independent a condus la dezvoltarea unor politici adecvate de migrație. În 1994 a fost adoptată Constituția țării, în care este susținut constituțional „dreptul oricărui cetățean de a-și stabili domiciliul sau reședința în orice localitate din țară, de a ieși, de a emigra și de a reveni în țară” (art. 27, p. 2).

A doua etapă (1994–1999) este strâns legată de integrarea republicii pe piața muncii europene. În prim-plan se conturează „vectorul occidental”. Intensificarea migrației forțelor de muncă din această perioadă s-a soldat cu promovarea de către statele europene occidentale a politicii „ușilor închise”, îndreptată spre protejarea pieței muncii (interne). Această politică se manifesta prin înăsprirea regimului de vize, deportări, expatrieri – în ciuda perfectării corecte a tuturor documentelor necesare. De asemenea, statele membre ale Uniunii Europene au mărit presiunea asupra conducerii Republicii Moldova, care cereau măsuri stricte de opunere față de emigrația forței de muncă în Occident.

A treia etapă (din 2000 și până în prezent) se caracterizează printr-o avansare de poziție, printr-o practică reală de gestionare a migrației forțelor de muncă atât din partea statelor occidentale, cât și din partea Moldovei [2, p.179-182].

Migrația contrazice interesele de dezvoltare economică a Republicii Moldova. Ea cuprinde tineretul, populația din regiunea de frontieră și muncitorii din ramurile strategice (exod de intelect).

Exportul forțelor de muncă este însoțit de transferurile valutare ale emigranților, care reprezintă un fel de plată pentru marfa exportată – resursele de muncă. Prin urmare, statului îi este mult mai ușor să accepte situația existentă, decât să creeze locuri de muncă noi, întrucât exportul forțelor de muncă sporește veniturile valutare prin intermediul următoarelor izvoare:

- impozitele din profiturile întreprinderilor mediatore;

- remitențele emigranților trimise familiilor și rudelor;
- investițiile individuale ale emigranților (aducerea în țara de origine a mijloacelor de producție și a bunurilor de lungă durată, achiziționarea terenurilor, mobilurilor și a hârtiilor de valoare);
- capitalurile din statele importatoare de forță de muncă, destinate reproducerii resurselor de muncă, sferei sociale,
- în afară de care sunt posibile și compensațiile directe către țările importatoare de forță de muncă pentru exodul de forțe de muncă, problemă deja discutată în cadrul OIM.

Prin urmare, cert este faptul că efectivitatea valutară a exportului de forțe de muncă este cel puțin de cinci ori mai mare decât efectivitatea exportului de mărfuri. În același context, marfa poate fi cumpărată sau nu, pe parcursul anului conjunctura se schimbă, dar forța de muncă conform contractelor primește în mod stabil o anumită sumă valutară pe toată perioada contractuală.

În criza economică existentă, Republica Moldova continuă să accepte situația de pe piața muncii, pentru că acest fapt este mult mai convenabil pentru conducerea Republicii Moldova, întrucât prevede mai puține eforturi și mai multe venituri pe termen scurt. Desigur că apariția invențiilor, introducerea lor pe piață și implementarea inovațiilor ar fi adus un beneficiu și o prosperitate dezvoltării economice durabile bazată pe cunoaștere. Dar realitatea ne prezintă o cu totul altă perspectivă – în care Republica Moldova, în anul 2010 (analiză efectuată de *Boston Consulting Group*), se situează pe locul 83 în clasamentul indicelui inovării mondiale, aproape de astfel de state ca Etiopia (78), Kârgâzstan (81), Nigeria (88), Kenya (95). Raportul a fost elaborat în comun de către BCG, ANP (Asociația Națională a Producătorilor) și IP (Institutul de Producere), într-un studiu care a inclus 110 țări și toate cele 50 de state americane. A fost realizat un sondaj de peste 1.000 de manageri din companiile membre ale ANP în toate domeniile industriale [4].

Acest indice face parte dintr-un studiu de cercetare mai amplu, care a analizat atât rezultatele activității de inovare, cât și capacitatea guvernului de a încuraja și sprijini inovarea prin politici publice. Pentru a stabili rangul unei țări, studiul a analizat atât input-urile cât și output-urile de inovare. Input-urile de inovare includ guvernul și politica fiscală, educația publică și mediul de inovare. Output-urile de inovare includ brevete, transfer de tehnologie, precum și alte rezultate ale C&D (Cercetare și Dezvoltare), performanțe în afaceri cum ar fi productivitatea muncii, impactul inovării asupra migrației de afaceri și dezvoltarea economică [5].

Pentru a diminua influența efectelor negative ale exodului și a încerca de a obține toate avantajele posibile din realitatea economică prezentă la moment în Republica Moldova, este necesar de a eficientiza gestionarea acestui fenomen. Prima etapă în calea gestionării exodului potențialului intelectual este estimarea cât mai corectă a dimensiunilor acestui fenomen pentru a cunoaște amplitudinea lui.

În Fig. 1 sunt prezentate tendințele generale ale fenomenului exodului potențialului intelectual din Republica Moldova în perioada anilor 2006–2014.

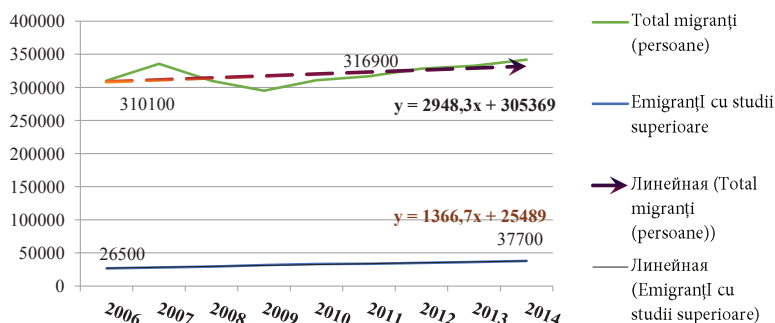

Fig. 1. Evoluția numărului persoanelor cu vârsta de peste 15 ani aflate peste hotare la lucru sau în căutare de lucru; din ei cu studii superioare, 2006–2014

Sursa: realizat de autor cu datele BNS, <http://statbank.statistica.md/>

Conform datelor statisticii oficiale prezentate în Fig. 1 numărul persoanelor cu vârsta de peste 15 ani aflate peste hotare la lucru sau în căutare de lucru este în continuă creștere.

$$Y_1 = 2948.3x + 305369 \quad (1)$$

Ecuția liniară a trendului elucidează o creștere anuală cu 2948 persoane a numărului emigranților din Republica Moldova care se află peste hotare la lucru sau în căutare de lucru.

$$Y_2 = 1366.7x + 25489 \quad (2)$$

De asemenea, este în creștere numărul emigranților cu studii superioare, pe toată perioada de analiză 2006 – 2014. Anual, acest număr crește cu 1366 persoane.

Prin urmare, dacă analizăm aceste două cifre în ansamblu, anual numărul emigranților crește cu 2948 persoane, dintre care 1366 au studii superioare, ceea ce reprezintă 46.33%. Aproximativ jumătate din emigranți au studii superioare, numărul acestora fiind în creștere, ceea ce pune semne de întrebare despre motivele care alimentează acest proces.

Cert este faptul că în Republica Moldova există un exod al potențialului intelectual puternic accentuat, care creează și efecte de natură economică. Al doilea pas important într-o eficientizare de succes a gestionării exodului potențialului intelectual este identificarea efectelor economico-sociale ale fenomenului. Fig. 2 prezintă o analiză succintă a migrației personalului calificat în raport cu rata de creștere a PIB-ului pe cap de locuitor și cota din PIB a cheltuielilor pentru activitatea de Cercetare și Dezvoltare. Drept indicator al efectului direct al exodului potențialului intelectual s-a analizat și cota procentuală a exportului de tehnologii înalte din totalul exportului de mărfuri fabricate.

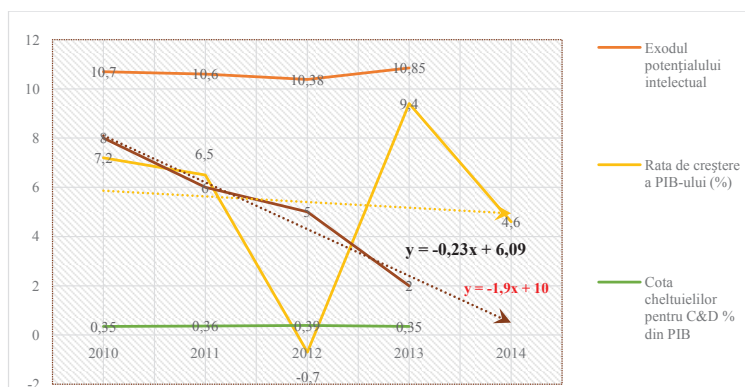

Fig. 2. Analiza comparativă a exodului potențialului intelectual, cheltuielile pentru activitatea de cercetare și dezvoltare % din PIB și cota exportului de tehnologii înalte din totalul exportului de mărfuri (%), 2010 – 2014 din Republica Moldova

Sursa: realizat de autor în baza datelor www.worldbank.com și www.statistica.md

Acești indicatori ne permit să vedem cum se oglindesc eforturile guvernamentale din domeniul științei în rezultatele obținute în economie, precum și efectul exodului potențialului intelectual asupra economiei. În ceea ce privește cheltuielile pentru activitatea de cercetare și dezvoltare, este o stabilitate, în limitele a 0.35% din PIB, cu o eventuală creștere în 2012 ajungând la 0.39%. O descreștere substanțială a suferit cota exportului de tehnologii înalte, de 6 puncte procentuale, de la valoarea de 8% în 2010 la 2% în 2013. Concomitent, avem aceeași situație în care exodul potențialului intelectual este într-o ușoară creștere. Reieșind din valorile indicatorilor de mai sus, putem concluziona că, pentru a face față provocărilor mileniului impuse de progresul tehnico-științific, sunt necesare acțiuni precise și perfect adaptate schimbărilor economiei de piață. Menținerea aceluiași nivel de finanțare a activității de cercetare și dezvoltare în timp ce statele lumii adoptă strategii din ce în ce mai eficiente de maximizare a rezultatelor științei și transpunerii lor în economie duce doar la efecte negative, precum cele pe care le putem observa în Fig. 2: intensificarea procesului de exod al potențialului intelectual și reducerea cotei exportului de mărfuri de tehnologii înalte din totalul exportului.

Exodul potențialului intelectual trebuie să fie gestionat eficient pentru a asigura o dezvoltare sustenabilă a economiei naționale. Pe lângă monitorizarea cantitativă și analitică a fenomenului este necesară o colaborare intensă cu diaspora. Reieșind din cele expuse mai sus, cea mai simplă soluție pare a fi diminuarea totală a exodului potențialului intelectual. Acest lucru nu înseamnă însă că Republica Moldova va avea un personal calificat mai numeros în cazul în care va împiedica cei mai talentați oameni să părăsească țara de origine. Chiar dacă ar fi posibil de identificat cei mai inteligenți locuitori ai unei țări și de luat pașapoartele lor, nu

este garantat faptul că toate aceste persoane vor deveni inventatori. Unii ar putea încheia cariera de succes măturând străzile, din cauza lipsei de oportunități și a condițiilor economice nefavorabile. Probabil, e mai bine ca statul să-i lase să plece în alte țări în care talentele lor vor putea fi utilizate mai bine și, apoi, să încerce să-i atragă înapoi (așa cum face China) sau cel puțin să încerce să-i convingă să transfere țării de origine, prin învățare, abilitățile lor excepționale obținute peste hotare. La moment există diferite proiecte de stat care au drept scop o colaborare cu diaspora științifică pentru un schimb de cunoștințe și experiență. Există concursuri în care oamenii de știință originari din Republica Moldova, care activează peste hotare, pot aplica pentru a reveni în țară pentru o perioadă de timp sau chiar să se repatriere. Considerăm că în această direcție trebuie făcuți pași mai siguri și mai insistenți din partea Republicii Moldova, pentru a atrage și acea parte a diasporei științifice care nu este interesată în participarea la astfel de concursuri și proiecte, dar care, la sigur, are un bagaj de cunoștințe, know-how și experiență, deosebit de necesară pentru progresul țării.

Un exemplu demn de urmat este Irlanda, care la momentul actual, prin intermediul unui ONG, *Ireland Reaching Out*, realizează arbori genealogici prin care identifică toți descendenții irlandezi aflați peste hotare. Scopul activităților este de a întocmi o bază de date a tuturor membrilor diasporei. Astfel, în 2014, Irlanda a numit primul ministru pentru diaspora irlandeză și a întocmit o strategie complexă. Pe lângă susținerea emigranților de succes, prin intermediul ONG-urilor, ei susțin și familiile nevoiașe. Au fost create ONG-uri care utilizează forța diasporei nu numai în scopul cooperării științifice. ONG-ul Connect Ireland [6] folosește unii membri ai diasporei drept experți în studierea pieței de muncă locală și a climatului economic în țara de reședință a emigranților. Această informație mai apoi este folosită în interes economic pentru companiile care sunt interesate să investească în acele țări.

Banca Mondială estimează că aproximativ 250 de milioane de oameni trăiesc în afara țării lor de origine; numărul emigranților străini care trăiesc în țările OECD a crescut cu 38% în anii 2000. De asemenea, diaspora trebuie să fie considerată nu numai emigranții. Exemplu de urmat poate fi statul Israel, care atunci când se referă la diasporă menționează toți evreii de pretutindeni.

În prezent, țările acordă o atenție tot mai mare diasporei, considerând că aceasta poate să-i facă bogați. Din momentul în care în 2003 Banca Mondială a început să publice rapoarte despre remitențele emigranților, accentuând aportul acestora la PIB-ul multor țări, guvernele au devenit mai atente în ceea ce ține de problema exodului potențialului intelectual. De asemenea, multe țări, urmând exemplul Israelului, consideră că emigranții pot înainta interesele lor geopolitice peste hotare. Turcia își folosește puternica diasporă din Germania pentru a dezvolta relații mai apropiate cu țările europene. Un alt exemplu de folosire eficientă a resurselor intelectuale a diasporei este Taiwan, care și-a refăcut cu succes economia după criza din 2009 cu ajutorul emigranților taiwanezi absolvenți

ai Universității Stanford. Orașele lor provinciale oferă un climat antreprenorial deosebit emigranților prin scutirea de impozite și crearea de parcuri industriale.

Toate ideile prezentate în acest articol demonstrează actualitatea deosebit de importantă a eficientizării gestionării exodului de potențial intelectual. Fără o gestionare eficientă nu poate avea loc o dezvoltare durabilă a economiei naționale, ca o economie bazată pe cunoaștere. Pentru a reduce amploarea acestuia este nevoie de:

- aprecierea obiectivă și cantitativă a fenomenului exodului potențialului intelectual;
- actualizarea datelor statistice și a modalităților lor de colectare;
- elaborarea unor modalități de calcul și prognozare a fenomenului,
- elaborarea și implementarea de politici coerente în dezvoltarea unei economii sustenabile;
- o gestionare eficientă a proceselor de migrație, îndeosebi crearea de pârghii și metode actualizate de reintegrare a emigranților calificați în societate prin urmarea exemplelor și metodelor folosite de alte state;
- implicarea activă în lucrul cu diaspora moldovenească în scopul valorificării nu doar a oamenilor de știință, dar a tuturor emigranților care dețin o experiență și cunoștințe de interes strategic pentru Republica Moldova;
- o nouă strategie privind diaspora.

Într-o societate bazată pe cunoaștere în care progresul este cel ce mobilizează toate activitățile economice, forța de muncă este veriga fără de care nu ar fi posibil acest progres. Dezvoltarea vertiginoasă a sectorului terțiar al economiei subliniază importanța personalului calificat în creșterea economică. Statele lumii prețuiesc personalul său calificat în limita posibilităților, ducând diferite strategii de atragere cu succes sau de pierdere fără șanse de recuperare a ceea ce este cel mai de preț – omul și cunoștințele sale.

Referințe bibliografice

1. Adams R. H. Jr., Page J. Do International Migration and Remittances Reduce Poverty in Developing Countries? *World Development*, Vol. 33, No. 10, pp. 1645–1669, 2005.
2. Moșneaga V. Politica migraționistă a statului moldovenesc: esența și etapele de bază. În: *Republica Moldova: Provocările migrației* (coord. Moraru V.). Chișinău: Știința, 2010, p. 148.
3. Шушу-Цуркан. Экономическая и Инновационная Статистика. Методологические Аспекты и Анализ Ситуации в Республики Молдовы. Кишинёв, 2009, pp. 179-182.
4. Legea cu privire la migrație nr.1518 din 06.12.2012. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, nr. 1-2 din 15.01.2003.
5. http://www.industryweek.com/articles/us_ranks_8_in_global_innovation_index_18638.aspx?Page=1
6. https://en.wikipedia.org/wiki/Innovation#cite_note-21
7. <http://www.economist.com/news/international/21656175-migrant-brainpower>

IMPACTUL MIGRANȚILOR REÎNȚORȘI ÎN ȚARĂ ASUPRA SPECIFICULUI TRADIȚIONAL AL SATULUI MOLDOVENESC

IMPACT OF MIGRANTS RETURNED HOME ON TRADITIONAL SPECIFICS MOLDOVAN VILLAGE

Stela SPÂNU,

doctor în filologie,

UnAȘM, Catedra Limbi și literaturi

Summary

This Communication is focused on the effects of migration on rural communities in Moldova, the priority objectives of municipalities to overcome socio-cultural and demographic decline.

Keywords: migration, rural communities, demographic decline.

Importante evenimente au marcat politica internă și externă a Republicii Moldova pe parcursul ultimelor decenii. Schimbări radicale în societate au început cu 1989, când, după afirmațiile lui N. Dabija, „mișcarea de renaștere națională a adus la trezirea conștiinței naționale”. Ulterior, la 27 august 1991, Republica Moldova se declară țară independentă, eveniment istoric precedat de un mare număr de mitinguri, marșuri de protest, greve, revendicările protestatarilor vizând recunoașterea oficială a identității lingvistice române, revenirea la alfabetul latin, decretarea limbii române în calitate de limbă de stat, promovarea reformelor în toate sferele vieții și consolidarea cuceririlor democratice.

Fiind o țară europeană, Republica Moldova a tins spre un viitor european, elaborând și implementând un șir de reforme inovatoare și sistematice în toate sferile de activitate a Guvernului. Totuși acestea nu au fost productive și nu au salvat țara de o eventuală criză economică și socială de durată, care a generat micșorarea locurilor de muncă, salarii mici, instabilitate politică, economică și socială.

În contextul crizei declanșate ia amploare fenomenul migrației. Prin urmare, dacă în 1989 ponderea populației stabile era de 3.657.665, în 2004 aceasta scade până la 3.383.332 (cu excepția raioanelor de est și mun. Bender), ajungând la 1 ianuarie 2015 la 2.913.281. În numărul total au fost incluse și 329 108 persoane plecate peste hotare. Analizând rezultatele recensământului, este evident declinul demografic al populației, în special, din mediul rural, cauzat de imigrările masive.

Efectele migrației forței de muncă în localitățile rurale le-am marcat, în 2015, în cadrul anchetei de teren desfășurate în 24 de localități din țară (vezi *Tabela 1*) care, deși au o vechime mare, sunt marcate în prezent de o criză demografică profundă.

Tabelul 1. Descrierea localităților anchetate

Localitățile anchetate	Descrierea localității	Distanța directă până în Chișinău	Nr. de locuitori		
			1904	2004	2014
Văleni, r. Cahul	Conform <i>Dicționarului Geografic</i> de Zamfir Arbore, satul Văleni a fost întemeiat la 1808, de 59 familii, țărani români. La 1827, țăranii posedau 55 cai, 294 vite mari, 448 oi și erau proprietari peste 30 desetine fiecare familie. În 1904 satul avea 80 cai, 370 vite mari, 580 oi și 53 vii.	154 km	1 213	3 021	3 002
Pelinei, r. Cahul	Satul Pelinei a fost menționat documentar în anul 1708. Primul proprietar al pământului din valea râului Cahul era Luca Toma, care a vândut o parte a moșiei lui Matei Cantacuzino. În 1792, moșia ajunge în posesia vistiernicului Iordache Bals. Conform <i>Dicționarului Geografic</i> de Zamfir Arbore, în 1904 satul Pelinei avea 173 case, biserică, școală elementară rusească și o fabrică de rachiu.	130 km	944	2 217	2 154
Vadul lui Isac, r. Cahul	Satul Vadul lui Isac a fost menționat documentar în anul 1672. Conform <i>Dicționarului Geografic</i> de Zamfir Arbore, în 1904 avea 102 case, 96 cai, 224 vite mari cornute, 317 oi.	145 km	907	2 950	2 768
Gotești, r. Cantemir	Gotești a fost menționat documentar în 1546. Conform <i>Dicționarului Geografic</i> de Zamfir Arbore, în 1904 avea 197 case, 230 vite mari, 74 cai. Împrejurul satului solul era mlăștinos, din cauza deselor revărsări ale pârâului.	114 km	820	4 044	3 987
Ciobalaccia, r. Cantemir	Satul Ciobalaccia a fost menționat documentar în anul 1775. Din componența comunei fac parte localitățile Flocoasa și Ciobalaccia.	104 km	-	1 008	3020
Gura Galbenei, r. Cimișlia	Gura Galbenei a fost menționat documentar în 1672. Conform <i>Dicționarului Geografic</i> de Zamfir Arbore, în 1904 avea 406 case, o biserică, stație de cai de poștă, ruinele vechiului castel al familiei Balș, 925 vite mari. Țăranii erau strămtorați, din cauza lipsei de pământ. Proprietarul, bancherul din Odesa Rodokanaki, posedă aici peste 24.000 desetine.	35 km	2 442	5 500	5259
Caracușenii Vechi, r. Briceni	Prima atestare a satului Caracușeni, sub numele Carapușeni din ținutul Hotin, așezat pe vechea moșie Dușcenii (astăzi dispărută), datează din mai 1575, când Petru Șchiopul întărește împărțirea de moșii făcută de urma-	234 km		4 198	4 008

	șii lui Luca Arbore. Satul Carapușeni i-a revenit Anei, o descendentă a hatmanului Luca Arbore. Pe parcursul secolului al XVI-lea, satele vor rămâne în proprietatea familiei Arbore, Petru Șhiopul reîntărind actele de proprietate în iunie 1588.				
Viișoara, r. Edineț	La 3 iulie 1575 pentru prima dată este atestat satul Drăgănești din ținutul Hotin, actualmente Viișoara. Sub numele Viișoara satul este pomenit pentru prima dată în actele oficiale în anul 1704. În 1907, la Viișoara a fost construită o biserică din lemn, refăcută în 1866. În anul 1817 satul avea 300 fâlcă de finețe, 180 fâlcă de teren arabil, 180 fâlcă de imaș și 54 gospodării țărănești. În anul 1859 satul avea 89 de case, cu 506 locuitori. În anul 1861 și-a deschis ușile școala bisericească. Către 1872 în sat erau 70 gospodării cu pământ și 28 gospodării fără pământ, 509 locuitori având în proprietate 50 de cai, 125 vite cornute mari, 400 oi. În anul 1891 a fost construită școala, în care către 1894 studiau 42 de elevi. Către anul 1904 satul Viișoara a crescut, având 177 de case, 1197 de locuitori și 382 vite, o moară de apă. În anul 1923 satul avea 320 de case, 567 bărbați, 572 femei, 3 mori de apă și una cu aburi, școală primară și primărie.	228 km		1 421	1 247
Cenușa, r. Florești	Satul este atestat inițial într-un act de la Ștefan cel Mare din 11 mai 1479 cu denumirea Borodniceni. Acest nume se menține până la începutul secolului al XIX-lea, dar în documente apare și numele Cenușa. Din anul 1859 în actele oficiale este utilizat numele Cenușa pentru localitate. Conform <i>Dicționarului Geografic</i> de Zamfir Arbore, în 1904 satul număra 68 case, 108 vite. În 1965, Cenușa a fost redenumită Frunzeni, ulterior revenind la denumirea Cenușa.	97 km	791	935	893
Roșietici, r. Florești	Satul Roșietici a fost menționat documentar în 1614. Numele provine de la brăiele roșii și late, purtate de localnici. Conform <i>Dicționarului Geografic</i> de Zamfir Arbore, în 1904 satul număra 89 case, 183 vite mari.	98 km	499	656	459
Țăra, r. Florești	Satul Țăra este menționat documentar în anul 1437 cu denumirea Țărvici.	96 km	-	261	198
Chiștelnița, r. Telenești	Satul Chiștelnița a fost menționat documentar în anul 1698 cu denumirea Hoimănești. Numele satului înseamnă loc mlăștină, cu multe izvoare. Conform <i>Dicționarului Geografic</i> de Zamfir Arbore, în 1904 satul avea 368 case, 780 vite mari. Erau numeroase vie și grădini cu pomi.	59 km	2 290	3 394	3268

Ordășei, r. Telenești	Satul Ordășei a fost menționat documentar în anul 1640. Conform <i>Dicționarului Geografic</i> de Zamfir Arbore, în 1904 satul avea 165 case, biserică, școală elementară rusă, 337 vite mari.	77 km	1 090	916	876
Mândrești, r. Telenești	Satul Mândrești a fost menționat documentar în anul 1611 cu denumirea Ciulucani. În preajma satului au fost descoperite urmele unei așezări din epoca neolitică, care și-a continuat existența și epoca bronzului, apoi a fierului. Conform <i>Dicționarului Geografic</i> de Zamfir Arbore, în 1904 satul avea 297 case, o biserică, cu hramul Adormirii, școală elementară rusească.	81 km	1 327	4 160	3 980
Cișmea, r. Orhei	Satul Cișmea a fost menționat documentar în anul 1570. Conform <i>Dicționarului Geografic</i> de Zamfir Arbore, în 1904 satul avea 49 case.	41 km	399	1 478	1540
Trebujeni, r. Orhei	Satul Trebujeni a fost menționat documentar în anul 1575 cu numele Tărbușeni, Trăbujeni. Conform <i>Dicționarului Geografic</i> de Zamfir Arbore, în 1904 satul avea 200 case, o biserică cu hramul Sf. Mihail, școală elementară rusească, 5 mori de vânt, vii.	32 km	1 100	1 449	1 282
Gribova, r. Drochia	Satul Nădușita a fost menționat documentar în anul 1845. Conform <i>Dicționarului Geografic</i> de Zamfir Arbore, în 1904 satul avea 268 case, biserică, școală de băieți cu 2 clase, 314 vite mari. Din 1963 a fost numit Gribova.	143 km	1 364	2 175	2440
Ochiul Alb, r. Drochia	Satul Ochiul Alb a fost menționat documentar în anul 1788. Conform <i>Dicționarului Geografic</i> de Zamfir Arbore, în 1904 satul avea 245 case, 598 vite mari, împrejurul satului erau vii și grădini cu pomi.	165 km	1 225	3 089	3 002
Nișcani, r. Călărași	Satul Nișcani a fost menționat documentar în anul 1432 cu denumirea de Heghetiș. Conform <i>Dicționarului Geografic</i> de Zamfir Arbore, în 1904 satul avea 187 case, 312 vite mari, 4 mori de vânt, împrejurul satului erau vii și livezi cu pomi.	63 km	913	1 854	1 761
Păulești, r. Călărași	Satul Păulești a fost menționat documentar în anul 1545. Conform <i>Dicționarului Geografic</i> de Zamfir Arbore, în 1904 satul avea 190 case, 373 vite mari, împrejurul satului erau vii și livezi cu pomi.	60 km	1 000	1 015	1080
Saharna, r. Rezina	Prima atestare documentară a satului Saharna datează din 24 ianuarie 1495, când Ștefan cel Mare întărește prin uric împărțeala între urmașii lui Sima Rugină, printre care și satul Saharna. Conform <i>Dicționarului Geografic</i> de Zamfir Arbore, în 1904 satul avea 159 case, 302 vite mari.	67 km	942	397	384

Trifăuți, r. Soroca	Trifăuți a fost menționat documentar în anul 1620. Conform <i>Dicționarului Geografic</i> de Zamfir Arbore, în 1904 satul avea 147 case, biserică, școală țârcovnicească rusă, 177 vite mari cornute, 40 cai, 190 oi.	124 km	720	1 005	980
Stoicani, r. Soroca	Satul Stoicani a fost menționat documentar în anul 1610. Conform <i>Dicționarului Geografic</i> de Zamfir Arbore, în 1904 satul avea 201 case, biserică, școală elementară rusească, 480 vite mari.	113 km	1 093	928	873
Zaim, r. Căușeni	Conform <i>Dicționarului Geografic</i> de Zamfir Arbore, Zaim este un străvechi sat moldovelesc, atestat în izvoare scrise începând cu sec XV-XVI. Denumirea localității Zaim este de origine turcică și ține de perioada ocupației turcești în zonă.	66 km	1 550	4 511	4 472

Analizând, în plan comparativ, datele statistice oficiale privind numărul de locuitori ai satelor anchetate și opunându-le realităților notate pe teren, semnalăm o situație demografică negativă, evoluția descendentă fiind determinată atât de migrația internă, cât și de cea externă (spre Rusia, UE, SUA și Canada), în scopul găsirii locurilor de muncă. În asemenea condiții, satele devin tot mai pustii, numărul de nașteri se reduce dramatic, iar populația vârstnică are o pondere ridicată. Cel mai defavorabil profil demografic l-am notat în localitățile Saharna, Țâra și Trifăuți. Dezechilibrul demografic a condus la apariția unor probleme de ordin sociocultural și economic, cum ar fi: copii abandonați, divorțuri neînteinuate, insuficiența forței de muncă calificată, indiferență față de fenomenul de idee națională, limbă, tradiție și istorie.

În acest context, obiectivele prioritare ale primăriilor ar urma să fie axate pe stimularea întoarcerii în țară a migranților, crearea unor condiții favorabile de trai, restabilirea valorilor și tradițiilor cultural-istorice, implicarea tinerei generații în cercetarea istoriei satului. La realizarea obiectivelor propuse ar trebui antrenate instituțiile școlare, muzeele, casele de cultură și bibliotecile publice, care sunt în număr insuficient. Drept argument prezentăm în tabelul ce urmează structura actuală a sistemului de educație și activitatea culturală în cele 24 de localități vizitate.

Analiza realităților semnalate pe teren ne permit să concludem că evoluția demografică negativă domină satele basarabene, iar migrația devine un fenomen a cărui amploare depășește cu mult datele oficiale. Drept consecințe avem o pondere ridicată a populației vârstnice, o stagnare a dezvoltării infrastructurii socio-culturale, o indiferență față de valorile neamului, limbă și istorie.

Tabelul 2. Sistemul de educație și activitatea culturală

Localitățile	Sistemul de educație și activitatea culturală		
	Instituții preșcolare	Instituții școlare	Așezăminte culturale
Văleni, r. Cahul		+	Muzeul satului
Pelinei, r. Cahul		+	
Vadul lui Isac, r. Cahul		+	
Gotești, r. Cantemir	+	+	
Ciobalaccia, r. Cantemir	+	+	Muzeul satului
Gura Galbenei, r. Cimișlia	+	+	Centru de Sănătate modern
Caracușenii Vechi, r. Briceni	+		
Viișoara, r. Briceni		+	
Cenușa, r. Florești	+	+	
Roșietici, r. Florești		+	
Țăra, r. Florești	-	-	+
Chiștelnița, r. Telenești	+	+	+
Ordășei, r. Telenești		+	Casa de Cultură
Mândrești, r. Telenești		+	
Cișmea, r. Orhei	+	+	
Trebujeni, r. Orhei		+	
Nădușita, r. Drochia		+	Muzeul satului
Ochiul Alb, r. Drochia	+		Centru de Sănătate
Nișcani, r. Călărași	+		
Păulești, r. Călărași	+		Casa de Cultură Biblioteca s. Păulești
Saharna, r. Rezina	+		Complexul muzeal „Saharna- Țăpova
Trifăuți, r. Soroca		+	Casa de Cultură
Stoicani, r. Soroca		+	
Zaim, r. Căușeni	+	+	Casa de Cultură din satul Zaim

Bibliografie

1. Flavius Mihalache, Alin Croitoru. Mediul rural românesc: evoluții și involuții. Schimbare socială și antreprenoriat. București, 2011.
2. Boian Victoria. Deficiențele cadrului legal și instituțional destinat susținerii Diasporei Republicii Moldova. În: www.ape.md/
3. Zamfir Arbore. Dictionarul geografic al Basarabiei. București, 1904.
4. Localitățile Republicii Moldova: Itinerar documentar-publicistic ilustrat / Colectiv de autori. Chișinău: Draghiștea, 2009.

POTENȚIALUL ȘTIINȚIFIC ȘI INOVAȚIONAL AL ROMÂNIEI: PROVOCĂRI ȘI TENDINȚE

SCIENTIFIC AND INNOVATION POTENTIAL OF ROMANIA: CHALLENGES AND TRENDS

Corneliu RUSSU, doctor, prof. univ.,
INCE al Academiei Române

Summary

The purpose of this article is to make a synthetic assessment of the current state of science and technology system in Romania and, on this basis, the national scientific and technological potential. The up-to-date-ness of the approached theme is evident, worsening of most operating parameters of the system and its results highlighting the urgent requirement of radical change in policy in this regard.

Keywords: research-development; innovation; technological spillover.

Activitățile de cercetare-dezvoltare (C&D), inovare și difuzare tehnologică reprezintă, în economia modernă, forța motrică cea mai eficace care asigură dezvoltarea durabilă, rolul acesta afirmându-se îndeosebi în sectoarele de înaltă tehnologie, cu puternic efect de antrenare pentru întreaga economie. Aceasta este rațiunea pentru care o bună parte a țărilor lumii își axează strategia dezvoltării economice și sociale pe stimularea intensă a activităților menționate, pe maximizarea contribuției acestora la realizarea obiectivelor strategice.

Situația sistemului C&D în România. Tendințe, decalaje, cerințe de perfecționare

În raport cu această tendință manifestată intens pe plan mondial, determinată, evident, de țările puternic industrializate și a cărei oportunitate este ilustrată convingător de succesele remarcabile ale unor țări care au făcut din activitățile respective pilonul dezvoltării lor accelerate – Japonia, Coreea de Sud, ceilalți „tigri ai Pacificului” și altele – cazul României apare, dacă nu singular, cel puțin printre puținele de neglijare condamabilă a activităților inovative, de restrângere drastică a potențialului inovațional la un nivel care îl face total insuficient în raport cu cerințele considerabile de modernizare tehnologică și de relansare economică pe baze calitativ superioare. Deși creșterea rolului științei,

tehnologiei și inovării trebuia să devină o prioritate absolută în strategia de dezvoltare a țării, după 1990 a lipsit o strategie coerentă, judicioasă și consecvent urmată în acest domeniu, s-a produs reducerea continuă a investițiilor făcute în activitățile de C&D și dezorganizarea acestora, s-a diminuat capacitatea lor de a furniza soluții adecvate reclamate stringent de procesul de reformă.

Nivelul înregistrat în țara noastră de indicatorii operaționali care permit determinarea indicatorului compozit European Innovation Scoreboard (EIS) prezintă diferențe uneori apreciabile față de media europeană (vezi *Tabelul 1*). Comentariile care privesc tabelul, efectuate în sursa citată a acestuia subliniază existența unor puncte forte, precum și a unor puncte slabe relative, îndeosebi la dimensiunile Legături și întreprinderi, Investițiile firmei, Sisteme deschise, excelente și atractive, Finanțe și sprijin.

Tabelul 1. Nivelul indicatorilor de determinare a EIS pentru România, în raport cu media EU27, în anul 2015

Intrări/ieșiri în/din activitățile de CDI / Dimensiunile inovării	Indicatori	Valoarea în raport cu media EU28=100
A. Facilitatorii		
i) Resursele umane (79)	Noi doctori	100
	Populația în vârstă de 30-34 de ani cu educație terțiară	62
	Tineri cu cel puțin educație secundară superioară	98
ii) Sisteme de cercetare deschise, excelente și atractive (21)	Co-publicații științifice internaționale	52
	Primele 10% din ierarhia publicațiilor științifice cele mai citate	32
	Doctoranzi non-EU	8
iii) Finanțe și sprijin (26)	Cheltuielile pentru CD în sectorul public	38
	Capitalul risc	13
B. Activitățile firmei		
iv) Investițiile firmei (18)	Cheltuielile pentru CD în sectorul privat	9
	Cheltuielile pentru inovare non-CD	43
v) Legături și întreprinderi (9)	IMM care inovează intern – in house	37
	IMM inovative care colaborează cu alte întreprinderi	12
	Co-publicații publice – private	13
vi) Active intelectuale (27)	Cereri de brevete TIC	5
	Cereri de brevete TIC în provocări societale	5
	Mărci comerciale ale comunității	32
	Proiecte ale comunității	179

C. Rezultate		
vii) Inovatorii (31)	IMM cu inovări de produs	17
	IMM cu inovări de marketing și organizaționale	50
viii) Efecte economice (54)	Ocuparea forței de muncă în activitățile intensive în cunoștințe	47
	Exportul de produse de medie și de înaltă tehnologie	96
	Exportul de servicii intensive în cunoștințe	99
	Vânzările de inovări noi pe piață și noi pentru firme	30
	Vânzările din licențe și brevete provenind din străinătate	10

Sursa: European Commission. Innovation Union Scoreboard 2015, Brussels, 2015, p. 67.

Convergența, dacă există realmente un asemenea proces, a activităților CDI din România cu cele desfășurate la nivelul ansamblului comunitar poate fi apreciată luând în considerare ritmul de creștere a nivelului indicatorilor corespunzători dimensiunilor inovării comparativ cu cel al creșterii globale a țării. O asemenea comparație pune în evidență cu claritate laturile în care există progrese, precum și laturile în care ritmul de evoluție este atât de lent sau chiar regresiv, încât diferențele dintre cele două sisteme comparate se amplifică în mod evident.

Tabelul 2. Creșterea medie anuală a nivelului indicatorilor corespunzători dimensiunilor inovării comparativ cu creșterea medie pe țară

Intrări/ieșiri în/din activitățile de CDI / Dimensiunile inovării	Indicatori	Creșteri (%)
	Creșterea medie pe țară	5,0
A. Facilitatorii		
i) Resursele umane (5,1%)	Noi doctori	6,0
	Populația în vârstă de 30-34 de ani cu educație terțiară	9,1
	Tineri cu cel puțin educație secundară superioară	0,5
ii) Sisteme de cercetare deschise, excelente și atractive (3,0%)	Co-publicații științifice internaționale	12,0
	Primele 10% din ierarhia publicațiilor științifice cele mai citate	3,2
	Doctoranzi non-EU	- 5,1

iii) Finanțe și sprijin (-12,0%)	Cheltuielile pentru CD în sectorul public	- 2,0
	Capitalul risc	- 20,0
B. Activitățile firmei		
iv) Investițiile firmei (-11,0 %)	Cheltuielile pentru CD în sectorul privat	- 5,6
	Cheltuielile pentru inovare non-CD	- 17,0
v) Legături și antreprenariat (14,0%)	IMM care inovează intern – in house	- 7,3
	IMM inovative care colaborează cu alte întreprinderi	- 12,0
	Co-publicații publice – private	14,0
vi) Active intelectuale (12,0%)	Cereri de brevete TIC	1,5
	Cereri de brevete TIC în provocări societale	- 1,1
	Mărci comerciale ale comunității	22,0
	Proiecte ale comunității	29,0
C. Rezultate		
vii) Inovatorii (8,8%)	IMM cu inovări de produs/proces	- 17,0
	IMM cu inovări de marketing și organizaționale	- 9,1
viii) Efecte economice (- 0,9%)	Ocuparea forței de muncă în activitățile intensive în cunoștințe	2,2
	Exportul de produse de medie și de înaltă tehnologie	4,5
	Exportul de servicii intensive în cunoștințe	2,1
	Ponderea vânzărilor de inovări noi	- 21,0
	Vânzările din licențe și brevete provenind din străinătate	10,0

Sursa: European Commission. Innovation Union Scoreboard 2015, Brussels, 2015, p. 67.

Cifrele indică existența unei game largi de situații ale nivelului indicatorilor corespunzători dimensiunilor inovării. De exemplu, la dimensiunea *Active intelectuale*, doi indicatori – Mărcile comerciale ale comunității și Proiectele comunității – au înregistrat cele mai spectaculoase creșteri, mult peste media pe țară, dar alți doi indicatori care ne interesează în mod deosebit întrucât reflectă fidel potențialul inovațional real – Cereri de brevete TIC și Cereri de brevete TIC în provocări societale – au niveluri ale creșterii sub cel mediu de ansamblu. La dimensiunea *Sisteme deschise*, excelente și atractive, primii doi indicatori au înregistrat creșteri consistente deosebit de îmbucurătoare, care evidențiază integrarea crescândă a cercetătorilor români în fluxurile internaționale de cunoștințe științifice, în timp ce cel de al treilea indicator a marcat o creștere negativă, reflectând atractivitatea redusă a universităților românești pentru solicitanții din străinătate de pregătire doctorală. Exemplele pot continua și în privința altor dimensiuni ale inovării, ceea ce îngreunează formularea unor concluzii nete privind evoluția potențialului inovațional al României în context european.

Prin prisma celei mai mari părți a nivelurilor indicatorilor prezenți în cele două tabele precedente rezultă că potențialul inovațional al României a cunoscut o evoluție negativă, care indică existența unui proces de creștere a decalajelor negative față de media europeană, realitate confirmată de rezultatele analizei efectuate pe baza datelor statistice naționale, care pune în evidență starea critică actuală a sistemului național de CDI, reculul în termeni cantitativi și calitativi înregistrat de unele componente ale acestuia, contribuția sa din ce în ce mai restrânsă la dezvoltarea economică și socială a țării.

În ceea ce privește **resursele umane**, numărul de salariați din activitatea de C&D a crescut de la 37.241 în 2000 la 41.035 în 2005, la 42.363 în 2011 și la 43.375 în 2013 (amintim că în anul 1990 numărul de salariați la sfârșitul anului a fost de 148.513). În perioada 2005-2011, numărul de salariați echivalent normă întreagă a variat în limite surprinzător de largi, ca urmare a restructurărilor repetate ale sistemului, ceea ce demonstrează existența unei stabilități deficitare a acestuia. În aceiași ani de referință, numărul cercetătorilor a fluctuat astfel: în 2000 – 23.179; în 2005 – 29.608; în 2011 – 25.489; în 2013 – 26.914 /8/, oscilații care demonstrează iarăși lipsa de stabilitate în sistem a personalului specializat de cercetare.

O tendință care trebuie menționată este cea a creșterii numărului de salariați din activitatea de cercetare-dezvoltare la 10.000 persoane civile ocupate, de la 43,2 în anul 2000 la 48,9 în 2005 și la 50,6 în 2011. De asemenea, și numărul de cercetători la 10.000 persoane civile ocupate a crescut semnificativ – 26,9 în 2000, 35,3 în 2005, 36,7 în 2010, după care s-a redus dramatic în 2011 – 30,5 (potrivit Anuarului Statistic al României, ediția 2012, date provizorii ce urmau a fi rectificate după publicarea rezultatelor finale ale Recensământului Populației și Locuințelor 2011) /9/.

Numărul de cercetători în domeniul științelor ingineresti și tehnologice s-a redus, de asemenea, într-un ritm îngrijorător – de la 14.479 în 2000 la 13.040 în 2005 și la 10.122 în 2011, crescând apoi 13.110 în 2013 /3/; comparativ cu nivelul din anul 2000 s-a produs totuși restrângerea capacității de cercetare științifică tehnică și dezvoltare tehnologică, reflectată în diminuarea pe măsură a rezultatelor activităților creative. Explicația acestor reduceri rezidă, în principal, în nivelul redus al salariilor în activitățile respective, ceea ce a determinat un proces de migrare a cercetătorilor, precumpănitor a celor tineri, spre alte activități din economie mai atractive din punctul de vedere al câștigurilor salariale și spre alte țări, îndeosebi din Europa occidentală, și spre SUA, la care se adaugă și alte rațiuni – calitatea slabă a infrastructurii tehnice a activității de cercetare științifică, condițiile restrictive, iraționale, de promovare a cercetătorilor, accesul dificil la sursele documentare cauzat de lipsa fondurilor necesare etc.

Pe sectoare de execuție, ponderea cercetătorilor din sectorul întreprinderi, corespunzător mediului de afaceri, a scăzut de la 35,9% în 2005 la 25,5% în

2013, în favoarea sectorului guvernamental și, mai ales, a sectorului învățământ superior, așa cum reiese din tabelul următor. Dacă creșterea ponderii cercetătorilor din sectorul guvernamental în defavoarea sectorului întreprinderi trebuie considerată ca nefavorabilă întrucât evidențiază lipsa de interes a mediului de afaceri pentru activitățile inovative, cea din sectorul învățământ superior este salutară, întrucât corespunde modelului occidental în cadrul căruia centrul de greutate al cercetării științifice este plasat în instituțiile de învățământ superior (academii de învățământ, universități, colegii).

Tabelul 3. Numărul de cercetători și ponderile acestora pe sectoare de execuție, în anii 2000, 2005 și 2011 *

	2000	2005	2011
Numărul de cercetători	20.476	22.958	16.080
Ponderile numărului de cercetători (%)			
– Sectorul întreprinderi	62,0	44,9	21,8
– Sectorul guvernamental	25,6	30,8	36,4
– Sectorul învățământ superior	12,4	23,5	40,8
– Sectorul privat non-profit	...	0,8	1,0

* – Începând cu anul de referință 2011, cercetătorii pe sectoare de performanță și grupe de vârstă se urmăresc numai pentru sectoarele guvernamental și învățământ superior

Sursa: INS. Anuarul Statistic al României 2014, București, Tabelul 13.7.

Din tabel rezultă reducerea cu 21,5% a numărului de cercetători în intervalul analizat, ceea ce confirmă aprecierea făcută mai sus privind diminuarea potențialului creativ global, din toate sectoarele de execuție.

Nivelul **cheltuielilor alocate în sectorul public pentru C&D** din România este, de asemenea, foarte modest în raport cu media EU27. În 2014, cheltuielile totale pentru C&D ca pondere în PIB a fost, în România, de 0,38%, cel mai scăzut nivel din Uniunea Europeană, comparativ cu Bulgaria – 0,80%*, Republica Cehă – 2,0%*, Germania – 2,84%, Franța – 2,26%, Italia – 1,29%, Ungaria – 1,38%, Austria – 2,99%, Polonia – 0,94%, Slovenia – 2,39%, Slovacia – 0,89%, Finlanda – 3,17%, Suedia – 3,16% etc. /7/ (* – previziuni).

Această situație profund nefavorabilă s-a înregistrat în ciuda faptului că, în perioada 2000-2009, România a înregistrat o creștere reală anuală medie a cheltuielilor publice (*General Expenditures for Research – Development – GERD*) de 7,9%, mult peste media comunitară – 2,5% și simțitor deasupra celorlalte țări din zonă ex-comuniste – Republica Cehă – 6,0%, Ungaria – 5,9%, Bulgaria – 5,0%, Polonia – 4,4% etc. /2/. Aceste ultime cifre demonstrează că, în ciuda unei creșteri susținute în România, în perioada menționată, a cheltuielilor pentru C&D, baza foarte redusă de la care s-a pornit a făcut ca la sfârșitul intervalului

analizat nivelul GERD să fie în continuare scăzut, cel mai mic din Uniunea Europeană.

Pe surse de finanțare, ponderea cheltuielilor totale efectuate pentru activitățile de C&D în PIB, în aceeași ani de referință ca în tabelul precedent, este prezentată în tabelul următor.

Tabelul 4. Ponderea cheltuielilor totale de C&D pe surse de finanțare în PIB, în anii 2000, 2005 și 2011 (%)

	2000	2005	2011
Total	0,37	0,39	0,47
Întreprinderi	0,18	0,17	0,17
Fonduri publice	0,15	0,19	0,21
Unități din învățământul superior	0,02	0,01	0,03
Fonduri din străinătate	0,02	0,02	0,06

Sursa: INS. Anuarul Statistic al României, edițiile 2005, 2009 și 2012, INS, București, cap. 13.

Dacă ponderea cheltuielilor totale de C&D a crescut, în intervalul 2000-2011, cu 0,13 puncte procentuale, creștere de altfel nesemnificativă în raport cu cerințele de modernizare a economiei românești și cu evoluția înregistrată pe acest plan în majoritatea celorlalte țări comunitare, aceasta s-a datorat, precumpănitor, creșterii ponderii cheltuielilor guvernamentale (Fonduri publice), ponderea cheltuielilor făcute de mediul de afaceri înregistrând un ușor recul. O asemenea evoluție a raportului dintre cheltuielile publice și cele ale întreprinderilor s-a produs însă și la scara Uniunii Europene /3/.

Analiza la toate categoriile dimensionale de întreprinderi inovative arată că numărul acestora s-a diminuat simțitor după declanșarea crizei, potrivit cifrelor din tabelul următor.

Tabelul 5. Numărul întreprinderilor inovative din industria prelucrătoare, pe clase de mărime, în perioada 2000-2010 *

	Total	Întreprinderi mici	Întreprinderi mijlocii	Întreprinderi mari
2000-2002	2832	1406	881	545
2002-2004	3402	1680	1155	567
2004-2006	3675	1912	1283	480
2006-2008	3561	2109	1039	413
2008-2010	2248	1334	594	320

* – După anul 2010 nu s-au mai prezentat asemenea date

Sursa: INS. Anuarul Statistic al României, edițiile 2009, 2011 și 2012, București, cap. 13

În perioada 2000-2008, care a fost una de creștere economică relativ susținută, numărul total al întreprinderilor inovative a crescut cu 25,7%, ca reflex al faptului că un număr crescând de agenți economici au conștientizat progresiv faptul că dezvoltarea lor durabilă este condiționată, în măsură determinantă, de capacitatea lor de inovare tehnologică. După anul 2008, efectele crizei s-au reflectat, printre altele, în scăderea abruptă a numărului întreprinderilor inovative, atât a celui total (cu 36,9%), cât și al diferitelor categorii dimensionale.

Numărul de cereri de brevete de invenție și a celui de brevete eliberate în anii 2000-2011 este prezentat în tabelul următor.

Tabelul 5. Numărul cererilor de brevete de invenții și al brevetelor eliberate, 2000, 2005, 2011, 2013

	2000	2005	2011	2013
Cereri de brevete de invenție depuse	1292	1100	1463	1046
Din care pe domenii tehnice:	..			
– Tehnici industriale și de transporturi		226	216	187
– Chimie, metalurgie	...	173	202	–
– Textile, hârtie	...	12	13	6
Inginerie mecanică, iluminat, încălzire	...	178	237	160
Brevete acordate și publicate	834	790	430	422

Sursa: Anuarul Statistic al României, edițiile 2011 și 2012, INS, București, cap. 13, diverse tabele.

Indicatorii *numărul cererilor de brevete de invenții* și *numărul brevetelor acordate* sunt deosebit de relevanți întrucât se referă la ieșirile din sistemul CDI, reflectând astfel „productivitatea” cercetătorilor cuprinși în acest sistem. În intervalul 2000-2011, nivelul primului indicator menționat a variat în limite relativ restrânse, marcând o creștere cu circa 30% în perioada 2000-2002, o scădere cu circa 20% în perioada 2004-2007, după care, începând din 2007, a crescut continuu, chiar după declanșarea crizei. Fluctuațiile numărului de brevete acordate și publicate a urmat alte ritmuri, dar raportul dintre acest număr și cel al cererilor de brevete a scăzut simțitor – în 2000 – 0,646, în 2005 – 0,718, în 2010 – 0,303, în 2011 – 0,294 – reflex, probabil, al creșterii exigenței manifestate de instituția care acordă brevetele. În același interval, ponderea titularilor români ai brevetelor de invenție acordate a crescut simțitor – în 2000 – 68,2%, în 2005 – 71,4%, în 2010 – 91,2%, în 2011 – 94,0% – o evoluție pozitivă care evidențiază existența unui potențial de creativitate în amplificare al cercetătorilor și inventatorilor autohtoni ce trebuie stimulat intens.

Concluzii

◆ Sistemul național CDI, alături de cel educațional, s-a numărat printre cele mai profund și mai brutal afectate după anul 1990, realitate dovedită de restrângerea sa puternică, finanțarea sa extrem de modestă din fonduri publice și private, înrăutățirea manifestă a rezultatelor activităților de profil, contribuția sa în continuă scădere la re tehnologizarea și modernizarea atât de necesare agenților economici și administrației publice. Evaluările Comisiei Europene confirmă această realitate nefavorabilă, la majoritatea indicatorilor necesari determinării EIS pentru România nivelul acestora situându-se simțitor sub media celor 28 de țări membre, plasând țara noastră pe ultimele locuri;

◆ Integrarea României în Aria Cercetării Europene a fost, până în prezent, modestă atât din punctul de vedere al resurselor umane, financiare și materiale alocate activităților specifice, cât și din cel al rezultatelor acestora (brevete, publicații internaționale, efecte în economia reală). Instrumentul de evaluare a progreselor realizate de țările comunitare în aplicarea Strategiei Uniunea Inovării Europa 2020 – Innovation Union Scoreboard, IUS -, plasează România în grupa Inovatorilor modești, țara noastră situându-se pe ultimele locuri în ierarhiile țărilor comunitare la unele din cele opt dimensiuni ale inovării luate în calcul la determinarea IUS; dimensiunile la care România este mai accentuat deficitară – Legături și antreprenoriat, Investițiile firmei, Sisteme de cercetare deschise, excelente și atractive – sunt determinante pentru potențialul inovațional al țării și performanțele activităților de profil. La două dimensiuni ale inovării – Active intelectuale și Inovatorii – de asemenea foarte importante pentru potențialul inovațional național, România ocupă poziții medii. Pe ansamblul celor opt dimensiuni ale inovării, țările din grupa Inovatorilor modești, deci și România, au înregistrat unele creșteri ale performanțelor inovaționale;

◆ Potențialul inovațional scăzut al României este demonstrat și de ponderea scăzută a activităților proprii de cercetare-dezvoltare din cunoașterea tehnologică totală, circa 74% din aceasta din urmă fiind acoperit din comerțul intra-industrie, deci prin transfer tehnologic (import direct și indirect de tehnologie);

◆ Reducerea potențialului inovațional a fost determinată, printre altele, de scăderea abruptă a personalului din activitățile de C&D, a numărului de cercetători, în general, și a celui din domeniul științelor ingineresti și tehnologice. Faptul că nu s-au luat măsuri adecvate pentru stoparea migrației cercetătorilor spre alte sectoare din economie mai atractive sau spre alte țări și pentru atragerea tinerilor către activitățile de C&D singularizează, probabil, România ca un caz de neglijare condamabilă a cerințelor dezvoltării durabile pe care majoritatea țărilor fac eforturi considerabile să le satisfacă;

◆ Cheltuielile cu C&D au continuat să aibă o pondere redusă în PIB, plasând România, din acest punct de vedere, pe ultimul loc între țările membre ale

Uniunii Europene; ponderea cheltuielilor guvernamentale a crescut, iar cea a sectorului întreprinderi a scăzut ușor, evoluție care a fost înregistrată în multe țări membre ale Uniunii;

◆ Efectele reducerii efectivelor de resurse umane angajate în activitățile CDI și a cheltuielilor efectuate cu aceste activități s-au reflectat în diminuarea în aceeași perioadă a numărului întreprinderilor inovative, atât pe total, cât și pe fiecare categorie dimensională de întreprinderi, ceea ce demonstrează convingător diminuarea potențialului inovațional național, implicațiile acestei diminuări asupra perspectivelor de dezvoltare durabilă a economiei trebuind să constituie obiect de profundă îngrijorare;

◆ Concluzia de ansamblu, rezultată din aspectele menționate, este că potențialul creativ și inovațional al României s-a diminuat drastic în ultimele două decenii, ca efect al atenției insuficiente acordate de autoritățile guvernamentale domeniului Științei și Tehnologiei, dar și al unor disfuncționalități interne ale sistemului CDI, unele perpetuate din perioada regimului economiei centralizate (insuficienta stimulare a cercetătorilor, infrastructura tehnică precară, aplicarea deficitară a regimului proprietății intelectuale), altele apărute în perioada tranziției (dezagregarea unităților de cercetare din interese oneroase legate de privatizare, subfinanțarea, migrația „creierelor”, accesul dificil la sursele de finanțare, absența capitalului risc). În aceste condiții, contribuția sistemului CDI la realizarea procesului de reformă, în general, și la intensificarea exportului, deși greu de evaluat, a fost, și nici nu putea fi altfel, modestă, în contrast evident cu evoluțiile înregistrate în celelalte țări membre ale Uniunii Europene, inclusiv în cele foste comuniste; în acest sens, este suficient să amintim că circa 82% din exportul României este realizat de companiile străine care operează în economie, ceea ce evidențiază rolul redus al sistemului CDI național pe acest plan. Sistemul CDI, alături de cel educațional de care este puternic condiționat, se înscrie între cele asupra cărora trebuie să se focalizeze cu prioritate eforturile viitoare consacrate modernizării economiei și societății românești, reducerii decalajelor considerabile care despart România de majoritatea țărilor comunitare.

Bibliografie

1. Commission of the European Communities. Communication: „Towards a European Research Area”, COM (2000), 18th January, 2000.
2. European Commission. DG Research and Innovation. Innovation Union Competitiveness Report 2011. Data EUROSTAT, OECD, 2011, p. 51.
3. European Commission. DG Research and Innovation. Innovation Union Competitiveness Report 2011. Data EUROSTAT, OECD, 2011, p. 67.
4. European Commission. DG Research and Innovation. Innovation Union Competitiveness Report 2014, Brussels, 2014.

5. European Commission. European Competitiveness Report 2012. Reaping the benefits of globalization. SWD (2012) 299 final, accompanying document to the Communication from the Commission "A stronger European Industry for Growth and Economic Recovery Industrial Policy Communication Update" COM (2012) 582 final.
6. European Commission. Innovation Union Scoreboard 2015, Brussels, 2015.
7. Eurostat. Gross Domestic Expenditures on R&D. Code: tipsst10.
8. Institutul Național de Statistică. Anuarul Statistic al României 2014. București, 2015, Tabelul 13.2.
9. Institutul Național de Statistică. Anuarul Statistic al României, Edițiile 2005, 2009 și 2012, INS, București, Capitolul 13, diverse tabele.
10. Nelson R. Production Sets, Technological Knowledge, and R&D: Fragile and Overworked Constructs for Analysis of Productivity Growth?, În: American Economic Review, 70 (2), 1980, pp. 62-67.
11. OECD. Revision of High -Technology Sector and Product Classification, Paris, 1997.
12. Porter M. The Competitive Advantage of Nations. New York, Free Press, 1990.
13. Russu C. Labor, Human Capital, Technology and Innovation Potential as Determinant Factors of the EU and Romania Industrial Competitiveness. În: Economic Insights – Trends and Challenges, Nr. 1/2012, Vol. LXIV, pag. 51-61.
14. Sandu S., Păun C. Convergence between the Romanian and the EU RD&I systems. În: Economic Convergence (Aurel Iancu coordinator), Bucharest, 2008, pp. 157-158.
15. World Economic Forum. The Global Competitiveness. Report 2014-2015. Insight Report. Full Data Edition. Geneva, Switzerland, 2015.

STRATEGII METODOLOGICE INTERDISCIPLINARE ÎN ȘTIINȚA CONTEMPORANĂ

INTERDISCIPLINARY METHODOLOGICAL STRATEGIES IN CONTEMPORARY SCIENCE

Rodica CIOBANU, doctor, conf. univ.,
Universitatea Academiei de Științe

Summary

The science is dominated by a tendency to unify the disciplinary theoretical and methodological tools. It requires deep analysis of the changes taking place into the structure of science, in research methods, in setting the objectives of science and an assessment of the practical application of scientific innovations.

Keywords: *interdisciplinarity, theoretical and methodological tools, interdependence, multilateralism.*

Realitățile zilelor de astăzi necesită o implicare tot mai activă a ființei umane în identificarea celor mai eficiente soluții asupra problemelor lumii contemporane. Rolul decisiv în acest context îi revine spiritului științific, capabil de a identifica soluțiile de durată la probleme care se dovedesc a fi cu caracter complex. Acestea nu numai că nu pot fi soluționate de o singură știință, dar nici nu pot fi formulate concret, implicând necesitatea unei abordări multilaterale ce vine din cadrul unor perspective inter, multi și transdisciplinare. Fiind conduși de necesitatea abordării problemelor actuale prin prisma unui sistem coerent și unitar de cunoaștere, înțelegem importanța stabilirii conexiunilor și punctelor de tangență între domenii, care reflectă direcția spre care este orientat procesul real de dezvoltare a științelor contemporane. În contextul respectiv se cere tratată problema identificării unui instrument teoretico-metodologic utilizat de științele contemporane pentru soluționarea celor mai acute probleme ale umanității.

Nivelul la care se află societatea contemporană este determinat de procese, care se caracterizează prin complexitate, eterogenitate, multilateralitate și strictă interdependență. V. Isac [1] descrie schema corelației dintre diferitele sfere de activitate rațională (elaborată la Colocviul Internațional organizat de UNESCO pe tema „Știință și sinteză”), care reflectă raporturile de intersecție și subordonare între științe. Afirmând că vom trăi într-o eră a interdisciplinarității, W. Koffman relevă că o condiție a acestora sunt conexiunile prezente și cele posibile. „Fiecare text are un context” [2], adică este necesară corelarea oricărui dat al unei discipline cu rezultatele ei.

O privire retrospectivă asupra istoriei științei denotă că aceasta – de la antichitate până în prezent – a fost orientată spre căutarea soluțiilor la probleme de

cea mai diversă natură (sociale, politice, economice, tehnologice etc.). În calitate de activitate spirituală, cu legități specifice de funcționare, știința niciodată nu a putut fi separată de activitatea socioculturală a societății, ci s-a desfășurat în contextul acesteia. Din această cauză, dominantele ce sunt specifice fiecărei perioade din istoria științei, în special procesele ce au însoțit dezvoltarea științei, mecanismul lor de realizare pot fi explicate doar luând în considerație legitățile interne, conform cărora se dezvoltă și funcționează știința în contextul vieții sociale. Astfel, în istoria științei în permanență au fost sesizate tendințe fie de specificare, segmentare, specializare, fie de unire, integrare – tendințe aflate în interdependență și prezente în toate elementele culturii.

În general, sec. XVII-XIX se caracterizează prin dezvoltarea științelor specializate, prin mutații evolutive. Legat de acest fapt ne întrebăm: Oare diferențierea științelor din această perioadă neagă unitatea lumii? Încercăm să fim de acord cu autorii care dau un răspuns negativ la această întrebare [3]. Ajungem la o astfel de concluzie reieșind din interdependența dintre diferențiere și integrare. Aproximativ până în sec. XIX în știință acționează diferențierea extensivă, care este în conexiune cu cea intensivă, interioară. Diferențierea științelor și cunoștințelor științifice după obiectul de studiu, după metode etc., dă naștere tendinței de raționalizare teoretico-metodologică a realității, care poate să-și realizeze obiectivele doar prin integrare. Cea mai mare amploare o au științele naturale (matematica, fizica), însă unei abordări consecvente sunt supuse și problematica progresului, libertății, voinței și a acțiunii umane, a istoricității. Concepția științifică despre lume recunoaște doar enunțurile empirice despre lucruri, enunțurile analitice ale logicii și matematicii. Pe aceeași linie se inițiază proiectul științei unificate, proiect pe care se străduia să-l realizeze Bohr, Dewey, Gonseth, Jargensen, Kotabinski, Neurath, Reichenbach, Russell, Woodger. Rațiunea teoretică nu mai este concepută ca absolut diferită de cea practică. Binele și răul nu mai sunt independente de voința individului, ci dimpotrivă [4].

Modificările esențiale în caracterul cercetărilor științifice și în structura științelor sunt determinate de trecerea de la predominarea abordărilor disciplinare la cele interdisciplinare. Din această cauză este necesară analiza și evidențierea factorilor care contribuie la schimbarea paradigmei științei. Ceea ce a modificat structura, formele și metodele tradiționale se află în interiorul procesului de dezvoltare a științelor și în scopurile pe care și le propun spre realizare. Acest fapt indică o apropiere a științelor de practică prin aspecte de natură socio-antropologică și axiologică. În același timp, analiza specificului științei contemporane constă nu doar în a determina cauzele acestei modificări paradigmatică, dar și în evidențierea factorilor primordiali, ce permit aplicarea în practică și oferă soluții eficiente și de durată asupra problemelor.

Situația dată determină începutul căutării unor metode și modele universale de cunoaștere. Iar noțiunile de *adevăr*, *verificare*, *obiectivitate* și *imparțialitate*

preconizează că locul privilegiat îl dețin științele naturale, care încep să intre în conexiune cu etici hedoniste.

Specificul perioadei moderne (scientismul, experimentalismul, pragmatismul, individualismul) a determinat și existența unui șir de probleme, cum ar fi modificări ale naturii pe care omul s-a considerat în drept de a le efectua. În paralel cu procesele de specializare, diferențiere, apar forme de unificare, integrare.

Ca și concept, *unificarea/integrarea/interdisciplinaritatea* se manifestă atunci când se procedează la sistematizarea și clasificarea cunoștințelor științifice, a științelor în baza unor elemente comune. Spre deosebire de *specializare/segmentare/diferențiere* care se realizează de la sine, *unificarea/integrarea/interdisciplinaritatea* solicită eforturi exterioare, de natură teoretico-metodologică. Deci, unitatea lumii materiale nu este suficientă pentru realizarea integrării. Metodele, tradițiile de cercetare, modelele de abordare ale unor științe trec granițele altor științe. Acestea sunt tendințe care pot fi observate atât în științele naturale, cât și în cele socioumanistice.

Interesul sporit față de particularitățile tabloului științific contemporan este sesizabil la autori din cele mai distincte domenii științifice și din cele mai diferite contexte culturale. În general, momente de analiză ale interacțiunii disciplinare putem găsi la așa autori ca: Platon, Aristotel, Kant, Hegel, Einstein, Winer, Bertranlanfi etc. De analize nemijlocite ale unificării științelor au fost preocupați C. Weizsöcker, T. De Chardin, F. Gonseth, Werner, Heisenberg, G. Bachelard, N. Bohr, E. Jantsch, L. Apostel, J. Piaget etc., care și-au expus punctele de vedere asupra problemei respective. Dar tendința de bază sesizabilă în toate cazurile a fost identificarea și definirea conceptelor și standartizarea terminologică. Pentru a desemna procesul ce domină știința contemporană sunt folosiți termenii: sinteză, unitate, complexitate, codisciplinaritate, integrare, interdisciplinaritate, transdisciplinaritate ș.a. Trebuie de specificat că termenii respectivi sunt ulteriori manifestări tendinței de unificare a domeniilor. În metodologia științei există opinia că termenii *sinteză* și *integrare* sunt sinonime (A.D.Ursul [5]). După părerea altor autori (N.Depenciuk, A.Tursunov, M.Asimov, V.Karateev), aceste noțiuni, chiar dacă sunt apropiate, totuși se deosebesc.

Etimologic, termenul „integrare” provine de la latinescul „integer”, ceea ce în traducere semnifică unitate. Termenul are un sens dublu: unul indică procesul de unire a părților și formarea întregului; altul fixează rezultatele acestui proces. Luând în considerație aceste două sensuri, înțelegem integrarea științelor ca un proces de conexiune a diferitor componente ale activității științifice și ale diferitor științe, formarea și consolidarea lor. Divergențele în înțelegerea sensului termenului de „integrare” se manifestă numai în aceea că unii autori pun accentul pe procesul de realizare a integrării (N.P.Depenciuk), iar alții pe rezultatele procesului (A.D.Ursul, S.T.Meliuhin etc.). Dacă revenim la termenul

sinteză, realizăm că el reprezintă o activitate deosebită care contribuie la realizarea integrării. Rezultă că integrarea, de la sine, presupune sinteza. Probabil că cel de-al treilea termen, *unitate*, are un caracter mult mai cuprinzător, deoarece în considerare toate componentele acestui proces complex și condițiile realizării lui.

Savanții au convenit asupra folosirii termenului de integrare și/sau interdisciplinaritate. De analiza genezei, esenței, particularităților, funcțiilor acestui proces s-au ocupat: A.S. Markarian, V.P. Karateev, D.A. Gușcin, A.P. Semeniuk, A.D. Ursul, I. e, B.M. Kedrov, Th. Kuhn, J. Piaget etc. De analiza dimensiunii istorico-metodologice și a funcțiilor interdisciplinarității au fost preocupați A.S. Kraveț, E.V. Mamciur, M.G. Cepikov, N.D. Depenciuk, V.S. Ovcinnikov, N.F. Ovcinnikov, P.N. Fedoseev, B.V. Iudin, A.G. Iudin, P.M. Rumlean-schii, P.I. Vizir ș.a. La lucrările autorilor menționați mai sus anexăm lucrările savanților care au contribuit la dezvăluirea esenței și la analiza factorilor de integrare: I.Pârvu, S. Marcus, M. Herivan, V. Sporic, V. Tonoiu, P. Caravia, A. Botez ș.a.

Specialiștii [6] care analizează integrarea ajung la evidențierea diferitor forme de realizare a acesteia. De exemplu, A.S.Kraveț, definind integrarea în știință, evidențiază următoarele modalități de realizare a ei: reduționistă, generalizatoare, extensivă, complementară, de structură, metodologică, metaștiințifică, conceptuală, de completare, socio-culturală și managerială [7]. Considerând ca bază a integrării intensitatea procesului și nivelul de realizare, N.Depenciuk preconizează alte forme de manifestare a integrării științelor: cooperarea științelor pentru soluționarea unei probleme, complexitatea, complementaritatea și sinteza [8]. Din perspectiva analizei sistemice, A.D. Ursul propune următoarele forme de integrare: totalitatea, organizarea sistemică, coordonarea [9].

Încercând o analiză complexă a mecanismului procesului de integrare, G.Iu.Kikeț [10] accentuează că integrarea științelor se obține datorită acțiunii diversilor factori: de natură gnoseologică, instituțională, comunicativă. E.A.Marocikina [11] evidențiază ca bază a integrării științelor unitatea materială a lumii și caracterul integrator al omului. Alți autori (A.S.Kraveț; N.T.Kostiuc; S.N.Smirnov etc.) consideră că integrarea poate avea ca factori fundamentali factorii ontologici, gnoseologici și pragmatici. De exemplu, S.N.Smirnov [12] consideră că bazele ontologice ale integrării se înrădăcinează nu numai în legătura dintre fenomenele realității naturale, dar și în legătura între natură și societate, în asimilarea practică a realității. În plan gnoseologic, avem unitatea structurilor teoretico-raționale de cunoaștere, aspectul social fiind aprofundarea procesului de integrare și impactul lui asupra științelor socio-umane. Concomitent, evidențiem factorii de natură internă și externă [13]. Ca factor intern se manifestă momentul aprofundării în obiectul de studiu. Insuficiența metodelor de cercetare conduce la trecerea peste granițele disciplinei și aceasta in-

dică obiectivitatea includerii în cercetare a metodelor specifice altor discipline. În afară de aceasta, orice disciplină folosește elemente, raporturi, legi, metode, care sunt generale pentru toate disciplinele.

Factorii externi sunt acei factori care apar ca rezultat al necesității implicării diverselor domenii în cercetarea unui fenomen sau din necesitatea soluționării unor probleme. Existența acestor factori este determinată de aprofundarea integrării științelor, de legătura reciprocă între sferele vieții sociale și de trecerea de la metode locale de activitate la valorificarea complexă a realității materiale și spirituale. Rezultatul acestui proces este interconexiunea științifică internă și unificarea disciplinelor dintr-o ramură, care formează complexe de cunoștințe ce se includ într-un sistem integrat.

Secolul XX a adus cu sine o investigare analitică fără precedent, dar și o sinteză nemaipomenită în istoria științei [14]. Cercetările analitice fac ca fiecare știință să devină interdisciplinară. Astfel, științele naturale și cele umanistice devin complexe, interdisciplinare. Integrarea își găsește expresie în științele limitrofe (cibernetica, bioetica, ecologia etc.), în formarea aparatului categorial comun al științelor, a metodelor interdisciplinare și în influențele reciproce ale științelor și ale metodelor în cercetarea problemelor complexe.

Unii autori [15] consideră că epoca contemporană își ia conceptele principale din domeniul extractiv prin analize specializate profund. Alți autori [16] consideră că ne aflăm într-o perioadă a sintezei, care va produce o revenire la gândirea generalizatoare, din cauză că studiile specializate și aprofundate au condus spre faptul că se știe din ce în ce mai puțin despre ansamblu [17]. După cum remarcă I. Prigogine, [18] etapa de tranziție impune necesitatea de a abandona liniștea etapei precedente. În sec. XXI știința trebuie să caute un limbaj universal, pentru a realiza întâlnirea între cunoștințele noastre. Iar dualitatea *subiect-obiect* indică necesitatea înțelegerii unității acestei relații. Omul este element în sistemul naturii, egal cu celelalte elemente. Iar noțiunile de relativitate, informație, sistem, entropie constituie concepte-cheie ale științei contemporane. Astfel, procesele ce se produc în știință determină un nou stil de înțelegere și explicare, prin indicarea unor noi direcții și modalități de cercetare.

Analizând procesele caracteristice științelor contemporane, P.Caravia evidențiază o necesitate de standardizare terminologică din cauza că „în limbajul curent sunt folosiți termeni variați pentru a desemna acest proces. Generic, în limbajul specialiștilor, în publicații, în titulatura unor catedre universitare sau cursuri, cel mai des sunt folosiți termenii de integrare și interdisciplinaritate” [19]. Noi folosim acești termeni pentru a desemna procesele din știința contemporană, deoarece cultura celui de-al treilea val pune din ce în ce mai mult accentul pe context, pe relații și pe totalități (Toffler [20]). Interdisciplinaritatea științelor contribuie la creșterea compatibilității diverselor științe și determină forme noi în dezvoltarea științei. Deci, procesul de unificare, integrare

este un mod de exprimare a dezvoltării științei și un instrument operațional în soluționarea problemelor cu care ne confruntăm.

Știința este un sistem de cunoștințe. Adevărurile științei nu pot rămâne izolate fiind organizate în teorii și sisteme. Lumea întreagă se comportă, după cum susține J. Huxley, ca un vast sistem într-o continuă evoluție și organizare. Atenția savanților se orientează în prezent spre acele domenii care se află la hotarul dintre științe. Abordarea interdisciplinară devine una dintre cele mai importante particularități ale cunoașterii științifice în contemporaneitate, deoarece la baza ei se află transformări calitative adânci ale progresului tehnico-științific și social, ce întemeiază legături între diverse părți ale structurii obiectelor și intensificării proceselor de conexiune interioară.

Trecerea timpului transformă tot mai mult știința din mijloc al dezvoltării tehnologice într-o parte organică a societății și culturii, care cuprinde nu numai atitudinea omului față de natură, dar și atitudinea față de alți oameni și față de sine însuși. Astfel, are loc unificarea potențialului tehnologic, cultural și umanitar al științei. Rezultatul acestui proces este dezvoltarea diverselor complexe interdisciplinare și edificarea valorilor definite dintr-o perspectivă integrativă, specifică secolului în care trăim. Un alt moment al contemporaneității îl reprezintă polemicile frecvente despre umanism și morală, conflict, securitate, artă etc. După cum sugerează Jean Maritain, „realitatea devine din ce în ce mai științifică, pentru că știința construiește o nouă realitate” [21]. În acest context, analiza interdisciplinară studiază relațiile de interdependență dintre științe și comunicarea între ele.

Generalizând asupra specificului interdisciplinar al științei contemporane, M.G.Cepikov evidențiază următoarele momente definitorii: 1. Din tendință, interdisciplinaritatea s-a transformat în legitate. De exemplu, pentru soluționarea integrării economice se aplică cercetări filosofice, juridice, sociologice, descoperirile matematicii, ciberneticii, statisticii etc.; 2. Unitatea lumii și legătura cauzală dintre fenomene sunt fundamentul obiectiv al abordărilor de natură interdisciplinară. Unitatea lumii determină unitatea științelor, neluând în considerație marea lor diversitate; ele trebuie să creeze un tot integru; 3. Unitatea cunoștințelor științifice se realizează pe căi diferite și se manifestă sub forme distincte (unificarea aparatului categorial, matematizarea, conexiunea și împrumutul de metode, conexiuni pe baza obiectului de cercetare, formarea științelor complexe sau sintetice etc.) [22].

În practica științei actuale există și funcționează operativ demersuri intelectuale totalizatoare, cum ar fi abordarea interdisciplinară și cea sistemică, prin care se preconizează că obiectul cercetării este analog unui sistem. Operațiunea epistemologică și metodologică pentru abordarea sistemică nu presupune că obiectul cunoașterii este un sistem, ci că, din punctul de vedere al cercetării și conceptualizării, el va fi considerat ca sistem. Raportat la acesta, cercetarea

interdisciplinară este modelul de inițiere și realizare a unor serii de transferuri succesive de concepții și metode dintr-un domeniu în altul. Ea reproduce totalitatea complexă printr-o mișcare sincronică și diacronică de concepte, metode și operații transferate în cadrul unui flux continuu de informație dintr-o disciplină în alta, în baza unui proiect epistemologic și printr-un proces de integrare a rezultatelor obținute. Istoria științei ne demonstrează că soluționarea multor probleme implică deseori necesitatea depășirii granițelor domeniului de origine. Dominarea diferențierii și dezvoltarea „științelor monodisciplinare este depășită și solicită ajutorul altor discipline” [23].

Constatăm că știința este dominată de o tendință de unificare a instrumentarului teoretico-metodologic disciplinar, deoarece este nevoie de analize profunde ale schimbărilor ce se produc în structura științei, în metodele de cercetare, în stabilirea obiectivelor științei, precum și o evaluare a aplicării în practică a inovațiilor științifice. Toate aceste momente denotă caracterul complex și profund al procesului de apropiere dintre domenii și determină necesitatea formării unei noi viziuni asupra statutului și rolului științei, cu scopul de a emite sugestii cu privire la perspectivele depășirii problemelor pe care le are societatea globală cu ajutorul abordărilor de tip interdisciplinar.

Referințe bibliografice

1. Isac V. Principiul corelației în cercetarea interdisciplinară. În: Interdisciplinaritatea în știința contemporană. București: Editura Politică, 1980, p. 85-93.
2. Koffman W. The future of the humanities. New-York: Readers Digest Press, 1977, p. 201.
3. Мирский Э. М. Междисциплинарные исследования и дисциплинарная организация науки. Москва: Изд-во Наука, 1980, p. 43.
4. Botez A. Concepte integrative antice, moderne, postmoderne. București: Editura Semne, 1999, p. 43.
5. Урсул А. Д. Методологические проблемы взаимодействия естественных, общественных и технических наук. În: Диалектика в науках о природе и человеке. Единство и многообразие мира, дифференциация и интеграция научного знания. Москва: Изд-во Наука, 1983, p. 152.
6. Кравец А.С. Типы интеграционных процессов в науке. În: Диалектика в науках о природе и человеке Единство и многообразие мира, дифференциация и интеграция научного знания. Москва: Из-во Наука, 1983; Н. П. Депенчук. Некоторые особенности развития интегративного процесса в современной науке. Диалектика в науках о природе и человеке. Единство и многообразие мира, дифференциация и интеграция научного знания. Москва: Изд-во Наука, 1983; А. Д. Урсул. Методологические проблемы взаимодействия естественных, общественных и технических наук.// Диалектика в науках о природе и человеке. Единство и многообразие мира, дифференциация и интеграция научного знания. Москва: Изд-во Наука, 1983; Vizir P. I. Progresul Tehnico-Științific și factorul uman. Chișinău: Editura Cartea Moldovenească, 1987 etc.

7. Ibidem, p. 304-309.
8. Депенчук Н. П. Некоторые особенности развития интегративного процесса в современной науке. În: Диалектика в науках о природе и человеке. Единство и многообразие мира, дифференциация и интеграция научного знания. Москва: Изд-во Наука, 1983, p. 313.
9. А. Д. Урсул. Op. cit., p. 152.
10. Vezi. Кикец Г.Ю. Проблемы интеграции общественного и естественного знания. Киев: Изд-во Наукова димка, 1978.
11. Марочкина Е. А. Интеграция наук. În: Философские проблемы естествознания. Таллин: Труды Таллинского Института, Серия Б, N 25, 1968, с. 34-35.
12. Смирнов С. Н. Философия и интеграция наук. Сборник. Москва: Изд-во Знания, 1980, p. 6-8.
13. Юдин Б. Г. Дисциплинарная структура наук и их взаимодействие. În: Дисциплинарность и взаимодействие наук. Москва: Изд-во Наука, 1986, p. 69.
14. Cuznețov B. G. Știința în anul 2000. București: Editura Enciclopedia Română, 1971, p. 7.
15. Vezi: Papu E. Despre stiluri. București: Editura Eminescu, 1986.
16. Vezi: Töffler A. Al treilea val. București: Editura Politică, 1983.
17. A. Botez. Op. cit., p. 53.
18. Vezi: Prigogine I., Stengers I. Noua Alianță. București: Editura Politică, 1983.
19. Caravia P. Discipline, Conexiuni, Gîndire creatoare. București: Editura Științifică, 1991, p. 80.
20. Vezi. Toffler A. Op.cit.
21. Apud. Restian A. Unitatea lumii și integrarea științelor. București: Editura Științifică și Enciclopedică, 1989, p. 279-280.
22. Чепиков М. Г. Интеграция наук. Москва: Изд-во Мысль, 1981, p. 15-20.
23. Дмитриев А. В., Иванов О. И., Толофаст В.В. Комплексное социально-экономическое исследование. Ленинград: Изд-во Ленинградского Ун-та, 1978, p. 18.

EXTERNALIZAREA INTERNAȚIONALĂ A PRODUCȚIEI - INFLUENȚE ASUPRA PIETEI MUNCII

INTERNATIONAL OUTSOURCING PRODUCTION: INFLUENCES ON LABOUR MARKET

Cornelia NEAGU, doctor,
INCE al Academiei Române,
Marius BULEARCĂ, doctor,
INCE al Academiei Române

Summary

This scientific approach has as main objective: framing the outsourcing international economic activity, with direct impact on the labor market as a whole in the large and complex globalization and regionalization process; detailing the mechanisms by which companies relocate to foreign destinations (offshoring and outsourcing); highlighting strengths that transforms workforce from Romania in a contributory factor in the process of relocation; identifying the importance and role of relocation through foreign direct investment in Romania and the impact on labor market; and highlighting the advantages and disadvantages of relocation through subcontracting and impact on the occupational level and structure.

Keywords: *International delocalization of production, offshoring, outsourcing, labor market, employment*

Tot mai mult, globalizarea pieței mondiale conduce la creșterea competențelor, a eficacității activității economice, dar și la reducerea protecției sociale a angajaților. Astfel, oriunde produsele sau serviciile se negociază liber, fără să mai existe granițe, angajații sunt supuși inevitabil unui proces dur de apreciere a valorii lor.

Una dintre cele mai importante forme de manifestare actuală a procesului de globalizare îl reprezintă *externalizarea internațională a producției* cu impact direct asupra pieței muncii.

Ieșind din tipologia teoriilor tradiționale ale dezvoltării economice, noul model, care se impune tot mai mult, atribuie un rol esențial *creșterilor de competitivitate datorate valorificării diferențialului utilizării factorului muncă la nivel global, precum și al costurilor aferente acestei utilizări*. Se asistă de fapt la o *exploatare transnațională a factorilor de producție*, ceea ce alterează credibilitatea instrumentelor tradiționale de evaluare a creșterii economice din cadrul unui anumit spațiu național, precum și a contribuției reale a diverselor componente ale acesteia, atât pe latura ofertei, cât și pe cea a cererii, în special a celei externe.

Configurația economiei mondiale depinde din ce în ce mai mult de deciziile

de optimizare a alocării resurselor la nivel global, precum și de modul în care fiecare stat își valorifică avantajele comparative în privința costurilor forței de muncă, atrăgând în acest mod o parte mai mică sau mai mare din subcontractările la nivel global.

În acest context, *externalizarea internațională a producției* poate fi definită ca fiind procesul de deplasare a activității economice din țara de origine către o altă țară, *în scopul obținerii unui cost mai redus al factorilor de producție*, fiind însoțită de închiderea sau diminuarea activității în țara de origine pentru a fi extinsă în străinătate.

În marea majoritate a cazurilor, investițiile străine în țările în tranziție constituie o reprezentare a acestui proces. În căutare de costuri mai mici ai factorilor de producție, companiile occidentale au investit în aceste țări pentru a introduce pe propriile piețe produsele obținute cu un grad mai înalt de competitivitate.

Dacă ne raportăm la faptul că externalizarea internațională a producției și serviciilor implică un transfer de locuri de muncă dinspre țările dezvoltate spre cele în curs de dezvoltare, problemele esențiale care apar sunt: soluționarea problemelor generate de majorarea ratei șomajului în cadrul primului grup de țări; durabilitatea creșterii economice induse în acest mod, în cadrul celui de-al doilea grup.

Externalizarea internațională prin offshoring

Logica economică a acestui proces este reducerea costurilor prin valorificarea avantajului comparativ deținut de țara de destinație, prin costurile reduse cu forța de muncă. Astfel că firma – mamă va putea comercializa liber, la prețuri avantajoase, produsele obținute în țara – gazdă, cu costuri mai scăzute decât cele care s-ar fi putut obține prin utilizarea forței de muncă autohtone.

- *Offshoring-ul de producție* implică mutarea unor unități de producție spre destinații cu costuri mai scăzute. Activitățile de design al produselor precum și procesele de cercetare-dezvoltare care conduc la obținerea de produse noi sunt relativ dificil de delocalizat deoarece solicită *niveluri de abilități care sunt greu de obținut în regiuni cu forță de muncă ieftină*. Din acest motiv, în multe cazuri, pentru reducerea costurilor, numai prelucrarea este delocalizată.
- *Offshoring-ul de servicii* este favorizat de existența unei importante infrastructuri disponibile care, în condițiile extinderii digitalizării multor servicii, a făcut posibilă schimbarea amplasării efectuării acestora în țări cu costuri scăzute, într-o manieră transparentă pentru utilizatorii finali.

Acest proces generează beneficii atât pentru țara-gazdă, cât și pentru țara-mamă, prin intermediul comerțului liber: crearea de locuri de muncă pentru țara de destinație și bunuri și servicii la costurile cele mai scăzute pentru țara

de origine, făcând totodată ca în ambele țări să se înregistreze creșterea PIB. Numărul total al locurilor de muncă va crește în ambele țări în condițiile în care muncitorii din țara de origine, care și-au pierdut slujbele, se pot orienta spre ocuparea de locuri de muncă care necesită muncă superior calificată, în care țara lor deține avantaj comparativ.

Când o companie deplasează producția de bunuri și servicii în altă țară, investițiile acesteia, dacă nu sunt făcute în piața internă, sunt transferate pe piața străină. Pe măsura extinderii producției pe piața străină, nivelul de calificare și experiența salariaților din țara de origine vor trebui să crească sau vor trebui să părăsească aceste locuri de muncă, în special din industrie. Ca efect, offshoringul creează și întărește industriile competitive din țara-gazdă, în timp ce, strategic, scad în țările de origine.

O soluție oferită lucrătorilor din țările de origine, disponibilizați prin procesul de offshoring, este recalificarea pentru noi slujbe. Recalificarea într-un alt domeniu, la nivelul de calificare deținut inițial, de multe ori, nu poate fi considerată o opțiune viabilă, din cauza numărului mare de ani de studiu pe care-l presupune, precum și a costurilor implicate.

Externalizarea internațională prin outsourcing

Cel mai adesea, pentru definirea transferului în străinătate a unor operațiuni de prelucrare, transformare, asamblare de bunuri și/sau de prestare a unor servicii se utilizează termenul de “outsourcing” (subcontractare).

Dintre *motivele* pentru care firmele apelează la procesul de outsourcing menționăm:

- *reducerea cheltuielilor de exploatare;*
- *concentrarea pe o gamă mai largă de segmente de business;*
- *accesul implicit la investițiile companiilor în tehnologie, metodologie și forța de muncă;*
- *redirecționarea acestor angajați spre alte activități în care se obține o valoare adăugată mai mare;*
- *reducerea capitalului ce trebuie investit în activitățile adiacente ale unei afaceri;*
- *împărțirea riscurilor între mai multe companii;*
- *orientarea resurselor companiei spre activitățile de bază;*
- *urmărirea și partajarea ușoară a costurilor;*
- *obținerea de beneficii adiționale: soluții specializate, complete, la un nivel profesionist;*
- *ușurință în instalare și configurare;*
- *aplicații integrate, puternice, flexibile și sigure;*
- *creșterea productivității și eficienței;*
- *reducerea sau chiar eliminarea necesităților de stocare;*
- *un moral mai ridicat al angajaților.*

Resursele umane, capitalul social, infrastructura de educație și cercetare din România constituie factori determinanți care stau la baza deciziilor companiilor multinaționale de a realiza delocalizarea producției în țara noastră. Astfel, costurile salariale din România se situează la nivelurile cele mai reduse din regiune, transformând țara într-o țintă atractivă pentru companiile străine.

Un alt motiv pentru care firmele din Occident investesc în țările din est îl reprezintă câștigarea accesului la piața locală. Pe plan local, în țările gazdă, vânzările companiilor sunt, astfel, într-o oarecare măsură protejate, pentru că o eventuală creștere a salariilor și a costurilor de producție este asociată și cu sporirea consumului și deci a vânzărilor. În același timp, sunt valabile și în România diferențe salariale între angajații aparținând diferitelor sectoare de activitate valabile.

În marea majoritate a țărilor în tranziție, expresia externalizării a reprezentat-o *investițiile străine directe*. În căutare de costuri mai mici ai factorilor de producție, companiile occidentale au investit în aceste țări pentru a introduce produsele obținute pe propriile lor piețe, cu un grad mai înalt de competitivitate.

Societățile multinaționale contribuie în mod esențial la creșterea ponderii investițiilor străine directe motivate de creșterea eficienței, cu importante implicații asupra creșterii competitivității exporturilor țărilor recipiente și, implicit, asupra creșterii economice; creșterea concurenței, care impune exploatarea de noi piețe de către companii, atât pentru a reduce costurile de producție, cât și pentru valorificarea mai eficientă a rezultatului final, dar impune și abordarea unor noi forme de producție internațională, de proprietate și de aranjamente contractuale, care să potențeze forța lor pe piață, cum ar fi de exemplu fuziunile, achizițiile, participarea minoritară sau majoritară, oferta publică de schimb etc.

Trebuie precizat că astfel de investiții prin efectul externalizării internaționale au fost o caracteristică, aproape exclusivă, a țărilor membre ale Uniunii Europene. Acordurile de asociere încheiate imediat după 1990 și trendul constant al țărilor în tranziție spre integrare au favorizat orientarea fluxului de investiții spre aceste țări care au devenit zone ideale de externalizare a unor producții originale din țările membre. Astfel, se poate considera că *investițiile prin externalizare internațională au constituit un element de apropiere și de pregătire a economiilor în tranziție de/și pentru piața unică europeană*.

Utilizarea factorilor de producție mai ieftini din țările în tranziție nu a însemnat numai crearea de locuri de muncă și o contribuție la creșterea pe ansamblu a economiilor acestor țări dar și o creștere importantă a gradului de compatibilizare a acestora cu cerințele pieței unice europene. Produsele obținute, fiind destinate acestei piețe unice, întruneau calități de compatibilitate și chiar de competitivitate, ceea ce necesită crearea în țara candidată a unei întregi infrastructuri productive și mentalități manageriale la nivelul impus de normele comunitare.

Investițiile țărilor membre ale UE în țările candidate, indiferent dacă au fost private sau publice, s-au caracterizat prin prezența unui “spirit european”, tradus prin conștiința faptului că toate aceste investiții vor reprezenta în viitor o parte a capitalului comunitar. Investițiile au avut întotdeauna ca obiectiv nu numai eficientizarea imediată și în orice condiții a capitalului investit, ci și asigurarea în viitor a acestei eficientizări prin compatibilizarea structurii și gestionării sale cu specificul pieței unice europene.

România continuă să se situeze, din punctul de vedere al volumului investițiilor străine, pe unul dintre ultimele locuri în clasamentul țărilor în tranziție. Această diferențiere se poate explica prin poziția factorilor de decizie față de investițiile străine directe din țările menționate care a fost diferită, atât în conținut, cât și în consecvență.

Apelarea la investiții străine este necesară și trebuie privită ca un factor pozitiv din mai multe puncte de vedere. Unul dintre acestea se referă la faptul că pentru economia în tranziție a României, în general, rolul investițiilor străine directe din țările membre UE cu care țara noastră se află în relații tot mai strânse de cooperare, ca urmare a aderării la 1 ianuarie 2007, este primordial.

Firmele mici și investitorii individuali pot acționa pe o piață imperfectă deoarece ei au o inerție minimă, nu sunt implicați în investiții mari, cu cicluri tehnologice lungi și pot valorifica rapid situații conjuncturale favorabile. În acest context, se poate aprecia că sporirea ponderii întreprinderilor mijlocii în rândul investitorilor străini va reprezenta un adevărat barometru al funcționării normale a economiei de piață în România.

Întreprinderile mici și mijlocii sunt mai vulnerabile decât firmele mari în fața proceselor actuale de liberalizare a comerțului și de integrare economică. În acest context, abilitatea lor de a supraviețui, de a atinge dimensiuni eficiente din punct de vedere economic și de a crea noi locuri de muncă depinde de un număr de factori, între care capacitatea lor de a inova și de a se angaja în activități de cooperare sunt esențiale.

România este o destinație din ce în ce mai atractivă pentru investitorii străini prin aderarea la UE, adoptarea aquis-ului comunitar și prețul redus al forței de muncă, superior calificată, atât în comparație cu vechii, cât și cu noii membrii ai UE. Luând în considerare reducerea treptată a costurilor legate de tranzacții, ale finanțării și de costul de producție mai redus în România comparativ cu celelalte state membre, este posibil să asistăm la procese de delocalizare a producției sau a anumitor faze ale acesteia. România va deveni astfel mai atractivă și pentru investitorii proveniți din țări care nu sunt membre UE, cum ar Japonia și SUA, deoarece vor putea evita taxele vamale la exportul pe piața europeană, cu implicații directe asupra prețului produsului.

Domeniul de care sunt interesați cei mai mulți investitori străini este industria. Analiza investițiilor străine pe domenii de activitate plasează pe primul loc

industria, urmată de servicii profesionale, comerț, transporturi, turism, construcții, agricultura fiind pe ultimul loc. Prețul terenului, mai scăzut decât în alte țări din regiune, infrastructura dezvoltată, forța de muncă calificată și ieftină, existența capacităților de producție și tradiția din domeniu au fost motivele pentru care investitorii străini s-au orientat către sectorul industrial.

Efectele pentru țara-gazdă

Avantaje: efecte pozitive majore asupra climatului economic al țării-gazdă prin transferul de capital, tehnologie și resurse manageriale la care altfel țara respectivă nu ar avea acces; se creează o ofertă de locuri de muncă directe și indirecte pentru localnici; creditul contului de capital al țării gazdă crește proporțional cu investiția inițială de capital; balanța de plăți se îmbunătățește datorită faptului că ceea ce era înainte înregistrat la import din relațiile cu țara gazdă, acum nu se mai înregistrează datorită unităților de producție implantate în țara gazdă.

Costuri: efectele negative care preocupă cel mai mult țara-gazdă se regăsesc la nivelul competiției cu firmele locale, efecte negative asupra balanței de plăți și la nivelul suveranității și autonomiei locale.

Efectele pentru țara de origine

Avantaje: la nivelul contului de capital al balanței de plăți, datorită repatrierii câștigurilor obținute de filialele externe; creșterea gradului de ocupare a forței de muncă dacă se creează cerere pentru importul unor componente din țara-mamă în țara-gazdă; firmele străine își pot îmbunătăți managementul și tehnologiile de producție; dacă aceste firme vor transfera și implementa cunoștințele dobândite în țara-mamă, rezultatul va fi un câștig net pentru economia acestei țări.

Costuri: contul de capital se deteriorează din cauza fluxului inițial de capital cerut de ISD; locurile de muncă ce ar putea fi create în țara-mamă sunt în realitate transferate sau exportate în țara-gazdă a ISD-urilor.

Amploarea schimburilor internaționale de bunuri în *regim de processing* (*outsourcing*), respectiv furnizările reciproce de mărfuri (materii prime/produse finite, componente/produse asamblate etc) poate fi demonstrată prin faptul că datele statistice cu privire la comerțul mondial situează acest tip de activități la un nivel de 40%. Unele țări din Europa de Est (Ungaria, România) dețin ponderi de 50% (și peste) în totalul exporturilor ale acestui tip de operațiuni. Motivul pentru care acest tip de activitate a cunoscut o asemenea extindere constă în faptul că ambii parteneri au de câștigat, chiar dacă în proporții diferite.

Pe termen scurt avantajele se prezintă astfel: titularul contractului general (de regulă dintr-un stat dezvoltat) obține produse cu costuri inferioare celor realizabile în țara sa, deci mai competitive pe piață; subcontractantul, respectiv

operatorul din țara terță (de regulă dintr-un stat în curs de dezvoltare) realizează un profit, de cele mai multe ori modest, dar sigur.

Pe termen lung însă, profitul operatorului poate fi mult superior, în condițiile în care reușește să preia, în mod gratuit, un know-how și să îl adapteze unei producții pe cont propriu, pentru piața internă sau externă.

Poate cel mai important efect al processing-ului în cadrul țărilor în curs de dezvoltare, în mod particular pentru România, prin racordarea în timp real la schimbările cererii mondiale, îl reprezintă potențialul de accelerare a funcționalității pieței naționale și a integrării acesteia în piața unică europeană și, respectiv, globală.

Principalul risc al operațiunilor de processing îl constituie neasimilarea de către țările gazdă a calificării productive, a expertizei strategiei de marketing și vânzări, iar în cazul în care operațiunile respective vor fi redelocalizate în alte regiuni care oferă avantaje comparative mai mari acestea se vor afla într-o situație de colaps sau o situație mai puțin gravă, dar generatoare de costuri sociale.

Extinderea fenomenului introducerii în România în regim de import temporar a unor materii prime, materiale, componente ș.a. și a reexportului acestora după prelucrarea internă poate fi pusă în evidență de analiza evoluției comerțului exterior în funcție de regimul vamal al mărfurilor de export și import.

Odată cu aderarea României la UE, ca urmare a aprecierii monedei naționale și a creșterii salariului real se va produce reducerea avantajelor comparative ale României, în special în privința costurilor mâinii de lucru, ceea ce va influența gradul de atractivitate pentru perfecționarea activă.

Dacă extinderea perfecționării active în România reprezintă în esență un fenomen pozitiv, având o importantă contribuție la crearea și creșterea PIB, motivația lui economică, și nu comercială, face ca o evaluare corectă a stării comerțului exterior al țării noastre să excludă această componentă din imaginea de ansamblu și să se concentreze strict la produsele care fac obiectul exportului final și respectiv al importului final.

Societățile care produc în regim de processing beneficiază de anumite facilități fiscale: scutirea de la plată a taxelor vamale de import pentru mărfurile care sunt destinate a fi reexportate după ce au fost supuse unor transformări, lucrări sau reparații bine precizate. De asemenea, acestora li se vor restitui taxele vamale de import încasate atunci când produsele rezultate sunt exportate, acest regim fiind introdus ca o facilitate pentru agenții economici.

Esențial este că toate bunurile introduse în România sub regim vamal suspensiv în scopul perfecționării active rămân în proprietatea firmelor străine respective și, în consecință, includerea lor ulterioară în exporturile României, alături de produsele românești, este doar o convenție statistică, de care trebuie să se țină seama pentru interpretarea corectă a datelor privind evoluția comerțului exterior și potențialul de export real al țării noastre. În majoritatea acestor

cazuri, importurile se fac în regim temporar, cu înregistrarea fictivă a valorii acestora, care se regăsește atât în cifra importurilor totale, cât și în cea a exporturilor totale. Semnificativă din punctul de vedere al fluxurilor de plăți este doar diferența dintre exporturile după perfecționarea activă și importurile temporare corespunzătoare, respectiv aportul valutar realizat, constând, în principal, în contravaloarea muncii vii depuse pentru prestarea acestor servicii.

Chiar dacă sistemul de prelucrare activă a permis transformarea producătorilor autohtoni fără mare potențial financiar în subcontractanți ai unor companii internaționale, marele *dezavantaj* este că agenții economici nu-și pot dezvolta afacerea, deoarece nu au posibilitatea să efectueze activități productive similare pe cont propriu. Deși contribuția industriei construcției de mașini la majorarea gradului de complexitate este de necontestat, se remarcă preponderența producției de componente în detrimentul celei de concepție și comercializare sub marcă proprie. Mai mult, din punct de vedere macroeconomic, acest tip de exporturi nu pot face față creșterii importurilor, ceea ce va duce la accentuarea deficitului comercial.

Concluzii generale cu privire la externalizarea internațională a activităților economice

- Externalizarea internațională a activităților economice prin outsourcing și offshoring este încă puternic concentrată în sectoarele prelucrătoare și se produce dinspre economiile dezvoltate spre economiile în curs de dezvoltare;
- Având un caracter mai degrabă limitat, nu există încă o evidență că acest fenomen pune probleme majore la nivel macroeconomic, în special în privința dezechilibrelor comerciale; teama de dezindustrializare a țărilor în curs de dezvoltare fiind exagerată;
- UE poate obține beneficii din externalizarea producției în străinătate, sub forma asigurării competitivității industriei europene în sectoarele prelucrătoare și servicii în concordanță cu propriile avantaje comparative;
- Pentru a se putea obține beneficii este esențial ca UE să fie capabilă să ajusteze și să dezvolte noi domenii de avantaj comparativ în domeniile avansate tehnologice ale economiei pentru prevenirea riscurilor procesului de dezindustrializare care-i ia locul;
- Costurile de ajustare vor afecta probabil, în special anumite sectoare, regiuni și angajați.

Câștiguri din externalizare

- activitățile de outsourcing și offshoring au creat o nouă diviziune a muncii, care ar putea fi benefică pentru consumatorii și toate părțile implicate (țara gazdă și țara de origine);
- prin decizia firmelor de a fragmenta și delocaliza activitățile, acestea își vor îmbunătăți în final abilitățile proprii pentru a face față competiției

- internaționale, crescând ponderea deținută pe piețele mondiale și crearea de locuri de muncă;
- pentru țările gazdă beneficiile bunăstării vor veni, în special, din creșterea eficienței în utilizarea resurselor prin transferarea lor de la activități cu valoare adăugată redusă la activități cu valoare adăugată ridicată, deoarece producția se orientează spre segmentele înalt calitative din sectoarele orizontale.
 - pe termen lung, valorile crescute ale importurilor vor fi egale de creșterea exporturilor.

Pierderi din externalizare

- fiind totuși un proces de ajustare a structurii industriale a fiecărui partener pentru a corespunde propriilor avantaje comparative, inevitabil unele sectoare ar putea să se dezvolte (inclusiv și ocuparea forței de muncă) în timp ce altele se vor reduce, reflectând diferența de avantaj comparativ;
- faptul că fenomenul va determina sporirea, pentru toate părțile implicate, a valorii adăugate va crește teama că Uniunea Europeană nu va fi capabilă să mențină avantajul comparativ într-o gamă suficient de largă de activități și astfel nu vor reuși să stopeze delocalizarea totală a industriei.

Impactul asupra ocupării forței de muncă

- extinderea sectoarelor serviciilor muncă-intensive, accentuând impactul general asupra pieței muncii din economiile dezvoltate;
- creșterea generală pozitivă a creării nete de locuri de muncă în Uniunea Europeană, în special pentru calificări înalte;
- impactul negativ asupra ocupării și salariilor, care a generat temeri, nu se materializează și e probabil să fie limitat doar la anumite sectoare;
- chiar dacă nu există motive de îngrijorare la nivel macro, costurile materializate în pierderi de locuri de muncă pot fi puternic resimțite (cel puțin pe termen scurt) în anumite sectoare și în regiuni unde aceste sectoare sunt concentrate;
- sunt expuse riscului cu precădere acele sectoare care sunt cel mai expuse competiției internaționale și în care munca reprezintă o pondere mare în costurile totale (îmbrăcăminte, textile, pielărie, încălțăminte, construcții de nave și metalurgie).

Impactul asupra distribuției veniturilor

- creșterea inegalității sociale, aceasta afectând în moduri diferite forța de muncă cu diferite niveluri de calificări;
- majoritatea delocalizărilor afectează economiile dezvoltate cu impact asupra muncitorilor slab calificați. Aceasta va crește cererea relativă pentru muncitori calificați în economiile dezvoltate care determină creșterea nivelului relativ al ocupării și/sau a sporurilor salariale.

Marea provocare pe care externalizarea internațională o lansează este identificarea de recomandări politice care să pregătească economiile UE pentru valorificarea oportunităților acestui fenomen în termeni de promovare a competitivității sale internaționale, în timp ce va deveni aptă să-și consolideze instituțiile sociale. Prioritățile în elaborarea politicilor economice trebuie să răspundă acestor provocări, eliminând orice abordare protecționistă și punând accentul pe promovarea factorilor care susțin propriile avantaje comparative. Strategia Lisabona pentru dezvoltare și ocupare include ca recomandări: investirea în creșterea calității forței de muncă și infrastructura fizică și tehnologică pentru sprijinirea activităților de inovare; creșterea flexibilității piețelor muncii, a capitalului și produselor. Este necesar să se ia în calcul faptul că diferențele în avantajul comparativ și abilitatea de mișcare în zone noi de specializare pot afecta gradul de expunere a diferitelor țări membre la riscurile implicate de delocalizare, iar autoritățile trebuie să intervină în scopul de a furniza asistență și protecție socială pentru salariații și regiunile care sunt cele mai afectate.

Bibliografie

1. Dăianu D. *Cine se teme de outsourcing și offshoring?*, www.setimes.com
2. Lubrano F. *Delocalization: What is it?*, www.delo.com/delocalisation.htm
3. Păuna C.B, Andrei D. *Dimensiunea regională a determinării riscului investițiilor străine directe în România*, Studiu al Institutului de Prognoză Economică, București.
4. Vass A. *Efecte ale extinderii UE spre est*, Ziua Economic, 24 aprilie 2004.
5. Banca Națională a României. *Investițiile străine directe în România*. www.bnr.ro
6. Banca Națională a României. *Balanța de plăți*. www.bnr.ro
7. *Globalization's Last Hurrah?*, Foreign Policy Magazine, January/February 2002. www.atkearney.com
8. Agenția Română pentru Investiții Străine. *Date macroeconomice. Raport de activitate*. www.arisinvest.ro
9. EUROSTAT (Comext, Statistical regime 4) – *EU Trade with the world and EU trade with Romania*.
10. ITC – *International Trade Statistics*, www.intracen.org/tradstat

GUVERNANȚA CORPORATISTĂ ȘI ROLUL ACESTEIA ÎN DEZVOLTAREA ECONOMICĂ

CORPORATE GOVERNANCE AND ITS ROLE IN ECONOMIC DEVELOPMENT

Marina BĂDILEANU, doctor,
Daniela BĂDILEANU, doctor,
INCE al Academiei Române

Summary

The tendency of corporations to act exclusively on behalf of managers and shareholders, especially of the majority ones, and in the disadvantage of other stakeholders (employees, customers, suppliers, minority shareholders etc.) and against social and environmental purposes, attracted the attention of many economists leading to the emergence of corporate governance concept. In Romania, the concept has emerged and developed in the early 2000s. The aim of this paper was to review the concepts and tools applied voluntarily by some multinational companies in the social responsibility area. The research methodology was based on the analysis and synthesis of the literature, standards and business experience in the field. The research results provide a useful tool for evaluating the behavior of multinational companies operating in Romania.

Key words: Social Corporate Governance, multinational companies, social responsibility.

Într-un model al performanței sociale corporatiste propus de Carroll [1], obligațiile sociale pe care o companie le are față de societate (economice, legale, morale și discreționare – filantropice) formează responsabilitatea socială corporatistă (RSC). Aceste obligații trebuie analizate și îndeplinite simultan [3].

Dahlsrud [2] pornește de la ideea modelului prezentat de Carroll și, în urma unei analize a 37 de definiții ale responsabilității sociale, identifică cinci dimensiuni ale acesteia: *ecologică, socială, economică, a stakeholder-ilor și cea voluntară*.

Pentru a veni în sprijinul companiilor în implementarea Responsabilității Sociale Corporatiste, Uniunea Europeană privește relația dintre companii și comunitate sub aspectul a două dimensiuni: internă și externă.

Comisia Europeană se referă la *dimensiunea internă* din punct de vedere al managementului resurselor umane, urmărind „adoptarea de practici responsabile în relația cu angajații, aspecte legate de „investițiile în capitalul uman, la siguranța în timpul activității”, precum și „utilizarea unor bune practici de mediu, la gestionarea responsabilă a resurselor naturale utilizate în producție” [10].

Dimensiunea externă a responsabilității sociale corporatiste vizează, în plus față de acționari și angajați, „o gamă largă de părți interesate, parteneri de afaceri – furnizori, consumatori, creditori, autorități publice – și ONG-uri care reprezintă comunitățile locale și de mediu”. De asemenea, dimensiunea exter-

nă cuprinde aspecte legate de drepturile omului, în special pentru operațiunile internaționale și lanțurile de aprovizionare la nivel mondial. Companiile se confruntă cu dileme politice, juridice și morale, fără a ști uneori cum să monitorizeze conformitatea practicilor partenerilor lor de afaceri cu valorile sale de bază sau care este modul de abordare atunci când se semnalează încălcări ale drepturilor omului în țări unde acest lucru se întâmplă frecvent. În acest sens, Uniunea Europeană are obligația aplicării unor politici coerente pentru asigurarea standardelor de muncă, a protecției mediului și a drepturilor omului, a unor politici comerciale și de dezvoltare a sectorului privat prin promovarea investițiilor europene. Obiectivele globale de mediu, privite ca dimensiune externă a responsabilității sociale, se referă la efectul transfrontalier pe care marile companii îl au asupra mediului prin consumul de resurse din întreaga lume. Prin urmare, prin practici de responsabilitate socială, se are în vedere încurajarea „performanței de mediu de-a lungul lanțului de aprovizionare în cadrul abordării politicii produsului integrat” [10].

Kotler și Lee [4] conturează șase tipuri de inițiative sociale corporatiste, în care pot fi clasificate acțiunile de responsabilitate socială ale unei companii: *promovarea unor cauze sociale* (Cause Promotions), *marketing-ul asociat unor cauze sociale* (Cause-Related Marketing), *marketingul social corporatist* (Corporate Social Marketing), *filantropia corporatistă* (Corporate Philanthropy), *voluntariatul comunitar* (Community Volunteering), *practicile corporatiste responsabile social* (Socially responsible corporate practices).

În raportul Comisiei Europene, intitulat *ABC of the Main Instruments of Corporate Social Responsibility* (2004), Odile Quintin, directorul general în sarcină cu politica socială la nivel european, consideră că: „instrumentele caracteristice politicii de RSC joacă un rol vital pentru stabilirea unor niveluri de dezvoltare a performanțelor corporative durabile. Aflându-se la baza promovării eficiente a RSC, aceste instrumente stabilesc nivelurile minime de performanță, ajută companiile să își gestioneze procesele, sistemele și rezultatele pe care le aduc comunității. Deși general acceptate ca părți componente ale mediului de afaceri, procentul companiilor europene care apelează la unul sau mai multe instrumente RSC este scăzut, iar majoritatea firmelor încă nu sunt convinse de beneficiile utilizării acestor instrumente” [5, pag.5].

Raportul Comisiei Europene evidențiază cele mai importante instrumente de responsabilitate socială: coduri de conduită corporativă, standarde de management, raportarea implicării sociale corporatiste, etichete ecologice și sociale, investiții responsabile social [5, pag.6]. Acestea au fost grupate în trei categorii principale: *managementul social responsabil*, *consumul social responsabil*, *investițiile social-responsabile*.

Standardele de management sunt instrumente interne de management social responsabil (de mediu, calitate, sănătate, etc) utilizate de către companiile mari pentru a integra propriile valori sociale și de mediu în cadrul activității

curente. De asemenea, se referă la un „set de proceduri, etape de proces ale caietului de sarcini pe care companiile le folosesc pentru a gestiona o activitate”.

Comisia Europeană a identificat cinci categorii principale de inițiative relevante în acest domeniu:

- Standarde referitoare la sănătatea și siguranța locului de muncă (ex.: SA 8000 – Social Accountability on Labour Conditions; ILO-OSH 2001 – International Labour Organization on Occupational Safety and Health Management; OHSAS 18001 – Occupational Health and Safety Zone);
- Standarde de management al calității și alte proceduri generale asociate RSC (ex.: ISO 9000 – International Standard Organization requirements for an effective quality management system; EFQM Excellence Model – European Foundation for Quality Management model for business excellence; ISO 26000 – International Standard Organization providing guidelines for social responsibility; ISO CR MSS – International Standard Organization procedure on Corporate Responsibility Management System Standards; AA 1000 – Account Ability stakeholder engagement standard);
- Standarde de management al mediului (ex.: EMAS – Eco-Management and Audit Scheme; ISO 14000 – International Standard Organization in the field of environmental management);
- Standarde naționale (ex.: SIGMA project – Sustainability Integrated Guidelines for Management, Regatul Unit);
- Standarde specifice anumitor sectoare (ex.: FORGE – Guidance on corporate social responsibility management and reporting for the financial services sector, Regatul Unit) [5, pag.16]

Standardul Internațional în domeniul Responsabilității Sociale (ISO 26000), lansat la sfârșitul anului 2010 la Geneva, dezvoltat de Organizația Internațională de Standardizare (ISO), prezintă linii directoare cu aplicare voluntară, pentru a veni în sprijinul tuturor tipurilor de organizații pentru aplicarea sistemului responsabilității sociale corporatiste. Standardul cuprinde „conceptele, termenii și definițiile referitoare la responsabilitatea socială; originile, orientările și caracteristicile responsabilității sociale; principiile și practicile din domeniul responsabilității sociale; problemele centrale și domeniile de acțiune ale responsabilității sociale; integrarea, concretizarea și promovarea unui comportament responsabil în cadrul organizației, prin intermediul politicilor și practicilor sale, în sfera sa de influență; identificarea părților interesate și dialogul cu acestea; comunicarea cu privire la angajamentele, performanțele și alte informații referitoare la responsabilitatea socială”[6].

ISO 26000 definește “responsabilitatea socială a organizațiilor ca fiind responsabilitatea oricărei organizații din sectorul public sau privat sau din societatea civilă cu privire la impactul deciziilor și activităților proprii asupra societății și mediului înconjurător, exercitată prin comportamentul etic și transparent al organizației care contribuie la dezvoltarea durabilă, acordă atenție așteptărilor

părților cointeresate, acționează în acord cu legile și normele internaționale și este integrat în activitatea și în relațiile organizației” [7].

La nivelul Uniunii Europene s-au adoptat două acte normative principale în domeniul responsabilității sociale a societății comerciale:

1. *Rezoluția Consiliului referitoare la Cartea Verde* privind responsabilitatea socială a societăților comerciale 2002/C 86/03 [9]. Aceasta a contribuit la implementarea strategiei de la Lisabona, la discuțiile pentru dezvoltarea responsabilității sociale a societăților comerciale la nivel național, european și global. Totodată, s-a urmărit integrarea afacerilor în strânsă legătură cu voluntariatul și cu inițiativele firmelor pentru integrarea problemelor sociale și de mediu provocate de activitățile desfășurate.

2. *Rezoluția Consiliului privind responsabilitatea socială a societăților comerciale* 2003/C 39/02 (6 februarie 2003) [9] stipulează strategiile de promovare a responsabilității sociale a societăților comerciale care se bazează pe: a) recunoașterea naturii voluntare a responsabilității sociale a societăților comerciale; b) nevoia de credibilitate și transparență a practicilor social responsabile ale societăților comerciale; c) concentrarea pe activitățile în care implicarea comunitară poate adăuga valoare; d) echilibrul și abordarea extinsă a responsabilită-

Tabelul 1. Diferențe zonale care influențează practicile de conducere

	SUA	FRANȚA	JAPONIA
Rolul statului	Intervenția statului este considerată nelegitimă	Legitimitatea intervenției statului. Rolul activ pe piață în crearea, finanțarea și structurarea întreprinderilor	Statul este mediator în interes național. Rolul activ în crearea industrială și protecția pieței naționale.
Caracteristici culturale Ideologie	Încredere în piață. Spirit de întreprindere, individualism	Există legătură cu piața liberă. Importanța statului în protecția socială. Nu există gustul pentru risc.	Importanța întreprinderii ca o comunitate.
Piața muncii	Foarte puțin rigidă – sindicate slabe, reglementări reduse. Salarizarea și promovarea pe bază de merite. Recrutarea și salarizarea după legea pieței.	Rigiditatea pieței muncii. Salarizarea și promovarea pe bază de vechime. Recrutarea pe două etaje: elite și neelite.	Rigiditatea pieței interne a muncii (compensată prin modul în care evoluează cariera angajaților în întreprinderi). Salarizarea și promovarea pe bază de vechime.
Formare	Diversitatea sistemelor și modurilor de formare în funcție de angajați.	Sistem elitist și bazat pe merite. Întreprinderea pune accent pe sistemul școlar în selecția și formarea salariaților.	Formarea școlară și universitară separată pe două niveluri: elite și neelite. Rolul întreprinderii și nu al școlii în formarea profesională.

ții sociale a societăților comerciale incluzând probleme economice, sociale și de mediu, ținând seama de interesele consumatorilor; e) concentrarea atenției asupra cerințelor și caracteristicilor specifice ale societăților comerciale mici și mijlocii; f) compatibilitatea cu acordurile internaționale existente. Rezoluția își îndreaptă atenția în mod deosebit spre concentrarea strategiei către cunoașterea « impactului responsabilității sociale asupra afacerilor și comunității europene, asupra dezvoltării schimbului de experiență și bunelor practici, promovării și dezvoltării abilităților manageriale, facilitării convergenței și transparenței politicilor și instrumentelor responsabilității sociale, integrării responsabilității sociale a societăților comerciale în politicile comunitare ». De asemenea, strategia impune Statelor Membre ale Uniunii Europene “promovarea responsabilității sociale la nivel național, în paralel cu dezvoltarea unei strategii la nivel comunitar; continuarea promovării dialogului cu partenerii sociali și a dialogului civil; promovarea transparenței practicilor și instrumentelor de responsabilitate socială; schimbul de informații și experiență privind politicile de responsabilitate socială a societăților comerciale etc.

Inițiativa de Raportare Globală (Global Reporting Initiative – GRI) prezintă liniile directoare și indicatorii pentru elaborarea rapoartelor de dezvoltare durabilă. A patra generație de linii directoare GRI (G4) lansată în mai 2013, revizuită și îmbunătățită de 3000 de specialiști internaționali din diferite domenii, reflectă tendințele actuale și oferă sprijin companiilor pentru raportarea impactului economic, ecologic și social; cuprinde orientări privind principiile de bază ale responsabilității sociale, indicatori de performanță economică (investiții sociale, implicare în dezvoltare comunitară, etc); prezența pe piață (principii și drepturi fundamentale la locul de muncă, condiții de muncă, locuri de muncă etc); efecte economice indirecte (respect pentru dreptul la proprietate, promovarea responsabilității sociale în lanțul valoric etc); practici de mediu (utilizarea durabilă a resurselor, adaptarea și atenuarea schimbărilor climatice etc); aspecte privind drepturile omului etc.[8]

Concluzii. ISO 26000 și GRI-G4 vin în ajutorul organizațiilor de toate tipurile să contribuie la dezvoltarea durabilă încurajându-le, ca prin transparență și dialog, să treacă peste limita prevederilor legale de bază adăugând instrumente și inițiative suplimentare în domeniul responsabilității sociale. Conceptul de responsabilitate socială corporatistă a apărut în urma trecerii de la un mod de a face afaceri în care elementele prioritare erau producția, exploatarea resurselor, profitul pentru acționari, adică afacerea în sens pragmatic, la un model complex, în care afacerile se fac cu simț etic, moral, cu simțul răspunderii, și unde se pledează pentru „parteneriat” în rezolvarea diverselor probleme sociale și ecologice. Astfel, se evidențiază o altă față a managementului unei companii în care comunicarea – elementul principal al Responsabilității Sociale Corporatiste – asigură transparența companiilor și credibilitatea acestora.

Referințe bibliografice

1. Carroll A.B. (1979). A Three-Dimensional Conceptual Model of Corporate Performance, *The Academy of Management Review*, Vol. 4, No. 4, Academy of Management, New York, USA.
2. Dahlsrud A. (2006). How Corporate Social Responsibility is Defined: an Analysis of 37 Definitions, *Corporate Social Responsibility and Environmental Management*, publicat online 9 noiembrie 2006 în Wiley InterScience (www.interscience.wiley.com) DOI: 10.1002/csr.132
3. Iamandi I.E., Filip R., (2012). Etică și responsabilitate socială corporativă în afacerile internaționale, *Curs Master Afaceri Internaționale*, Academia de Studii Economice din București, Facultatea de Relații Economice Internaționale, București. <http://www.ai.rei.ase.ro/>
4. Kotler Ph., Lee N., (2005), *Corporate Social Responsibility: Doing the Most Good for Your Company and Your Cause*, Best practices from Hewlett-Packard, Ben & Jerry's, and other leading companies, John Wiley & Sons, Inc., New Jersey, USA.
5. European Commission, Directorate – General for Employment and Social Affairs, Unit D.1, *ABC of the Main Instruments of Corporate Social Responsibility*, Luxembourg, 2004.
6. Forumul European pentru Distribuirea Standardelor, București, 21-22 octombrie 2010, Asociația de Standardizare din România, *Revista Standardizarea* (noiembrie 2010). www.standardizarea.ro
7. Strategia României, (Secretariatul General al Guvernului, Strategia Națională de promovare a responsabilității sociale 2011-2016. www.sgg.ro/nlegislativ/docs)
8. Linkage table between GRI G4 Guidelines and ISO 26000:2010 GRI G4, Guidelines and ISO 26000:2010 How to use the GRI G4 Guidelines and ISO 26000 in conjunction, Global Reporting Initiative. www.iso.org/iso/iso-gri-26000
9. Portalul Uniunii Europene, www.europa.eu
10. ***, (2001) Promoting a European framework for corporate social responsibility, Green paper, Industrial relations and industrial change, European Commission, Luxembourg, pag.9-16. http://www.corporatejustice.org/IMG/pdf/greenpaper_en.pdf

CULTURA FIRMEI ȘI MANAGEMENTUL RESURSELOR UMANE – RELAȚIE BIUNIVOCĂ CE CONDIȚIONEAZĂ DECISIV COMPETITIVITATEA

CORPORATE CULTURE AND HUMAN RESOURCES MANAGEMENT: BIUNIVOCAL RELATION WHICH MAKES DECISIVE THE COMPETITIVENESS

Marius BULEARCĂ, doctor,
INCE al Academiei Române,
Cornelia NEAGU,
INCE al Academiei Române

Summary

This paper has as main objective highlighting the importance of corporate culture, along with national culture and professional culture as a powerful strategic tool used to guide companies and personnel towards common goal; its influence on the achievement of human resource management; adaptation of managerial style to the characteristics of organizational culture; and how to obtain that performance which underpins the competitiveness of the firm. There are highlighted experiences of countries with different cultures and different management styles, resulting that in the process of obtaining competitiveness, cultural background can definitely guide management solutions.

Keywords: national culture, corporate culture, professional culture, human resource management, competitiveness.

Cultura, în general, a prezentat dintotdeauna o deosebită importanță, atașamentul oamenilor față de valorile culturale fundamentale nebazându-se pe logică, ci pe sentiment. De aceea, puterea culturii acționează tacit, se infiltrează în comportamentul oamenilor și le influențează poziția cu privire la o multitudine de probleme, uneori mai puternic decât orice argument logic.

Cultura poate fi definită ca un sistem de valori, convingeri, tradiții și norme de comportament comune, unice pentru un anumit grup de oameni. „Cultura reprezintă programarea colectivă a minții umane care diferențiază membrii unui grup uman de cei ai altui grup. În acest sens, cultura este un sistem de valori susținut de un colectiv” [8]. Sau, în opinia matematicianului francez Blaise Pascal, „există adevăruri de partea aceasta a munților Pirinei, care sunt falsuri de cealaltă parte” [9].

Cultura își are rădăcinile în condițiile de viață fundamentale, inclusiv în condițiile materiale, mediul natural, clima și modul în care oamenii își câștigă traiul, precum și în experiența istorică a comunităților umane care include interacțiunea cu alte țări și culturi. Oamenii creează cultura ca pe un mecanism

care îi ajută să se adapteze la mediu și să mențină coeziunea și identitatea colectivă proprie, în interacțiunea cu alte colectivități.

Caracteristic culturii este faptul că, deși este omniprezentă, iar influența ei asupra funcționării organizațiilor și societăților este deosebit de puternică, aceasta este greu de identificat și definit. Cultura nu este descrisă nicăieri și cuprinde, de asemenea, elemente considerate tabu: valori pe care oamenii le respectă, dar despre care nu vorbesc în mod deschis, iar uneori chiar evită să vorbească. Oameni și colectivități întregi pot să nu fie conștienți de propria lor cultură, deoarece nu au învățat-o ca pe o meserie, sau ca pe o componentă tehnică. Valorile și convingerile care formează o cultură se dezvoltă de-a lungul unor generații întregi, sunt transmise din generație în generație și, în mod normal, se însușesc inconștient, foarte devreme în viața oamenilor – în familie, la școală, prin educație religioasă, la locul de muncă și în contact cu ceilalți membri ai societății.

În același timp, nu tot ceea ce există într-o cultură este constructiv și progresist: unele valori inhibă dezvoltarea și progresul. Totuși, culturile reflectă sute de ani de experiență socială și îi ajută pe oameni să se adapteze și să-și rezolve problemele de viață. Prin urmare, este esențial respectul pentru alte culturi și toleranța față de valori și culturi străine propriei culturi, dar prețioase pentru alți oameni.

Termenul de cultură poate fi abordat la diferite niveluri: la nivel național, organizațional sau chiar profesional.

Cultura națională definește valorile, convingerile, normele de comportament, obiceiurile și tradițiile unei societăți umane dintr-o anumită țară. În condițiile existenței unei omogenități etnice și lingvistice se poate vorbi de o singură cultură națională sau, dimpotrivă, poate exista un mozaic de culturi. În acest caz, problema care se ridică este aceea dacă acestea coabitează, se tolerează sau, dimpotrivă, creează disfuncționalități în funcționarea economiei.

Diferențele culturale se pot întinde pe o arie extrem de largă și se pot referi la aspecte ale vieții umane, economice, sociale.

Tot mai mult se manifestă interes pentru rolul pe care cultura națională îl joacă în ceea ce privește activitatea economică și dezvoltarea economică în anumite țări. În acest sens, poate fi amintită amprenta pusă de cultura nord-americană asupra dinamismului, competitivității și realizărilor din viața economică și de cea japoneză în ceea ce privește stilul de conducere și activitatea din propriile organizații.

Adeseori, analizând competitivitatea firmelor japoneze, se ajunge la concluzia că particularitățile culturii acestei țări sunt cele care stau la baza superiorității performanțelor industriale ale firmelor conduse de manageri japonezi. Specialiștii au ajuns la concluzia că nu există o regulă universală a managementului, fiecare societate are propria sa concepție asupra a ceea ce este legitim sau nelegitim, bine sau rău cu privire la activitatea salariaților din organizațiile naționale.

Diferențele pornesc de la faptul că eficiența muncii de conducere depinde de caracteristicile concurențiale ale sectorului de activitate și de mediul cultural în care întreprinderea funcționează.

De aici, rezultă importanța cunoașterii diferențelor, de la o zonă la alta, care influențează managementul în general și managementul resurselor umane în special, reprezentate din prelucrarea unor idei ale lui Philippe Hermel (*Tabelul nr. 1*) [12].

Un rol important în abordarea managementului resurselor umane îl joacă relația pe care acesta o stabilește cu *cultura firmei*. Și firmele au propria lor cultură: o anumită combinație de valori, atitudini, norme, obiceiuri, tradiții, comportamente și ritualuri care, în totalitatea lor, sunt unice pentru firma respectivă.

Unele firme sunt foarte conștiente de cultura lor și o consideră ca pe un instrument strategic puternic, folosit pentru a orienta toate unitățile și personalul către țeluri comune, pentru a stimula inițiativa salariaților, a asigura loialitatea și a facilita comunicarea. Scopul este acela de a crea o cultură proprie și de a asigura înțelegerea ei de către toți angajații și aderarea totală la această cultură.

De remarcat că aceste culturi ale firmelor reflectă, în primul rând, culturile naționale, dar cuprind și alte culturi, valori și norme. Cercetări recente au oferit o imagine a culturilor organizaționale ale unor firme performante din Japonia și Marea Britanie [5]. Au fost analizate diferențele reale dintre două întreprinderi japoneze și două întreprinderi britanice, care realizează produse similare. Întregul demers a fost realizat nu prin contrapunerea relațiilor de muncă nipone cu o imagine idealizată a „occidentului”, ci prin intermediul unei comparații punct-cu-punct între sistemul britanic „orientat spre piață” și cel nipon „orientat spre organizație”. Astfel, demersul a evidențiat respectul reciproc, cooperarea și modul ordonat în care japonezii își conduc afacerile, deși ei plătesc cu un preț semnificativ pentru acestea, sacrificându-și propria personalitate, independență și acele alte bucurii care țin de satisfacția muncii împlinite și care pot aduce fericire. În același timp, britanicii fac în așa fel încât să conserve cât mai bine aceste calități dar, în acest demers, plătesc un preț important prin neîncredere, încăpățănare, prin inerție și printr-un amestec înșelător de auto-mulțumire și scepticism național.

Valorile culturale specifice firmei, care trebuie avute în vedere în procesul de perfecționare a managementului resurselor umane [9], cu efect asupra creșterii competitivității se referă la:

- misiunea și imaginea organizației (tehnologie înaltă; calitate superioară; spiritul inovator; tendința puternică spre inițiativă);
- vechimea în muncă și autoritatea (autoritatea inherentă unei funcții sau persoane; respectul pentru experiență și autoritate; vechimea în muncă drept criteriu al autorității);

- importanța diverselor posturi și funcții de conducere (autoritatea serviciului de personal; rolurile și autoritatea sectorului de cercetare-dezvoltare, ale celui de producție și de marketing);
- modul în care sunt tratați oamenii (atenția acordată oamenilor și nevoilor lor; tratamentul echitabil sau favoritismul; privilegii; respectul pentru drepturile individuale; posibilitățile de instruire și perfecționare; garantarea locului de muncă; remunerația echitabilă; modul cum sunt motivați oamenii);
- rolul femeilor în conducere și în alte posturi (acceptarea femeilor în posturi de conducere; posturi interzise femeilor sau rezervate pentru femei; respectul pentru cadrele de conducere femei; tratamentul egal; condiții speciale);
- criteriile de selecție pentru posturile de conducere și supraveghere (vechimea în muncă sau competența profesională; prioritatea celor selectați din interior; criterii politice, etnice, de naționalitate și de altă natură; influența relațiilor neoficiale);
- organizarea muncii și disciplina (disciplina liber consimțită în contrast cu cea impusă; punctualitatea; flexibilitatea în schimbarea rolurilor în muncă; utilizarea unor noi forme de organizare a muncii);
- stilul de conducere și administrare (paternalismul, stilul autoritar, consultativ sau participativ; utilizarea de comitete sau grupuri pe probleme; exemplul personal al conducătorilor; flexibilitatea și adaptabilitatea stilului);
- procesele de luare a deciziei (cine decide; cine trebuie să fie consultat; luarea deciziilor individual sau colectiv; necesitatea de a realiza un consens);
- circulația informațiilor și gradul de accesibilitate al acestora (salariații sunt informați amplu sau, dimpotrivă, foarte puțin; informațiile sunt ușor disponibile sau nu);
- tipare de comunicație (preferință pentru comunicare orală sau scrisă; rigiditate sau flexibilitate în utilizarea unor canale de comunicație stabilite; importanța acordată aspectelor formale; accesul la cadrele de conducere superioare; utilizarea ședințelor; comportamentul practicat în desfășurarea ședințelor);
- contactele sociale (ce contacte sociale se stabilesc la lucru sau după orele de lucru; bariere și inhibiții existente; facilități speciale ca bufete sau cluburi rezervate);
- modul de abordare a conflictelor (dorința de a evita conflictul și de a ajunge la un compromis; preferința pentru modalitățile oficiale sau neoficiale; implicarea conducerii superioare);
- evaluarea performanței (neoficială sau oficială; confidențială sau publică; de cine este realizată; cum se folosesc rezultatele);

- identificarea cu organizația (în ce măsură conducerea și personalul aderă la obiectivele și politicile firmei; loialitate și integritate; spiritul de echipă; în ce măsură este agreabil să lucrezi într-o firmă).

Cultura profesională se referă la conținutul profesiei și la rolul pe care-l joacă în societate, cei care o practică. Este puternic influențată de educația și instruirea profesională iar asociațiile profesionale și sindicatele au rolul de a conserva și dezvolta acest tip de cultură.

Astfel, în acest sens, putem da exemplu cultura existentă în domeniul exploatarea miniere. Activitatea minieră se desfășoară în condiții dificile (la câteva sute de metri adâncime), presupune aglomerări și concentrări mari de oameni pe spații extrem de restrânse, cu particularități în plan social, fiind vorba de oameni care lucrează de o viață în acest domeniu și care, din nefericire, nici nu știu și nici nu doresc să lucreze altceva. Toate aceste aspecte își găsesc reflectarea în solidaritatea de breaslă concretizată într-un grad ridicat de sindicalizare. Sub deviza „țării cât mai mult cărbune” minerii au devenit cândva un mit care acum cu greu poate fi detronat.

Înțelegerea unei culturi profesionale are o importanță deosebită în stabilirea unor relații constructive cu personalul din respectiva organizație și pentru înțelegerea problemelor culturii locale în scopul elaborării unor măsuri practice care să fie unanim acceptate.

Valorile și convingerile cu privire la schimbare ocupă un loc important în cultură. Culturile moderne și optimiste privesc schimbarea ca fiind binevenită; fără ea firmele nu se pot dezvolta sau societatea nu poate prospera. În schimb, culturile dominate de tradiționalism pun preț pe stabilitate și au o considerație deosebită față de trecut. Acestea privesc schimbarea cu suspiciune și pot să o perceapă ca fiind deranjantă și subversivă chiar dacă nevoia de schimbare se manifestă.

Prezența factorilor culturali care stingheresc sau întârzie schimbarea nu înseamnă că aceasta nu este posibilă, chiar indivizii sau grupurile cele mai conservatoare pot să se împace cu schimbarea dacă își dau seama de necesitatea ei, mai ales atunci când schimbarea este impusă de influențe exterioare puternice cum ar fi deteriorarea nivelului de trai material. O mai bună informare, educație, contactul cu culturi mai dinamice și cu noi tehnologii, modifică atitudinea firmelor față de schimbare.

Managerii pot influența comportamentul angajaților lor (și astfel performanțele organizației) prin luarea în calcul a unor factori, ca de exemplu structura formală și cea informală, sistemele de planificare, recompensă, control și informare, natura abilităților și personalității angajaților, precum și relațiile acestora cu mediul. Cu alte cuvinte, managerii influențează rezultatele organizației prin stabilirea contextului, iar contextul este rezultatul unui set complex de interacțiuni fizice, sociologice și psihologice.

Adoptarea celor mai bune practici de management reprezintă o sursă de avantaje competitive, legate pozitiv de performanțele firmei, creștere și supraviețuire, abilitățile manageriale fiind generatoare de performanțe. Firmele de succes și-au creat nuclee de competențe în antreprenoriat constând într-o combinație de abilități complementare și cunoștințe încorporate într-un grup sau echipă care are ca rezultat abilitatea de a executa una sau mai multe procese critice la standarde mondiale.

Importanța nivelului cultural al celor care vor suporta consecințele noilor soluții manageriale devine preponderentă mai ales atunci când au loc schimbări majore, ca în cazul tranziției României la economia de piață. De aceea este greșită încercarea de a impune „soluții occidentale unificate” fără ca acestea să fie reproiectate și adaptate la nivelul cultural al României, la condițiile sale specifice. De exemplu: managementul calității și productivității sunt consacrate în țările dezvoltate și asigură coordonarea rațională a doi parametri esențiali pentru competitivitatea produselor și serviciilor de mare utilitate. Dar, în România, calitatea a fost dominată de un sistem de control formal și birocratic, iar productivitatea muncii afectată de normative și norme unificate care au generat un sistem de echivalență rupt de realitate.

Astfel, cultura în aceste domenii cheie este deficitară și numai după ce se reușește stăpânirea din punct de vedere managerial a acestor fenomene, absorbirea de către mediul cultural a conceptelor care generează utilitatea socială a metodelor manageriale occidentale performante în domeniul calității și productivității, aceste metode își vor găsi aplicabilitate efectivă.

Cultura managerială în România poate reprezenta o frână în calea reformei economice în acest moment, din cauza automatismelor și cutumelor moștenite (monopoluri de producție pe verticală, planificări și repartiții rigide de resurse și produse, investiții nefundamentate etc.) dar este deosebit de importantă valorificarea competenței manageriale existente, a dorinței profesioniștilor de a munci corespunzător, tendinței tinerilor de schimbare și autodepășire.

Ajustările structurale din economie presupun, pe termen mediu și lung, asigurarea concordanței dintre structurile economice competitive și structurile socio-profesionale și ocupaționale adecvate lor.

Mediul cultural poate orienta definitiv soluțiile manageriale, care deși par evidente nu pot fi aplicate rapid. De exemplu, este evident că reducerea personalului este o soluție pragmatică de reducere a cheltuielilor și costurilor și de creștere a productivității muncii, și totuși pentru o perioadă menținerea întregului personal poate fi un criteriu social determinant; de aici rezultă necesitatea abordării mai întâi a unor soluții de diversificare a serviciilor pentru utilizarea personalului rămas disponibil dintr-o restructurare necesară și rațională.

Bibliografie

1. Andronic C.B., Miron R. Performanța firmei: abordare transdisciplinară în analiza microeconomică. Iași: Polirom, 2000.
2. Chișu V.A. Manualul specialistului în resurse umane. București: Casa de editură Irecson, 2000.
3. Cole G.A. Managementul personalului. București: Editura Expert, 1999.
4. Collins D., Montgomery C. Competing on Resources: Strategy in the 1990s, Harvard Business Review, 73 (July-August), 1995, pp.118-128.
5. Dore R. Întreprinderea britanică – întreprinderea japoneză. Originile diversității naționale a relațiilor industriale. Chișinău: Editura Tehnică, 1998.
6. Drucker P.F. Managing for results. Harper&Row, 1964.
7. Hermel Ph. Approche comparee des ressources humaines et de l'organisation. Publisher Economica, 1993.
8. Ionescu Gh. Dimensiunile culturale ale managementului. București: Editura Economică, 1996.
9. Kubr Milan (editor). Manualul consultantului în management, Asociația Consultanților în Management din România, București, 1992.
10. Neagu C. Managementul resurselor umane – particularități în industria extractivă a cărbunilor din România. Editura Sirona, 2002.
11. Neagu C. Factorul motivațional – pârgă de îmbunătățire a nivelului indicatorilor de performanță a firmelor din domeniul producerii energiei. București: Editura Expert, 2013.
12. Radu E. Conducerea resurselor umane. București: Editura Expert, 1999.

FLEXIBILIZAREA TAXELOR DE MEDIU, OBIECTIV MAJOR ÎN UTILIZAREA EFICIENTĂ A RESURSELOR NATURALE ȘI COMBATerea POLUĂRII

ENVIRONMENTAL TAXES FLEXIBILITY ENHANCEMENT, A MAJOR OBJECTIVE FOR THE NATURAL RESOURCES EFFICIENT USE AND POLLUTION CONTROL

Cristian SIMA, doctor,
Luminița Izabell GEORGESCU,
INCE al Academiei Române

Summary

Gradual depletion of deposits of some kind and increasing costs in the extractive industry influence negatively also the economical production in other fields of material production. Relieving the national economy of this influence requires attracting new sources (as a kind) of raw materials and energy in the economic circuit and, at the same time, diminishing the specific consumption in the processing industry and other activity fields. Such changes will inevitably influence the environment, worsening the living conditions, even on a world scale. The market will never solve the environmental problems in the mineral resources exploitation sector. Therefore, countries try to prevent this phenomenon by imposing taxes on pollution, but the amount of taxes or the taxation procedure is a question of economic policy for every country.

Keywords: natural resources exploitation, tax on pollution, external cost, marginal cost, environmental protection JEL: A12;B40.

În teoriile sale, Georgescu-Roegen a abordat mai toate aspectele ce formau obiectul dezbaterilor științifice din vremea sa: problema integrabilității în teoria cererii, ordonarea lexicografică a preferințelor, problema utilității, protecția mediului ș.a. Într-un articol, devenit clasic și mult citat, intitulat *Choice, Expectations and Measurability*, publicat în 1954, autorul își îndreaptă atenția asupra non-existenței hărții indiferenței consumatorului ca o consecință generală a ordonării lexicografice a preferințelor. Acest lucru îi permite să dovedească ceea ce numește el „falsitatea ordinalistă” și să cerceteze originea și implicațiile preferințelor probabilistice.

Pe măsură ce Georgescu-Roegen înainta în aprofundarea studierii teoriilor neoclaseice și în raportarea lor la realitățile economice din țările dezvoltate, el își dădea tot mai bine seama că multe dintre cercetările efectuate în limitele și spiritul tradiției școlii neoclaseice pluteau încă într-o lume abstractă, fiind astfel departe de a putea da răspunsurile cuvenite la multe întrebări izvorâte din viața economică și socială.

Cercetarea ecologică, intensificată în ultimul timp, a pus în evidență caracterul sistemic al întregii vieți planetare, strânsă interdependență dintre mediul

ambiant și activitățile umane, precum și cauzele care stau la baza apariției unor dezechilibre în cadrul întregului sistem, cu efecte negative asupra vieții în general și a celei umane în special (Marcus).

Pe de altă parte, cercetarea economică a început să studieze fenomenele ecologice și să interpreteze datele și informațiile privind relațiile economico-sociale ținând seama de restricțiile ecologice, să tragă concluzii în legătură cu efectele pe care le au aceste restricții asupra vieții economico-sociale, inclusiv asupra calității vieții, precum și cu efectele acțiunii oamenilor asupra îmbunătățirii condițiilor de mediu (N.N.Constantinescu; Bonnefous; Seneca și Taussing).

O serie de teoreticieni și practicieni ai mișcării ecologice din diferite țări dezvoltate subliniază că salvagardarea naturii «urmărește două obiective: a păstra resursele fundamentale» – aerul, apa și solul – sub forma și în proporțiile necesare bunăstării omului; a conserva elementele naturii necesare dezvoltării omului pe plan estetic, educativ sau științific» (Bonnefous).

Progresele obținute de cercetătorii români în această direcție se concretizează și în cristalizarea ideii potrivit căreia calitatea mediului ambiant este o componentă definitorie a calității vieții (N.N.Constantinescu). Implicațiile calității mediului înconjurător asupra calității vieții au amplificat problemele economice privind cheltuielile pentru protejarea mediului comparativ cu beneficiile obținute (Pearce și Markyanda). Alocarea resurselor naturale nu poate avea ca scop numai maximizarea protecției mediului, așa cum adeseori susțin cei mai mulți dintre ecologi. Alocarea resurselor trebuie să aibă în vedere găsirea unui nivel optim al tuturor efectelor în interesul omului, al societății (Beckerman).

În urma observațiilor și studiilor empirice, s-a constatat existența unor relații de dependență între gradul de reducere a reziduurilor poluante, pe de o parte, și costul, precum și efectele pozitive totale ce se realizează prin controlul și acțiunile de reducere a gradului de poluare, pe de altă parte (Sandbach). S-a demonstrat, de exemplu, că evoluția costului total pentru activitatea antipoluantă în funcție de gradul poluării descrie o curbă de formă exponențială (Pearce). Primele măsuri de reducere a concentrării reziduurilor poluante aduc efectele cele mai importante; ulterior, măsurile suplimentare de reducere a reziduurilor, cu aceleași efecte favorabile asupra calității vieții, necesită cheltuieli tot mai mari. Totodată, s-a constatat că evoluția efectelor favorabile asupra calității vieții pentru realizarea diferitelor niveluri de poluare descrie, cu aproximație, curbe de formă logaritmică sau semilogaritmică. De aceea, problema impune, în permanență, determinarea limitei până la care cheltuielile asigură avantajele maxime pentru calitatea vieții.

Din punct de vedere economic, limita maximă până la care se pot efectua cheltuieli pentru protejarea mediului este punctul unde costul total este egal cu efectele pozitive totale. O analiză atentă relevă însă că la o diferență nulă între efectele pozitive și costuri s-ar ajunge, într-un viitor previzibil, doar în cazul în care tehnologiile industriale ar rămâne aceleași sau s-ar dezvolta mai lent decât ritmul de deteriorare a mediului (Farrell). Realitatea demonstrează că progresele privind îmbunătățirea sau introducerea tehnologiilor noi din ultimele trei de-

cenii sunt tot mai pronunțate și în direcția eliminării poluării, valorificării unor resurse noi nepoluante sau substituirea unor resurse poluante cu altele curate sau mai puțin poluante. Situația nesatisfăcătoare la care s-a ajuns în ceea ce privește starea avansată de poluare în unele țări și regiuni se datorează nu atât lipsei de soluții tehnologice, ci în special neglijării timp îndelungat a acestor probleme importante, ca urmare fie a necunoașterii dimensiunii fenomenelor sau a urmărilor lor negative, fie a insuficienței unor mecanisme economice puse în serviciul unor interese imediate, fără a ține seama de perspectiva calității vieții individului și a întregii colectivități (Lombardini).

Pentru început trebuie înțelese diversele costuri care sunt implicate în controlul poluării (Pearce). Indiferent de modul inițial de finanțare al acțiunii de depoluare, populația are de suportat din punct de vedere financiar, astfel:

1) ca plătitori de taxe, când suportă taxe ridicate deoarece sunt acordate subvenții firmelor care instalează instalații și echipamente de control al poluării;

2) prin prețuri majorate ale produselor, deoarece atâta timp cât subvențiile acoperă doar o parte a costului echipamentelor de depoluare, cealaltă parte trebuind să fie suportată de firmele ce le-au instalat, agenții economici «pasează» o parte a acestei poveri către populație;

3) prin plăți suplimentare în viitor, deoarece la nivelul plătit de firme pentru echipamentele de control a poluării și investiții mai mici în alte echipamente, creșterea de productivitate și producție este redusă.

4) prin pierderea de slujbe ca urmare a faptului că standardele de control al poluării determină închiderea uzinelor, și deși apar cele mai mari costuri publice, chiar și cei care trăiesc în preajma marilor agenți poluanți preferă poluarea decât pierderea slujbei.

Au fost sugerate mai multe căi de reducere a poluării. Una dintre ele este fixarea unei limite pe producția firmelor poluante; alta este introducerea drepturilor de proprietate (Montgomery).

O astfel de limită poate sau nu să rezolve problema; de fapt, este mai bine decât să nu facă nimic. În practică, decidenții trebuie să facă față unor situații mult mai complicate decât cele arătate până acum. În primul rând, poluarea nu provine de la o singură industrie poluantă. În al doilea rând, poluarea și producția nu sunt legate numai de o situație similară cu cea deja prezentată, în care fiecare unitate suplimentară de producție genera o cantitate constantă de poluanți; în cele mai multe cazuri aceasta din urmă variază. Un bun poate fi produs cu o mare cantitate de poluanți, dacă deșeurile sunt evacuate fără restricții în apă sau aer. Oricum, dacă deșeurile sunt tratate, sau dacă se utilizează combustibilii poluanți, va rezulta o cantitate mai mică de poluanți (Bolin).

Până acum câteva decenii au existat doar câteva restricții în privința poluării. De aceea, firmele au preferat să deverseze poluanții în loc să îi trateze.

Opțiunea 1: Taxa pe poluare. Guvernul impune o taxă de (s)curgere – adică o taxă pe fiecare unitate de poluant eliminată în mediu.

Deși «taxele de (s)curgere» au fost mult susținute de economiști (Buchanan),

ele nu sunt, totuși, des utilizate. Oricum, într-o abordare similară, sunt câteva cazuri în care firmele sunt obligate să plătească poluarea – chiar dacă nu este o plată legată direct de fiecare unitate de poluanți.

Opțiunea 2: O limită fizică impusă pe nivelul poluării fiecărei firme.

În acest caz, nu toate firmele fac față aceluiași costuri de reducere a poluării (Pezzey). Prin introducerea unei taxe, poluarea este redusă de firmele care pot realiza acest fapt la *costurile cele mai mici*.

Ca atare, avantajul unei taxe este că «lasă piața să meargă» (Seneca și Tausing). Pentru firmele care răspund la introducerea taxei, poluarea este redusă de firmele care pot face aceasta în modul cel mai ieftin posibil. Astfel, societatea dedică mai puține resurse reale în sarcina depoluării. Câștigurile pot fi mai substanțiale. Wallace Oates de la Universitatea din Maryland a presupus că taxa pe poluare ar costa societatea cu 75-80% mai puțin decât o politică de cerere (impunere) a tuturor firmelor să-și reducă poluarea cu același procent (Baumol și Oates).

Care din aceste două politici a fost adoptată de guverne? Răspunsul este surprinzător: în loc de a lăsa piața să funcționeze prin existența câtorva taxe pe poluare, guvernele s-au bazat, în principal, pe controale regulatorii. Limitele fizice impuse pe nivelul poluării au fost introduse pentru anumite firme – o politică, după cum s-a arătat, care a implicat costuri suplimentare nejustificate.

Există semne încurajatoare asupra faptului că guvernele se orientează spre o a treia soluție, de compromis, care le permite să fixeze limite fizice pe poluare, dar, în același timp, să lase piața să lucreze și, ca atare, să evite costuri suplimentare nejustificate.

Opțiunea 3: Limite fizice impuse pe nivelul poluării prin contractarea de permisiuni pe emisiunile poluante. A treia opțiune este ca autoritățile să fixeze o limită specifică pe cantitatea de poluanți permisă fiecărei firme (Krupnick ș.a.; Seskin ș.a.). De exemplu, fiecărei firme îi este permis să polueze numai jumătate din nivelul poluării din trecut. Până aici situația este similară cu cea din opțiunea 2. În acest moment intervine însă cotitura spre a lăsa piața să funcționeze: firmele li se permite să cumpere și să vândă «permisiuni de poluare».

În aceste condiții, principiul general este: ***Poluarea poate fi redusă la costuri mai mici dacă guvernul dă drumul forțelor pieței***. El poate schimba stimulentele prin impunerea unei taxe sau prin introducerea de permise care se vând pe piață și apoi să lase firmele să acționeze și să răspundă la noile condiții create. Firmele sunt singurele care își cunosc cel mai bine nivelul costurilor costurilor și, astfel, sunt cele mai în măsură să aleagă calea care le va minimaliza aceste costuri (Dales).

Concluzii

Deoarece opțiunea 2 nu folosește principiilor pieței, este mai costisitoare decât opțiunea 1 sau 3. Dar comparând opțiunea 1 cu 3, care este de preferat?

O comparație între opțiunea 1 și 3. Aceste două opțiuni diferă printr-un as-

pect mai important. În opțiunea 1 firmele sunt penalizate. Dacă ele continuă să polueze li se percepe o taxă. Dacă încetează să polueze ele sunt obligate să plătească costul depoluării. În oricare caz ele sunt invers afectate de introducerea taxei pe poluare.

Oricum, în opțiunea 3, prin permisele care se vând pe piață, firmele nu trebuie neapărat să piardă. Într-adevăr cele cu costuri mai mici pentru depoluare, de fapt câștigă. Ele pot vinde drepturile de poluare pentru un preț T care este mai mare decât costul lor pentru depoluare. În timp ce firmele cu costuri mari de depoluare sunt afectate în sens invers, ele nu pierd așa mult cât ar pierde prin impunerea unei taxe din opțiunea 1. De ce? În opțiunea 1, ei trebuie să plătească taxa T pentru toate emisiile poluante. În opțiunea 3, ele nu suportă un cost pentru o parte din poluarea lor – adică pentru poluarea care este acoperită de permisele libere care le-au fost garantate.

Faptul că firmele poluante preferă aplicarea opțiunii 3 face ca această variantă să fie mult mai atractivă pentru guvern. Activitatea productivă nu influențează prea mult asupra ei și se poate asimila ușor în legislație. Astfel, poluarea poate fi controlată fără amânări interminabile.

Din păcate, în practică nu este atât de simplu de a estima costul marginal al poluării datorită dificultăților în estimarea lui. De exemplu, în încercarea de a estima costul marginal al poluării, nu știm cu precizie cât de periculoși sunt de fapt poluanții. În plus, există mulți poluanți, iar daunele pe care le produce fiecare poate depinde de prezența și a altora. De asemenea, în cazul mai sus menționat al exploatarilor aurifere nu apare numai pericolul fizic de poluare cu cianuri rezultate din procesul tehnologic, ci și pagube produse turismului sau celorlalte industrii dintr-o zonă destul de întinsă produse de impactul de percepție a potențialului agent poluant.

Bibliografie

1. Baumol W. și Oates W. (1971) The use of standards and prices for the protection of the environment. *Swedish Journal of Economics*, 73.
2. Beckerman W. (1975) Pricing for Pollution. Institute for Economic Affairs, London.
3. Bolin B. (1992). Economics, energy and environment. În: FEEM Newsletter, vol.2 July, FEEM, Milano.
4. Bonnefous E. (1976) Omul sau natura. București, Ed.Politică.
5. Buchanan J. și Stubblebine W. (1962). Externality. În: *Econometrica*, nr. 29.
6. Bulearcă M. (1995a) Teoria piețelor și utilizarea eficientă a resurselor naturale. În: *Fluxuri și piețe internaționale de materii prime și energie. Studii și cercetări economice*, nr.10-11, ERNE-IEI, CIDE, București.
7. Constantinescu N.N. (1976) Economia protecției mediului natural. București: Ed.Politică.
8. Farrell J. (1987) Information and the Coase theorem. În: *Journal of Economic Perspectives*.
9. Frois G.A. (1988) *Economie politique*. Ediția a IV-a, Paris: Economica.
10. Krupnick A., Oates W. și Van de Verg E. (1983) On marketable air pollution permits.

- The case for a system of pollution offsets. În: *Journal of Environmental Economics and Management*, nr.10.
11. Galbraith J.K. (1982). Știința economică și interesul public. București, Ed. Politică.
 12. Johansen L. (1982) *Econometric Models and Economic Planning and Policy*. University of Oslo.
 13. Marcus A.A. (1980) *Promise and Performance: Choosing and Implementing on Environmental Policy*, Greenwood Press, Westwood, CT.
 14. Montgomery W. (1972) Markets in Licences and efficient pollution control programs. În: *Journal of Economic Theory*, nr.5.
 15. Georgescu-Roegen N. (2000) *Economie analitică. Teme și probleme*, vol. IV (1) București: Editura Expert (îngrijirea volumului – Ihor Lemnij, Ludovic Tövissi, Liviu Groza).
 16. Georgescu-Roegen N. (2006) *Energia, resursele naturale și teoria economică*, vol. VI, cartea I, București: Editura Expert (îngrijirea volumului – Hildegard Puwak).
 17. Georgescu-Roegen N. (2009) *Epistemologia roegeniană*, vol. VII, cartea I, București: Editura Expert (Versiunea în limba română a părții I – Unele elemente de orientare în știința economică – Gheorghe Dolgu, Versiunea în limba română a părții a II-a – Metode, timp și schimbare în știința economică – Hildegard Puwak și Alina Cotaș).
 18. Olsen M. și Zeckhauser R. (1970) The efficient production of external economies. În: *American Economic Review*, nr. 60.
 19. Pearce D.W. și Markyanda A. (1989) *The Benefits of Environmental Policies*. OECD, Paris.
 20. Pearce D.W. și Turner R.K. (1990) *Economics of Natural Resources and the Environment*. Harvester Wheatsheaf, London.
 21. Pezzey J. (1988) Market mechanisms of pollution control: «Polluter Pays», economic and practical aspects, in *Sustainable Environmental Management. Principle and Practice* (ed.R.K.Turner), Belhaven, London.
 22. Rațiu-Suciu C. (1995) *Modelarea și simularea proceselor economice*. București: Ed.Didactică și Pedagogică.
 23. Răducanu V. (1988) *Eficiența economică în industria extractivă a metalelor neferoase*. Teză de doctorat.
 24. Răducanu V., coord. (1996) *Economie politică. Suport de curs*. Universitatea «VALA-CHIA», Târgoviște.
 25. Răducanu V. (1998) *Economics*. vol. I și II, Târgoviște: Ed. Macarie.
 26. Rajarman I. (1976) Non-renewable resources: a review of long term projects, in *Futures*, 8.
 27. Ricardo D. (1817) *Principles of Political Economy and Taxation*, republicată de Pelican Books, London, 1971.
 28. Samuelson P.A., Nordhaus W.D. (1989) *Economics*, 13-th Edition, Mc Graw Hill Book Co., New York.
 29. Samuelson P.A. și Nordhaus W.D. (1992) *Economics*, 14-th Edition, McGraw Hill Book Co., New York.
 30. Sandbach F.E. (1979) Economics of pollution control, in *Economics of Environment* (ed.J.Lenilan și W.N.Fletcher), Blackie, London.
 31. Seneca J.S. și Taussing M.K. (1979) *Environmental economics*, Second Edition, Prentice-Hall Inc., Eaglewood Cliffs, New Jersey.
 32. Seskin E. ș.a. (1983), An empirical analysis of economic strategies for controlling air pollution. În: *Journal of Environmental Economics and management*, nr.10.
 33. Winpenny J.T. (1991) *Values for the Environment*, HMSO, London.

DOSSIER STATISTICO IMMIGRAZIONE – UNUL DIN CELE MAI IMPORTANTE ANUARE STATISTICE PRIVIND IMIGRAȚIA ÎN ITALIA

DOSSIER STATISTICO IMMIGRAZIONE – ONE OF THE MOST IMPORTANT STATISTICAL YEARBOOK ON IMMIGRATION IN ITALY HAS BEEN

În Italia, Centrul de Studii și Cercetări IDOS (*it.* Centro Studi e Ricerche IDOS/Immigrazione Dossier Statistico) a fost printre primele instituții care a publicat un studiu de cercetare consacrat comunității cetățenilor moldoveni din Italia care din 2004-2005 ajunsese să se plaseze printre principalele zece comunități de imigrați în peninsulă. Studiul privind condițiile de muncă și de trai ale cetățenilor originari din Republica Moldova, cu genericul *Migranții moldoveni în Italia și la Roma* (*it.* I migranti moldavi in Italia e a Roma), a fost publicat la propunerea Centrului IDOS în volumul *Osservatorio Romano sulle Migrazioni* (Caritas di Roma, februarie 2009, pp. 199-209). În același an, la inițiativa Ambasadorului Republicii Moldova în Italia, Excelența Sa Gheorghe Rusnac, Centrul IDOS a realizat un studiu amplu de cercetare, la nivel național, privind comunitatea cetățenilor moldoveni în Italia. Ulterior, Ministerul Afacerilor Interne din Italia a publicat un raport exhaustiv care a vizat migranții originari din Republica Moldova. Începând din 2012, Ministerul Muncii și Politicilor Sociale din Italia publică anual o serie de rapoarte despre cele mai mari comunități din peninsulă, inclusiv despre cetățenii moldoveni.

Pentru prima oară, unul din cele mai importante rapoarte anuale statistice din Italia cu privire la migranți – *Dossier Statistico Immigrazione*, realizat de Centrul Studii și Cercetări IDOS în colaborare cu importante instituții din peninsulă – a fost lansat în Republica Moldova la 25 februarie 2016, în cadrul Conferinței Internaționale Științifico-Practice cu genericul *Migrație, Diasporă, Dezvoltare – noi provocări și perspective*. Evenimentul a fost organizat de Institutul de Cercetări Juridice și Politice al AȘM, în parteneriat cu Biroul pentru relații cu diaspora, Organizația Internațională pentru Migrație, Misiunea în Republica Moldova, IASCI/NEXUS Moldova și Academia Oamenilor de Știință din România, Filiala din Republica Moldova.

Datele statistice prezentate de *Dossier Statistico Immigrazione* permit evidențierea unor caracteristici importante ale fenomenelor migraționale care au vizat Italia în ultimii ani:

1. *Imigrația și emigrația* continuă să rămână două dimensiuni actuale care coexistă în Italia, reliefând modul în care această țară este afectată atât de mobilitate internă, dar și externă. Italia nu reprezintă o excepție în contextul european și internațional, nu este principala țară de destinație din Europa, preferată de migranți. Dimpotrivă, alături de alte țări ale lumii, trăiește schimbările majore ale unei epoci de mari fenomene geopolitice și economice, de mari mobilități umane.

2. În 2015 nu a fost înregistrată o creștere explozivă a numărului noilor imigranți, fie pentru că Italia continuă să traverseze o etapă de mari dificultăți economice sau, în special, datorită evoluției statutului juridic al populației imigrate. Numărul imigranților crește nesemnificativ în urma intrării noilor cetățeni străini imigrați în Italia. În același timp, devine tot mai relevant numărul copiilor migranților care se nasc pe teritoriul Italiei, dar mențin cetățenia străină (conform principiului *ius sanguinis*) și, cu atât mai mult, numărul cazurilor de obținere a cetățeniei de către imigranții care au cel puțin 10 ani de aflare legală. În 2015, circa 130 mii de cetățeni imigrați în Italia au obținut cetățenia țării-gazdă, iar în 2016 – 178 de mii.

3. Chiar dacă fluxurile de imigranți din Italia se caracterizează tot mai mult ca fiind mixte, unde se pierde hotarul dintre „migranții economici” și „migranții forțați”, această diferență trebuie tutelată. Dacă se ține cont de necesitățile exprimate de către imigranți, se evidențiază importanța diferențierii politicilor aplicate, pentru ca tutela protecției internaționale a migranților forțați să nu ducă la neglijarea politicilor de integrare a imigranților stabili și, în special, a noilor generații (copii născuți sau crescuți în Italia) și a familiilor lor.

Ecaterina DELEU, doctorandă,
Institutul de Cercetări Juridice și Politice al AȘM

CONTRIBUTION TO POLICY RECOMMENDATIONS TO THE ACADEMY OF SCIENCES, MOLDOVA

Context

The people and economy of Moldova will continue to be characterized by international and internal migration as well as migration-related financial flows for the near future. Migration will continue as the agricultural sector consolidates and restructures, shedding surplus labour, and as people move from more isolated rural communities to urban settings, or abroad, in search of better employment and better facilities.

Maximizing the efficiency and impact of Moldovan migrant contributions – including human, social and financial capital – can mitigate the effect reductions in the volume of Foreign Direct Investment (FDI), and in the medium term can complement it. Thereby supporting key governmental priorities such as sustainable development and effective migration management processes (such as return, integration, brain gain) in the longer

Moldovan migrants undoubtedly have the potential to support their home country in other ways, and additional measures should be explored. For example, there in raising the national image of Moldova abroad through cultural, intellectual, business and sports activities. Moldovan migrants and can also make significant contributions to research and technological development as well as to the country's tourism sector. Furthermore, more efforts can be undertaken to harness the potential benefits from the return of qualified nationals (permanent, temporary or virtual).

Remittances will undoubtedly continue to be important to Moldova and Moldovan households alike, IASCI-NEXUS research and experience shows that it is the accumulation and eventual transfer of wealth (defined as financial, human and social capital) that motivates most long-term Moldovan migrants. It is this existing phenomenon that holds the greater promise of being a substantial and sustainable development and market-led opportunity. On the other hand, the return of savings (migrant transfers or migrant capital) and the physical and permanent return of the migrant are highly dependent on the existence, or the creation of, suitable local return conditions, regulations and targeted incentives.

Logically, and on the individual micro-economic level, the primary condition facilitating successful circular migration is to support as many migrants as possible to achieve his/her wealth accumulation objectives as efficiently as possible. Interventions and support efforts in this area are important in relation to, and should be consistent with, first the personal choices of migrants and their families, and, second, overall policy priorities in two related areas:

a) fostering sustainable development in Moldova, by moving beyond remittance dependent and consumption-led economic models; and

b) supporting efficient circular migration and ensuring that the benefits and costs are equitably shared and managed.

Clear visions of the role of migration in the development process, and a sense of what can be achieved, as well as what is beyond the government, are yet to be developed in Moldova. Moldovan authorities at national and sub-national level (rayon and local) need to assume greater control of their coordinating role in the area of migration management and the related issue of migration and development (M&D); as well as take ownership of building the technical capacity capable of supporting such management and related interventions.

A domestic capacity, supported by the relevant specialised agencies, should be capable of increasing the development impact of migrant contributions by: identifying and filling significant informational gaps; ensuring that future initiatives in both public and private spheres are complementary and sufficiently coordinated on inter-ministerial, as well as national and local levels; and, initiating priority initiatives and suitable pilot projects that take into account the interests of relevant public and private stakeholders, and not least the migrants themselves.

Recommendations for Moldova in 2016:

1. Continue to take greater responsibility for and assume ownership of the overall context in which Moldovan citizens choose to migrate externally or internally, as well as those who already find themselves abroad as part of the migrant community.

2. Strengthen policy and communication mechanisms capable of maximising the positive aspects of migration as an important aspect of Moldova's overall development process, while minimising its negative consequences on society as a whole and the persons involved.

Effective migration management and its relation to national/local development is multi-faceted and involves a wide range of ministries, agencies as well as national, local and international partners (and at multiple levels). An equally comprehensive approach on the part of the government is therefore recommended. At the same time, migration is a fluid social phenomenon and priori-

ties can change quickly. Therefore sufficient awareness, leadership and flexibility needs to be incorporated into any mechanisms to be considered.

3. One mechanism that meets both of these requirements is Moldovan so-called “whole of government” approach or “Disposition 58 Process” (D 58) and it deserves to be substantially strengthened.

In this since 2013 structure each Moldovan line ministry and agency has established one focal point (FP) at the political level (usually a Deputy Minister or similar) and one focal point at the operational level (Head of Department or equivalent).

These focal points are supported through a small “Secretariat” within the State Chancellery (Bureau for Diaspora Relations, or BRD) that provides coordination and continuity to the process between FP meetings.

4. Coordinated capacity-building, technical assistance and financial support from sponsors (EU and SDC), IGOs and specialised agencies (IASCI-NEXUS, IOM, UNDP, UN Women, IASCI, GIZ-CIM among others) should be provided to this the BRD/D’58 structure.

5. In coordination with the participating ministries, BRD should be responsible for drafting the relevant policy documents and actions plans, monitoring of same, etc.

The D58 process recognizes that every line ministry and several agencies are actually service providers to the migrant/diaspora communities, and that migrants at every stage of migration require specific advisory or other assistance from the government and other stakeholders.

7. The operational level focal points need to regularly be brought together and provided with training and related capacity-building measures, in order to serve as a “clearing house” for their specific ministry or agency in regard to inter-action with migrants, their trans-national households, and those interested in migration.

8. This practical experience should collated and analysed.

9. Gap analysis and recommendations should fed up to the political level focal points for further consideration and decision-making.

10. At the ministerial level this structure should ultimately report to the Moldovan government in proposing strategic priorities and ensure it meets over-arching circular migration as well as migration and development goals, including respect for and protection of human rights.

11. The political level FP consultative mechanism should also act as a Steering Committee in: (i) providing the necessary oversight and (ii) contribute to national-level inter-ministerial coordination to the implementation of these recommendations.

12. Moldova needs a think-tank that is staffed by qualified economists

capable of understanding and producing quality research (particularly quantitative research.) Such a think-tank should be supported by a group of highly qualified international economists who will work collaboratively with the Moldovan researchers and provide peer review.

In order to inform public policy, it is not enough simply to carry out research and produce papers. The research must reach a domestic Moldovan audience, including government policymakers.

13. It is essential that the think-tank have effective channels of communication with government officials and the media. It is also essential that the think-tank become institutionalized, sustainable, and viewed as an asset to the Moldovan government and general public.

14. In order to ensure transparency and inclusiveness it is recommended that all researches be developed together with, and the data made available to, private-sector financial institutions, local authorities, and civil society agencies for further action. One way to achieve these three objectives is to link the think tank to the above mentioned political and operational level focal point structure.

15. An attractive macro-economic, business and investment climate in Moldova is as important for migrants/diaspora as it is for foreign direct investors. Moldova must reinforce its efforts in consider creating a stable, transparent, predictable and well-governed economic and political return environment.

16. This includes taking a closer look at banking regulations to determine if they hinder easy money transfers and savings/investment options for migrants. Consideration should be given for the design of selective tax incentives/benefits and loan subsidies for investments into business and development type projects that might also assist in attracting both migrants and their transfers back to Moldova.

Nicolaas de Zwager,
Founding Director

Chisinau, 24 February 2016

